

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Yaşar Kemal

YAŞAR KEMAL
KENDİNİ ANLATIYOR

Alain Bosquet ile Görüşmeler

YAŞAR KEMAL KENDİNİ ANLATIYOR

Alain Bosquet ile Görüşmeler

Yaşar Kemal Asıl adı Kemal Sadık Gökçeli. Van Gölü'ne yakın Ernis (bugün Ünseli) köyünden olan ailesinin Birinci Dünya Savaşı'ndaki Rus işgali yüzünden uzun bir göç süreci sonunda yerleştiği Osmanlı-ye'nin Kadirli ilçesine bağlı Hemite köyünde 1926'da doğdu. Doğum yılı bazı biyografilerde 1923 olarak geçer.

Ortaokulu son sınıf öğrencisiyken terk ettikten sonra ırgat kâtipliği, ırgatbaşılık, öğretmen vekilliği, kütüphane memurluğu, traktör sürücülüğü, çeltik tarlalarında kontrolörlük yaptı. 1940'lı yılların başlarında Pertev Naili Boratav, Abidin Dino ve Arif Dino gibi sol eğilimli sanatçı ve yazarlarla ilişki kurdu; 17 yaşındayken siyasi nedenlerle ilk tutukluluk deneyimini yaşadı. 1943'te bir folklor derlemesi olan ilk kitabı *Ağtılar*'ı yayımladı. Askerliğini yaptıktan sonra 1946'da gittiği İstanbul'da Fransızlara ait Havagazı Şirketi'nde gaz kontrol memuru olarak çalıştı. 1948'de Kadirli'ye döndü, bir süre yine çeltik tarlalarında kontrolörlük, daha sonra arzuhalcilik yaptı. 1950'de Komünizm propagandası yaptığı iddiasıyla tutuklandı, Kozan cezaevinde yattı. 1951'de salıverildikten sonra İstanbul'a gitti, 1951-63 arasında *Cumhuriyet* gazetesinde Yaşar Kemal imzası ile fıkra ve röportaj yazarı olarak çalıştı. Bu arada 1952'de ilk öykü kitabı *Sarı Sıcak*'ı, 1955'te ise bugüne dek kırktan fazla dile çevrilen romanı *İnce Memed*'i yayımladı. 1962'de girdiği Türkiye İşçi Partisi'nde genel yönetim kurulu üyeliği, merkez yürütme kurulu üyeliği görevlerinde bulundu. Yazıları ve siyasi etkinlikleri dolayısıyla birçok kez kovuşturmayla uğradı. 1967'de haftalık siyasi dergi *Ant*'ın kurucuları arasında yer aldı. 1973'te Türkiye Yazarlar Sendikası'nın kuruluşuna katıldı ve 1974-75 arasında ilk genel başkanlığını üstlendi. 1988'de kurulan PEN Yazarlar Derneği'nin de ilk başkanı oldu. 1995'te *Der Spiegel*'deki bir yazısı nedeniyle İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesi'nde yargılandı, aklandı. Aynı yıl bu kez *Index on Censorship*'teki yazısı nedeniyle 1 yıl 8 ay hapis cezasına mahkûm edildiyse de cezası ertelendi.

Şaşırtıcı imgelemi, insan ruhunun derinliklerini kavrayışı, anlatımının şiirselliğiyle yalnızca Türk romanının değil dünya edebiyatının da önde gelen isimlerinden biri olan Yaşar Kemal'in yapıtları kırkı aşkın dile çevrilmiştir. Yaşar Kemal, Türkiye'de aldığı çok sayıda ödülün yanı sıra yurtdışında aralarında Uluslararası Cino del Duca ödülü, Légion d'Honneur nişanı, Commandeur payesi, Fransız Kültür Bakanlığı Commandeur des Arts et des Lettres nişanı, Premi Internacional Catalunya, Fransa Cumhuriyeti tarafından Légion d'Honneur Grand Officier rütbesi, Alman Kitapçılar Birliği Frankfurt Kitap Fuarı Barış Ödülü'nün de bulunduğu yirmiyi aşkın ödül, ikisi yurtdışında beşi Türkiye'de olmak üzere, yedi fahri doktorluk payesi aldı. En son, 9 Kasım 2013'te Norveç Edebiyat ve İfade Özgürlüğü Akademisi'nin (Bjørnson Akademi) Norveç'in ünlü milli şairi Bjørnstjerne Bjørnson adına verdiği "Bjørnson Ödülü"nü aldı. 28 Şubat 2015 tarihinde İstanbul'da hayatını kaybetti.

YAŞAR KEMAL

YAŞAR KEMAL
KENDİNİ ANLATIYOR

Alain Bosquet ile Görüşmeler

Röportaj

YAPI KREDİ YAYINLARI

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Yapı Kredi Yayınları - 1990
Edebiyat - 581

Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor / Yaşar Kemal

Kitap editörleri: Pınar Çelikel - Tamer Erdoğan
Düzeltili: Hatice Taşdelen

Kapak tasarımı: Yeşim Balaban

Baskı: Mega Basım Yayın San. ve Tic. A.Ş.
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1 Baha İş Merkezi
A Blok Kat: 2 34310 Haramidere / İstanbul
Telefon: (0 212) 412 17 00
Sertifika No: 44452

1. baskı: 1992, Gallimard, Paris
1993-2003 Toros Yayınları, Adam Yayınları
YKY'de 1. baskı: İstanbul, Ocak 2004
10. baskı: İstanbul, Haziran 2020
ISBN 978-975-08-0738-3

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., 2014
Sertifika No: 44719

Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
İstiklal Caddesi No: 161 34433 Beyoğlu / İstanbul
Telefon: (0212) 252 47 00 Faks: (0212) 293 07 23
<http://www.ykykultur.com.tr>
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
facebook.com/yapikrediyayinlari
twitter.com/YKYHaber
instagram.com/yapikrediyayinlari

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
PEN International Publishers Circle üyesidir.

*Alain Bosquet'nin sorularını Türkçeye
Onat Kutlar, Yaşar Kemal'in cevaplarını
da Fransızcaya Altan Gökarp çevirmiştir.*

Bir Büyük Buluşma

Elinizdeki kitabın oluşumuna tanık olmuş talihli insanlardan biri de benim. Alain Bosquet ile Yaşar Kemal aracılığıyla 1978 yılında tanışmıştım. Alain'ın *Une Mère Russe*¹ adlı romanı ile şiirlerini² çevirirken mektuplaştık, telefonla konuştuk. Bu süre içinde onun en yakın ikinci Türk dostu ve arkadaşı oldum. İlk kez 1980 yılının nisan ayında Paris'te karşı karşıya geldik. Alain Bosquet'nin yapıtıyla ilk kez 1965 yılında Paris'te tanışmış, *Verbe et Vertige*³ adlı poetika kitabını büyük bir dikkatle okumuştum. Bu kitap poetikayla ilgilenmemin başlangıcı sayılabilir. Ama onu gerçekten tanımaya başladığım dönem 1978-1980 yılları arasındadır. Bu süre içinde yayımlanmış bütün kitaplarını okudum, yaşamını öğrendim. Alain Bosquet şair ve romancı olmasının dışında, çok etkili bir yazın ve resim eleştirmeniydi; daha doğrusu, Aydınlanma ve Ansiklopedi anlamında tam bir kültür adamıdır, bir bilgidir. Çok ilginç yaşamı vardır; bu yaşam ona özverili sevgi ve tutkuyu öğretmiştir. Karşı uçtaki duygular da yabancıdır Alain Bosquet'nin: Düşman olma sanatını bilir, ödünsüz nefretten kesinlikle ürkmemez. Bir anlamda bir aydın kabadayıdır. Kabadayılık bağlamında d'Artagnan'dan çok Robin Hood'a yakındır. Başta Yaşar Kemal olmak üzere yabancı yazarlarla, yaygın olmayan dil-

1 Alain Bosquet, *Une Mère Russe*, (Bir Sürgün Ana), Çeviren: Özdemir İnce, Tekin Yayınevi, 1982.

2 Alain Bosquet, *Evren İçinde Evren*, Çeviren: Özdemir İnce, Cem Yayınevi, 1979; Alain Bosquet, *Söyle Alain*, Çeviren: Özdemir İnce, Cem Yayınevi, 1989.

3 Alain Bosquet, *Verbe et Vertige*, Hachette, 1961.

lerde yazan yazarlarla ilgilenmesi, onların tanınmasına katkıda bulunmak istemesi, sanırım, onun bu adalet ve hakseverlik duygusundan, düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Yaşar Kemal'in de dediği gibi "Burnundan kıl aldırmayan çok sert bir eleştirmendir," ama bu sertlik yalnızca eleştirmenliğiyle sınırlı değildir, gündelik yaşamında, özel ilişkilerinde de bir tür sertlik gözlemlenebilir. Ne var ki bu sertlik yazar-insanları çok derinden sevmesine, çok anlamlı dostluklar kurmasına kesinlikle engel değildir. Ama onun yazın dünyasında, en yakınlarına bile özel muamele ettiği görülmemiştir. Özellikle sevdiği, dost bildiği yazar ve şairler yapıtlarıyla onu hayal kırıklığına uğrattıkları zaman, kendi deyimiyle "yarı canavar" olur ve o zaman kan gövdeyi götürür. Bulunduğu, konuştuğu yerlerde insanların, yazar ve şairlerin ondan nasıl çekindiklerini, ürküklerini gözlerimle gördüm. Bu nedenle, düşmanlarının sayısı dostlarının sayısından yüzlerce kat fazladır.

Bu "yarı canavar" tam bir Yaşar Kemal hayranıdır. Bu hayranlık onun Yaşar Kemal üzerine onlarca yazı yazmasına yol açmış; Yaşar Kemal'in özellikle bu kitap konusunda tekrarladığı yan çizmelere katlanmasını sağlamıştır. Alain Bosquet'nin Yaşar Kemal'le bir söyleşi kitabı hazırlamak düşüncesini açtığı ilk kişi ben değilsem, Yaşar Kemal'den sonra ikinci kişi benim. Bu nedenle ikisi arasında, mektupla, telefonla ya da sözlü olarak özel ulak görevini yükledim; Alain Bosquet'nin yakınmalarını, öfkelerini, dahası tehditlerini Yaşar Kemal'e aktardım. Bunlar sıradan çekiştirmeler değildi, Yaşar Kemal'e aktarmam için bana özel olarak söyleniyordu. Bu davranış, Alain Bosquet'nin doğulu yanını ortaya çıkartıyordu. Fransız dilinin en büyük ustalarından biri olan (birkaç gün önce, bütün yapıtlarına Fransa'nın Dili Ödülü verildi) Alain Bosquet bir yanıyla tam bir batılı, bir yanıyla da tam bir doğuludur.

Alain Bosquet özel yaşamıyla yirminci yüzyılın en ilginç insanlarından biridir. Ülkemizde *Bir Sürgün Ana* adıyla yayımlanan ve 1978 yılı "Fransız Akademisi Roman Büyük Ödülü"ne değer görülen yapıtını okursanız, bu okumadan duyacağınız sınırsız estetik hazzın yanı sıra onun ilginç yaşamından kesitleri de öğrenebilirsiniz.

Alain Bosquet, 28 Mart 1919 günü Odessa'da doğdu. Asıl adı Anatole Bisk'tir (bazı belgelere göre Biske). Sanayici, şair ve Rainer Maria Rilke'nin ilk Rusça çevirmeni Alexandre Bisk ile kemançı Berthe Turiansky'nin oğludur. Önce dedesinin, sonra babasının tutuklanıp ölümüne mahkûm edilmesi üzerine, ailesi 1920'de Odessa'dan kaçarak Bulgaristan'a sığındı. Dedesi, bütün servetlerinin, mücevherlerinin içinde bulunduğu çantayı yolda yitirdiği için Varna'da yoksul bir yaşam sürmek zorunda kaldılar. Babası çeviri yaptı, annesi keman dersi verdi. Daha önce sözünü ettiğim *Une Mère Russe* ile *L'Enfant que tu Etais* (Marcel Proust Ödülü, 1982) adlı romanlarında yaşamının bu bölümünü ele alır.

Aile, ailenin bir kanadının yaşadığı Brüksel'e (1925) yerleşti. Okulda çok hırslı, parlak bir öğrenciydi. Almanların Belçika'yı işgal ettikleri gün (10 Mayıs 1940) askere alındı. Belçika ordusunun kısa zamanda teslim olması üzerine Fransız ordusuna katıldı ve yaşamının, yıllarca sürecektir olan göçebelik dönemi başlamış oldu. Fransız ordusunun da bozguna uğrayıp silah bırakışmasının imzalanması üzerine bir süre Fransa'nın güneyinde, Montpellier'de oturdu. 1941 yılında Marsilya, Oran (Ceza-yir), Kazablanka (Fas), Havana (Küba) üzerinden ABD'ye ulaştı. New York'a gelir gelmez (1942) De Gaulle'cü gazete "La Voix de France"ın redaksiyon sekreteri görevini üstlendi. Bu arada André Breton, Saint-John Perse, Marc Chagall, Fernand Léger, Jules Romains, Thomas Mann, Hermann Broch, Piet Mondrian ve Bela Bartok gibi yazar, ressam ve müzisyenlerle tanıştı. Ve, bu yıl, yazdıklarını yayımlamaya başladı. İlk şiir kitabı yayımlandı. Aynı yıl ABD vatandaşlığına geçti. Orduya katılıp Teksas'ta piyade eğitimi gördü. Daha sonra ordunun haber alma servisine alındı. Londra'ya SHEAF'in 2. Bürosuna atandı ve Normandiya çıkarmasının hazırlıklarına katıldı. 1944 yılında Eisenhower'ın karargâhıyla birlikte Normandiya'ya çıktı. 1945 yılında işgal altındaki Berlin'de, Müttefik Devletler Denetim Kurulu'nda görev aldı. Bu görevde ve daha sonra atandığı Müttefik İlişkileri Müdür Yardımcılığı ve Protokol Şefliği görevlerinde dönemin en önemli müttefik komutanlarını, devlet adamlarını ve politikacılarını tanıdı. Alexander Koral ve Edouard Roditi ile birlikte "Das Lot" adlı Almanca yayımlanan bir dergi kurdu. Gottfried

Benn'e göre, yenilgiden sonra Alman edebiyatının en önemli olayı bu derginin yayımlanmaya başlamasıdır. Paul Celan ilk şiirlerini bu dergide yayımladı. Mac Carthy'ciliğin Almanya'ya ulaşması üzerine 1951 yılı nisanında görevinden istifa etti ve üstlerine, yaptığı işle ilgili olarak on yıl açıklamada bulunmamak sözü vererek Paris'e yerleşti, 32 yaşında tekrar öğrenci olup Sorbonne Üniversitesi'ne girdi. ABD'nin eski askerlerine bağladığı küçük bir maaşla geçinmeye çalışarak sıradan bir yaşam sürmeye başladı. İlk romanı *La Grande Eclipse* Paris'e yerleştiği yıl Gallimard yayınevi tarafından yayımlandı. 1952 yılında "Combat" gazetesine girdi. 1952 yılında, *Langue Morte* adlı şiir kitabına Guillaume Apollinaire Ödülü oybirliğiyle verildi. Jean Cocteau bu ödülle ilgili olarak Bosquet'ye şunları söyledi: "Sana bir ödül verildi, bunun nedeninin biraz şiirlerinin iyi olması, ama asıl önemli nedeni tanınmaman, düşmanın yok. Ama üzülme, yarından sonra bir yığın düşmanın olacak, bir yığın düşman kazanacaksın." Jean Cocteau'nun tahmini doğru çıktı, düşmanları çoğaldı. Ama şiir ve romanları biribiri ardınca ödüllendirildi: Saint-Beuve Ödülü, Max Jacob Ödülü, Fémina-Vacaresco Ödülü, Broquette Gonin Ödülü, Fondation Jungamann Ödülü, Interallié Ödülü, Fransız Eleştirmenler Sendikası'nın Yılın En İyi Şiir Kitabı Ödülü, Fransız Akademisi Roman Büyük Ödülü, Marcel Proust Ödülü, yapıtının tümüne R.T.L. Ödülü, Fransız Akademisi Büyük Şiir Ödülü, Chateaubriand Ödülü (2 kez) ve bu yıl yapıtının tümüne Fransa'nın Dili Ödülü. Toplam, yanlış saymadıysam 14 ödül. Şimdiye kadar 16 şiir kitabı, 4 anlatı kitabı, bir oyun, bir aforizma kitabı, iki deneme, bir antoloji, 18 roman ve iki çeviri kitabı yayımlayan Alain Bosquet'nin yapıtları aralarında Türkçe de olmak üzere yirmi kadar dilde kitap olarak yayımlandı. Çevirmenleri arasında Samuel Beckett, Lawrence Durrell, Wallace Fowlie, Denise Levertov, Paul Celan, Vasco Popa, Vlada Urošević, Yevgeni Vinokurov, Adonis gibi kendi dillerinin en büyükleri arasında yer alan yazar ve şairlerin adlarını anabiliriz.

Halen Mallarmé Akademisi 2. Başkanı ve birçok ödül jürisinde üye olan Alain Bosquet tam anlamıyla bir yazın eri, yazın savaşçısıdır. Pek iyi olmayan sağlığına karşın "Le Monde", "Le Figaro", "Quotidien de Paris" gibi gazetelerde, "Magazine

Littéraire” gibi dergilerde eleştirilerini ve yazılarını sürdürmekte ve “Nota Bene” adlı çok önemli bir uluslararası dergiyi yönetmektedir.

Alain Bosquet, Yaşar Kemal’le olan yakın dostluğu ve onun üzerine yazdığı yazılarla, bu satırların yazarının çevirdiği bir roman ve iki şiir kitabı nedeniyle okurlarımız tarafından oldukça tanınmaktadır. Bildiğim kadarıyla, önümüzdeki yıl, bir romanı (belki iki roman) ve bir anı kitabı (Marléne Dietrich) yayımlanacak ülkemizde.

1980 yılında Fransa vatandaşlığına geçen Alain Bosquet’nin Fransız dilinin yaşayan en büyük şair ve romancılarından biri olması bir yana, günümüzün en saygın uluslararası yazın otoritelerinden biri olduğunu da söyleyebiliriz. Edebiyat ve sanatta böylesine bir doluluk ve bağlılıkla bağlanmış pek az yaşam vardır.

Elinizdeki kitapta, Alain Bosquet’nin Yaşar Kemal’e sorduğu soruları okudukça, onun çağımızın roman sanatını ve Yaşar Kemal’in yazınsal dünyasını nasıl göz kamaştırıcı bir zekâ ve yürekle kavramış olduğuna sizler de tanık olacaksınız. Yaşar Kemal’e bu soruları soran kişinin Alain Bosquet olması kitabın değerini daha da artırıyor. Bu çetin sorularla Yaşar Kemal’i yanıtlamaya zorlaması, kitabın oluşması için inatla direnmesi Yaşar Kemal’e duyduğu sevgi ve hayranlığın somut kanıtlarıdır. Alain Bosquet olmasaydı, sanırım, Yaşar Kemal yaşamıyla ilgili ayrıntılara belki de hiçbir zaman girmeyecek ve yazma bağlamında düşüncelerini açıklamak gereksinimini duymayacaktı. Elinizdeki kitap olmasaydı, hiç kuşkunuz olmasın, bizler için de, Yaşar Kemal için de bir eksiklik, bir tamamlanmamışlık sözü konusu olacaktı. Bu nedenle her ikisine de engin bir gönül borcu duymamız gerektiği kanısındayım. İki büyük yazarın buluşması çok önemli bir yapıtın yazınsal kalıtımıza eklenmesine yol açıyor. Bu ortaklıktan çıkartılacak birçok yazınsal ve insansal dersler bulunduğunu düşünüyorum.

Yazımı, 11 Kasım 1992 günü Atatürk Kültür Merkezi’nde, Yaşar Kemal Gecesi’nde yaptığım konuşmadan bir alıntıyla bitirmek istiyorum: “Cumhuriyet Dönemi’nde Türk dili elbette büyük şairler ve romancılar çıkardı. Bu büyük şairler içinde

Nâzım Hikmet bir simgedir, tıpkı Puşkin'in Rus dilinin, Walt Whitman'ın Amerika'nın, Pablo Neruda'nın Güney Amerika'nın, Lorca'nın İspanya'nın, Victor Hugo'nun Fransa'nın simgesi olması gibi, Nâzım Hikmet de Türk şiirinin simgesidir. Yaşar Kemal de Türk romanının simgesidir; tıpkı Tolstoy ve Dostoyevski'nin, Stendhal ve Balzac'ın, Kafka'nın, James Joyce'un, Virginia Woolf ve Faulkner'ın kendi ülkelerinin ve dillerinin simgeleri olması gibi. Yaşar Kemal çağımızın, bütün roman çağının en büyük yazarlarından, ustalarından biridir. İnsanların çalışmadan, yaratmadan övündükleri, "Türk, öğün, çalış, güven!" sloganına sığındıkları ülkemizde, ulusal ve evrensel düzeyde bir dev yapıt yaratmış olan ve bilinçli yazma eylemini sürdüren Yaşar Kemal'in gerçek büyüklüğüne zihnimizi, vicdanımızı ve dilimizi alıştıralım. Çünkü 'Büyük' sıfatı onun yazarlık eylemine yakışmakta ve onun kimliğinde inandırıcılık kazanmaktadır. Türk edebiyatının Yaşar Kemal'in büyüklüğüne gereksinimi vardır; Türk edebiyatı onun büyüklüğünü kavradıkça ve benimsedikçe, onun büyüklüğüne alıştıkça kendine güven kazanacak ve evrensel saygınlığına ve yaygınlığına kavuşacaktır."

Bu büyüklüğün bilincine varmamıza, bu büyüklüğü kavramamıza olanak sağladığı için Alain Bosquet'ye derin bir gönül borcu ve saygı duyuyorum.

Özdemir İnce, Şişli, 9 Aralık 1992

Alain Bosquet

1- Sevgili Yaşar, yirmi yıldır sizinle tanışıyoruz. Önce araya giren dergilerle, sonra kitaplarınızla ve daha sonra da on yıl kadar öncesinden bugüne uzanan coşkulu bir dostlukla. Sanırım size birkaç soru sormanın zamanı geldi artık. Bunun kamuoyuna açık nedeni, genel olarak kazandığımız ün ve kişiliğinizi saran gizler: Bir Türk yazarı nasıl okunur? Öbür neden biraz daha özel: Sizde düş gücü, gerçekle nerede birleşir? Kötü ve eski bir alışkanlığa uyarak sorularımı sıralamama izin verin. Descartes'ın ve Valéry'nin ülkesinde, bölünmez bir bütünü gereksiz yere kesip biçmek pahasına da olsa işlemler sırayla yapılır. Fransa'da ve genellikle Batı'da açıklamayı çok severiz; ve açıklamalar yeterli olmadığı zaman, bilimsel bir tavırla bu açıklamaların bir yaratıcıyı ya da bir insanı anlatmaya neden yeterli olmadığını açıklarız. Önce çocukluğunuzun en uzak, en derin köşesine gidelim. Gelenekleri, töreleri, yalnızlığı, mutluluğu ve acılarıyla gerçek bir Kürt ülkesinden geliyorsunuz. Gözlerinizi neyin üstüne açtınız? Çevrenizde neler vardı? Bir baba, bir anne, bir aşiret mi gördünüz? Göçebe mi yoksa tümüyle yerleşik miydiniz? Ufkunuz nasıldı? Gök yüzü nasıldı? Bir dağ, bir ova var mıydı? Ya kültürler? Ya eşyalar? Evcil hayvanlar nelerdi? Çocukluğunuzun krallığını betimleyin bana.

Yaşar Kemal

1- Doğduğum, büyüdüğüm Çukurovayı, köyümü, evimi anlatmadan önce birazcık ailemi, onların yaşadıkları yeri, Çukurova'ya gelişlerini, geliş maceralarını anlatayım. Babamın, anamın, bütün ailemin köyü Van gölünün kıyısındaki Ernis köyü, Ernis

iskelesidir. Şimdiki adı Günseli kasabası. Günseli kasabası Van ilinin Muradiye ilçesine bağlıdır.

Bu anlatacaklarımı ben yaşamadım. Aileden, dahası da anamdan duyduklarımdır. Anamın çok güçlü bir belleği vardı. Hiçbir şeyi unutmazdı. Babamın amca oğlu Yusuf Ağayla bir lades tutmuş, bu lades on dört yıl sürmüş, sonunda anam LADES demişti. Çok da güzel konuşuyordu. Yazık ki Türkçesi kıttı. Belki Kürtçeyi bir destancıdan daha güzel konuşurdu. O bir masal, bir destan, bir olay anlatırken herkesi lalü ebkem ağzına baktırırdı. Ben de onun anlatımına hayrandım. Onun anlatıları beni büyülerdi. Bunca yıl, hiç konuşmadığım halde daha Kürtçeyi anlayabiliyor, biraz da konuşabiliyorsam onun yüzündendir.

Köy, Van gölünün tam kıyısında, gölün kuzey doğusunda Esrük dağının eteğinde, Ağrıdağından sonra Türkiye'nin ikinci yüksek dağı olan Süphan dağının yakınlarındadır.

1915'in bahar ayları olacak. Yukardan, Osmanlı ordusunu bozmuş, Rus ordusu Süphan dağının oralardan top sesleriyle birlikte köye akıyor. Top gülleri köyün içine düşüyor. Güllenin biri de tam köyün ortasında büyük bir çukur açıyor. Çukurdan sıcak sular fışkırıyor. Top gülleri gittikçe sıklaşıyor. Gölün içine de düşüyor. Gölden minare boyu sular fışkırıyor göğe doğru. Bir anda köy toparlanıyor, göç başlıyor. Doğuya, Bendimahi suyuna doğru yürüyorlar. Yolda, el ele tutuşmuş, Hazalla Zübeyde, ikisi de yakın akrabamız. Zübeyde sonradan Tahir amcamın karısı oluyor. Bir top güllesi parçası geliyor kızların birbirine tutuşmuş ellerini alıyor götürüyor. Bendimahi köprüsüne geliyorlar ki, ne görsünler, ortalık kıyamet günü. Köprünün önüne insanlar yığılmış, taşmış... Millet köprüyü geçmek için birbirini kırıyor. Rus ordusu da arkalarında, gölü, üst başlarındaki Esrük dağını, ortadaki düzlüğü toplar durmadan dövüyor. Yaralananlar, ölenler, kalabalıkta ezilenler... Ortalık toz duman... Ferman okunmuyor. Yorganlarını, döşeklerini suya atıp üstünden geçmeye çalışanlar. Bir ara Luvan aşiretinin, yani bizim aşiretimizin Beyi olan babamın amcası Gulihan Bey babamı çağırıyor: "Buraya gel, Sadık," diyor. "Git de gölün kıyısındaki Hüseyini al gel. O, seni dinler, onu getirirsen ancak sen getirirsin."

Babam gerisin geri yola düşüyor.

Hüseyin Bey, babamın amcalarından birinin oğlu. Çok ya-kışıklı bir insan. Önce Vanda okuyor. Orasını bitirince İstanbula gidiyor. Oradaki yüksek okula giriyor. Birkaç yıl sonra köye dö-nünce bir tuhaf bir insan oluyor, hiç kimseyle, en yakın arkadaşı olan babamla bile ancak birkaç sözcük konuşuyor. Bir de her sa-bah tanyerleri ışımadan köyden çıkıyor, gölün üstündeki bir ka-yalığın üstüne oturuyor, gözlerini de suya dikeyyor. Babam, arka-sından köylüler onu izliyorlar, durumu görüyorlar. Babam bir-kaç kez onunla konuşacak oluyor, Hüseyin Beyse babama, en ya-kın akrabasına, sevdiği arkadaşına bir karşılık vermiyor, ona bir sözcük bile söylemiyor. Sonra köy işin aslını öğreniyor. İstanbul-da, padişahlar şehrinde, periler sarayında Hüseyin Bey bir peri kızına karasevda bağlamış. İstanbulda, periler sarayında öyle kolay kolay buluşamıyorlarmış. Kız demiş ki Hüseyin Beye, sen git Vana, ben de oraya gelirim. Hüseyin Bey düşmüş yola, bir beklemiş, iki beklemiş kızın ne geldiği var, ne de geleceği. Özle-minden köyde duramaz, ya Esrük dağına dolaşır ya da gölün kı-yısında gezinirmiş. Bir gün gölün kıyısından sevinçle dönmüş. “Gelmiş, geldi, geldi, geldi, geldi,” diye bağrmış. “Onun gelece-ğini biliyordum, biliyordum.”

Ondan sonra Hüseyin Bey gölden artık hiç ayrılmaz olmuş. Her şafak vakti göle geliyor, kayalığın üstüne, aynı yere oturu-yor, gözlerini de göle dikeyor, kırpmadan ortalık kararınca, göz gözü görmez oluncaya kadar gözlerini gölden ayırmıyor-muş. Bu macera yıllar yılı sürmüş. Hüseyin Bey, gözlerini gö-lün sularına diker dikmez, gölün üstü aydınlanıyor, ışıkla dolu-yor, o ışıkların içinden peri kızının yüzü ortaya çıkıyor, Hüseyin Beyin yüzünde de, kızı görür görmez güller açıyor, yüzü sevinç içinde kalıyor, mutlulukla doluyormuş.

Herkes gibi Bey de duymuş bu işi, “Bırakın, delikanlıya do-kunmayın, bu işin başka bir hal çaresi yok, böyleyse böyle,” de-miş.

O gün tanyerleri ırırken, bakmışlar ki, Hüseyin Bey gene yatağında yok. Babası demiş ki, “nasıl olsa ilerdeki kayasının üstündedir Hüseyin, oradan geçerken gider onu alır, öyle gi-deriz.”

Babam Hüseyin Beyin kayasına varıyor ki, ne görsün, dizleri tutmuyor, oraya, kayanın üstüne çöküveriyor. Karşısındaki gölde de Hüseyin Beyin ölüsü yüzüyor.

Babam gelmiş Beye, “ölüsü gölün sularında yüzüyor Hüseyinin,” demiş. Arkadan düşman bastırıyormuş. Gidip de Hüseyin Beyin ölüsünü alıp gömmenin olanağı yokmuş. Bey çok olgun, İstanbulda okumuş, Mirmiran rütbesini taşıyan bir paşa olmuş kişiydi. “Bırakın, olduğu yerde kalsın, Hüseyin,” demiş, “onun yeri orasıdır.”

Bundan sonra, Hüseyin Beyin denizde kalan ölüsü üstüne türküler, ağıtlar, destanlar çıkarıldı. Efsane yolda gittikçe büyüyor, dal budak salıyor. Ben Abdal Musa adındaki ailenin deng-bejinden Hüseyin Beyle peri kızı destanını çok dinledim. O sabah, Hüseyin Bey sevgilisi peri kıızıyla vedalaşmaya gidiyor, kızın yüzü her zamanki gibi suyun yüzüne çıkıyor. Hüseyin Bey ona hayran bakıyor. Sonra da ağlamaya başlıyor. Kız ona ilk olraktan sesleniyor: “Neyin var, bugün yüzün karanlık, derdü bela içinde. Bunca yıl seni hiç böyle görmedim. Biz seninle bunca yıl aşk içinde, içimiz sevda dolu, içimizde mutluluk, bitip tükenmeyen... Bu ne hal?”

Hüseyin Beydir konuşmaz. Kız, üstüne üstüne gider. “Duy-muyor musun top seslerini, bizim köyün hepsi kaçtı, ben de sana allahaismarladık demeye geldim. Haydi allahaismarladık. Kavuşmamız öteki dünyaya kalsın.”

Kız, “biz biribirimizden ayrılamayız. Ben bir peri kıızı, sen bir insanoğlusun ama, Allah bizi biribirimiz için yaratmış.”

Ve tanyerleri ıştırken kız gölün sularının içinden sıyrılmış çıkmış. Çırılçıplak, göz kamaştırıcı, peri kıızıymış ki peri kıızı... Hüseyin ona orada bakmış kalmış. Yerinden kıpırdayamamış. Kız Hüseyin Beyi elinden tutmuş, “İşte bizim yerimiz burası. Biz biribirimizden ayrılamayız.” Almış onu gölün içine götürmüş.

Başka bir türküde de bu son başka türlü anlatılıyordu. Bu sefer de Hüseyin Bey kıızı denizden (bağışlayın, Kürtler Van gölüne hep Van denizi derler, benim de dilime öyle geldi) alıp getirmek için denize atlar. Kızı elinden tutar denizden çıkarır. Yazık ki, gölden çıkan öteki peri kızları ikisini alır geri denizin içine götürürler.

Hüseyin Bey efsanesi son yıllara kadar, yani Diyo Ana, Zübeyde, Zero, öteki yaşlılar ölünceye kadar ailede yaşıyordu. Şimdi bir tek Hazal sağ, hani bir gülle parçasının elini götürdüğü kız, bilmem o anımsıyor mu bu türkülerini, bu olayı? Vanda daha bu destanlar, ağıtlar, türküler yaşıyor mu? Birçok türkü derlediğim Günseli köylü akrabam Misto acaba Hüseyin Bey üstüne çıkarılmış bir türkü, bir ağıt, bir destan biliyor mu? Vana yolum düşerse Mistoya soracağım. Ya da bu olayı duymuşluğu var mı?

Hüseyin Bey orada sevgilisi peri kızının evinde kalınca bizimkiler, arkalarında Rus ordusuyla Vana kadar geliyorlar. Van bomboş kalmış, siniler sinek yok. Anam derdi ki, “Vana girdik, ilk olarak bir şehir görüyorum, o da bomboş. Bu bomboş şehrin içinden geçerken bir korktum, bir korktum. Böyle ürkünç veren bir şey bütün ömrümde görmedim. Bir de Van hapishanesinde öldürülen eşkıya amcamın kanlı giyitlerini hapishane avlusunun kapısındaki cırlıçıplak bir ağaca asmışlardı. Babam, biz kaçarken çetesini dağıtmış, eşkıyalığı bırakmış, bizimle birlikte yola düşmüştü. Ağabeyim Mahiro dağdan inmemiş, sonradan duyduğuma göre kocamın amcası oğlu yüzbaşı Reşit Beyin birliğine katılmış, Ruslara karşı savaşını sürdürmüştü.” Söylediklerine göre Yüzbaşı Reşit Bey kurmay yüzbaşymış. Bitliste Ruslara karşı savaşırken alnından vurularak öldürülmüş. Bir İstanbullu, okumuş bir kız olan karısı aşireti bırakmamış, ölünceye kadar Beyin evinde kalmıştı. Ailede herkesin ayrı bir macerası vardı. Reşit Beyle karısının aşkı da olağanüstü bir macera. Mahir dayının öldürülmesi de başlı başına bir macera.

Bizimkiler Van kalesinin dibinde bir hafta kadar kalıyorlar, ondan sonra da soluğu Diyarbakırda, Diyarbakırın köylerinde alıyorlar. Nedense, ne içinse, ben onun orasını bilemiyorum, anam da bilmiyordu, Mardinden aşağı çöle düşmüşler. Köyden ayrılırken epeyce paraları varmış. Anamın babasının da parası varmış. Anamın babası Aco çölde ölmüş. Babam üç kardeşmiş. En büyüğü Sadık, yani babam, ortanca Salih, en küçüğü de Tahir. Salih de anamın babasından birkaç hafta sonra çölde yitirmişler, kumlara gömmüşler ölüsünü. Onun üstüne çıkarılmış ağıtlarda, yürek paralayıcı olan, onun ölmesinden daha çok onun çölün kumlarına gömülmüş olmasıydı.

Ailemin macerasını yazarken, bir de babamın anasından söz etmek gerek. Dediklerine göre babam bir metre doksandan daha uzun bir insandı, anasıysa küçücük bir kadın. Köyden yola çıktıklarında büyük anam hastaymış. Babam anasını sırtına almış, Vana kadar onu sırtında taşımış. Mezopotamya çölünü de böyle geçmişler. Atları olması gerek. Çünkü yaşamlarını anlatırlarken attan, hem de soylu atlarından çok söz ediyorlardı. Öyleyse babam anasını niçin sırtında taşıyormuş, ben buna birtakım sebepler aradım, sanırım buldum da. Anama söylediğim de sebebi beni onayladıydı. Doğru olabilir. Tahir amcam da beni onaylamıştı. Atları varmış ya o atlara yataklarını öteki eşyalarını, yiyeceklerini yüklüyorlarmış. Anaları da atın birine binebilirmiş ya babam hasta anası incinmesin diye bir buçuk yıl, Vandan Çukurovaya kadar onu sırtında taşımış. Babamı ben de iyi anımsıyorum. O, uzun boylu adamlar azıcık kamburumsu, belki birazcık da beli bükülmüş gibi olurlar. Babam tığ gibiydi. Güçlü bir görünüşü vardı. Yolda başlarından geçen en önemli, sonradan durmadan konuştukları olay ananın Mezopotamya çölünde yitişiydi. Bir sabah tanyerleri ısımadan kalkıyorlar ki, ana yatağında yok. Babam orayı burayı, yanı yöreyi araştırıyor ki, ana ortalarda yok. Göçmeye hazırlanıyorlar, denklere toplamışlar ya ana ortalıkta yok. Gün kızdırıyor, öğlen oluyor, ikindiye varıyor, bütün, evde kim varsa, çöle düşüyor o gün, gün kavuşuncaya kadar arıyorlar, koydunsa bul. Babam o gece sabaha kadar uyumuyor, anasının adını çağırarak çölü dolaşıyor. Sabah oluyor, gene aramalar... Anayı o gün de bulamıyorlar. Üçüncü gün babam öğleye kadar hiçbir yere kıvıldamıyor, sonra da yerini buldum anamın, diye fırlıyor, geldikleri yöne koşarak yola düşüyor. O gün akşama doğru birkaç hurma bitmiş küçücük bir yeşillik gözüken bir koyağı uzaktan görüyor, ona doğru umutla koşuyor. Varıyor bakıyor ki anası bir hurma ağacının altında uyumuş. Onu uyandırmıyor, kendisi de zaten yorgunluktan ölüyor, o da anasının yanına kıvrılıyor. Gün ışıırken bir de uyanıyor ki anası yok yanında, hemen koşarak yola düşüyor, o çöldeki çizgilere de yol denirse, eğer. Uzaktan yumulmuş, iki kat olmuş giden anasının karartısını görüyor. Ona yetişiyor. “Ana nereye?” Ana konuşmuyor. Onu sırtına almak istiyor. Ana oğlu-

nun sırtına binmemek için çırpınıyor. Hurmaların altına geliyor. Bir yerlerden bir parmak kalınlığında bir su kaynıyor. O da az ilerde çölün kumlarında uçup gidiyor. Bir su içip dinleniyorlar. Babam inatçı, durmadan anasının nereye kaçtığını soruyor. Ana edemiyor, öfkeyle karşılık veriyor oğluna: “Cehennemin dibine gidiyorum. Nereye gideceğim, elbette köyüme, gavurların içine gidiyorum. Onlar da insan, beni yiyecek değiller ya, siz kaçın, bakalım nereye kadar kaçacaksınız.”

Böylelikle ana, Vandan Çukurovaya kadar oğlunun sırtından dört beş kez köyüne doğru kaçtı, oğullarına kök söktürdü. Bir seferinde aramadık yer bırakmadılar. Sonunda da onu bir karaçalı dikeninin içinde buldular. Onu oradan çıkarıncaya kadar da analarından emdikleri burunlarından geldi. Bu yaşlı hasta kadın o karaçalılığın içine nasıl girmiş, çalının köküne nasıl saklanmıştı, şaşılacak bir olay. Dikenler ananın her bir yanını parçalamıştı. Bu başına gelen kendi yüzündendi ya hiç alınmadı, sokur danmadı, sanki hiçbir şey olmamış gibi, gene her zamanki dövüş çekişle oğlunun sırtına bindi. Hiçbir zaman oğlunun sırtına binmek istemiyor, kızıyor, bağırıyor, çağırıyor, çırpınıyor, onu bir atın üstüne bindirdiklerinde de düşüyormuş, halsizlikten atın sırtında duramıyormuş. Gene de inat ediyor, oğlunun sırtına binmiyor, gücü yettiğinde yürüyor, hali kalmayınca da olduğu yere çöküyor, oğlu da onu geliyor sırtına alıyormuş. Büyük anam da babamın sırtında kendine gelinceye kadar ses çıkarmıyor, kendine azıcık gelince de feryadü figan, beni indir, diye yalvarıyormuş. Babam onu yere indirince de yürüyor, direncinin sonuna gelince de yere sağlıveriyormuş. Anam her zaman diyordu ki: “Dünyaya böyle inatçı bir insan gelemes. Ben çok insan gördüm ya böyle bir insana hiç rastlamadım.” Büyük anamın babamın sırtındaki maceraları, kaçmaları, kavgaları sürerken, çölde çok olaylarla karşılaşmışlar. Önce Gulihan Beyi Diyarbakırda bırakmışlar. Sonra birer ikişer köy yollarda dökülmüş kalmış. Çöle geldiklerinde bizimkiler tek başınalmış.

Bundan sonraki yazdıklarım anamın, Hacer halamın, Tahir amcamın, Adanada dilencilik yapan kör bir adamın anlattıklarıdır.

Yolda gelirlerken çok, sakat, hasta, bitkin asker görmüşler. Çok da asker ölüsü. Bir yandan da savaş sürüyor, toplar patlıyor,

ortalık toz duman. Çok da aç insan, çok da hırsızlık görmüşler. Bizimkiler, yolda herkesin hırsızlık yaptığını, hemen hemen bütün akrabaların, yalnız bizim ailenin hırsızlık yapmadığını söylüyor, bununla övünüyorlardı. Çünkü bu ev Hacı Süleymanın eviydi. Hacı Süleymansa birçok kez Hacca gitmiş dini bütün bir kişiymiş. Babası Luvan Beyi Mehmet Ağa, ölürken, çocuklarını yatağının başına toplamış: “Ben ölüyorum çocuklarım, Beylik mührünü de en büyüğünüz Hacı Süleymana veriyorum, inşallah hakkıyla Beyliğimizi sürdürür,” demiş. Hacı Süleymandır: “Baba,” demiş, “kusura kalma, ben beylik yapamam. Ben, bu kadar Hacca gittim, din uğruna, Allah yoluna bu kadar çaba harcadım, ben bu yaştan sonra tüyü bitmedik yetimlerin hakkını yiyemem, fakir fıkara zulmedemem.”

Mehmet Ağa buna çok çok kızmış ama ne yapsın. Öteki kardeşlerinin hepsi de Hacı Süleymana kızmışlar ama ne yapsınlar. Tam bu sırada en küçük kardeş, Vanda, İstanbulda okumuş, yüksek okullar bitirmiş, birkaç yabancı dil bilen bir kişiymiş, “baba, mührü bana ver,” diye Mehmet Ağanın elindeki mühre saldırmış, mührü babasının elinden almış, bu sırada da Mehmet Ağa son soluğunu vermiş.

Bizimkiler, bugün bile Hacı Süleymanın bu davranışıyla övünürler. Bizim evimize haram girmemiştir, diye. Biz Beyliği bile kabul etmeyen Hacı Süleymanın torunlarıyız, diye.

1951 yılında gazeteci olarak röportaj yapmaya Ernis köyüne gittiğimde baktım ki, bütün köy beş aşağı beş yukarı akrabam. Başka köylerden de anamın akrabaları geliyorlardı akın akın. Bunların birçoğunu ad olarak biliyordum.

Bir gün de mezarlığa gideyim, dedim. Bütün tanıdığım, tanımadığım, yani adlarını bilip bilmediğim akrabalarım orada yatıyorlardı. Şu şunun, bu bunun mezarı, diye gösteriyorlardı. “Hacı Süleymanın mezarı nerede?” diye sordum. “Onun mezarı yok,” dediler gülümseyerek. “Son olarak, savaştan önce Hacca gitti, bir daha da dönmedi,” dediler.

Birden aklıma geldi. Unutmuş gitmiştim, bizimkilerin uzun yıllardır bekledikleri büyük babamız Hacı Süleymanmış meğer. Şimdi çıkaramıyorum, babamın ölümüne kadar beklemişlerdi onu, demek.

Bir de sürülerce köpek. Sürülerce çocuk. Geçen yıl Amerika'ya çıkmış bir Ermeninin anılarında yazıyordu: O kadar çok köpek, o kadar çok çocuk kalmıştı ki ortalıkta, sanki bütün dünya çocuktan, köpekten ibarettir, sanırsın. Çünkü, diyordu, köpeklerin sürüleri yok olmuş, sahipleri sürülmüş savaşta ölmüş, öldürülmüş.

Mezopotamya çölü, Güney Doğu, Doğu Anadolu savaşta öldürülmüş, sürülmüş Ermenilerin, Kürtlerin, Türkmenlerin, Azerilerin, Yezidilerin, Nasturilerin, Asurilerin, Süryanilerin sürüleri yok olmuş köpekleri, babasız anasız kalmış çocuklarıyla dolup taşmıştı.

Aç, azgınlaşmış köpekler yüzlerce, binlerce sürüler halinde dolaşüyor, saldıracak hayvan, ceren, kurt, kuş arıyorlardı.

Çocuklar da sürüler haline gelmişti, aç sefil, çırılçıplak... Sürüler halinde dolaşıyor, köylere kasabalara saldırıyor, yüzlerce çocuk, gözlerinin kestiği bir köye saldırıyor, bir yanından giriyorlar köyün, kasabanın, öbür yanından çıkıyorlar. Köyde yiyecek adına hiçbir şey kalmıyor. Çekirge sürüleri gibi. Ben bunun hikayelerini hem bizimkilerden, hem de bu olayları yaşamış birçok kişiden dinledim. Birinci Dünya Savaşının korkunçluğu olacak gibi değil. Hele bu savaşta Anadolu insanının çektiği.

Bizimkiler yolda gelirken bir çocuk yitmişti. Çok güzel bir çocukmuş. Yittiğinde ya sekizinde ya da dokuzundaymış.

Ben 1938'de Adanada ortaokulda okurken Adana Ulu Camisi önünde dilenen bir kişiye rastladım. Dilenci, bir gün baktım birisiyle Kürtçe konuşuyor, yanına yaklaştım, o zamanlar Kürtçem çok daha iyiydi, adını, memleketini, köyünü sordum. Karşıma o yitirilen çocuk çıktı. Kadirli'deki akrabalara haber verdim, Şakir amca ona sahip çıktı, yardım etmeye çalıştı.

Onun başından geçen olayları anlatmak zorundayım: Bu çocuk yitince, ne yapsın, aç susuz kalmış, az önce sözünü ettiğim çocuklara karışmış. Çocuk sürüleriyle birlikte de dolaşmaya başlamış. Silahlı atlılar da bir yerde bir çocuk görmesinler hemen öldürüyorlarmış. Silahlı atlılar böyle çok çocuk öldürmüşler. Silahlı atlılar, göçmenleri, Yezidileri, daha çok Yezidileri öldürüyorlarmış. Yitik çocuk, bir şeyi hiç unutmuyordu.

Gözleriyle görmüştü. Görmüş de yüreği paramparça olmuştu. Çölde bir tepe, Araplar çöldeki tepelere tel dikeyorlarmış. Çoluk çocuk, kadın erkek, kız delikanlı, yaşlı koca, koca karı tepeye doldurmuşlar yüzlerce insanı atlılar. Uçan atları varmış altlarında, parlayan kılıçları varmış ellerinde. Atlılar, ellerindeki uzun değneklerle tepenin yöresine halkalar çıkmışlar.

“Bunlara Yezidi diyorlardı,” diyor yitik çocuk. “Gözlerimle gördüm onları. Ellerini göğşe açmışlar, doğan güne dönmüşler, türküler, çok yanık türküler söylüyor, ağlıyorlardı. Atlılar, onların yöresine halkalar çizmişler, çekmiş gitmişlerdi. Ortalıkta bir tek atlı bile kalmamıştı. Tepenin üstündekiler kaçmıyorlardı. Biz çocuklar bir kum tepesinin arkasındaydık, oradan bunlara bakıyor acıyorduk. Ama bunlar kaçmıyorlardı. İçimizde bir Hasan vardı, o şehirliydi, her şeyi biliyordu. Bunlar Yezidi, dedi. Onun için öldürüyorlar onları. Ben çok Yezidi bilirim. Yezidiler, yörelerine çizilmiş halkayı geçip dışarı çıkamazlar. Onlar da biliyorlar, az sonra atlılar gelip onları öldürecekler. Gene de kaçamazlar. Hepsini öldürecek, paralarını da, her bir şeylerini de alacaklar. Burada görürlerse bizim hepimizi de öldürürler. Bizim paramız yok, Yezidi de değiliz ya bizi de öldürecekler. Bütün çocukları da öldürüyorlar. Az bir zaman geçtikten sonra atlılar tozu dumana katarak çölden çıktılar, belki iki yüz vardılar. Biz iyice saklandık, kuma gömüldük. Atlılar tepeye çıktılar. Bir çığlık aldı dünyayı, dünya sarsıldı, indi indi çıktı. Öğleye doğru, tepeden bir tek kişinin iniltisi geliyordu. Hepsini kılıçla doğramışlardı. Tepeye koştuk, atlılar gözükmeyen olduktan sonra, vardık ki, bir çocuk on yaşlarında anasının ölüsü altında kalmış, çıkardık. Karnında yarası var. Hasan gitti köyden ilaç getirdi. Çocuk iyileşti, bizim aramıza katıldı. Köy soygunlarında, talanlarda, dövüşlerde en yığıdimizdi. Sonra da başımız oldu. Belki emrinde beş yüz altı yüz çocuk vardı. Hiçbirimiz onun buyruğundan çıkmazdık.”

Bu adamın, yani yitik çocuğun adına Kotey, diyorlardı. Ben Kürtlerde böyle bir ad olduğunu bilmiyorum. Belki lakabıydı. Belki bu adın bir anlamı var da ben bilmiyorum.

“Çok ölüm, çok kan, çok ateş gördüm. İyi ki bu dünyayı görmez oldum. Bu kanı göreceğime, keşke gözlerim daha önce kör olsaydı.”

“Gözlerin ne zaman kör oldu?”

“Ekinler yandıktan sonra.”

Ekinler yandıktan sonra... Ben bu olayı ta çocukluğumdan bu yana çok çok dinlemiştim. Dengbejler bile yanan ekinler üstüne destanlar çıkarmışlardı.

Ekinler başaktaydı. Sapsarı tarlalar dağlardan çöllere kadar uzanıyor, dünya sarı kıvılcımlar içinde çalkanıyordu. Göçmenler yola dökülmüş yürürlerken iki cephe arasında kaldıklarını geç anladılar. Sağdan soldan, önden arkadan yağmur gibi kurşunlar yağıyordu. Göçleri uzun bir göçtü, binlerce insan üst üste yığılmışlar, dört yandan gelen kurşunlardan nasıl sakınacaklarını bilemiyor, dönüp duruyorlardı. Uzaktan gelen top sesleri de gittikçe onlara yaklaşıyordu. O gece oldukları yerde kaldılar. Yerlerinden kıpırdayamadılar. Arada sırada karanlığın içinden çığlıklar geliyor, kimin öldüğü, kimin kaldığı, bilinmiyordu.

Tanyerleri ısıdı ısıyacak bir top güllesi geldi kalabalığın ortasına düştü. Çığlıklar, parçalanan kollar bacaklar... (Bunca yıldır yazı yazarım, azıcık da olsa yazma ustalığına eriştim, bu ekin yangınını birkaç kez yazmaya çalıştım, o, eski destancılardan ustalığının yanına bile yaklaşamadım. Hep düşünüyorum, sanatın, ustalığın gücünü, ben sanatın gücüne yaşamın gücünden daha çok inanırım, acaba doğru mu? Destancılarkı de bir sanat değil mi, hem de on bin yıllık anlatım sanatından gelmiyorlar mı onlar?) Dört yandan da hem top mermileri, hem de kurşun yağıyor. Kalabalık can havliyle bir açılıp bir kapanıyor. Kurşunların arkasından da bir yangın başlıyor. Bir ateş düşmüş düz ovaya, kaptırmış, hızla dört bir yandan saldırıyor. İnsanlar, kurşun, top yağmuru altında, bir de dört yanı sarmış gelen ekin yangınının ortasında... Dön ha dön... Çığlıklar, ağlamalar, inlemeler...

Anam derdi ki: “Nasıl kurtulduğumuzu daha bilemiyorum. O zaman da nasıl yangından çıktığımızı düşünmüş düşünmüş bulamamıştık.”

“Ben bu yangında yittim,” dedi Kotey, “neredeydim, ne yapıyordum, bilemiyordum. Tek başıma öylesine korkmuştum ki... Çöl, gökler kadar uzak, ıssızdı. Uzaklardan top sesleri geli-

yordu. O kadar çok koşmuştım ki, yangın bir yerlerde kalmıştı. Ben de bir yarın dibine sığınmıştım. Sığınmış, oraya büzülmüş, bir topak kalmıştım. Bir ses, bir soluk bekliyordum. Arada sırada uzaktan top sesleri geliyor sonra da kesiliyor, ortalık ıssızlıktan çın çın ötüyordu. Sonra birden ayak sesleri duydum, ayağa kalktım sevinçle, bir çocuk kalabalığı geliyordu, çölden aşağıdan. Yanıma kadar geldiler, yüzleri kapkara is karasıydı, hepsinin de... Giyitleri de yanmıştı birçoğunun... Bana acıyarak baktılar. Sonradan öğrendim ki, benim yüzüm de onlarınki gibi. Karıştım çocuklara, hepimiz açtık. Gece yarısına doğru gündüzden göz koyduğumuz Bedevi çadırlarına tuzağa geçtik. Gece yarısı olunca da... Bedevilerin ceren tutan atları, azgın köpekleri, tabancaları, tüfekleri vardı. Bir de atıcıları ki, uçan turnayı gözünden vurabilirlerdi. Ne yapalım, açlıktan ölüyorduk. Bedevi obasını basacaktık. Gecenin karanlığında saldırdık. O kadar ustalaşmışlardı ki çocuklar, çadırların dibine varıncaya kadar köpekler ne bizim kokumuzu alabildi, ne bizden bir ses duyabildi. Birden saldırdık, bir göz açıp kapayıncaya obada ne var ne yoksa aldık kaçtık. Arkamızdan tüfekler patladı. Biz çöle dağılmıştık. Gizliye yattık. Atlanan Bedeviler bizim bir tekimizi bile bulamadılar. Sabah olduğuunda biz başka bir yerdeydik. Bir su başı bulduk. Çocuklar buralarını avuçlarının içi gibi biliyorlardı. Su başında rahat rahat karnımızı doyurduk. Gene de bütün çocuklar korkudan deliriyor, ölüyorlardı. Yemek yerken bile ürkek kuşlar gibiydik. Sonra, ben bu çocuklardan ayrılmadım... Taaa Besniye kadar. Köyler kasabalar bastık, evler yurtlar talan ettik. Talan ettiğimiz köylüler bizi atlara binip izliyorlardı. Yakalayınca da öldürüyorlardı. Bir kasabaya saldırdık. Bir sabahtı. Bir ucundan girdik kasabanın öbür ucundan çıktık. Kasabalılar ardımıza düştüler. Çok arkadaşımızı öldürdüler. Bir adam beni de yakaladı, tabancası elinde, sıkacakken vazgeçti, atından indi yanıma geldi, sevindim beni öldürmeyecek, diye. Yüzüme bir süre baktı, yazık, dedi, seni öldüremeyeceğim. Ne güzel bir çocuksun, Allah da seni ne yakışıklı yaratmış. Ben bu sesleri duyunca daha çok sevinmiştim. Sonra adam belinden hançerini çekti, beni yakaladı önce sağ gözüme soktu, sonra da sol gözüme. Bayılmışım, ne kadar bay-

gın kalmışım bilmiyorum. Beni çocuklar uyandırdı. Seslerinden anladım, bizim çocuklar değillerdi. Üç yüz, dört yüz kişi olduklarını söyleyen daha kalabalık bir çocuk topluluğuydu. Nereye gittilerse beni de bırakmadılar, birlikte götürdüler. Bir köyde de baktırdılar. Cerrah gözümü iyi ettikten sonra beni gelip aldılar. Cerraha para da verdiler. İki üç yıl sonra hükümet geldi bizi topladı. Öteki çocukları okullara verdiler. Ben de burasını, Ulu Caminin önünü mekan tuttum. Allah razı olsun, cemaat bana baktı. Benim gibi yitmiş, benim gibi gözden olmuş bir kızla tanıştım, evlendim. Üç çocuğumuz var.”

Koteyin hikayesi beni çok heyecanlandırmıştı, üzmüştü. O kadar üzülmüştüm ki bu olaya, bu olayı ilk olarak yazıyorum, hiçbir romanıma koyamadım Koteyin hikayesini, insanlara kıymak olurdu bu. İşte görüyorsunuz vazgeçtim bu düşüncemden. İnsanoğlu, her kişinin yaptığından sorumlu olmalıydı. Böyle olayları bilmeleri insanların belki bir gün işine yarardı. Yoldaki önemli olaylardan birisi de babamı camide vuran çocuğun ormanda bulunuşuydu.

Ormanda bir pınarın başına konuyor bizimkiler. Babam birkaç gün sonra Çukurovada olacaklarını biliyor. Niçin Çukurova? Gaziantep, Maraş, Urfa, Diyarbakır, Ege kıyıları değil de Çukurova? Sebebinı sordum soruşturdum ya bir türlü bulamadım. Birinci Dünya Savaşında Doğu Anadolu'dan kaçan Kürtlerin birçoğu Konyaya, Denizliye, Afyona, İzmir'e kadar gitmişler, Ankaraya varmişlardı. Bir kolları o kıraç Bayburtu bile yurt tutmuştu. Her neyse, biz gelelim çocuğa. Anam, Urfa cehenneminden kurtulup İslahiye'nin ormanlıklı serin dağlarına ulaştıklarında sevincinden düğün bayram ettiklerini söylüyordu. Orada, pınarın başında sıcak sularla yıkanmış, çamaşırlarını yıkamışlar, arınmışlar, kurunmışlar, yakınlarındaki çadırlardan bir kuzu almış kesmişler, pirinç pilavı yapmışlar, aşağıdaki köyden bal bile kestirmişler, yani dört başi mamur görkemli bir şölene oturmuşlar, işler yolunda gitmiş ya paraları da hiç kalmamış. Çukurovaya ulaşınca ne yiyecek, ne içecekler, hemen de iş bulunmaz ya... Babam böyle endişe içinde düşünürken, anam işi anlamış, babama demiş ki, “endişelenme hiç,” demiş, “buraya kadar elimizi harama uzatmadık, bir buçuk yıl, o kadar yok yoksulluk

çektik de... Bundan sonra da uzatmayacağız." Belindeki kemeri çıkarmış babama uzatmış. Babam, "olmaz," demiş, "bu senin evlenme armağanın. Tek kardeşinin armağanı, bunu alamam."

"Her şeyimizi, evimizi, malımızı mülkümüzü, yurdumuzu yitirip buralara kadar gelmedik mi?" Kemerini babamın ayaklarının dibine atmış, "bu da sana kurban olsun," demiş. "Çalışır gene kazanırız."

Babam: "Bu çok değerli bir kemer, buralarda bunun değerini bilen bulunur mu ki?" diye üzölmüş.

Anam:

"El elden üstündür arşa kadar. Var yokla ki, el alemde kimler var!"

En sonunda konuşa konuşa babamı kandırmış, babam kemeri Çukurovaya inmeden, müşteri bulursa satmaya karar vermiş. Yakınlardaki, çadırlarını kurmuş Yörük obasına gitmiş, Yörük ağasının çadırına varmış. Ağaya kemeri göstermiş, hal böyle böyle, demiş. Yörük ağası kemeri almış, evirmiş çevirmiş, uzun uzun, hayran, kemere bakmış, "bana öyle geliyor ki Ağa," demiş, "bu kemer çok pahalı bir kemer, bunu alacak bir adam buralarda değil, Adanada, İstanbulda bile zor bulunur." Sonra kemere bakarak bir süre düşünmüş, "bunu buralarda alabilse alabilse Pazarcık Beyi Hurşit Bey alabilir. Çok ağa bir adamdır, cömerttir, insandır, seni de hiç aldatmaz."

Babamdır, eve gelmiş, anama nereye gideceğini söylemiş. Hurşit Beyin evi ilerilerindeymiş. Oraya varmış. Hurşit Bey babamın macerasını öğrenince onu çok iyi karşılamış. Buyur etmiş, güzel yemekler çıkarttırmış ona, birlikte yemek yemişler. Ondan sonra babam, "hal böyle böyle Hurşit Bey," demiş. Hurşit Beydir kemeri eline alınca gözleri fal taşı gibi açılmış. "Ben bu kemeri alamam," demiş. "Benim bu kemeri alacak kadar param yok. Bu kemer ancak Padişahlara layık bir kemer. Biz kimiz, bu kemeri almak kim!" Babam dayatmış. Nuh demiş de peygamber dememiş.

Hurşit Bey kemeri almış karısına götürmüş, oradan da iki kese altınla dönmüş. "Bu para senin kemerinin karşılığı değil. Bana söz ver, ne zaman bu kadar paran olursa gel, kemerini al." Böylece söz kesmişler, el sıkışmışlar. Babam sevinç içinde mer-

divenlerden aşağı inerken Hurşit Beyin Hatunu yolunu kesmiş, ona bir kese altın daha uzatmış, “bu kemere bu da az,” demiş. “Ne zaman paran olursa gel, bu kemer senindir. Haydi güle güle, yolun açık olsun.”

Eve gelmiş, anam onun kemeri sattığını yüzünden anlamış. Babam: “Kurtulduk,” demiş. “Şimdi artık çok paramız var.” O sevinçle göçü yüklemişler, bir yarım saat gitmişler ki, yolun so-lundaki çalılarının arasından bir inilti gelmiş.

Büyük anam her zamanki gibi babamın sırtındaymış. “Bir inilti duydum,” diye babama söylemiş. “İndir beni de var bak çalılarının arasına kimdir bu inileyen.”

Babam anasını sırtından yere indirmiş, çalılarının arası-na gitmiş bakmış. Bakmış ki, bir çalının dibine sokulmuş, bir avuç kalmış, bir deri bir kemik bir çocuk. Çocuk ölü, ne ses, ne soluk.

Anasına gelmiş: “Orada çalılarının içinde bir çocuk ölüsü, ne yapabiliriz ki?” Babam bunu tam söylerken, o inilti gene duyul-muş. Babam çalılığa varırken, inilti gene kesilmiş. Bu iş birkaç kez daha yinelenmiş.

Büyük anam kıyameti koparmış. Açmış ağzını yummuş gözünü. “Bir Müslümanın ölüsü böyle dağda kalamaz, kurda kuşa, çakala köpeğe yem olamaz. Onu gömmeden, buradan bir yere gidemem.”

Çarnaçar babam gitmiş ölüyü kucaklamış ki, ölü babamın kucağında gözlerini açmış. Sonradan çocuk, niçin işi çakal öldüye vurduğunu söylemiş. O, çocukları her gördükleri yer-de öldüren atlılar var ya, çocuk, babamı onlardan sanırmış. Çocuğun adını sormuşlar, fısıltı halinde, ancak, adım Yusuf, diyebilmiş. Çocuğun her bir yeri çürümüş. Yaralarında kurt kaynaşıyormuş. Göçü oraya çözmüşler. Anam teker teker ço-cuğun kurtlarını ayıklamış, pınarın başına bir kazan kurmuş, su kaynatmış, çocuğu tepeden tırnağa yumuşlar. Büyük anam otlardan, reçinelerden ilaçlar yapmış, çocuğun yaralarını o ilaçlarla sıvamışlar. Yedirmişler içirmişler, çocuk ilk olarak, kendine gelmiş, babamı görünce de gülümsemiş. Orada, ço-cuk kendine gelsin, diye üç gün beklemişler, çocuk birazcık kendine gelince de yola düşmüş Osmaniye'ye gelmiş, Yusufu

orada doktora götürmüşler. Doktor ilaçlar vermiş, “bu çocuk iyi olacak, çok güçlü bir yaratılışı var,” demiş. Bizimkiler buna çok sevinmişler.

Yusuf babamı camide öldürdükten sonra anam, durmadan bir kargışta bulunuyordu: “Büyük ana mezarında yatmasın, kemikleri çatırdasın da cehennemde yansın. Her şey onun yüzünden oldu.” Bu kargışını da Nigar Hatun ölünceye, son soluğunu verinceye kadar yineledi.

Osmaniyeden göç Toprakkaleye varıyor. Buradan da Kadirliye geçecekler. Çünkü kemeri satın alan Hurşit Bey babama bir mektup vermiş. Kadirlide çok Ermeni varmış. Ermeniler gidince tarlaları, evleri, hazineye kalmış. Bu tarlalar, evler de göçmenlere veriliyormuş. Babam mektubu okuyunca bu evler bir süre için kendilerine verilecek sanıyor. Öyle bedavadan evlere, tarlalara konacakları hiç aklına gelmiyor.

Toprakkaleye vardıkları sabah büyük anam anamı çağırıyor, “kızım Nigar,” diyor, “kocana söyle burada benim için beyaz badanalı bir ev bulsun. Ev güzel, iki katlı bir ev olmalı. O eve az bir süre için yerleşelim.” Babam hemen anasının isteğini yerine getirmiş. Dayalı döşeli bir ev. Ev bir Türkmen Beyinin konağı, babam, anasının isteğini ona anlatınca adam hemen evi bize terk edivermiş. Bizimkiler ikindi üstü eve yerleşmişler.

Büyük anam: “Nigar kızım,” demiş anama, “şimdi bir su ısıt, beni iyice yıka. Sonra da heybelerden en güzel giyitlerimi çıkar. Gerdanlığımı, altın hırızmamı, halhallarımı, bileziklerimi de getir.”

Büyük ana böylece o gün akşama kadar, giyinmiş, kuşanmış, Türkmende, gelin gibi olmuş, derler ya, gelin gibi olmuş.

“Nigar kızım, ibriği getir aptes alacağım.”

Anam istediğini yapmış.

Büyük ana akşam namazını kılmış. Yatsı namazına durduğunda da, hane halkına, “siz gidin uyuyun, ben bu gece çok uzun bir namaz kılacağım,” demiş.

Sabahleyin uyanmışlar, büyük anam postunun üstünde secdeye varmış öylece kıpırdamadan duruyor. Babam, anasının yanına varmış ki, Hırde Hatun dünden ölmüş.

Onu oraya Toprakkale mezarlığına gömmüşler.

Anam, “Hacı Süleymanın karısı da böyle öldü, o, mezarında yatmasın,” diyordu ondan her söz açıldığında.

Kadirlide Karamüftüoğlu Arif Bey İskan Komisyonu Başkanı. Babam Hurşit Beyin mektubunu ona veriyor. Arif Bey mektubu okuyunca babamı çok iyi karşılıyor, yanına bile oturtuyor, bir de kahve ısmarlıyor. Ona bu Kürdü kim göndermiş ki, gök gibi gürleyen Hurşit Bey göndermiş. “Bak Kürdoğlu, sana bir konak veriyorum ki kasabanın en güzel konağı. Sana tarlalar veriyorum ki, ovanın en bereketli toprakları. Sen kardeşimiz, büyük hürmet ettiğimiz Hurşit Beyden geldin çünkü. Ben ona senin gibi bir adam göndersem, o da benim gönderdiğim adamımı baş tacı eder. Ben de sana Şemailin konağını, tarlalarını veriyorum.”

“İstemem.”

Arif Bey, bir deri bir kemik bir adam. Sinirli mi sinirli.

“Öyleyse niçin geldin buraya? Bu mektubu bana niçin getirdin?”

“Beni bir yere yerleştir, diye.”

“Yerleştiriyorum ya işte. Hem de en iyi eve.”

“Ben ev istemem.”

“Niçin?”

“Anam dedi ki?”

Arif Bey küplere biniyor.

“Anan sana ne dedi?”

“Anam dedi ki, yuvasından atılmış kuşun yuvası başka kuşa hayretmez.”

“Onlar kuş değil Ermeni.”

Babam:

“Kuş.”

Arif Bey:

“Ermeni.”

Kuş, Ermeni, Ermeni, kuş, bu tartışma bir süre sürmüş gitmiş. En sonunda Arif Bey çileden çıkmış, Hurşit Beyin mektubunu yırtmış, öfkeyle de çiğnemiş, bütün sesiyle bağırıyormuş, mektubu ayaklarının altında çiğnerken, “işte böyle olur Hurşit Bey, işte böyle olur bu vazalak Kürtleri bana gönderirsen. İşte, işte böyle olur.”

Hemen oradan iki candarma çağırmış, babamı göstermiş, “bunları alın doğru kayalık Hemite köyüne götürün.” O zamanlar Hemite Osmaniyeye değil Kadirliye bağlıymış.

Candarmalar bizimkileri, kayalık Hemite köyüne götürmüşler.

Babam her zaman, her yerde söylemiş, “Allah anamdan, Ermeniden, kuştan razı olsun, beni bol kayalıklı Hemite köyüne gönderdiler, ben bol insanlıklı bir köye düştüm.”

Köylüler bizimkilere on beş yirmi gün içinde güzel bir huğ yapıyorlar, sıvıyorlar, döşüyorlar, neleri eksikse tamamlıyorlar. Bu huğları ben iyi bilirim. Duvarları, yani çitleri kamıştan, damı saz-dandır. Bizim köyde renk renk toprak vardır. Mavi, sarı, kırmızı. Gönlü isteyen istediği renkte evini boyayabilir. Şimdi o huğlar, güzelim yapıların yerini taş damlar, çinko damlı evler aldı.

Ailenin bir buçuk yıllık Çukurovaya iniş macerasından sonra şimdi doğduğum bölgenin, benim ve romanlarımın ülkesinin anlatımına geçebilirim.

Ben Kilikyanın bir köyünde doğdum. Burası eski çağlarda çok önemli bir bölgeydi. Saint Paulün doğduğu Tarsus Kilikya ovasının Akdenize yakın bir düzlüğünde. Bugün de büyücek bir şehir. Çiçero Kilikya Valisiydi. Ünlü Dioskorides (Dioscorides) çağının en büyük hekimi bir Kilikya şehri olan Anazarbosta doğdu. Bugün bu şehrin harabelerinin adı, Anavarza. Kilikyanın şimdiki adı Çukurova. Çukurova, Akdenizle Toros dağları arasındaki düz, çok bereketli bir ovadır. Ova, Ceyhanın (eski adı: Pyramos) Seyhanın (eski adı: Saros) dağlardan indirdiği topraklardan oluşmuştur. Yıllar geçtikçe ova Akdenizden durmadan alıyor, Akdeniz küçüldükçe ova genişliyor. Roma çağında Tarsus deniz kıyısındaymış. Şimdi kırk kilometre içerde. Ben, Tarsusu iyi bilirim, bunun böyle olduğuna bir türlü inanamadım. O kayalık Toroslardan bu kadar çok toprağın gelebileceği, hele gençliğimde, benim aklıma bir türlü sığmamıştı. Sonra bütün ovanın, çünkü çok eskilerde Akdenizin kıyıları Toros eteklerinden başlarmış, dağlardan indiğini öğrenince daha çok şaşaldım. Şimdi Toroslarla Akdeniz arası kimi yerlerde yüz yirmi, yüz elli kilometre. Sanırsam benim doğduğum köy olan Hemite köyü de kuşbakışı Akdenize otuz kilometre kadar uzaklıkta.

Köyüm Çukurovanın karnına doğru yürümüş kayalık bir dağın koyağında. Kayalar çok mavi, çok mor... Önünden Ceyhan ırmağı akıyor. Koyağın günbatısındaki sivri kayalığın üstünde de bir ortaçağ kalesi var. Ceyhan ırmağının ötesi Akdenize kadar hep deniz gibi gözüken, mavileyen düz ova. Bu ova mevsimine göre çok sarı, çok yeşil oluyor. Ama her zaman onda, günün birkaç saatında da olsa, bir mavi görmek mümkün. Benim doğduğum zaman köyüm altmış evlikti. Bu köyün halkı Türkmendi. Ve buraya 1865'te yerleştirilmişti. Bu yerleşmenin macerası uzundur. Osmanlılar, Suriye, Mezopotamya ovalarında kışlayan, yazın da Toroslara, Orta Anadolu yaylalarına çıkan, Orta Asyadan geldiklerinden bu yana yaşamlarını böyle göçebe sürdüren, çok kalabalık olan, kesin bir bilgi yok, yalnız bir milyondan fazla oldukları sanılan bu Türkmenleri toprağa yerleştirmek istedi. Osmanlı İmparatorluğunun göçebeleri yerleştirme, toprağa bağlama politikası uzun sürelerden bu yana sürüp geliyordu. Ve Türkmenler yerleşmelere karşı koyuyorlardı. Çünkü Türkmenler toprağa yerleşince vergi verecekler ve asker olacaktı. Bu da onların işine gelmiyordu. Yerleşmeye karşı koyan Güney Türkmenlerine karşı Osmanlı Fırka-i Islahiyyeyi gönderdi. Bu büyük bir orduydı. Toroslardaki Kozanoğlu adındaki aşiret beyi başkanlığında bütün ova Türkmenleri birleşerek Fırkai Islahiyyeye karşı koydular. Türkmenler, savaşı dağlar yerine ovada kabul edince yenildiler. Büyük bir kırim oldu. Osmanlı yenilenleri ovaya doldurup dağ yollarına karakollar kurdu. Ovaya hapsedilmiş yüz binlerce Türkmen sıtmadan, sıcaktan, alışmadıkları iklim koşullarından dolayı, ovanın havasına alışincaya kadar yarı yarıya kırıldılar.

Hemite köyü de bu günlerde Hemite dağının koyağına yerleştirildi. Ben, bu köyde 1923'te doğduğumu sanıyorum. Bana nüfus cüzdanı ilkokulu bitirdikten sonra verildi. Nüfus kaydında 1926'da doğduğum yazılı. Yanlış olduğunu biliyorum. Sonradan uğraşarak doğum tarihimin 1923 olduğunu saptadım. Belki de tam tamına doğru değildir. Ama ne yapayım, yaşımı doğru saptayacak elimde hiçbir belge yok. Bir de köylüler yayladan geldiklerinde doğmuşum. Bizim Çukurovalılar o zamanlar yayladan ekim sonlarında dönerlerdi. Bu kesin.

Sizin sandığınız gibi ben Kürt toprağında doğmadım. Babam, anam Doğu Anadolu'dan, 1915'te Rus ordusu Vanı işgal edince, oradan bir buçuk yılda Çukurovaya gelerek bu köye yerleşmişler. Köyde bizimkilerden başka Kürtçe konuşan hiç kimse yoktu. Ben kendimi bildiğimde Kürtçe sadece bizim evin içinde konuşuluyordu. Ben doğduğumda babam çok yaşlı, belki elli yaşın üstündeydi, anam da çok gençti. On yedi yaşında. Evde babamın bir kardeşi, onun karısı, bir de akrabaları bir genç kız vardı. Amcamın karısının bir elini Vanda bir top gülle parçası almış götürmüştü. Aile bir bey ailesiydi. Ailenin mensup olduğu Luvan aşiretinin son beyi Gulihan Bey babamın amcasıydı. Ailenin soy kütüğü epeyce karışık. Ailenin Vana bir yandan Orta Anadolu'dan, Seydişehir'den geldiği söylenirken; bir yandan da İstanbul yakınındaki Bursadan geldiği söyleniyor. Bir söylentiye göre de aile Seydişehir'e Kafkasyadan, oradan da Bursaya, oradan da Vana gitmiş. Bu sürgün aşiretin Beyi Mustafa Bey Luvan aşiretinin Beyinin kızıyla evlenmiş. Mustafa Bey Türkmen, Luvan aşireti Kürt. Mustafa Beyin küçük kardeşi Halil Bey de Van ilinin Muradiye ilçesinin Kaymakamı olmuş. O gün bugündür de ondan bir haber çıkmamış. O, yitmiş gitmiş. Babamın amcası aşiret beyini ben tanıdım. Tanıdığımda çok yaşlıydı ve Şeyh Sait İsyanından dolayı Vandan Adanaya sürülmüştü. Anamın babası, kardeşleri, ailesinin bütün erkekleri eşkiyaydı. Anamın babasının aşiretinin adı Kızıkan aşiretiydi ve Türkiye İran sınırındaki köylerde oturuyorlardı. Aşiretin köylerinin bir kısmı Türkiyede, bir kısmı İrandaydı. Dayım Doğu Anadolu'nun, İrandan Kafkasyaya kadar en ünlü eşkiyası Mahiroydu. Sanırsam yirmi beş yaşlarında vuruldu. Onun üstüne çıkarılmış çok destan dinledim. Beni, ailemin yaşamında en çok etkileyen anamın amcasının macerasıdır. Romanlarımın kimi parçalarında bu olayın epeyce etkileri vardır. Anamın amcası on beş çetesiyle Süphan dağı yamaçlarında dolaşan ünlü bir çetebaşısıdır. Bir gün candarmalar onu çetesiyle birlikte yakalamış Van hapishanesine atmışlar. Hapishane gölün kıyısına yakın bir yerdedir. Eşkiyalar aylarca çalışarak, gölün kıyısına çıkan bir tünel açmışlar. Bir gece şafağa karşı anamın amcası, çeteleriyle birlikte bu tünelden kaçma uğraşında. Arkadaşlarına, "haydiyin arka-

daşlar, beklediğimiz gün geldi, tünel bitti, çıkalım artık,” demiş. Arkadaşları korkmuşlar, aylarca kazılan tünelden çıkıp kaçmak istememişler. Amca, arkadaşlarına kaçmak için çok diller dök-müş, onları bir türlü kandıramamış. Edememiş, en sonunda kendisi tünelden ık-mış göl kıyısına gelmiş. Ama kaçamamış. Arkadaşlarını bırakıp gitmeyi içi götürmemiş. Geriye, hapisha-neye dönmüş. Gene arkadaşlarına diller dök-müş, onları gene kandıramamış. Böylece gün atıncaya kadar gölle hapishane ara-sında mekik dokumuş, arkadaşları Nuh demişler de Peygamber dememişler. Gün ıştırken nöbetçi amca-yı görmüş, onu vurmuş, yaralı amca, koşarak nöbetçiye ulaşmış, silahını elinden almış. Kurşun seslerine gelen öbür candarmalarla öğleye kadar çarpışmış, sonra da vurulup ölmüş. Ondan sonra efsane başlıyor. Subaylar bu adamın yürekliliğine şaşır-mışlar. Bu kişi ne kişidir ki, hapishaneyi deldiği halde, salt arkadaşlarını bırakmamak için canını vermiş, demişler, göğsünü yarmışlar, bakmışlar ki, göğsünde dört yürek... Sonrasını anam anlatıyor, “bizim göçü-müz Van şehrinin içinden geçiyordu, biz düşmandan kaçarken. Hapishanenin önüne geldik, hapishanenin büyük kapısında bir ağaca bir adamın giyitleri asılıydı. Akrabaları gelip görsünler de giyitleri gelsinler alsınlar, diye. Babam, amcamı tanıyan herkes ağaçta asılı giyitlerin amcamın giyitleri olduğunu hemen bilmişlerdi. Yalnız giyitlere sahip çıkamadılar. Bunun, hükümetin bir tuzağı olduğundan kuşkulandılar ve amcamın giyitleri orada, ağaçta asılı kaldı.” Ben dört buçuk yaşındayken, babam camide namaz kılarken onu, Vandan gelirken ölümden kurtarıp besle-yip büyüttüğü Yusuf adındaki oğulluğu yüreğinden bıçakladı. Babam çok uzun boylu bir adamdı. Belki bir doksan boyunda. Geniş omuzlu... Onu böyle anımsıyorum. Çocukları da çok se-verdi. Bütün köyün çocuklarına şehirden, her birisine ayrı ayrı armağanlar getirirdi. Ben babamın camide, o, namaz kılarken yanındaydım, hançerlendiği akşamdan sonra, sabaha kadar yü-reğim yanıyor, diye ağladım. Ardından da kekeme oldum ve on iki yaşına kadar zor konuştum. Yalnız türkü söylerken kekeme-liğim geçiyordu. Hiç kekelelemiyordum. Kitap okurken de, okur yazar olduktan sonra, hiç kekelemedim. On iki yaşmdan sonra kekemeliğim geçti. Nasıl, ne zaman geçti hiç anımsamıyorum.

Babam ölmeden bir yıl önce de, babam benim için her yıl kurbanlar kestiriyordu, o yıl da kurbanlar evin avlusuna getirilmiş, koyunların ayakları bağlanmıştı. Halamın kocası da bir koyunu kesmiş karnını yarıyordu ki, bıçak deriden kaydı, ben karşısında duruyordum, bıçak benim sağ gözümün üstüne saplandı, o gözüm görmez oldu. Babamın ölümü de beni çok üzdü. Babamın ölümüne uzun yıllar inanmadım ve onun mezarına hiç gitmedim. Uzun yıllar mezarlığın yanından bile geçmedim. Öldüğünden dolayı da ona derinden kırıldım, küstüm. Herkesin babası yaşarken benim babam neden öldürülmüştü, bunu da bir türlü anlayamıyordum. Babamdan çok şey kalmıştı. Amcam Tahir çok iyi bir adamdı. Paraları dağıttı. O kadar zenginlik dört yılda nasıl bitti, kimse bunun farkında olmadı. Amcam bu sırada anamla evlendi ve iki karısı oldu. Evde de hır gür başladı. Evde ve köyde bir tek dokunulmazlığı olan kişi varsa o da bendim. Köyün çocuklarını türlü maceralara sürüklüyordum. Öteki köyden karpuz kavun hırsızlıkları, dağlarda kuş avlamalar, köyün bütün çocuklarını ardıma takarak, dağlardan mantar, böğürtlen toplamalar, akla gelmeyecek türlü yaramazlıklar. Köyün çocukları büyülenmişçesine ardıma takılmışlar, her istediğimi yapıyorlardı. Bir de yeşil gözlü, sert, diken diken saçlı bir arkadaşım vardı, Mehmet. Komşumuz, ortağımız olan avcı İsmail Ağanın oğluydu. Onunla kafa kafaya vermiş ortalığı altüst ediyorduk. Sekiz yaşına geldiğimde artık köyün en fakirlerindendik. Artık ben de öteki köy çocukları gibi hep yalınayak geziyor, ayakkabı giymek zorunluğunu duymuyordum. Eski ayakkabılarım sayısızdı. Onlar, evin bir köşesinde kalmışlar, kimse yüzlerine bakmıyordu. Babam sağlığında, istediğim için, iki kır at koşulu pırıl pırıl bir fayton almıştı. Babam öldükten sonra o fayton, benim çok sevdiğim araba avlunun ortasında kalmış, güneşin, yağmurun altında kararmış, çürümüş, tavuklara folluk olmuştu.

Mehmedin babası İsmail Ağayla da ortak olmuştuk. Onların tarlaları vardı, bizim hiçbir şeyimiz yoktu. Yalnız bir at arabamız, iki atımız, birkaç ineğimiz kalmıştı. Anamda çok altın olduğu söyleniyordu. Sonradan, ben ilk hapse girdiğimde, yıllar sonra o çok dedikleri altınlardan bir kısmını bana verdi. Topu topu on bir Osmanlı altınıydı. İsmail Ağa tarlasını veriyor, biz

ekiyor biçiyor, hasat ediyor, ürünün yarısını ona veriyorduk. Mehmet de, ben de buna baş kaldırıyorduk ya, elimizden hiçbir şey gelmiyordu.

Sonra bir gün köye bir çerçi geldi. Köylü kadınlara istediklerini borca veriyor, bir deftere de yazıyordu. Sanırsam sekiz yaşındaydım. Çerçiye sordum, bu yaptığın ne, diye. Yazı olduğunu, sonra okuyup unutmayacağını söyledi. Bu sıralar ben bölgedeki halk şairleri gibi şiirler söylemeye başlamıştım. Anam buna karşı koyuyordu. Evin övüncü de büyük Kürt Halk Şairi, destancısı Abdele Zeynikinin Vanda bizim eve gelip destan söylemesi idi. Bütün ev diline pelesenk etmişti. “Bu ev Abdale Zeynikinin diz çöküp destan söylediği evdir.” Benim gözümde Abdale Zeyniki bir ermiş olmuş çıkmıştı. Öyleyse anam öyle bir ermişin yoluna giden oğluna niçin izin vermiyordu? Bu övündükleri adamın? Eve gelen Kürt destancılar da çoğunlukla Abdale Zeynikiden söylüyorlardı. Abdale Zeynikinin yaşamı da ef-sanelere karışmıştı. Her eve gelen, destancı Abdale Zeynikinin yaşamı üstüne bir efsane getiriyordu. Ben, hiç kimseyi dinlemediğim gibi, anamı da dinlemiyordum. Şair ünüm gittikçe yakın köylere yayılıyor, durmadan da genişliyordu. Çıkardığım türküler “Aşık Kemal” adıyla dillere düşmüştü. Bir gün köye Toroslardan iki gözden de yoksun Aşık Ali geldi. Onunla bir gece sabaha kadar çakıştık. Aşık beni sevdi. “Sen bu yaşta bu kadarsan sonunda Karacaoğlan gibi olacaksın,” dedi. Bu beni çok mutlu etti. Büyük bir ustadan izin çıkmıştı.

Babamın bir koruyucusu vardı, Zalanın oğlu. Babam öldükten sonra Zalanın oğlu Toroslarda ünlü bir eşkiya oldu. Bazı geceler bizim eve geldikçe bana armağanlar getirirdi. Sanırsam amcama da iki öküz, birkaç inek parası vermişti. Hep beş eşkiyayla birlikte gelirdi eve. Yumuşak, tatlı, güzel yüzlü bir adamdı. Ben, hep onun nasıl adam öldürdüğüne şaşardım. Bir gün, ben adam öldürmedim, dedi. Onlar kendi kendilerini öldürdüler. Bu sözün ne anlama geldiği üstünde uzun bir süre düşündüm. İşte bu Zalanın oğlunu bir gün Toroslarda candarmalar çevirdiler ve beş kişisiyle birlikte öldürdüler. Ben acı haberi alır almaz uzun bir ağıt yaktım onun için. Anama da söyledim. Anam ilk olaraktan benim bu türkümü sevdi ve ses çıkarmadı. Onu yenmiştim.

O kadar coşkuluydum ki, sabahleyin uyanınca ağdı baştan sona unuttuğumu anladım. Artık dokuzundaydım ve artık ünüm kasaba topraklarının dışına da taşmış, köye beni görmeye aşıklar gelir olmuşlardı. Bizim Mehmet de köye bir saat uzaklıktaki Burhanlı köyü ilkokuluna başlamıştı. O köyde onun ablası vardı ve yerleşmiş zengin bir Yörükle evlenmişti. Bir sabah Mehmetle, salla Ceyhan ırmağını geçerek Burhanlı köyüne doğru yola revan olduk. Artık okula yazılacak, üç ayda okur yazar olacak, bir daha da söylediklerimi unutmayacaktım. Bizim köyde hiç okur yazar yoktu. Köyün imamı Fettah Hoca bile yazı yazamıyordu.

Burhanlı köyü öğretmeni Ali Rıza Beydi. Mehmetle huzuruna çıktık. Ben, dedim okumaya geldim. Olur, dedi öğretmen. Ama senin ayakkabın, kafa kağıdın var mı? Yok. Kalem defter? O da yok... Giyitler yırtık pırtık... Ben başladım, ben dedim, üç ayda okur yazar olur, sana fazla zahmet vermem. Yemini billah ettim ki, üç aydan çok başına bela olmayacağım. Adamla uzun bir tartışma... Öğretmen bana kafa kağıdının gerekliliğini, ayakkabısız olmayacağının sebebini bir türlü anlatamıyordu. Sonunda bana yirmi beş kuruş verdi, git dedi, kendine defter kalem al. Beni de bir sınıfa soktu. Bir de Alfabe verdi. Alfabede nar resimleri vardı. Ömrümde, daha öyle şiirli bir büyüye rastlamadım. O gün bütün defteri karaladım. Ne kadar harf varsa hepsini durmadan yazdım. Bir de sanki alfabede nardan başka resim yokmuş gibi hep nar resmi çizdim. Akşama defterde karalanmadık hiçbir yer kalmamıştı. Defterimi koltuğuma alarak eve döndük Mehmetle. Bu, büyük bir utkunun coşkulu sevinciydi. O gece sabaha kadar, evde, öteki evlerde, ne kadar kağıt bulmuşsam, Mehmedin defteri de içinde, doldurdum. Dünyanın en iyi insanların birisi olan amcam o gün beni okula göndermedi, birlikte kasabaya gittik. Orada bana beş tane defter, kalemi de bitirmiştim, bir düzine de kalem aldı. Ayakkabıcıdan çok güzel bir ayakkabı seçti. Bir de şalvar, gömlek, bir de okul kasketi...

Üç ay sonra artık gazete bile okuyor, dağlara taşlara, bulduğum kağıtlara, duvarlara yazılar yazıyordum. Benimle birlikte köy de bir yazma çılgınlığı yaşıyordu. Bir sabah öğretmenin karşısındaydım. Ona çok çok teşekkür ediyordum. Okur yazar olmuştum, sözümde durmalı, okuldan ayrılmalıydım. Bu

sefer öğretmen beni göndermek istemiyordu. Ben bir yandan diretiyor, o, öbür yandan diretiyordu. Öğretmene minnettarlık borcum vardı, ister istemez onun istediğini yaptım, okulda kaldım. İkinci yıl da kasabaya, orada akrabalarım vardı, gittim ve ilkokulu orada sürdürdüm. Kadirli kasabasına kadar ünüm gitmişti. Sınıfımda benden daha ünlü bir şair Aşık Mecit vardı. Aşık Mecit üstelik çok güzel saz çalıyordu. O yaşta bir Karacaoğlu, bir Dadaloğlu gibi olgun şiirler söylüyordu. Bugün bile ben onun şiirlerinin büyüüne şaşıyorum. Küçük bir çocuk bu kadar güzel şiirleri nasıl yazar, diye düşünüyorum. İster istemez ben Aşık Mecidin çıraklığını kabul ettim. Çok arkadaş-tık. Bana da saz çalmayı öğretmeye çalışıyordu. Aşık Mecit ne yazık ki ilkokul beşteyken öldü ve babamın ölümünden sonra en büyük acımla karşılaştım. Bütün bir yıl, nasıl olur, nasıl olur, diye söylendim durdum. Onun üstüne çok ağıtlar yaktım, du-yanı ağlatan.

İlkokul son sınıftayken yukarı Toroslardan ünlü destan-cı Aşık Rahmi geldi. Uzun boylu, çok yakışıklı, güzel giyinen birisiydi. Bir gece beni onun karşısına çıkardılar. O gece oraya öğretmenim şair Abdullah Zeki Çukurova da geldi. Büyük bir kavga adamı, bir folklorcuydu. Biz Aşık Rahmiyle gene sabaha kadar çakıştık. Aşık Rahmi bana küçük bir saz armağan etti sa-bahleyin. Öğretmenim öğrencisiyle çok övündü. Beni neredey-se kutsadı. O gün Aşık Rahmi bana bir öneride bulundu. Ben ilkokulu bitirince onun köyüne gidecek, onunla birlikte bütün Anadoluyu dolaşarak köy köy, kasaba kasaba destanlar, türküler söyleyecektik. Benim Karacaoğlu gibi bir aşık olacağımdan hiç kuşkusu yoktu.

İlkokul bitti, diplomamı aldım. Önümde iki yol vardı, ya Adanaya ortaokula gidecek, ya da Aşık Rahmiye doğru dağla-rın yolunu tutacaktım. Bu ikircik bir ay kadar sürdü. Uykusuz geceler geçirdim. Sonunda ortaokula gitmeyi yeğledim. Ama nasıl gidecektim, hangi parayla? Ev, birkaç yıldan beri kasaba-ya taşınmıştı, yıkık bir evde oturuyorduk. Amcam bir Ağanın yarıcısı olmuştu. O günlerde bütün aile sıtmadan yatıyordu. Bu durumu bilen öğretmenim Abdullah Zeki Çukurova, ben orta-okula gidebileyim diye kasabanın zenginlerinden benim için

para toplamış, bu parayla giyit, ayakkabı almışlar. Ortaokul ve liseyi yatılı bitirtecek kadar da parayı bir köşeye koymuşlar. Parayı vermek için öğretmenim beni arıyor, bense ele geçmiyordum. Evi de bıraktım, bir köye sığındım. Öğretmenle karşılaşsam, onu kırmamak için, parayı almak zorunda kalacaktım. Oysa ben, Abdale Zeynikinin diz çöküp destanlar söylediği bir evdendim. Böyle bir parayı nasıl kabul edebilirim! Ama hiç de param yok. Adanaya nasıl gidebileceğim? Amcama söyledim bunu. O da parayı alma, dedi. Çünkü biz, Abdale Zeynikinin diz çöküp destanlar söyleyecek kadar onurladığı bir eviz. Evde bir tosunumuz kalmıştı. Amcam bunu al da sat ve Adanaya git, dedi, mademki istiyorsun o kadar okumayı. Yazları yanunda kunduracılık yaptığım Pehlivan Mustafa Usta vardı. Tosunu ona beş liraya sattım. Abdullah Zeki benim tosunu sattığımı, bu parayla Adanaya gideceğimi duymuş, beni otobüse binerken yakalamak için tuzağını kurmuştu. Ben de bunu duydum, o sabah erkenden kalktım yola düştüm. Adanayla Kadirli arası yüz beş kilometre. O yolu yürümeye başladım. Bir gece Adanaya ulaştım ama ayaklarım şişmişti. Kendimi demiryolu istasyonunda buldum. İlk olarak elektrik görüyordum. Bir elektrik direğinin dibine oturup dinlendim. Şimdiye kadar bu gür ışığa şaşırdığım gibi hiçbir şeye şaşırmamıştım. Oradan kalktım ırmak boyunca şehrin içinde yürüdüm. Bir sinemaya geldim, “Mücrim Çocuk,” diye bir film oynuyordu, hiç de film görmemiştim. Gece yarısına kadar filmi seyrettim. Sonra, iyice anımsayamıyorum, o gece bir yerlerde uyudum.

Bundan sonrası uzun bir macera. Adanada o yaz bir fabrikaya girdim. Bu Belçikalıların kurduğu bir çırçır fabrikasıydı. Çocuklar da çalışıyorlardı. Fabrikanın müdürü Aslan Bey almıştı beni oraya. Hiç kimseden herhangi bir yardım kabul etmediğimi biliyordu. Çerkez asıllı, Kafkasyalı eski bir subaydı. O yaz orada çalıştım. Kendime bir giyit, ayakkabılar ve bir de ortaokul kasketi aldım. Giyinmiş kuşanmış eve döndüm. Ondan sonra da ortaokula başladım. Yatacak yerim yoktu, fabrika müdürü Aslan Bey bana yatacak yer verdi fabrikada. Geceleri fabrikada çalışıyor, sonra da derslerimi yapıyor, fabrikadan her gün ortaokula gidiyordum. Aslan Bey, bana, bir çocuğa değil de saygıdeğer bir

insana gösterilen saygıyı gösteriyordu. Hiç kimseden hiçbir yardım kabul etmediğimi biliyordu. Böyle bir çocuk, bu Kafkasyalı insan için değerliydi. Beni fabrikaya almasını Aslan Beye öneren kişi, Adananın fabrikatörlerinden, anası bizim kasabadan olan İbrahim Burduroğluydu. O da bana evinde kalarak okuyabileceğimi önermiş, onun da bu önerisini kabul etmemiştim. İbrahim Burduroğlu babamın dostlarındandı. Çok da cömert bir adamdı.

Benim için kasabalılardan toplanan paraya gelince, kasabanın Belediye Başkanı ben okulun birinci sınıfında iken bu parayı alıp bana geldi. Beni lüks bir lokantaya yemeye götürdü. Parayı alayım, diye bana diller döktü, kabul etmedim. Sonra o parayı fakir bir göçmen çocuğu arkadaşşıma verdiler. O da o parayla okudu. Sonra da Üniversiteyi bitirdi. Belediye Başkanının adı Hakkı Çözeliydi. Çok iyi giyinen yakışıklı bir adamdı. Belediye Başkanlığına terzilikten gelmişti. Kasabada benim için toplanan bu para olayını daha anımsayan bir kişi de Fehmi Gürkan adında kasabanın soylularından bir zengindi. Sonradan ben sosyalist savaşıma girdiğimde, hiçbir kasaba soylusu, zengini benimle konuşmazken, Fehmi Gürkan bana eski dostluğunu her zaman gösterdi. Benim de her kasabaya gidişimde hala ilk aradığım insan bu soylu kişidir. Daha da, bir çocuğun bu direnişine şaşar.

Bizim köyün alışkanlığı, geleneği, her yaz yaylaya çıkmaktı. Biz fakir düştükten sonra yaylaya çıkamaz olmuştuk. Bizimle birlikte köyde birkaç ev daha kalıyordu. Sonraları, yavaş yavaş köy yaylaya çıkma alışkanlığını toptan yitirdi. Çukurova çok sıcaktı. Ortalık sıcaktan kaynıyordu. Köyün yakınında da Anavarza kayalıklarından başlayan büyük Akçasaz bataklığı vardı. O bataklıkta yüzlerce kuş türü vardı. Köyümün kayalıklarında da yüzlerce kartal uçuşurdu. Kara kartallar, kızıl kartallar. Ben Akçasazda çok çok flamingo gördüm. Renk renk büyüklü küçüklü kuşlar, kelebekler bulutlar gibi uçuşuyorlardı. O kadar çok kelebek vardı ki buralarda bütün bahar, bütün sonbahar kuşlar, kelebekler rüzgarlar gibi esiyorlardı. Dünya öylesine bir renk cümbüşünde çalkanıyordu ki, inanmak olası değil. Bütün bu kuşların, kelebeklerin hep ötelerdeki, hiç görmediğim Akdenizden geldiğini sanıyordum. Bir de köyümüzün tam önünden

akan Ceyhan ırmağının getirdiğini sanıyordum. O gün bugündür bütün düşlerim ak bulutlu ve renklidir. Doğa alabildiğine zengin ve verimliydi. Bir de daha düşlerime hep pamuk tarlaları girer. Ovada, bütün köycek pamuk toplamaya giderdik. Bir de arılara merak sardırımtım. Bir yüksek kayalığın doruğuna yapılmış köyümün ortaçağ kalesinin yöreleri bir arılar cenneti idi. Yüzlerce, binlerce çeşit arı kayalıklarda açmış çiçeklerde kaynaşıyordu. Arılarla haşır neşir olmuştum. Bunda da yalnız değildim. Köyün çocuklarının çoğunluğuyla birlikteydim. İştten boş kaldığımızda işimiz gücümüz arılardı. Arıların yuvaları sanki benim yuvalarımdı. Öylesine bir dostluk... Bu dostluk da tek yanlı değildi, öylesine arılarla dostluk kurmuş, bu işte öylesine ustalaşmıştım ki, çoğunlukla arılar beni sokmuyordu. Kırmızı eşekarıları en büyük uğraşımdı. Bu arılar bir çocuk parmağı büyüklüğünde arılardı. Sert, amansız, sokunca insanı uzun süre kıvrandırırıldardı. Her birisi kırmızı, yanar döner, her birisi bir billur, bir ışık parçası arılardı. Birkaç yaz da, kasabadaki akrabamın bostanında karpuz kavun bekçiliği yaptım. Bostan çayın adasında büyük bir tarlaydı. Bu bostanda maceralarım çoktur. Eşkiyalarla ilk olarak geceleri o bostanda karşılaştım. Sıcaktan yanmış köylülere ilk serin karpuzu kavunu orada ikram ettim. Her akşam bir yığın karpuzu kavunu koparıyor, suyun kıyısına dizi yordum. Karpuzlar kavunlar sabaha kadar soğuyorlardı. Bir çaykara kazmıştım. Çaykara, suyun yarlarına kazılır. Oradan çok soğuk sular çıkar. Çaykarayı yolun kıyısındaki çınar ağacının altına kazmıştım. Her gün kavunları karpuzları çınarın gölgesine yığıyor, su kabağından da çamçağı çaykaranın içine koyuyordum. Sıcaktan dilleri dışarıda yolcular geliyorlardı, kasabaya giden. Ben her geçen köylüye yarım karpuz veriyor, bir çamçak da soğuk çaykara suyu uzatıyordum. Köylüler hem karpuz ya da kavunlarını yiyor, hem de soğuk sularını içip çınarın gölgesinde dinleniyorlardı. Çınarın adını Deli Kemalin çınarı koymuşlardı. Anadolu da “Deli” yalnız deli anlamına değildir. Yiğit, cömert, iyi anlamınadır da... Bilmiyorum, o çınar daha duruyorsa, adı, belki de daha Deli Kemalin çınarıdır. Şu demektir ki, bu dünyada, kitaplarımdan başka bir de çınarım var. Şimdi, bir ağacım da İstanbuldaki evimin bahçesinde var.

Bostanı beklerken bir merakım da karpuz kabuklarıydı. Karpuz kabuklarını güneşe koyuyor, eşekarılarını bekliyordum. Eşekarıları, sarıca arılar, balarıları, öteki arılar kabuklara doluyorlardı. Kabukların arasına oturuyor, onlara, üst üste çokuşmuş arılara gözümü dikeyor, gözümü onlardan ayırmadan seyreliyordum. Bir şeye gözümü dikip günlerce durmadan seyretmek benim çocukluk huylarımın başlıcalarındandı. Örneğin eve getirilmiş bir kilimi aylarca bıkmadan, usanmadan seyrettiğimi anımsıyorum. Çocukluğumda demircilerin ocakları, marangozların uğraşları da benim için arı seyretmek gibi bir şey olmuştur. Bu seyretme işim günlerce de sürüyordu. Sanki dünyayı, hiçbir şey yapmadan seyretmeye gelmişim. Bir de ağzı yukarı yatıp köyün üstünde dönen, türlü oyunlar oynayan, tırtıllar olup büyük hışıltıyla, civcivleri kapmak için köyün üstüne sağılan kartalları seyreliyordum.

Köyde, bostanda sarıca, boncuklu arılarla da dostluk kurmuşum. Boncuklu arılar eşekarılarından daha sert arılardı. Her birisi azgın boğalar gibi saldırdı insana kızınca. Sokunca, eşekarılarının sokmaları onların sokmaları yanında oyuncak kalıyordu. Boncuklu arı sokması yarı ölüm gibi bir şeydi. Gene de onlardan vazgeçemiyordum. Kuyruklarında mor, kırmızı, yeşil, mavi, sarı halkalar vardı. Renklerini istediğim kadar çoğaltıyordum. Kanatları da binbir renkte, inanılmaz ipiltiyle yanıyordu. Bir de tutkum yeşil, mavi, kırmızı sert kabuklu bir ekin böceğiydi. Uçarken kanatlarının altı çok kırmızı, ışıltılar saçarak parlıyordu. Bu böcekten yakaladığım bir tanesini, adını öğrenmek için köyde herkese gösterdim, kimse onun adını bana söyleyemedi. Daha da o böceğin adını öğrenemedim. Hiçbir yerde de bulamadım. Sabahleyin kalkıyor, bu böceklerden topluyor, bir yığın olunca da kanatlarının altındaki kırmızıyı seyretmek için teker teker güneşin altına bırakıyor, uçuruyordum. Sonraları karıncalarla dostluk kurdum. En çok da uzun bacaklı, çok kırmızı atlı karıncalarla dostluk kurdum. Tarlalarda, hızlı giden bir atlı karıncanın arkasına takılıyor, gözden yitirinceye kadar onu izliyordum. O yitince de başka bir karıncanın arkasına düşüyordum. Böceklerden, arılardan, kuşlardan sonra çiçeklerle ilişki kurdum. Belki aynı süreler içindeydi bu ilişki. Çiğdemler,

kengerler, yaban margiritleri, kayalıklarda biten nergisler, süm-büller, mersin çalıları, gelincikler...

Hani bizim köyde çok kartal olurdu demiştim ya, bunların en güzelleri bakır renkli kartallardı. İsmail Ağa köydeki civcivleri kapmaya gelen kızıl kartalları vuruyor, ölüsünü ya da yaralısını çocuklara veriyordu. Bir kezinde bir yaralı kartalı çocuklardan kaçırıp eve götürdüm, kartal kurşunu sağ kanadından yemişti. Hava Ana bizim köyde şifalı otlardan merhem yapan çok namlı bir ustaydı. Bir de inanılmaz güzellikte içleri renk dolu, kuş, dev, Kafdağı dolu masallar anlatırdı. Babamı çok sevmiş. Kocası babamın çok büyük bir dostuydu. Gittim ona yalvardım, kuşumu iyi et, diye. İkimiz el ele verip kuşun kanadını sağalttık. Kuşun kanadını iyileştirmek için o kadar çok ot topladık, o kadar çok mersin çiçeği toplayıp kaynattık ki, kuşun kanadı iyi olmak zorunda kaldı. Sonra bir gün de dağa götürüp kuşu bıraktık. Hava Ana, kuşun arkasından, bak, diye bağırdı, bir daha köye gelip de civcivleri kapma, olur mu? Hava Ana iyiliğe güveniyordu. Bu kuş bir daha köye inip civcivleri kapmayacaktı. Bizim bu iyiliğimizi de öteki kuşlara kesinlikle söyleyecekti. Onlar da civcivleri kapmayacaklardı.

1960 yılının baharında köye gittim. Ne dağda, ne köyün üstünde bir kartal bile uçmuyordu. Köylülere, ne oldu kartallara, diye sordum, at vebasından gittiler, dediler. Ne ilgisi var kartalların at vebasıyla, diye sordum. Atlar ölünce ölülerini ağılıyorlarmış. Köylüler dediler ki, bir sabah kalktık tarlalar kartal ölülerıyla dolmuş. Dağda kartal ölülerinden adım atamazsın.

Anavarza kayalıklarındaki kartallar da böyle ölmüşler. Akçasaz bataklığı da kurutuldu. Kuşlar da, kelebekler de gittiler. Şimdi bizim köyde ne kuş, ne kelebek var. Bir çöl gibi ortalık. Ama arılar daha uçuşuyorlar. Atlı karıncalar doludizgin bütün hızlarıyla ovada koşuşturuyorlar.

Bizim ev üç kere de yaylaya çıktı. Bu üç yılda Toroslari ya-kından gördüm. Toroslarda da inanılmaz bir bitki ve hayvan, kuş zenginliği vardı. Yaylada küçücük bir yaşlı kadın tanıdım. Aşiretin Beyiydi. Bütün oba onun önünde saygıyla eğiliyordu. Ama o gizlice beni büyük kaynağın başına götürüyor, orada bana oyuncaklar yapıyor, benimle de oynuyordu. Ben o yayla-

dan Çukurovaya da üç keresinde de kaçtım. Benim işim kaçmaktı. Sıkılınca köyden olsun, yayladan olsun durmadan, eve haber vermeden kaçıyor, aylarca bir köyde, bir akraba evinde kalıyor, sonra da herhangi sebeple ya da hastalıklardan dolayı köye geri dönüyordum. Benim çocukluğum hep kaçmakla geçti.

Hep keklğim oldu. Arılardan, kartallardan, kelebeklerden bıkınca işi keklğe vurdum. Kalenin yamaçlarında çok keklık olurdu. Daha keklıkler yavruyken biz kalenin yamaçlarında keklık avına çıkar, kaçamayan yavruarı yakalar, su kabağından yaptığımız kafeslere koyar beslerdik. Bir süre benim gözüm keklğimden başka keklık görmedi. Keklik öteki kuşlara benzer, insana alışınca onu hiç bırakmaz. Benim keklğim, tarlalarda olsun, köyde olsun hep arkamdan gelirdi. Çalıların arkasına saklanırdım kimi zaman, keklği şaşırtmak için, keklık ne yapar eder de beni sonunda bulurdu. Çok keklık besledim. Ölüm-leri benim için korkunç bir acıydı. Her seferinde bir daha keklık beslemeyeceğime ant veriyor, her bahar da bir keklık yavrusu yakalamadan edemiyordum. Sonuncu keklğimin macerası acı oldu. Gene bir yavru yakalamış, canımı dişime takmış büyütüyordum. Hep en güzel, en besili çekirgelerin kanatlarını yolarak, başlarını kopararak ona yediriordum. Bir sabah kalktım ki, keklğin başı ipe dolanmış ve ölmüş. Bendeki üzüntüyü kimse tahmin bile edemez. Köyün delikanlıları beni daha fazla üzmemek için bana bir yavru yakalayıp getirdiler. Ama yavru epeyce büyümüş, ayakları, gagası kınalanmıştı. On gün kadar baktım, sonra da bir gün götürdüm dağa bıraktım. Bir daha da keklğim olmadı. Birkaç yıl önce dayım Vandan, çocukluktaki aşkımı bildiğinden bana bir çift keklık getirdi. O Vana döndükten sonra ben keklıkleri, keklık meraklısı bir arkadaşına verdim. Köyün önünden akan Ceyhan ırmağı epeyce büyük, geniş bir suydı. Bütün yaz köyün çocukları orada yüzerdik. Bu yüzden neredeyse yüzücü olacaktım. Edebiyat ağır bastı iyi ki... Çukurovada yıldızlar çoktur. Gökyüzü yıldızla döşelidir ve yıldızlar çok parlaktır.

Akdenizi on yedi yaşında gördüm. Pamuk tarlalarında işçiydim. Biraz para biriktirdim, trene binip Mersine gittim, sa-

bahtan akşama kadar denizin kıyısında oturup seyrettim. Denize hiç şaşırmadım. Deniz üstüne o zamana kadar çok okumuştum. Arif Dinoyla da *Sarhoş Gemi*yi çevirmiştik. Sonradan toprağı ne kadar tanıdımsa denizi de o kadar yakından tanıdım. Pamuk çapalama, pamuk toplama, ekin biçme, traktör şoförlüğü işlerim arasındadır.

Benim doğduğum köy bir Türkmen köyüydü. Belki de Türkçenin en zengin konuşulduğu yerdin benim bölgem. Her kadın bir şairdi. Ağıt yakmasını bilmeyen bir kadın ya deliydi, ya da aptal. Başka türlü düşünülemezdi. Karacaoğlan, 16. yüzyılda yaşadığı sanılan, bölgemin de, ülkemizin de en büyük şairlerinden birisiydi. Bir erkeğın ya da bir kadının bir Karacaoğlan şiiri bilmemesi olanaksızdı. Karacaoğlan şiiri bilmeyenlere aptal, pırsırık gözüyle bakılırdı. Yalnız bu benim köyümde böyle değildi. Bütün Çukurovada da böyleydi. Sonra köye büyük destancılar gelirlerdi. Bunlar eski Türkmen destanları anlatırlardı. Bunların en ünlüleri bizim köye otuz kilometre uzaklıktaki Gebeli köyünden gelen Aşık Murtaza ve Küçük Memetti. Küçük Memet destanını anlatırken yaşar, bir tiyatro oyuncusu gibi hem anlatır, hem de oynardı. Sonra başka büyük bir destancıyla tanıştım Güdümen Ahmet. O, adını Köroğlu destanındaki bir kahramandan almış, kendi öz adı unutulmuş gitmişti. Çolak Ökkeş, Gavurdağı Aşık Hacı, başka büyük ozan ve destancıları. Gavurdağı Aşık Hacı Karacaoğlan ve Dadaloğlundan sonra bölgenin en ünlü ozanıydı.

Ben sekiz yaşından sonra bunlara özenerek köyün çocuklarını başıma toplayarak destan söylemeye başladım. Sonraları da dinleyicilerim genişledi, büyükler de beni dinlemeye başladılar.

Evde çoğunlukla Kürtçe konuşuluyordu. Evdekiler kırık dökük bir Türkçe öğrenmişlerdi. Biz çocuklara gelince evde de, dışarıda da hemen hemen hiç Kürtçe konuşmuyorduk. Evdekiler bize Kürtçe ne söylerlerse söylesinler biz onlara Türkçe cevap veriyorduk. Bizimkiler de bize hiç kızmıyorlardı. Ben şimdi Kürtçeyi ne konuşulursa konuşulsun anlıyorum. Uzun olmamak koşuluyla da konuşabiliyorum. Ama bir hikaye anlat derlerse anlatamıyorum. Tabii yazamıyorum da... Yazılanları da öyle pek anlayamıyorum. Türkçeyi ne zaman öğrendim, Kürtçe-

yi ne zaman anlamaya, konuşmaya başladım, anımsamıyorum. Doğduğum bu Türkmen köyünde bizi Kürt diye hiç ayrı saymıyorlardı. Biz de kendimizi onlardan hiç ayırmıyorduk. Bütün köylüyle akraba gibiydik. Daha da köylümle benim yakın akrabalığım sürüyor. Şunu da ekleyeyim de bir yanlışlık olmasın, Türkiye haritasına bakılırsa görülür ki, benim doğduğum güneyle babamın geldiği doğu, yani Van gölü kıyıları birbirlerine yüzlerce kilometre uzaklıkta. Ben, babamın Van gölü kıyısındaki köyüne 1951 yılında gazeteci olarak gittim ve babamın köyünde, akrabalarımın arasında bir ay kadar kaldım.

Sorduğunuz eşyalara gelince, bizim evde bol bol kilim vardı. Hele bir tanesi çok tuhaftı. Biçimleri, renkleri görülmüş değildi. Ben o kilime vurulmuş gibiydim. Kilim duvara asılıydı. Ben o duvarın dibine oturuyor, gözümü de kilime dikeyiyor, durmadan, usanmadan bıkmadan kilimi seyreyliyordum. Her gün yeni bir biçimin, yeni bir rengin tadıyla kendimden geçiyordum. Sonra kilim dokuyanlara merak sardım. Çoğunlukla kilimleri genç kızlar dokuyordu. Ben de sabahlardan akşamlara kadar tezgahların önünde evdeki kilimi seyreder gibi kilim dokuyanları seyrediyordum. Ben yedisindeydim, kilim dokuyan komşu kızı da on dokuz yaşındaydı. Kilime mi, kıza mı aşğım biribirine karıştırdım. Artık hiç kimse beni kilim tezgahının yanından bir saniye için olsa da ayıramıyordu. Kız da içten bir sevgiyle, sevecenlikle hep gülümsüyordu bana yanakları çukurlaşıp. O bana gülümsedikçe bedenimden ürpertiler, çıngışmalar geçiyordu.

Bir de evimizde su içtiğimiz çam bardaklar vardı. Bunlar iri çam gövdelerinden oyularak yapılmışlardı. Üstlerinde çok güzel nakışlar vardı. Aylarca, belki de yıllarca bu bardaklardan içtiğimiz sular çam kokardı. Aklımda kalan eşyalar bunlar.

Bir de çok nakışlı bir yük arabamız vardı. BURSALI FERAHAT USTA markalı. Yeni almıştı amcam. Tekerlekleri çok güzel ötüyordu. Rengi, yeşil üstüne türlü renklerdeki nakışları... Ferhat Usta bütün bir dünyayı işlemişti arabasının üstüne. Kilim aşkıma, kilim dokuyan kız aşkıma üstün geldi araba aşkım. Boyalarının kokusu daha burnumda. Bir de çok güzel bir çakım vardı. Onunla hayıt dallarından arabalar, develer, türlü oyun-

caklar yapardım. Çok şey yitirdim ömrümde, ama bu çakıyı ortaokul son sınıfa kadar yanımda taşıdım.

Kedilerimiz, köpeklerimiz vardı. Ben birkaç tane tay büyüttüm. En sevdiğim al taydı. Soylu bir taydı. Amcam Urfadan gelenlerden almıştı. En soylu Arap atları o zamanlar Urfada yetiştirirdi. Üç yaşına gelince tay, amcam onu parasızlık dolayısıyla sattı. Daha önce keklüklerimi söylemiştim. Bir de bizim güneyde çocukluğumda her evin içinde, tavanında bir, birkaç kırlangıç yuvası bulunurdu. Kırlangıç kutsal kuşlar oldukları için yuvalarını kimsecikler bozamazdı. Uzun bir süre de kırlangıçların o kocaman sarı ağızlı farfaracı civcivlerini seyrettim. Daha onları yazamadım. O büyük büyüü yazabileceğimi hiç sanmıyorum. Çocukluğumun krallığı çiğdemler, babamı öldüreni öldürtmek için uğraşlar, amcamın, anamın uğraşları, benim hiçbir zaman babamın öldüğüne inanmamam, inandığımda da ona sonsuz bir küskünlük, al bir tay, o tayın üstünde ovalarca tayı koşturan bir çocuk, keklükler, kartallar, kartal yuvalarına tırmanma, böğürtlen toplama, Ceyhan ırmağında yüzmeler, boyumu aşan ekinler arasında tavşan yavruları aramalar, kalede yıkıntıların arasından renkli seramik parçaları toplama, akar suya düşen yıldızlar, suyla akıp giden bulutlar, bir gün ulu denizi görebilmek düşü... İkinci üstleri, garbi yeli çıkmadan az önce batıdan, Akdenizin oralardan, topraktan kabararak, şişerek bulutlar yükselir, bulutlarla birlikte de kavaklar boyunda toz direkleri kalkar, bizim üstümüzden aşar, Toros dağlarını bulurdu. Çocukluğumun dünyası anlatılamayacak kadar zengindi. Doğada her yaratık, her renk, koku beni sevinçten delirtiyor, kendimden geçiriyordu. Durmadan türküler söylüyordum. Köyde adımlı Deli Kemal koymuşlardı. Bu, çok yaramaz, ele avuca sığmaz çocuklara, dahası da büyüklere verdikleri addı. Bir yanım kan içinde, bir yanım düşlerin büyüsündeydi. Bir yanımda çangal bıyıklı kanlı eşkıyalar, at hırsızları, bir yanımda büyük destancılar, bir yanımda tüyden ince Karacaoğlanlar, bir yanımda 1865 Kozanoğlu başkaldırısının şiirini söyleyen Türk tarihinin en büyük başkaldırı şairi Dadaloğlu... Dadaloğlunu bir ikinci üstü sırtını dut ağacına dayamış, kendinden geçmiş İsmail Ağadan duydum. Vardım yanına oturdum. Yenilginin türküsünü öyle bir hüznle söylüyor-

du ki, yürekten yaralandım. Türküyü bana bir daha söyle İsmail amca, dedim. Bir daha başladı. Bitirdikten sonra, bir daha söyleyeyim mi, diye sordu. Söyle, dedim. Sonra baştan sona yenilgiyi anlattı. İsmail Ağanın o zaman uzun apak sakalları vardı ve gözleri çimen yeşiliydi. Gözlerini kırpmadan karşısındakinin gözlerinin içine içine bakardı. Bir çocuğa, o zaman yedi ya da sekiz yaşlarındaydım, bir yaşlı kişi tutar da koca Kozanoğlu başkaldırısını baştan sona anlatır mı, diyeceksiniz. Bana hiçbir zaman çocukmuşum gibi köyde kimse davranmadı. Başka çocuklara da... Ben köyden ayrılıp şehre düşünce çocukların çocuk olduğunu anladım. Elbette çocuktuk biz de... Ama hiç kimse bize küçültücü bir davranışta bulunmadı. Bizim köyde çocuklar da insandı. Bizi çok şeylerde büyüklerden ayırmıyorlardı. Büyük destancıları bizler de büyüklerle birlikte sabahlara kadar dinliyorduk. Kimse bize bunlar çocuk, bu büyük destanları anlayamazlar demiyordu. Ve ben çocukluğumun krallığında hiçbir engel tanımadan dolaşıyor, canımın her istediğini istediğim gibi yapıyordum. Hiçbir engel tanıımıyordum. Gönlüm neyi ne zaman isterse ben onu yapıyordum. Hiç kimse, istediğim hiçbir şeye, hiçbir zaman engel olamıyordu. Bir gün bakmışsın bir dağın başında kartal yuvalarının yanında, bir gün bakmışsın ovada Yılanlı Kalenin eteklerinde, bir bakmışsın kasabada nar bahçelerinde, incir ağaçlarının tepelerinde... Nar bahçelerinde çok da incir ağacı oluyordu. O zamanlar Kadirli kasabasında da çok yüksek incir ağaçları vardı. Bir gün bakmışsın Savrun kıyılarında mor yarpuzların arasında, bir gün bakmışsın Yörük çadırlarındayım. Elimde Yörüklerce bana armağan edilmiş bir şahin, bir doğan, bir atmaca... Bir gün bir bakmışsın bir saz şairinin dizinin dibinde, bir gün bakmışsın bir definecinin ardındayım... Çok geniş bir krallık bu. Örneğin marangoz Topal İbrahimi hiç unutamayacağım. Ağaçtan yapmadığı biçim yoktu. Türlü türlü biçimler, heykeller... Çocukluğumun büyük dostlarından birisiydi.

Bin dokuz yüz elli yılı nisanında hapse girdim. Adanada Kadirlili bir çocuk komünist propagandası yaparken yakalanmış. Ben o zamanlar Kadirlideydim, arzuhalcilik yapıyordum, küçük bir tahta kulübeydi dükkanım. Çocuğu çok dövmüşler, o da bildiği adların hepsiyle bir olmuş Çukurovada Komünist

Partisi kurmuş. Ben de o kurucular arasındaydım. Bir sabah candarmalar geldiler, şangur şungur, ellerinde kelepçeler, birini bana taktılar savcıya, sorgu yargıcına götürdüler, oradan da doğru hapishaneye. Kadirli hapishanesinde on beş gün kaldım. Bu arada çok işler oldu. Bir ikisini anlatmadan geçemem.

O zaman Kadirli kaymakamı şimdiki iş adamı Ahmet Aydın Bolaktı. Gencecik, uzun saçlı birisiydi. Öyle aklımda kalmış. Onu salt bir kez benim arzuhalci dükkanımın önünden geçerken görmüştüm. Bir ortaokul müdürü vardı. Adı Nurullah Hancıları. Onu da şöyle tanıdım: Ortaokulda bir kız Türkçe öğretmeni varmış. Derste komünistlere her ders veryansın ediyor, “işte”, diyormuş, “onlardan bir tanesi de burada, bu kutsal topraklarda yaşıyor, üstelik de arzuhalcilik yapıp para kazanıyor, telsizle de her gün Rusya’yla konuşuyor. Hem bu memleketin ekmeğini yiyor hem de komünist...” Daha da neler neler, ne saçmalıklar. Dükkanım pazar yerindeydi, herkes önümden gelip geçiyordu. Bir gün dükkanın önünden ortaokul müdürü geçti. Onu durdurdum, Türkçe öğretmeninini marifetini anlattım. Öğretmenin babası Adanada komisermiş. Bütün bu bilgileri de ondan alıyormuş. Müdüre dedim ki, “sayın Müdür Bey, olur mu böyle şey, bir öğretmen bir kişi için sınıfta ulu orta her ders böyle konuşabilir mi? Onun böyle konuştuğunu bütün kasaba biliyor, söyleyin öğretmene onu mahkemeye vereceğim.”

Müdür iyi adammış, “öğretmeni uyaracağım, böyle bir şey olmamalı okulda,” dedi gitti. Bir hafta içinde öyle bir dedikodu yayıldı ki kasabaya, aman Allah, ortaokul müdürü komünistlerin başıymış. Öyle bir yeraltı örgütü kurmuş ki müdür, neredeyse Türkiye’yi yıktı yıkacak. Müdürün başına gelenleri sonra anlatacağım. Şimdi ben Kadirlideki hapishaneye geçeyim.

Hapishanenin dışında bir oda var, beni oraya taktılar. Bir hafta sonra ortalığa bir dedikodu yayıldı, cuma günü bir miting yapılacak, hapishane basılacak, beni linç edeceklermiş. Cuma günü hem namaz kılınacak gün, hem de Kadirlinin pazarı. Bunun için cuma günü birçok köylü kasabaya iniyor, kasabanın kalabalığı bir misli artıyor. Beni hapishaneye görmeye bir anam geliyor, bir de İdris Beyin kızı Nesibe abla. İdris Bey bizim dostumuz. Nesibe abla da beni çocukluktan tanıyan, abladan da ile-

ri bir abla. İdris Bey Çerkes. Kurtuluş Savaşı kahramanlarından Nuri Çavuşun oğlu Çako Beyin de hanımı. Çako Bey de o sıralar belediye başkanı. Kulağıma geldi beni linç edecekleri. Candarma kumandanına başvurdum, hal böyle böyle, diye. Kumandan, benim de kulağıma geldi, dedi. Beni, o gün koğuşumdan aldı, yukarıya, ikinci kata Candarma Dairesine çıkardı.

Miting öğleyin başladı. Kalabalık mahpushaneye doğru geliyordu. Geldiler avluyu doldurdular. Öylesine coşmuş bağıyorlardı ki, yer gök inliyordu. Ben de yukardan pencereden bu çok vatansever halkımızı seyreyliyordum. Bir ara bunların aralarında Kaymakamı gördüm. Onu saçlarından yakalamışlardı. Sonra Kaymakamı gözden yitirdim, ne olmuştu, onu öldürmüşler miydi? O gün öğrenemedim. Ne olmuştu, o gün bugün akıl edip de Aydın Bolaka soramadım. Saçlarından tuttuklarını, sürüklediklerini yanlış mı görmüştüm? Bir gün Aydın Bolaka unutmayıp soracak, merakımı gidereceğim. Ortalık toz duman, kalabalık benim mahpus odama yöneldi. Benim orada yattığımı öğrenmiş aslanlar. Gariban odaya bir yumulduklarını gördüm, bir de kalktıklarını. Oda dümdüzdü. Yazık ki içinde ben yoktum. Kalabalık çok kızdı. Candarma Dairesine saldırdılar, candarmalar merdivenleri tuttu, Kumandan nutuk çekti, vatan, millet, Sakarya üstüne, benim de geceleyin Kozan Ağırcezasına yollandığımı söyledi. Hamiyetli vatandaşlarımızı böylecene teskin etti. Benim de Rus casusu canım ellerinden kurtuldu. Bir hafta sonra ben Kozan Ağırcezasına sevk edileceğim. Bir dedikodu daha çıktı, Kozana giderken yolda candarmalar beni vuracaklar, kaçtı da bizler onu vurduk diyeceklermiş. Herkes buna inanıyordu. Çünkü eşkiya Yozcu böyle öldürülmüştü. Sarıçamda kollarından kendirle birbirlerine bağlanmış otuz üç eşkiya böyle öldürülmüştü. Böylesi, infazlar Türkiye Cumhuriyetleri Hükümetlerinin gelenekleri arasına girmişti. Çukurovada çoook, böyle insan öldürmüştü candarma. Beni niçin öldürmesinlerdi. Hapishaneye beni görmeye gelmeyen akrabalarımдан birçoğu, başta anam, benimle yola düşmüşlerdi. Adanadan bile arkadaşlarım gelmişlerdi. Hele, onlardan biri, bir Arap uşağı arkadaşım, bir heybe dolusu boğma rakısıyla gelmişti. Yağmurlu bir gün, ham yollardan çamura bulanarak akşamüstü Kozana

ulaştık. Candarma Dairesine teslim etti beni Kadirli candarmaları. İşte o gece işkence başladı. Sabahleyin ayaklarım, parçalanmış ve şişmişti. Hapishaneyle mahkeme arası epeyce uzun bir yoldu. Şişmiş ayaklarıma ayakkabılarımı giydim. Giydim ya, canımın yarısı da gitti. İşkenceye can kurban, ayakkabılarımı giymenin yanında geceki işkenceler pire ısırtığı gibi kalır. Topallayarak merdivenlerden, ellerim kelepçeli indim ki, anam avluda bekliyor öbür akrabalarım. İşte şimdi yandım, dedim içimden. Topallamamam gerek. Anam topalladığımı görürse her şeyi anlar, deli divane olur üzüntüsünden. Canımı dişime taktım, mahkemeye kadar, yamru yumru, dişlerimi sıkarak, topallamadan yürüdüm ya, anamdan emdiğim süt de burnumdan geldi.

Öğleye doğru beni mahkemeye çıkardılar. Mahkeme Başkını dazlak kafalı yüzü yumuşak bir kişi. Tertemiz, çocuksu bakıyor. Gözlerinde acıma yok. Bize de gülümseyerek bakıyor. Sonra birden farkına varmış olacak ki, oturmamı söyledi. İfademi alırken bile beni ayağa kaldırmadı. Tevkif de etti. Gene anamla birlikte hapishaneye kadar topallamadan geldim. Geldim ya bitmiştim. Koğuştan içeriye girerken eşkiya Hilmi beni karşıladı, “senin ailen bana çok yardım etti, hayatımı kurtardı, desem doğru olur. Ama bu hapishanede tek düşmanın benim. Benden kork. Katillikten, hırsızlıktan, ırza geçmekten düşseydin, başım üstünde yerin vardı. Şimdi, beni bekle.” Uzun hikaye. Sonunda, hapishaneden çıkmadan bir ay önce eşkiya beni bıçakladı.

Hapishaneden uzun söz etmeyeceğim. Böyle bir hapishane herhalde dünyanın hiçbir yerinde yoktu. Berbat mı berbat. Hilmi beni bıçakladıktan sonra karşıya, hafif kalafata verdiler beni. On yedi kişilik bir koğuşta kalmaya başladım. Küçük bir oda. Hapishane Kozanın kayalıkları arasına yapılmış, yüksek surlu bir dam, basık mı basık. Yazın sıcağı, 40-45 derece. İçerde tuvalet yok. Herkes çişini, ya da aptesini bir tenekenin içine yapıyor, sabaha kadar bir koku, bir koku uyuyabilirsen uyu. Sabahleyin kalkıyorum ki, bütün bedenim bitle sıvalı. Bir gaz tenekesi su satın alıyorum, güneşin altına koyuyor, su on beş dakikada ısıyor, yıkıyorum. İkinci gün gene.

Hapishanede her gün bir ekmek veriyorlardı o zamanlar. Herkes kendi yemeğini kendisi yapıyordu. Çok kişinin de yemek

yapacak parası yoktu. Çok ölümler oluyormuş açlıktan hapishanede. Ben hapishanede kaldığım sürece bir tek Öksüz öldü. O da açlıktan değil, durumu iyiydi onun. Benim de bir maltızım, bir tencerem vardı. Her gün kendime türlü yapıyordum. İyi de pişiriyor, her gün iki parasızla birlikte yiyordum yemeğimi.

Sonunda tahliye olundum. Kadirliye geldim, arzuhalci dükkanımı aradım ki, yerinde yeller esiyor. Ortağım Hacı Ali Çavuşu buldum, “ne oldu Çavuş bizim dükkana?” dedim. “Belediye yıktı,” dedi. “Ne yapalım Çavuş?” Çavuş düşündü, sonra da pazar yerinin ortasındaki akasyayı gösterdi, “burası olmaz mı?” dedi. “Olur Çavuşum,” dedim. Masayı akasyanın altına yerleştirdik, işe başladık ya işlerin tadı yok.

Ben her celsede Kozana gidip geliyorum. Sonunda aklan-dım. Neyse şu aklanmak. Ne zaman karalanmıştım ki, aklanmış olayım. Her neyse aklandım işte. Aklanıp mahkemeden dışarıya çıkarken gardiyan: “Başkan seni istiyor,” dedi. Geriye döndüm, başkanın odasına girdim, başkan beni ayakta gülerek karşıladı. “Oturun,” dedi. Bir de kahve söyledi. “Ben,” dedi, “biraz okur yazar bir adamım. Sizi mahkum edeyim, diye çok bas-kı yapıldı bana. Siz Çukurovada kalmayın. Hemen İstanbula gidin. Orada, Yeni Caminin arkasında da arzuhalcilik yapar, hayatınızı kazanabilirsiniz. Sizi burada öldürecekler. Yazık olacak öldürülürseniz. ‘Bebek’ hikayesini karım da okudu. Edebiyat-tan iyi anlar. Merakından sizi görmeye mahkemeye kadar geldi. Ben de dilinize, ustalığınıza hayran kaldım. Bana söz verin bu-ralarda durmayacaksınız.” Söz verdim ya nasıl giderim İstan-bula. İşler eskisi gibi değil ki, bir sürü adam dikilmiş pazar ye-rine, o komüniste, casusa arzuhal yazdırmayın, diye onların yo-lunu kesiyor. Hacı Ali Çavuş buna çok kızıyor. Yiğit adam, elin-den kan çıkacak.

Nisan ayı geldi. 1951’in nisan ayı. Yağmurlar başladı ki ne yağmurlar! Akasya ağacının altına bezler gerdik, çullar gerdik. Hiçbir şey bu uzun kuyruklu yağmurları tutamıyor.

Bir gün Reşit Amcama gittim, o gün Adanadan onun evine kamyonuyla bir akrabamız gelmiş. Ankaraya gidecekmiş. “Beni akrabamız Ankaraya kadar götürür mü?” diye sordum. “Götürür,” dedi.

Ben yazılarımı, daktilomu, sevdiğim iki resmi, bunlar Arif Dinonun bana armağan ettiği resimlerdi, her birisi bir başeserdi, yanıma aldım. Yazılarım, sonradan *Sarı Sıcak* başlığı altında topladığım hikayelerimdi. Bunların bir kısmı Kadırlide kaldığım sürece yılda birkaç kere alayı vala ile, candarmalar evi basıyor, bütün Kadırlinin iti köpeğiyle birlikte, evi altüst ediyor, un çuvallarının içine kadar arıyorlar, evde de ne kadar, basılı ya da basılı olmayan, kağıt varsa alıp götürüyorlardı. Folklor derlemelerimin büyük bir kısmı böyle gitti. Daha önce de yazdım ya “Demir Çarık”, uzunca bir romandı, onu aldılar. Bir de Ahmet Doğan adlı dağlardan bir kişinin başından geçen büyük bir macerayı yazmıştım. O da gitti. Anımsadığım, anımsamadığım birçok yapıtım candarmalara yem oldu. Yaşasın büyük Türk Faşizmi! *Sarı Sıcak*, öteki yazılar nasıl kurtuldu, diyeceksiniz. Arzuhalciyim ya, daktilom var ya, yazıları daktiloya çekmeye başladım. Üçer kopya yazıyordum. Her kopyayı da bir arkadaşımın evine saklıyordum. İstanbula gelirken onları evlerden topladım. İşte *Sarı Sıcak* candarmanın elinden böylece kurtulmuş oldu.

Anamın balmumundan muşamba yapıp diktiği torbanın içine koyduğum malımı mülkümü sırtladığım gibi, o zamanlar Ankaraya yeni yerleşmiş olan Abidin Dinonun evine iki üç gün sonra vardım. Abidin Bey açtı kapıyı. Sevinçle karşıladı. İçerde Oktay Rifat oturuyordu. Güzin Hanım da geldi. O da Dil Tarih Coğrafya Fakültesine Fransız Edebiyatı Doçenti olmuştu. Ben de onu kutladım. Biraz edebiyattan söz ettik. Neler yaptığımı, neler yapacağımı da bir çırpıda saydım döktüm. Oktay Rifat şaşırıp kalmış, şakacı bir insandı, “Kemal, sen bütün bunları bir ömürde mi yapacaksın?” diye sordu. Bu sefer de ben şaşırmıştım, “bir ömürde yapacağım,” dedim, “iki tane ömrüm yok ki...” Oktayla her karşılaşmamızda sorardı: “Bunların hepsini bir ömürde mi?”

Abidin Dino, beni Oktay Rifatla başbaşa bırakıp Güzin Hanımla bir odaya çekildiler. Bense Oktay Rifatın canına okudum. Durmadan roman konuları anlattım. Sabiha Rifat anımsar, birkaç yıl sonra da, coşmuş Oktayın evinde ona *Demirciler Çarşısı Cinayetini* anlatıyordum. Oktay Rifat gene dinledi dinledi, o gü-

zel gülüşüyle, “sen bu destanı bir ömürde mi yazacaksın?” diye sordu.

Abidin Dinoyla Güzin Hanım içerden çıktılar, geldiler yanımıza oturdular. Abidin Beyin elinde bir Osmanlı kesesi gibi bir kese vardı.

“Anlat bakalım” dedi Abidin Dino.

“Neyi anlatayım?”

“Nereden gelip nereye gidiyorsun?”

Başıma gelenleri günü gününe biliyordu.

“Şimdi,” dedim. “İstanbul’a gidiyorum. Arif Beyle görüş-tüm gelmeden önce. O beni *Cumhuriyet* gazetesine aldıracak.”

Arif Dino Berin Hanımla Nadir Beyin eski dostlarıydı. Adana’ya geldiklerinde Arif Dinoyu evinde ziyaret etmişlerdi. Arif Dino da o çok sevdiği minicik heykellerinden birini de Berin Hanıma armağanlamıştı. Birbirlerini çok sevdikleri belliydi.

“Arif İstanbul’a ne zaman gelecek?”

“Bilmiyorum ya, belki de mayısta. Bekleyeceğim.”

“Ya gelmezse?”

“Gelir ya, eğer gelmezse, Orhan Kemalle konuştuk, o gelecek.”

Orhan Kemalle ne iş yapacağımızı uzun uzun anlattım. Orhan Kemal’in babası o günlerde ölmüştü. Babasından da ona altı yüz lira miras kalmıştı. Orhanla kararımızı vermiştik. Orhan daha önce Adanada sebzecilik yapmış, sermayeyi kediye yüklemişti. Şimdi İstanbul’a gelecek, bir el arabası alacak içine sebze dolduracak mahalle mahalle dolaşıp satacaktık. Orhan, “sen güçlüsün,” diyordu, “arabayı sen sürersin, ben de bağırırım, geçinir gideriz. Ben romanlarımı, sen hikayelerini yazarsın. Belki yazdıklarımızdan da para kazanırız.”

“Ya Orhan da gelmezse?”

Orhan çaresiz gelecekti. Çünkü, Adanadaki Verem Savaş Derneğinin Başkanı olan Dr. Nevzat Arman Orhanın sınıf arkadaşıydı, Orhanı derneğe katip olarak alma yürekliliğini göstermişti. Onun yürekliliğine hepimiz hayrandık. Orhan yüz beş lira alıyordu ya, olsun. İş vardı ya. 1950 yılında durum o kadar korkunçtu ki millet komünizm yiyor komünizm içiyordu. Komünizmle yatıyor komünizmle kalkıyordu. Ulusumuz daha

o günlerde ileriye görmüş komünizmi yok etmek için elinden geleni de gelmeyen de yapmıştı. İnsanlık bize minnettar kalmalıydı ya bu alçak insanoğlu ulusumuzun böylesine canını dişine takmış çabasını ne bilsin. Zavallı Dr. Nevzat Arman da ulusumuzun bu sel gibi akan yiğitliği, ileri görüşlülüğü önünde dayanamamış, yüreği pare pare olarkten Orhan Kemalın işine son vermişti. Ulusumuzun ileri görüşlü kahraman evlatları daha o zamandan öyle bir ulusseverlikle bizi, yani komünistleri dışarıya çıkamaz etmişlerdi. Birimiz dışarıya çıkar da başımıza bir şey gelmezse, gene bu ileri görüşlü ulusumuz bizi birer Türk bahadırı sayıyordu. Adanada duramaz olduğumuzdan Orhan mecburi İstanbula gelecekti.

“Ya gelmezse, başka yere gider, ya başka bir iş bulursa?”

“Gelir. Gelmezse Yeni Cami arkasında arzuhalcilik yaparım.”

“İşte bu oldu,” dedi Abidin Dino. Oktay Rifat da, “oldu,” dedi, “iyi iş arzuhalcilik.”

Abidin Dino:

“İstanbula gidiyorsun ya ne kadar para var cebinde?”

“Beş liram var.”

“Yahu bu para sana yeter mi?”

“Yeter,” dedim.

“Olmaz,” dedi Abidin Dino. “Al bunu.” Keseyi bana uzattı.

“Bunun içinde elli lira var. Bu da az ya...”

“Bana yeter de artar bile.”

Aldım keseyi, içi bozuk para dolu. Şimdi anladım onların Güzin Hanımla odaya niçin çekilip, niçin uzun bir süre orada kaldıklarını.

Ben parayı alınca ayağa kalktım, “İstanbula gidiyorum.” dedim.

“Neyle?” diye sordu Dino.

“Otobüsle, ya da bir kamyonla.”

“Haydi gidelim otobüse.”

Abidin Dino, Oktay Rifat, ben evden çıktık, Oktay Rifat yolda ayrıldı. O zamanlar otobüs terminali tren istasyonunun yanındaydı. Abidin Dino benden iki buçuk lira aldı gitti, benim İstanbul biletimi getirdi. Otobüs yarım saat sonra kalkacaktı. Hazırlanıyordu.

Dolaşarak konuştuk. Otobüs kalkış saati geldi, çağırdılar. Abidin Dinoyla öpüştük. Öpüştük ya, Abidin Bey orada öylece durdu kaldı. Otobüs beni çağırıyor. Abidin Dinonun bana söyleyecek bir şeyi var ki söyleyemiyor. Yanına gittim, “Abidin Bey, bir şey mi söyleyecektiniz bana?” diye sordum. O, utana sıkıla, “sen oradan bana 75 kuruş versene,” dedi. Her şeyi anladım. Evde ne kadar para varsa torlamış toplamış bana vermişlerdi. Seve seve ona 75 kuruşu verdim, o giderken arkasından da, “Abidin Bey o yetmiş beş kuruş size ananızın sütü gibi helal olsun,” diye bağırdım.

Uzatmayayım, İstanbula geldim, Sirkeci'deki Türk Oteline yerleştim. Yeni Caminin arkasına gidiyordum her gün, oradaki arzuhalcilerin halini öğrenmek için. Orayı mekan tutmuş beş altı tane emekli arzuhalci var ki, kuş uçurtmuyor Yeni Cami yörelerinden. Ben tezgahı kurayım oraya, daha bir tek arzuhal yazmadan bu canavarlar gözlerimi oyarlar, ya da gücüm yeterse ben onların canına okurum. Adliye yörelerini de yokladım birkaç gün, oradan da iş çıkmayacağını anladım. Bu arada da, daha ben arzuhalcilik yapacak mekanı bulamadan param bitti. Bu boş gezdiğim günlerde, param biterse ne yaparım, diye düşünürken, Gülhane Parkını keşfettim. Gülhane Parkında da öyle bir yer buldum ki yer derim ben sana. Tam padişahlara has bir yer. Hani Gülhane Parkının denize bakan yüzünde Topkapı Sarayının büyük kapısı var ya, o kapının önünde de, Çemberlitaş gibi upuzun bir sütun var, işte o kapıyı kendime mekan tuttum. Yağmurda falan, kapının da üstü azıcık da olsa kapalı, yatağımın ıslanma olasılığı yok. Yatağım da gazete kağıtlarından kalın bir döşektir. Türk Otelinden, elli liranın bitiminden sonra çıktığımda yerim hazırды. Hiçbir zorluk çekmeden oraya yerleştim. Geçen yıllarda, benimle bir konuşma için Fransız gazeteciler gelince, Gülhane Parkındaki evimi onlara gösterdim, Fransızlar yerinden, manzarasından, güzel, yaşlı, görkemli ağaçlarından, çiçeklerinden dolayı evime hayran kaldılar. Bu hayranlıklarını da dile getirdiler. Talihli adam olduğumu bile söylediler.

Baktım para iyice bitmiş. Yerim yurdum var ya yemek yiyecek para yok. Eee, şimdi ne yapmalı? Arif Dino da Köroğlunun atı olmuş adı var kendi yok ortalıkta. Bekleye bekleye Godot'yu

geçtim. Aç kalacak değilim ya. Dünyada iş olarak yalnız arzuhalcilik yok ya. Köprü altında soluğu alıp kendime tam üç tane olta satın aldım, son paramla.

Oltacıya Sarayburnunda balık tutacağımı, bana oranın balıklarına göre olta vermesini söylemeyi de unutmadım. Oltalarımı aldım, Sarayburnuna geçtim, bir kayanın üstüne oturdum oltamı denize attım. Vay anam, ilk günün bereketi de ne bereketmiş. İki üç kilo balığı tuttum birkaç saatte. Hem de ne balık, kocaman kocaman. Biliyorum, şimdi şu söylediklerime İstanbulda inanacak kimseyi fenerle arasam bulamam. Balıklarımı gittim, oynar oynar, köprü altında sattım, bu parayla kendime bir maltız, bir torba da kömür aldım. Keyfime diyecek yok. Her gün balığa iniyorum kıyıya, balığın bir kısmını temizleyip yiyorum, kovadaki oynar oynar balıklarımı da götürüp köprüde satıyorum.

Derken Orhan Kemal geldi, onu kapı altındaki evime götürdüm, balık tuttum, ona taze taze balık ikram ettim bahçemin çiçekleri arasında. Park bekçileriyle de aram çok iyiydi. Evimi, yerimi, balık tuttuğum kayayı biliyorlar, yağmurlu günlerde, ben evde yoksam, gazete yatağımı çıvgınlardan koruyorlardı. Onlara birkaç güne bir birer kilo balık da veriyordum.

Orhana:

“Ne zaman arabamızı alacağız, yerini buldun mu arabanın?” diye sordum.

“Araba almayacağız,” dedi.

“Neden?”

“Çünkü para kalmadı. Borçlar, yol parası, yiyecek içecek, hiç para kalmadı.”

“Nerede kalıyorsunuz?”

O zamanlar Orhanın iki çocuğu var, Yıldızla, Nazım.

“Teğmen İzzetin Kasımpaşadaki evinin balkonunda.”

Benim Gülhanedeki evime kimse dokunmuyor, balıkçılığım fırtınalı, rüzgarlı günlerin dışında sürüp gidiyor, karnım doyuyordu. Orhan da “Varlık”tan, başka küçük dergilerden bir şeyler alıyor ya yetmiyordu.

Mayıs ayı geldi çattı, bir gün yanına uğradığım Agop Arad, “gözün aydın arkadaş,” dedi, “Arif geldi, seni sordu, kaldığı yerin adresini de bıraktı.” Hemen uçarak gittiğim Agobun ver-

diği adreste Arif Beyi buldum. Bu ev ünlü Kaleci Sabri Dino-
nun babasının eviydi. Meğer Arif Beyin yakın akrabalarıymış
bunlar.

Anamın muşamba torbasının ne olduğunu söylemeyi unuttum, ben bu torbayı, kedinin yavrusunu taşıdığı gibi, bir saniye yanımdan ayırmıyordum. Gece de yastık yerine başımın altına koyuyordum.

Arif Bey bana yarın için randevu verdi, “tam saat 12’de Lebon Pastanesinde ol,” dedi, “seninle Nadir Nadiye gideceğiz. Daha önce de senin için ona mektup yazdım, sana birini getireceğim ki, çifte kavrulmuş heykel gibi,” dedim. Ben çifte kavrulmuş heykelin daha ne anlama geldiğini bilmiyorum. Arif Beye de o zaman soramamıştım. Her neyse, ben çifte kavrulmuş heykeldim ya, herhalde iyi bir şeydir Arif Bey söylediğine göre.

Saat on bir buçukta Lebonun önünü, elimde torbam, tuttum. On ikide Arif Bey damladı.

“Gel şuraya bir kahve içelim,” dedi.

İçeriye girdik ama ben, herkes bana bakıyor sanıyorum. Sakal uzamış, kapkara saçlar karmakarış. Ayağımda lastik, kapkara olmuş ayakkabılar. İçlerinden parmaklarım dışarıya uğramış. Beyaz pantolonum da kapkara. Oysa onu haftada bir denizde yıkıyorum. Kendim de denizde, sabunla iki günde bir yıkıyorum. Mavi gömleğimin havı dökülmüş, yer yer beyazı çıkmış. Bir de bir deri bir kemiğim, üfürsen yıkılacak.

Biz Arif Beyle kahveleri içerken kapıdan Behçet Kemal Çağlar girmesin mi? Arif Beyle sarmaşdolaş oldular. Çok eskiden beri tanışmışlar. Behçet Kemal beni de iyi tanırdı. Benim *Ağt-lar* kitabı için övücü yazılar yazmıştı. Dergilerde çıkan şiirlerimi de okumuş, sevmişti.

Arif Bey ona ne için buluştuğumuzu anlattı.

Behçet Kemal heyecanlandı:

“Yahu siz deli misiniz,” diye gürlledi. “Ortalık kaynıyor, Mareşal Fevzi Paşa, İsmet Paşa bile komünist oldu bu günlerde, herkes herkese komünist diyor. Arif, sen komünisttin, yeni sürgünden döndün. Bu hergele de komünist, yeni hapisten çıktı, adamı ürkütmenin alemi var mı?”

Arif Dino:

“O çok demokrat bir kişi,” diye Nadir Nadiyi savundu.

“Olsun,” dedi Behçet Kemal, “ben de seninle gelecek, benim delikanlıyı ona ben bir iyice anlatacağım. Gazetesine alırsa ne kazanacağını ona söyleyeceğim.” Yanımda bir yazım olup olmadığını sordu. Ben de hikayeleri söyledim. “Ver bir tanesini,” diye gürlledi. “Biz bu işi halledeceğiz.” İmanla söylüyordu.

Arif Bey:

“‘Bebek’ hikayesini çıkar,” dedi. “Bu hikayeyi ben çok se-
verim.”

Balmumundan yapılmış muşamba torbamdan baş eserimi çıkardım. Onu o kadar seviyordum ki, *Cumhuriyet* onu değil ya-
yımlamak, bu yüzden bana iş bile verirdi.

Dışarıya çıktık, Arif Bey:

“Sen istersen bizimle gelme,” dedi, “beni saat beşte Kristal
kahvesinde bekle.”

“Olur,” dedim, gitmediğime sevinmiştim. Benden önce hi-
kayemin gitmesi daha iyiydi.

Saat beşi iple çekiordum. Arif Bey beşi on geçe Kristalin
önünde gözüktü. Yanına koştum:

“Bu iş tamam,” dedi. “Nadir sana mektup yazacak.” Ben
hangi adrese demeye vakit kalmadan, “Maya Galerisinin adre-
sini verdim,” diye sevindi. Benim Gülhanedeki evimin adresini
verecek değil ya. Maya Galerisi, İstanbulda belki de ilk açılmış
resim galerisiydi. O zaman da İstanbulun tek sanat galerisiy-
di. Ben haftada bir, haftada iki kez oraya gitmeye başladım. O
günlerde orada çok arkadaşlar edindim. Kuzgun Acar, Sait Faik,
Mengü Ertel, daha birçok kişi. Sabahattin Eyuboğlu Mayanın
üst katında oturuyor, karşılaştığımızda da uzun uzun konuşı-
yorduk. Sarayburnundaki balıkçılık maceram çok hoşuna gidi-
yordu.

Nadir Beyden gelen mektubu elime alınca neredeyse se-
vincimden uçacaktım. Mektubu hemen açtım. Nadir Nadi beni
Cumhuriyete görüşmek için çağırıyordu. İkinci gün saat on birde
gazeteye koştum. Kapıda dağ gibi bir kapıcı, üstelik de iyi, yu-
muşak yüzlü. “Nadir Nadi Beyi göreceğim,” dedim, mektubunu
gösterdim. Sonradan adının Tahsin olduğunu öğrendiğim Tah-
sin Amca çok soğukkanlı, “yazzık,” dedi. “Nadir Bey Avrupaya

gitti." Tepemden kaynar sular döküldü. Oysa ben Gülhane Parkındaki evimde gece yarısına kadar ne hayaller kurmuştum. "Bebek" hikayesi *Cumhuriyette* çıkacak, Kozan Ağırcezasında hikaye okunurken seyirciler nasıl sevgiyle dinlemişlerse, *Cumhuriyet* gazetesi okuyucuları da hikayemi öyle sevgiyle okuyacaklardı. "Nadir Nadi Avrupadan ne zaman gelir?" Tahsin Amca bana acımış olacak ki, ben o zaman böyle düşünmüştüm, "bir hafta sonra gelir," dedi. "Hele ver mektubu da bir bakayım." Mektubu evirdi çevirdi, altına üstüne baktı, bir iyice gözden geçirdi, okur gibi yaptı. Ne bileyim ben okuduğunu sandım mektubu. Sonradan öğrendim ki, Tahsin Amcanın okuryazarlığı yok.

Bir hafta sonra gene *Cumhuriyetin* kapısındaaydım. Tahsin Amcanın huzurundaydım. "Nadir Nadi Bey bu sefer de Ankara ya gitti." Tahsin Amca başını kaldırıp da yüzüme bakamıyor. Bir şeyler çakozladım ya toz kondurmadım ortalığa. Tahsin Amca bana niçin yalan söylesindi. "Ne zaman gelir?" Tahsin Amca gene bana, bir tuhaf ne olduğunu anlamadığım köylü yüzüyle, "üç gün sonra gelecek," dedi.

Üç gün sonra gene Tahsin Amcanın huzurundaydım. Tahsin Amca hiç konuşmuyordu. Yüzü sertti, önüne bakıyordu. Sonra başını kaldırdı, beni tepeden tırnağa süzdü. Başını eğdi, gene düşünmeye başladı. Ardından da başını kaldırıp, sert bir sesle, "yok kardaşım Nadir Nadi Bey, hiç gelmeyecek," dedi. Her şeyi anlamıştım.

Şimdiki Gazeteciler Cemiyetinin tam karşısında bir sıra dükkan var. O zaman da o dükkanların yerinde salaş dükkanlar vardı. O dükkanlardan birinde Çingene Ahmet çalışırdı. Hoş bir adamdı. İnsancıl bir yüzü vardı. Dükkana girdim, derdimi anlattım, "vay Tahsin vay," dedi. *Cumhuriyete* telefonu açtı, Nadir Nadi Bey karşımdaydı. "Efendim," dedim, "mektubunuzu aldıktan sonra..." Tahsin Amcayla durumumu bir bir anlattım. Sonra da kapıcının hiçbir kabahati olmadığını söyledim. Kılık kıyafetimi, saçımı sakalımı anlattım. Nadir Bey, "lütfen çabuk gelin," dedi.

Cumhuriyete girdiğimde Tahsin Amca yüzüme bakamadı. Kapıda bekleyen, bir gazeteci olacak, beni aldı Nadir Nadinin odasına götürdü. Nadir Bey odasının kapısında beni bekliyor,

hem de gülüyordu. Beni çok sıcak, sanki yıllardır dostmuş gibi karşıladı, karşılıklı koltuklara oturduk. Bana kahve söyledi. Bundan sonra Nadir Beyde, çok dost olduğumuz halde, böyle bir sıcaklığı çok az gördüm. İçten içe kaynayan, mesafeyi de koruyan bir kişiliği vardı. Arif Dinodan söz ettik uzun uzun. Ben dokuz doğuruyordum, sıra hikayeye ne zaman gelecekti. Kahveler bittikten sonra sıra "Bebek" hikayesine de geldi. "Hikayenizi okudum," dedi. "Çok güzel bir diliniz var. Diliniz ne kadar da zengin." Dil üstüne yarım saatten fazla konuştuk. "Hikayenizi Cevat Fehmi Beye verdim. O da çok sevmiş, yakında gazetede tefrika edilecek." Bilmem, sevineceğim yerde bir korktum, hü-zünlendim. Bir yazımın yayımlanabileceğini hiç sanmıyordum. Telaşlanmış olacağım ki, Nadir Nadi, anladı. "Yayımlansın," dedi, "bakın sizi okuyucular iyi anlayacaklar." Ben tutulmuş, artık konuşamıyordum. Nadir Bey, gülerek son darbeyi de indirdi. Kalktı, masasına oturdu, kalemını aldı, küçük bir kağıda bir şeyler yazdıktan sonra başını kaldırdı, "Cumhuriyete röportajlar yapmanızı öneriyorum size. Ne diyorsunuz?" Ben iyice allak şallak olmuşum. "Kabul etmelisiniz," diye konuştu Nadir Bey, "sizin gibi iyi Türkçe yazarlar gazeteciliğe girmeli ki, Türkçe de zenginleşsin. Lütfen kabul edin. Bu Türkçeyle ülkemizde çok şey yapacaksınız. Hikayeniz de yakında yayımlanacak." Ancak, kekeleyerek: "Nadir Bey," diyebildim. "Çok şaşırdım. Hiç beklemiyordum. Ben işsizim efendim," dedim. "Evim de Gülhane Parkında."

Nadir Bey, Gülhane Parkını duymamış gibi davrandı, elindeki kağıdı bana uzattı, "aşağıya in, Ziya Beye git, bu kağıdı ona ver, geriye gel."

Ziya Bey, iyi adam, çok çok iyi bir adam olduğunu insan ilk bakışta anlıyor. Yerinden kalktı, beni kutladı, önüme düştü beni kasaya götürdü. Kasada bana bir tomar para verdiler. Nadir Beye çıktım. "Oturun." Oturdum. "Şimdi doğru Diyarbakıra gideceksiniz. Diyarbakırda benim bir sınıf arkadaşım var, oralı, senin hikayenden, senden ona söz ettim, onu bul, Diyarbakırda önemli işler oluyormuş. Sana yardım edecek. Şimdi de Doğan'a git."

Doğan Nadiye telefon açtı. "Sana sözünü ettiğim yazarı gönderiyorum, konuş." Doğan Bey de iyi karşıladı, "hoş geldin

delikanlı," dedi. "Nadir senden bana çok övgüyle söz etti. Yahu senin gibi güzel Türkçe yazan hiç kimse yokmuş Türkiyede, doğru mu?"

"Esağfurullah."

"Hadi hadi, Nadir Türkçeden anlar. Şimdi sen Diyarbakıra röportaj yapmaya gidiyormuşsun. Nadir öyle söyledi. Ben sana iki şey söyleyeceğim, dinlersen iyi olur. Bir, dizi röportajlarını öyle uzatma, dizideki her röportajın ayrı bir konusu olsun. Her röportaj bağımsız olsun. Röportaj romana, hikayeye, habere falan benzemez, röportaj okutmak en zor iştir. İki, bir de Anadolu'dan gönderdiğin röportajları benim adıma göndereceksin. Yazı işlerine ben vereceğim. Şimdi seni Cevat Fehmiye gönderirdim ya o izinde, dönünce tanışırsınız. Güle güle."

Ben Doğan Nadiden çıkınca içime bir kurt düştü, yeniden Nadir Nadinin odasına girdim, "Ne istiyorsunuz?" diye bana sordu, sertçe. Elinde çubuğu odasında gidip geliyordu. "Efendim," dedim, "bana 1500 lira vermişler. Ben bu kadar parayı ne yapayım. Bana 300 lira yeter. Bir de ben bu parayı harcar da siz de röportajlarımı gazeteye koymazsanız ben bu kadar parayı nasıl öderim?"

Nadir Bey, o içten fışkıran kahkahalarından birini attıktan sonra, "bak, delikanlı," dedi, "sizi anlıyorum. Röportajlarınızı yayınlarsak sizi kazanırız, yayınlamazsak, bir gazete, bu parayı kaybetmekle fazla bir şey kaybetmiş olmaz, güle güle, Vefik Pirinççioğluna selam söyle."

O gün İstanbulu boydan boya dolaşım. Daha önce bu şehirde havagazı kontrol memurluğu yapmışım. İstanbulu iyi tanıyordum. Köprü altındaki arkadaşlarıma onar lira dağıttım. Onlar, bana "kaç buradan çabuk, aynasızlar şimdi gelirler," diye arkamdan bağırıyorlar. Paraları çaldığımı sanıyorlardı...

İkametgahım Gülhaneden aşağı yukarı iki gecede bir Beyoğluna çıkıyordum. Küçük Sahnede de *Fareler ve İnsanlar* oynuyordu. Bu oyunu görmeye can atıyordum. Çünkü, *Gazap Üzümlerini*, Steinbeck'in öteki yapıtlarını ezbere bilircesine biliyordum. Bir kere oyunu görmek için bilet param yoktu. Kim bilir böyle bir oyun kaç liraya görülebilirdi. Gözümde büyütüyordum. Bir Allahın kuluna da, bu oyuna kaç liraya girilir,

diye soramıyordum. Ama artık y reklelenmiştim, artık *Cumhuriyet* yazarıydım, bir de cebimde milyonlarım vardı. Gişeye gittim, “bir bilet,” dedim, cebime davrandım, “kaç lira?” Gişede kara kuru bir hatun kişi oturuyordu, “iki buçuk liraya bilet kalmadı.”

“Ben de yarın gelirim,” dedim, “yarın için bir bilet ver.”

“Bugün son,” dedi kara kuru kız. “Oyunu kaldırıyoruz.”

“Bak,” diye yalvardım kıza, “size on lira vereyim, bana bir bilet.”

“Yok.”

“Yirmi lira, elli lira...”

“Yok.”

Benim de kafam kızdı, merdivenlerden yukarıya yürümeye başladım. Tahir Aa yolumu kesti. Tahir Aayla sonradan çok ahbap olduk. Tahir Aa sonraları o günü anımsadıka basıyordu kahkahayı. Hep de o günkü kılık kıyafetimi, karmakarış saçımı sakalımı anımsıyordu. Tahir Aayla yaka paa olduk. Barışıyor ekişiyorduk. Tahir Aayı şöyle bir yana salladım, merdivenleri çıktım, fuayeye girdim. Gişedeki kara kuru cadı baırmaya çoktan başlamıştı bile. Az sonra yanıma çok güzel giyinmiş, iyi yüzlü bir kişi geldi, “bir şey mi istediniz kardeşim,” diye sordu. Anlattım. Ben günlerce bu günü beklemiştim. şimdi de, yani bugün de *Cumhuriyete* yazar olarak girmiş, gazeteden para almıştım. Giyecek bir şeyler alacak vaktim de olmamıştı. Bugün de son g nm ş. Ne olursa olsun ben bu oyunu, ne pahasına olursa olsun görecektim.

Sonra en iyi arkadaşlarımdan birisi olacak olan bu kişi Küçük Sahnenin Müdürü Galip Sandı. Bir de benim eski arkadaşım İlhan Arakonun arkadaşıydı. ekmecesini açtı, bana bir bilet uzattı, “buyurum, bu benim biletim, dostlar için ayrılmış.” Para vermeye kalktım, almadı.

“Biraz konuşalım,” dedi, “daha oyunun başlamasına çok var.”

Arif Dinoyu, Agop Aradı, Abidin Dinoyu tanıyordu. İkimizin de dostu olan çok kişi vardı.

Piyesin başlama zili çaldı. Daha önce tuvalette saçlarımı bir iyice taramış, kendime çekidüzen vermeye çalışmıştım ya ne

fayda, gene öyle dökülüyordum. Tiyatroya girdim, sanki bütün salon bana bakıyordu. Galip Sanın bana verdiği koltuk en ön sırada değil miymiş. O zamanlar İstanbul hanımları şapka giiyorlardı. Şapkalarında da birer renkli tüyler vardı ki, yarımşar metre. En öne, iki uzun tüy arasına büzüldüm kaldım. Oyun mu seyrettim, sırtımda tonlarca taş mı taşıdım, bilemem artık. Oyun bittiğinde rahat bir soluk aldım. Şunu da hiç unutmayalım, oyunu seyrederken, Nadir Nadinin yanında, her yerde anamın muşamba torbası hep yanımdaydı. Tiyatrodan sonra Gülhane Parkındaki evime gittim, sabahleyin tren vardı Ankaraya, o gece uyumadım. *Fareler ve İnsanları* bir de Diyarbakırı düşündüm. Erkenden Haydarpasaya geçtim, iskelede bir salep içtim, üstü buğulu buğulu. Biletimi aldım. Ankarada Abidin Dinoya uğradım. Ankaradan da Diyarbakıra revan oldum.

Üçüncü mevki bir şenlikti. Bakırmadeninden uzun sakallı, uzun kavallı, dev gibi bir Sofi girdi kompartımana. İnanılmaz güzellikte kaval çalıyor, Kürtçe türküler, destanlar söylüyordu. Sofinin iki gözü de kördü ve yetmişini çoktan geçmişti ya dimikti. Sonra, 1953 yılında onunla birlikte Kulp ilçesinin sınırları içindeki Anduk dağına birlikte çıktık. Ben ömrümde ne böyle güzel bir ses, ne de böyle bir destan anlatıcısı duydum, gördüm. Daha sonra bir de Kurtalan tren istasyonunda sıriverdi dizilmiş, on beş yirmi yaşlı kavalcıyı kaval çalarken dinledim. Yolcular, onların önlerindeki mendilin içine para atıyorlardı. Birkaç saat bu kavalcıları dinledim, oradan geçen bir tek kişinin bile kavalcılarının mendiline para atmazlık ettiğini görmedim.

Sofiyle birlikte Diyarbakır İstasyonuna indiğimizde gün yeni doğuyordu. Bir faytona bindik, surların içindeki Diyarbakırda indik. Bir otel sordum, en iyi otel diye Park Otelini gösterdiler. Sofiyi otele davet ettim. İsim var, dedi, benden üzülerek ayrıldı.

Park Oteline Naibin Konağı diyorlardı. Sultan Murat Bağdada giderken, bir süre bu konakta kalmış. Bir mimari başeseri-ydi. Büyük avlusu, siyah beyaz taşlardan örülmüş duvarları, eyvanı, odaları, tahta işleme tavanları. Böylesine güzel bir yapı görmemiştim şimdiye kadar. Yıllar sonra öğrendim ki Naibin Konağını yıkmışlar.

Naibin Konağında güzel bir odaya yerleştim. Akşama doğru Vefik Pirinçioğlunu aradım. Yazıhanelerini gösterdiler. Vefik Bey Diyarbakırda yoktu. Ağabeyi oradaydı, derdimi anlattım, beni iyi karşıladı. Sizin için her şey yapılacaktır, dedi.

İkinci gün sabahleyin gazeteci Tahsin Cahit Çubukçuyu buldum. Küçük güzel bir gazete çıkarıyordu. İyi, kültürlü bir adamdı. Sonradan Demokrat Parti Milletvekili oldu. Yassıadada göz göze geldik, gülümsedi. Onunla birlikte Diyarbakır, Diyarbakır surlarını dolaştık. Hemen hemen Tahsin Bey herkesi tanıyordu. Beni de tanıdıklarıyla tanıştıyordu. Diyarbakır benim için görülmemiş, büyümlü bir masal şehriydi. Avluları hep güllüktü. Evlerinin her biri bir yapı başeseri idi. İnsanları da çok konukseverdi. Cömertti. Toprak damlarının üstünde çimenler bitmiş, yoğurt çiçekleri açmıştı. Şehrin ana caddesinin kaldırımları üstünde sıralanmış kızlar, çocuklar, yaşlı kadınlar, yaşlı, sakallı adamlar önlerinde sepet sepet menekşeler, menekşe satıyorlardı. Şimdiye kadar bu kadar çok menekşeyi bir arada görmemiştim. Bütün şehri bir menekşe kokusudur almıştı.

Park Otele kapandım, arzuhalcilik daktilomu önüme aldım, yazmaya başladım. Diyarbakır menekşe şehri, gül şehridir...

Nadir Nadi Bey bana, senin Türkçen iyidir, demişti ya... Ben de dört sayfalık ilk röportajı dört günde döndüre çevire, yaza yırtı yazdım, gazeteye postaladım. Sonra surları, bu surlar Çin Seddinden sonra dünyada ikinci uzun surlardı, surların dibindeki insanları yazdım... Kaç röportaj yazdım, bilmiyorum. Ardından da daktilomu, bavulumu otelde bırakarak yaya köylere düştüm. O sıralar memlekete traktör gelmiş, her toprak ağası birkaç traktör birden almış, yarıcılarını da dışarı atmışlardı. Diyarbakır ovasında topraksız kalmış, göçebe olmuş aileler ovayı doldurmuşlar, nerelere gideceklerini bilemiyorlardı. Onları da yazdım. Yayan yapıldak birçok köy dolaştıktan sonra Diyarbakırda işim bitti, oradan Vana geçtim. Tuğdan vapura bindim Vana gidiyordum. Gönderdiğim röportajlar gazetede yayımlandı mı, ya da yayımlanmadı mı bilemiyordum. Geminin güvertesinde bir subay oturuyordu, yakasında da yılan vardı. Anladım ki doktor. Doktorun yanında da bir tomar *Cumhuriyet*, belki yirmi tane. Gazeteyi açmış okuyordu ki, adımlı gördüm. Bendeki

sevinci tahmin edin bakalım. Hemen doktorun yanına koştum, heyecanla, “gazetenize bakabilir miyim yüzbaşım?” diye sordum. Yüzbaşı heyecanıma şaşırdı. İşi anlattım. “Siz Yaşar Kemalsiniz değil mi,” dedi. “Evet,” dedim, gazetelere saldırdım. Gönderdiğim tüm röportajlar “Anadolu Notları” başlığı altında çıkmıştı. Hepsini okudum. Yüzbaşı okumuş, kültürlü bir insandı. Benim heyecanıma şaşkınlıkla bakıyordu. Yüzbaşıya heyecanımın sebebini anlatmak zorunda kaldım. Eğer röportajlarım yayınlanmasaydı, Erciştteki akrabalarımın yanına gidecek, orada arzuhalcilik yapacak, *Cumhuriyete* borcumu ödeyecektim. Bir de gazeteciliğe ilk adımımı atmıştım. Sanırım bu işi artık tutturacaktım.

Yüzbaşı, “şu talihe bakın,” dedi, “iyi ki sizinle karşılaştık. Burada Akdamar Adasında Ermenilerden kalma bir kilise var. Bir yapı başeseri. Bugünlerde bunu yıkıyorlar. Yarın sizi oraya götüreceğim. Bu kilise bu toprakların eseri, isterse Ermeniler yapmış olsun. İnsanlığın malı, kim yaparsa yapsın. Bana ve ülkemize yardım edebilir misiniz?”

“Çok yeni bir gazeteciyim, elimden ne gelir ki...”

Bir de çekiniyorum. Böyle işlere karışırsam geçmişim ortaya çıkar, başladığım işten, daha başlamadan olurum, diye.

Bir ikindi üstü Van iskelesinde gemiden indik, yüzbaşı Dr. Operatör Cavit Bey beni Vanın tek oteline götürdü. Yarın buluşmak üzere ayrıldık. Yüzbaşı sabahleyin erkenden geldi beni almağa. Akdamar Adasına gidecektik. Bizim o zamanki Van muhabirimiz İlyas Kitapçıydı. Altmış yaşlarında olgun, güzel düşünceli bir kişiydi. Yüzbaşıyla önce onu görmeye gittik, o, kilise üstüne daha kötü şeyler anlattı, elinden geleni de gelmeyeniyi de yapmış, bir türlü yıkımın önüne geçemiyormuş. Vali de çok iyi, şair bir kişiymiş ya emir almış, hiçbir şey yapamıyormuş.

İlyas Bey, bana, “Nadir Nadiye telefon edelim, bizi anlar, durdursa durdursa bunu Nadir Bey durdurabilir,” diye bir düşünce attı ortaya. “Nadir Beye telefon edip, sorunu ona anlatalım.”

“Olur,” dedim ben.

Doktorla Akdamar Adasına doğru yola çıktık. Van gölü de büyümlü bir suydı. Andan ana rengi değişiyordu. Küçük bir ka-

yıkla adaya çıktık. Kiliseye daha sıra gelmemiştii ya, kilisenin yakınındaki küçücük şapeli hemen hemen yıkılmışlardı.

Yüzbaşı:

“Ben gelinceye kadar, bu kiliseye bir kazma bile vurmaya-caksınız. Ben Valiye gidiyorum,” diye buyurdu.

İşçiler hazır ola durdular. İşçilerin başı, “baş üstüne komu-tanım,” dedi. Vana geldik. *Cumhuriyete* telefonu açtık. O gün ak-şama kadar bekledik, telefon açılmadı. Ertesi gün gene erkenden gazeteye telefonu açtık. Birkaç saat sonra Nadir Bey karşımday-dı. Olayı yüzbaşidan öğrendiğim kadarıyla anlattım.

Nadir Bey:

“Üzölmeyin,” dedi. “Avni Bey bu işi halleder. Onu iyi tanı-yorum, uygar bir kişidir.” Avni Başman o yıl Milli Eğitim Baka-nıydı.

İki gün sonra İlyas Kitapçı, yüzbaşı Dr. Operatör Cavit Bey-le otelime geldiler. Sevinç içindeydiler. Avni Başman Valiye yıkı-mı durdurmaları için telgraf çekmiş. Akdamar kilisesinin kur-tuluş günü 25 Haziran 1951 günüdür. Ondan yıllar sonra, sanı-rım Amerikada, İngilterede olabilir, büyük bir *Dünya Mimarisi Tarihi* çıktı. Kitabın kapağına Akdamar Kilisesini koymuşlardı. Kitabı Nadir Beye götürdüm, “işte bu başeseri insanlığa siz ar-mağan ettiniz.”

Nadir Bey kitaba, kapaktaki resme baktı baktı, şaşırmış gibi yaptı, “Allah Allah,” dedi, “nasıl etmiş de ben bu kiliseyi insan-lığa armağan etmişim.” Kiliseyi, üstündeki kabartmaları, Van gölünün içindeki konumunu bir bir anlattım. “Allah Allah, şu görmediğim kiliseyi insanlığa nasıl armağan etmişim, anlatsa-na şunu.”

Olayı baştan sona anlattım. Ya anımsamadı, ya da anımsa-dı da, o kadar alçak gönüllüydü ki, böyle güzel bir işi üstüne al-mak istemedi.

Nadir Beye, kiliseyi birkaç kere daha anlattım, nasıl kur-tardığını, telefonu söyledim, üstüne almadı. Bir ikisine de İlhan Selçuk tanıktır. Ben de, İlhan da iyi biliriz ki, Nadir Bey kolay kolay, böyle unutan bir kişi değildir.

Vandan, Van kalesini Doktor Yüzbaşıyla, Vanlı bir iyi adam olan fotoğrafçıyla dolaştıktan sonra köylere çıktım. Babamın

köyü olan Ernise gittim, akrabalarımı gördüm. Yer altındaki köyleri yazdıktan sonra İstanbula döndüm ki röportajlarım epeyce ses getirmiş, birçok kişi beni tanıyor. Doğru Doğan Nadiye gittim, elimdeki röportajları ona uzattım. “Hoş gelmişsin, onları Nazıma götür,” dedi.

Cevat Fehmi Bey, gene yoktu ortalıkta, yerine yardımcısı Nazım Ulusay bakıyordu. Büyük odaya girdim, Nazım Beyi sordum, köşedeki büyük masayı gösterdiler.

“Ne istiyorsunuz?”

“Efendim röportajları getirdim,” dedim.

Telaştan adımı söylemeyi unutmuşum, ya da söylemişim de Nazım Bey duymamış “Biz röportaj yayımlamıyoruz delikanlı,” dedi, başını kağıtların üstüne eğdi, okumaya, yazmaya başladı.

“Efendim, benim röportajlarımı yayımlayacaksınız sanıyorum.”

Başını kaldırdı, beni şöyle bir süzdü:

“Sen Yaşar Kemal olmayasın?”

“Benim,” dedim.

Ayağa kalktı, heyecanla elimi sıktı. Röportajlarımı ilk o okumuş o koymuştu gazeteye. Bana övgüler yağdırdı. Atıf Sakar, Ömer Sami Coşar da odadaydılar, onlar da beni kutladılar. O gün Ömer beni odasına aldı. Masasının yanına bir masa koydurdu, yan yana çalışmaya başladık. Thildayla beni o tanıştırdı. Başka, yabancı bir basın kuruluşunda da Thildayla birlikte çalışıyordu. Bir gün beni Tarabyaya yemeye çağırdı. Karısı Sara, Thilda da vardı yemekte. O gün Thildayla tanıştık, arkadaş olduk, sonra da evlendik.

Şunu da atlamayayım. Ben röportaj yapmaya İstanbula geldiğim kılıkla gitmiştim, sonra da gene o kılıkla İstanbula döndüm. Bir giyit almak aklıma bile gelmiyordu.

Geldiğimden birkaç gün sonra Nadir Bey çağırdı, kutladı, “otur bakalım,” dedi. Bu arada Cevat Fehmi Bey de içeriye girdi. Nadir Bey, “nasıl buldun delikanlıyı Cevat?” diye sordu. Cevat Bey, “şaşkınlık verici. Usta bir röportaj yazarı ya daha pişmesi gerek. ‘Bebek’ hikayesini daha çok beğendim.” Gerçekten pişmem gerekmiş. Cevat Beyden çok şey öğrendim, onunla çalıştı-

ğım on iki yıl içinde. Çünkü o, hiç kadri bilinmemiş, anlaşılmamış büyük bir oyun yazarıydı.

Cevat Bey, çıktıktan sonra, Nadir Bey, bana sordu, “paranın hepsini harcadın mı?”

“Ancak üç yüz lira harcadım, bin iki yüz lira daha duruyor, nereye götürüp vereyim, diye size soracaktım.”

“Kimseye verme. Git kendine bir elbise al.”

Ben de Nadir Beyin yanından çıkar çıkmaz Sadi Ağabeyin yanına uğradım. “Elbise almaya gidiyorum Ağabey,” dedim, “bildiğin bir yer var mı?” “Var,” dedi, “haydi beraber gidelim. Paran yoksa da gazeteden sana avans koparırım.” “Sağ ol Ağabey,” dedim. “Bende para gani.”

Sirkeciye indik, sanırım, Atalar mağazasına gittik. Ben bir kahverengi pantolon, sarı bir gömlek beğendim. Don, atlet de aldım. Çorap da, ayakkabı da... Bir de gidip tıraş olmayı da akıl ettim.

Cevat Fehmi Başkutla çok dost oldum. On beş gün sonra olacak beni Gaziantep'e, kaçakçılık röportajına gönderdi. Sonra başka röportajlar yaptım. Gazetecilik ünüm her geçen gün artıyor, öbür gazetelerden *Cumhuriyet*'in bana verdiğinin birkaç katı para öneriyorlar, ben de hepsini geri çeviriyordum.

1953 yılı geldi, o yıl da polis olmuş ortaokuldan bir arkadaşım benim Kemal Sadık Gökçeli olduğumu anladı. Gece yarısı beni aldı Sansaryana götürdü. O gece dörde kadar Sansaryanda tuttular, sonra da Yaşar Kemal olduğumu anlayınca özür dileyerek bıraktılar.

Şimdi gelelim *İnce Memed*'in hikayesine:

1946-47 yıllarında roman denemelerine başlamıştım. *İnce Memed* de bunlar arasındaydı. Bir de *Ortadirek* romanına başlamış yarım bırakmıştım. 1951 yılında İstanbul'a geldiğimde *İnce Memed*'den bir sayfa bile yoktu elimde. Ama konu olduğu gibi kafamdaydı. Ve *İnce Memed*i yazmak istiyordum.

Paraya ihtiyacım vardı. O günlerde tanıdığım filmler çeviren bir sinemacı benden bir senaryo istedi. Ben biraz senaryo öğrenmiştim. Abidin Dinoyla bir iki senaryoda çalışmıştım. Filmciye *İnce Memed*'in konusunu anlattım, bana bunu yaz, sana üç bin lira veririm, dedi. Ben de bir ayda senaryoyu yazıp ada-

ma verdim. Bundan sonra adamı ara ki bulasın. Ne zaman gitsem adam yerinde yoktu. Ne zaman telefon etsem adam yerine daha gelmemiştir. Ben de, birkaç gün sonra adamı aramaktan vazgeçtim. Şimdiye kadar hiç böyle adamlarla karşılaşmamıştım. Beğenmediyse açık açık söylese ya, adam görünmez adam olmuştu. Birkaç yıl sonra, *İnce Memed* ünlenince, beni bir toplantıda da gören adam kaçacak delik aramıştı.

Filmciden umudu kesince Cevat Beye işi anlattım. Cevat Bey çok üzüldü. Çok parasızdık. Thilda da, benim yüzümden işten atılmıştı. *Cumhuriyet* gazetesinin yüz seksen lirasına kalmıştık.

Bir gün Cevat Fehmiye, "ben zaten bu konuyu roman olarak tasarlamış, birkaç bölüm de yazmıştım. Onu bu yıl bitirmek istiyorum. Ama paraya gereksinmem var. Bana avans olarak bin lira verirsiniz..."

Cevat Fehmi Bey, önüne bir kağıt çekti, yazdı, "git Ziya Beyden bin lira al," dedi. Gittim bin lirayı aldım ki dünyalar benim. Beşiktaşta, Serencebeyde yeni yapılmış, daha da her yeri tamamlanmamış bir kat tuttuk. Ben yazmaya koyuldum. Yıllar yılı düşünmüşüm, ezbere biliyorum romanı.

1953 yılının o dehşet, görülmemiş kışı başlamasın mı? Bizde küçük bir çini sobadan başka bir şey yok. Sobada odun yakıyoruz. Aşağıdaki kadın bacası bizim duvarın ortasından geçiyor. Thilda yatağın içine oturuyor, belini bacanın geçtiği duvara dayıyor, orada kitap okuyor. Ben de Erzurumdan aldığım kalın eldivenler elimde *İnce Memed*i yazmaya çalışıyorum. Arada sırada biraz odun bulursak evde düğün bayram.

Şubata doğru olacak havalar daha da azıttı. Tunadan gelen buzlar Boğaza indi, yeryüzü gökyüzü dondu. İstanbullular Boğazda buzların üstüne binip resimler çektirdiler. Bu karda kıyamette, buz gibi evde ben üç ayda *İnce Memed*i bitirdim, Cevat Fehmi Başkuta götürdüm. Bin sekiz yüz lira daha alacağım, Cevat Bey romanı beğenirse. Beğenmezse de gazeteye borçlanacağım. O zaman Orhan Kemal Yeşilçamla ilişkiyi kurmuş, harıl harıl senaryolar yazıyor. Ben de başlayacağım, yavaştan yavaştan ayak yapıyorum.

On beş gün sonra Cevat Fehmi Beye, "romanı okudunuz mu?" diye sordum. Cevat Bey: "Yarıya kadar okudum," dedi.

Ben de boş bulundum: “Doğru değil okuduğunuz Cevat bey,” diye karşı çıktım.

“Neden doğru değilmiş?” diye alaylı sordu.

“Efendim, o romana başlamış olsaydınız bitirmeden bırakamazdınız.”

Cevat Bey beni bir payladı, bir payladı:

“Seni şımarık, seni,” dedi. “Kendini ne sanıyorsun, daha ilk romanın.”

Ben sustum, odadan çıktım. Bir daha da roman, ne oldu, diye ona sormadım.

Bir ay sonra Cevat Bey beni odasına çağırdı. Yanında yer gösterdi, “haklıymışsın,” dedi, “önceki gece romanına başladım, ancak bu sabah bitirdim. Elimden bırakamadım.”

Birden yüreğime tıp etti, Cevat Bey dün gazeteye gelmemişti.

“Ama Cevat Bey, ben bu romana adımı koymayacağım.”

“Neden?”

“Çünkü ben bu romanı para için yazdım. Üstelik de üç ayda. Benim iyi romanlarım bundan sonra yazılacak.”

“Üstelik de o baştaki uzun Çukurova betimlemesini çıkar-mazsan gene koymam romanını gazeteye.”

“Romanımı veremem efendim. Başka gazeteye verir, size borcumu öderim.”

“O zaman da sen bu gazeteden gidersin.”

“Giderim Cevat Bey.”

“Başka gazetede gazetecilik yaparım sanıyorsun, değil mi?”

“Öyle sanıyorum.”

“Cumhuriyetten atılmış bir gazeteciyi başka hiçbir gazete almaz, bunu bilmiyor musun?”

“Bilmiyorum.”

“Bil öyleyse.”

“Ben de Yeni Cami önünde arzuhalcilik yaparım.”

“İyi yaparsın.”

“Acımdan ölsem de bu romana adımı koymam, başındaki Çukurova betimlemesini de çıkarmam.”

Cevat Fehmi Bey haklıymış meğer Cumhuriyetten kovulan gazeteciyi meğerse hiç kimse almazmış. Ben Cumhuriyette çalı-

şır, ayda dört yüz lira alırken bana beş bin lira öneren gazeteler, dergiler, 1963'te ben *Cumhuriyetten* kovulunca, başvurdum, işte geldim, diye. Yüzüme bile bakmadılar. Sanki beş bin Türk lirası önerenler onlar değillermiş gibi. Beni reddeden arkadaşların mektupları daha dosyamda.

Nadir Nadi Bey çağırdı beni ikinci gün, "*Cumhuriyetten* ayrılmıyormuşsunuz, bu sabah Cevat söyledi."

"Ayrılmıyorum Nadir Bey."

"Peki, Cevadın söyledikleri ne?"

Sorunu baştan sona anlattım.

"O baştaki parçayı atmayacak mısın?"

"Atamam."

"Adını romana koymayacak mısın?"

"Koyamam."

"Yani gazeteden gitmek mi istiyorsun?"

"Koşulunuz buysa, gideceğim."

"Ne yapacaksın?"

"Beni gazeteler almazlarmış, ben de Yeni Cami önünde arzuhalcilik yapacak, mesleğim arzuhalcilik benim, yıllarca hayatımı bununla kazandım, gene kazanır, romanlarımı da boş vakitlerimde yazarım."

"Git öyleyse."

Odasından çıktım, doğru Cevat Beyin odasına gittim, romanımı istedim, masasının üstündeydi, "al," dedi aldım. Ben kapıdan çıkarken arkamdan seslendi, "dur," dedi, durdum, geriye döndüm, ayağa kalkmış bana geliyordu. Geldi, beni kucakladı, öptü, "güle güle arkadaşım," dedi. İkimizin de gözleri yaşarmıştı.

Dünya Gazetesinin sahibi Bedii Faik arkadaşımdaydı. Daha da, birbirimizi hiç görmüyorsak bile, sevgimiz sürüp gidiyor. Ona bir lokantada rast geldim. "Ne o?" diye sordu. "Duydum ki *Cumhuriyetten* ayrılmışsın, ne yapacaksın şimdi?"

"Yeni Caminin önünde arzuhalcilik yapacağım. Biliyorsun işim buydu eskiden benim."

"O romanı bana getirsene. Belki ben basarım."

Götürdüm.

On gün sonra Bedii beni çağırdı. Romanı öve öve bitiremiyordu.

"Yahu sen deli misin böyle bir romana insan hiç adını koymaz mı? Koymazsan pişman olacaksın."

"Koyacağım," dedim.

Thildayla da çok tartışmış, kavga bile etmiştik. O da böylesi bir romana ad konmaz mı, diyor da başka bir şey demiyordu.

"Adımı koyarım ama romanımdan tek satır atmam."

"Bir düşüneyim."

Birkaç gün sonra Bedii gene beni aradı:

"Bak Yaşar," dedi, "seni gazeteme almayı çok isterim, ama onlar seni çok seviyorlar. Doğan Nadiyle dün konuştum. Yaşar romanını getirsin, istediği olacak."

Romanımı Doğan Nadiye değil, Cevat Fehmiye götürdüm.

"Adını romana veriyor musun eşkıya," dedi.

"Koyuyorum efendim," dedim.

"Pişman olmayacaksın."

"İnşallah."

"Romanın girişi kalacak."

"Kalmayacak efendim, çıkarıyorum."

"Bak seninle ne yapalım, baştan alıp orta bir yere koy."

"Siz koyun efendim."

Romanımı alıp giderken bana öyle babacasına sarılmış ki, onun o dostluğunu ömrüm boyunca unutmuyacağım.

Yıllar yılı bir gün Nadir Beyin odasında otururken, "Bak, Nadir", dedi Cevat Bey, "bu eşkıyayı niçin bu kadar severim biliyor musun? Birkaç satırını romanından çıkaracağım, diye, çocuk ekmeğinden olmayı göze aldı." Zaten Cevat Beyle büyük dostluğumuz da bundan sonra başlamıştı.

O devrin korkunç savcısı Hicabi Dinç *İnce Memed Cumhuriyet*te çıkarken gelmiş, "Cevat Bey Ankaradan emir geldi, bu romanı keseceksiniz," demiş. Bedri Rahmi de bu sıralar odadaymış. Birçok da gazeteci. Cevat Bey, öfkeyle ayağa kalkmış, "Hicabi, Hicabi," diye bağırarak, "O sana Ankaradan telefon edenler bana telefon etsinler," demiş "Sen mi anlarsın romandan ben mi, onlar mı anlarlar ben mi, gücünüz yeterse bu romanı gazeteden kestirin bakalım."

Bunun üstüne Cevat Bey, ben, o zamanki *Cumhuriyet*in avu-

katı Orhan Apaydın *İnce Memed*de aradık taradık, suç sayılabilecek ancak küçük bir parça bulabildik. O parçayı da kitap çıkarırken koydum.

1953-1954 yıllarında *Cumhuriyet*te dizi olarak yayımlanan *İnce Memed* 1956 yılında *Varlık* dergisinin koyduğu ilk roman ödülünü aldı. Ödül bin liraydı. Ödül *İnce Memed*e verince kıyametler koptu. Dört yönden öylesine baskılar geldi ki, derginin sahibi Yaşar Nabi ödülü hemen kaldırdı. *Varlık* roman ödülü de o gün bu gündür bir daha verilmedi. Oysa bu işte Yaşar Nabinin hiçbir günahı yoktu. Seçici kurul Türkiye'nin en seçkin edebiyatçılarıydı. Seçici kurulda Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Nurullah Ataç, Reşat Nuri Güntekin, Ahmet Hamdi Tanpınar, Suut Yetkin gibi kişiler vardı. Dokuz kişilik seçicilerden yedisi oyunu *İnce Memed*e vermişti. O yıl gene "*Varlık*"ta bir anket başlatıldı. Okuyucular Türkiye'nin en iyi romancısını seçeceklerdi. Bir de okuyucular büyük bir çoğunlukla *İnce Memed* yazarını seçmesinler mi! Sanıyorum Yaşar Nabi o yıl bazı yazarların ellerinden canını zor kurtardı. Bir daha ölünceye kadar öyle bir anket açmadı.

Benim, adımı koymak istemediğim roman başıma ne işler açmıştı. Gittikçe, sevineceğim yerde *İnce Memed*e öfkem artıyordu. *İnce Memed*in arkasından *Tenekeyi* yazdım 1954'te. Ondan sonra 1959'a kadar hiçbir şey yazamadım. Bir bunalıma girmiş canımla uğraşıyordum. Dr. İbrahim Kıray yakın arkadaşımdaydı ve bana bakıyordu. Durmadan da, "yaz, bir romana başla, bir şeyin kalmaz," diyordu. Bir gün elime Kadırlıde geniş kağıtlar üstüne kopya kalemle yazdığım *Ortadirekin* taslağı geçti. Dr. İbrahim Kıraya biraz okudum. İbrahim çok sevdi okuduklarımı. Bundan iyi bir roman olur, dedi. Yazdığım parça sonra *Ölmez Otu* adıyla çıkan bölümün bir parçasıydı. Köyde iki gözü de kör Meryemce tek başına kalıyordu. *Ortadireke* başlayınca Meryemcenin gözlerini açtım. Ve Meryemce üç bölümlük koca kitabı sırtına aldı götürdü.

Ortadireki yazmak için *Cumhuriyet*ten bir yıl izin aldım. Senaryolardan para kazanmış, Thilda da bir işe girmişti. Özene bezene yazarak romanı bitirdim. Çok mutluydum. Roman biter bitmez ne bunalımım kaldı ne bir şey.

İnce Memed 1957'de Sovyetler Birliğinde, Bulgaristanda yayımlandı. Oralarda bu romanın yayımlanmasını Nâzım Hikmet sağlamıştı. Bir de Nâzım Hikmetin *İnce Memed* hakkında bir arkadaşına yazdığı mektubu arkadaşı bana okumuştı. Nâzım gibi bir adam da bu kitap hakkında böyle şeyler söylerse, roman artık iyice gözüme girmişti. Artık öteki bölümlerini de yazmalıydım.

1961'de İngilterede yayımlanan *İnce Memed* bestseller listelerinin başlarında uzun süreler kaldı. İlk doğru dürüst para da o zaman elime geçti. Eve buzdolabı, gaz ocağı, sandalye, masa, daha bir şeyler, çanak çömlek aldım.

Bundan sonra yol iyice açıldı, *İnce Memed* İskandinavcada çok ünlendi. Sonra Fransada, Amerikada. Şimdiye kadar kaç dilde çıktı gerçek sayıyı bilemiyorum. Herhalde otuzun çok üstünde...

Sonra öteki kitaplar arkası arkasına dünya dillerine çevrilmeye başladı.

Yaşamımın can alıcı bölümlerini bitirirken beni en çok yaralayan iki olayı da anlatmadan geçemeyeceğim. Birisi Kadırlı ortaokulu müdürü Nurullah Hancıların olayı. İnşallah bu iyi insanın adını yanlış yazmıyorum. Aradan kırk yıldan fazla geçti. Unutabilirim de...

Ben müdürü pazar yerinde yakalayıp ortaokulda Türkçe öğretmeninin benim hakkımda böyle konuşmamasını, onu mahkemeye vereceğimi söylediğimi müdür gidiyor komiser kızı Türkçe öğretmene söylüyor. Sen misin bunu söyleyen. Müdür Kadırlıde birkaç gün içinde Rus casusu, vatan haini olup çıkıyor. Ben hapisteyken, çıktıktan sonra da durum gittikçe yoğunlaşıyor, müdürün üstündeki iğrenç baskılar, dedikodular artıyor, bir gün de bir cuma mitinginde kudurtulmuş kara kalabalık okulun üstüne saldırılıyor, müdürü linç ediyorlar. Ortaokulda kırılmadık hiçbir şey bırakmıyorlar. Nurullah Hancılar, Kozan hapishanesine götürülüyor, aylarca hastanede yatıyor. Arkasından da mahkemeye veriliyor, bir yıl mı, iki yıl mı Kozan hapishanesinde kalıyor. Bunu duyunca kahroldum. Keşki o gün pazar yerinde onunla karşılaşmasaydım. Daha da aklıma geldikçe bu iyi insan, yüreğimin başına acının iflah etmez hançeri saplıyor. Bir kezcik benimle konuşmakla bu iyi insanı o barbarlar

komünist, Rus casusu yaptılar. İşkenceler ettiler, linçe kıştırdılar. Hapsettiler, *İnce Memed*den önce bunun romanını yazmalıydım.

İkincisi Foçalı bir gariban. Kasabanın dışında, Savrun kıyısında dolaşırken bir delikanlıyla karşılaştım. Selamlaştık. Şimdi unuttum, bir şeyler için Çukurovaya gelmiş, para kazanmak, çalışmak için dolaşıyormuş. Ahbap olduk. Ben ona, o günlerde “Dükkançı”yı yazmıştım, eve gidelim de okuyayım, dedim. İkinci üstüydü, eve gittik, ben hikayeyi delikanlıya okumuş birtirmiştik ki, candarmalar evi bastı. Biz delikanlıyla eve giderken karşıımızdan Darendeli Uzun Ahmetle, Ekmekçi İsmail gelmişti. Onlar, yememişler içmemişler doğru karakola gitmişler, benim evime azılı bir komünistin geldiğini, üstelik de bu komünistin Rus olduğunu söylemişler. Türk candarması yutar mı derakap gelip bizim evi kuşattılar. Beni bir cipe, delikanlıyı bir cipe koydular yola düştük. Bizim şanlı Kadirli halkı olayı duymamış mı, hiç durur mu, yüksek hamiyetleri kabarmış ki hamiyet derim sana. Yüzlerce kişi caddeye dökülmüşler, çocuğu candarmaların elinden aldılar. Neredeyse linç ediyorlar. Pislik, taş, karpuz kabukları, ne bulurlarsa garibanın üstüne atıyorlar. Bana gelince, alışmışlar benim komünistliğime, bana bir şey yaptıkları yok. O gece beni bıraktılar, çocuk, nezarette kaldı. Sabaha kadar karakolun avlu kapısında bekledim. Saat ona doğru Foçalıyı bıraktılar, önümden geçerken yüzüme bile bakmadı. Ben de ondan bir özür bile dileyemedim. Boğazıma bir yumruk geldi tıkanı. Ağlayamadım.

Yıllar sonra, ben Yunus Nadi ödülünü yönetirken ödüle Foçadan çok güzel bir yazı geldi. Yazı onundu, yayımladım. Çocuğun adresi elimdeydi, bir mektup yazıp özür dilemek istedim, gönlüm elvermedi, utancımдан özür mektubunu yazamadım, *İnce Memed*den önce bu barbarlığı da yazmak isterdim.

Bir de beni Çukurovada köpek gibi kovaladılar, yıllarca. Bir işe giriyordum, izimi yitirtiyordum. Bir hafta on gün sonra polis mi, candarma mı, ne zıkna butsa geliyorlar beni işten çıkartıyorlardı. Batos ırgatlığı yapıyordum. Günde on beş saat, kırk, kırk beş derece sıcak altında. Orada bile beni rahat bırakmıyorlardı. Elli yedi kiloydum. Belki otuzdan fazla işe girdim çıktım birkaç yılda. Sonunda arzuhalciliği buldum da rahat bir iki lokma ek-

mek yiyebildim. Bir de traktör şoförlüğümde izimi yitirdiler. O yıllar da mutlu yıllarım.

Özünde, *İnce Memed*den önce şu yukarda anlattıklarımın romanı yazılmalıydı. Ama çok tembelim. Bir de yaşamımın tam gerçeğini yazamam, diye korkuyorum. İnsan hep kendine yontar ya, ben de kendime yontacağımdan kuşku duyuyorum. Şu yaşam hikayemi “Zilli Kurt” hikayesiyle bitireyim.

Doğu Anadolu da koyun sürülerine, koyun damlarına kışın acıkan kurtlar girer, koyunlara saldırırlar, bir koyunu alıp götürmezler, bütün bir sürüyü ısırırlar, yaralarlar, parçalarlar kaçarlar. Kurdun dişlerince yaralanmış koyunlar iflah olmaz, ölürlermiş eninde sonunda. İşte böyle köye kurt girdiğinin sabahı köylüler atlanırlar, kurtların ardına düşerlermiş. Kurdu, kurtları yakalayınca fiske bile vurmazlar, sağlam bir zincirle, kopmaz kirişle kurtların boğazına birer zil takar onları bırakırlarmış. Kurtlar kurda kuşa, hiçbir canlıya, koyuna keçiye, eşeğe, dana ya, hiçbir yaratığa yaklaşamazlar açlarından ölürlermiş.

İşte Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri de bu kurt metodunu köylülerden öğrenmiş, her hoşuna gitmeyen insanın boynuna bir zil takıp bırakıyordu bozkıra. Ben sizi bilmem, benim gençliğimde boynumda hep zil oldu. Arkadaşlarımın da. İşte yazılacak roman budur. Ya korkumdan yazamadım, ya da gene korkumdan. “Zilli Kurt” olma korkusu korkuların en belalısıdır.

Alain Bosquet

2– *Doğduğunuz çevrenin görünümünden sonra tarihsel andan, o günkü çerçevesi içine yerleştirerek, söz edin bana. 20’li yılların başında ya da en azından 1930’dan önce Kürt ülkesinin bu köşesi ne haldeydi? Kişisel serüvenlerini mi yaşıyorlar yoksa ortak bir yazgı içinde eriyorlar mıydı? Ve o dönemde bir çocuğun öğrendiği ilk sözcüklerden, bildik ya da daha tuhaf sözlerden bahsedin bana. Baba ne diyordu, anne neler söylüyordu?*

Yaşar Kemal

2– Size tarihsel anlar dediğiniz için, sorunuza karşılık Anavarzadan söz etmek zorundayım. Anavarza kalıntıları bizim köye otomobille on beş dakika çeker. Anavarza kalesi ovanın ortasına bir ada gibi uzanmış, uzunluğu bir buçuk iki kilometre, yüksekliği üç yüz metre kadar olan kayalık bir tepenin üstüne yapılmıştır. Ovanın mavisinde bu kayalık tepe bir ada gibidir. Ovadaki bütün yükseklikler de ada gibi gözüktür. Bu kayalığın batı yakasına düzlüğe kurulmuştur antik Anazarbos şehri. Kayalıkların üstündeki kalesi epeyce sağlam kalmıştır. Surları hemen hemen yapıldığı günlerdeki gibi duruyor. Roma mezarları kayalıkların içindedir. Lahitlerin üstlerindeki kabartmalar da fazla yıpranmamıştır. Kaleye çıkan merdivenler örme değildir. Kaleye çıkan merdivenler kayalara oyulmuştur. Anavarza şehri bir mozaik cennetidir. Neresini bir metre kazarsanız kazın, alttan bir Bizans mozaïği çıkar. Anavarza kayalıklarında Hitit kabartmaları da vardır. Burası, bu kabartmalar da gösteriyor ki, çok eski bir yerleşme yeridir. Kürt ülkesini, yani ailemin geldiği

yeri size anlatmıştım. Bu bir yanlışlık. Nereden duyduğunuzu bilmiyorum. Ama gene de bu soruya karşılık verebilirim sanırım. Benim doğduğum, bildiğim, yaşadığım bölgeyi anlamak istiyorsunuz sanırsam. Doğduğum Çukurovada bütün köylerin evleri huğdu. Huğ, şu demekti, duvarları kamıştan, ya da çubuklarla örülmüş çitlerdi. Dikilmiş kamışları, ya da örülmüş çitleri içten sıvıyorlardı. Bu evlerin üstleri de sazlardandı. Evlerin tabanı topraktı ve yerlere hasır sererlerdi. Hasırların üstüne de kilim, döşek atarlardı. Çukurova yazın çok sıcak olurdu. Hele bizim köy, kayalıkların arasında olduğundan taşıyla toprağıyla yanardı. Biraz varlıklı olanlar yaylaya göçerlerdi mayıs başlarında, yayladan da ekim sonlarında inerlerdi. Bütün toplumlarda olduğu gibi kişiler hem serüvenlerini yaşıyorlar, hem de ortak bir yazgı içinde eriyorlardı. Çok eşkıya vardı dağlarda, çok at hırsızları vardı ovada. Yukarda sözünü ettiğim destancılardan, şairlerden Çolak Ökkeşle Aşık Hacı birer tütün kaçakçısıydı. Çok çok kaçakçı geliyordu Suriyeden bizim eve, daha doğrusu köye. Geceleri gelip Toroslara yukarı gidiyorlardı. Şayak pantolon giyinmişlerdi ve çok uzun bıyıklıydılar. Yürelerinde büyük maceralar taşıyorlardı. Bu huğlar var ya, her sonbahar köyde, on on beş tanesi yanıyordu. Öteki köyler de aynı macerayı yaşıyorlardı. Pamuk ekiyor, pamuk topluyorduk. Sonra Adanaya doğru pamuk toplamaya iniyorduk bütün köy. Bazan imece halinde Akçasaza saz biçmeye gidiyorduk huğlarımızın üstünü onarmak için. Bizim köyde birkaç incir ağacından başka hiç meyve ağacı yoktu. Bir tek de koskocaman, bizim evin önünde, bir nar ağacı vardı. Bütün ova da öyleydi. Bazı evler sebze ekiyordu. Kavnun karpuz çoktu.

İlk duyduğum tuhaf söz, şimdi düşünüyorum da çıkaramıyorum. Ben dil bakımından çok tuhaf bir yerdeydim zaten. Evde Kürtçe, dışarıda Türkçe. Bunu hiç yadırgamıyordum. Bana son derece doğal geliyordu. Eve gelen Kürt destancılarını da, köye gelen Türk aşıklarını da aynı doğallıkla karşılıyordum. Daha önce sözünü ettiğim büyük Kürt destancısı Abdalle Zeynikinin Çukurova üstüne bir destanını söylemişti bana ailenin ozanı Abdal Musa. Bu Çukurovaya gelen ve atlılarıyla birlikte Kozanoğlu üstüne yürüyen Kürt Beyi Sürmeli Mehmet

Paşanın destanıydı. Destanda sonsuz bir nakarat vardı. Nakaratta diyor ki, gözüme uyku girmiyor bu sıcaklardan. Deli ediyor beni bu sivrisinekler. Deli ediyor beni bu çakal sesleri. Kuşlar bile uyuyamıyorlar bu sıcaklardan... Sonra da boyuna yine liyordu, sıcak, sıcak, sıcak... Belki yüz kere söylüyordu. Ve destanda bataklıktan gece yarısı bir ejderha çıkıyor, Sürmeli Mehmet Paşa o ejderhayla çarpışıyor, sabah gün atarken ejderhayı ikiye biçiyordu. Sonra gene destan sıcak, sıcak, sıcak, diye bağırıyordu. Bu destanı Kürtçe olarak öğrenmiş, durmadan da çocuklara söylemiştim. Bir yandan da Türkçeye çevirerek... Evde de türküler söyleniyordu. Amcamın çok güzel bir sesi vardı. Ama yalnızca bir türkü söylüyordu, başka başka sözlerle. Kürtçe söylediği bu türküyü köyün bütün çocukları, kamış çitin dibine, pencerenin altına oturuyor, çıt çıkarmadan dinliyorduk. Ben de çocuklara, türkünün sözlerini Türkçeye çeviriyorum. Sonunda türküyü hiç çevirmez oldum. Amcam türküyü başlayınca biz çocuklar pencerenin altına koşuşturuyorduk. Çocuklar dinledikleri türküyü ezberlemişlerdi. Bütün çocuklar hep bir ağızdan türküyü Kürtçe de söyleyebiliyorduk. Bu türkü hep Van gölü kıyılarını, oralara özlemi söylüyordu. Oralara öyle bir cennetti ki yeryüzünde böyle bir cennet daha yoktu. Orada sıcaklar bile yoktu. Dağ göllerinde gümüş kanatlı balıklar uçuşurdu. Orada hastalık, sıtma yoktu. Orada her şey vardı... Orada insanoğlu ölümsüzdü. Nedense orada ölümsüz kır atlar vardı, Ağrıdağının (Ararat), Süphan dağının, Nemrut dağının yamaçlarında koşan... Orada çok mavi bir deniz vardı, bengi su olan... Orada turnalar ve amcamın diktiği bir ağaç vardı. Tepeden tırnağa çiçeğe durmuş dört mevsim ve orada... Biz bütün çocuklar da oranın özlemiyle yanıp tutuşuyorduk. Amcam kime kızarsa köyde, evde, ama çok kızarsa, evi, eldekileri satışa çıkarıyor, geliyor evin köşesine oturuyor başlıyordu türküsüne. Günlerce de kimseyle konuşmuyor, türküsünü de söylüyordu. Yemek yemiyordu bu küstüğü günlerde. Onu kızdıran köylüler geliyor, onun gönlünü alıyorlardı. Amcam onlara, sevgiyle, dostça bakıyor, sonra kocaman bir tasla başına suyu dikiyor, bir dikişte de bitiriyor, evi satmaktan, köyden göçmekten vazgeçiyordu.

Babamınsa ne söylediği hiç aklımda kalmamış, anımsarsanız, onu ben dört buçuk yaşımdayken camide bıçakladıklarını söylemiştim. Anamsa, onunla uzun yıllar birlikte yaşadık. Tek çocuğu bendim, üstüme titrerdi. Çok zeki bir insandı. Nereye gitse, bir liderdi. Onun insanlarla olan ilişkisine hayran olurdum. Hep eşkıya kardeşini, onun nasıl öldürüldüğünü anlatırdı. Hiç türkü, ağıt söylediğini duymadım. Amcamla evlenmişti ya onu sevmezdi. Amcamdan da iki oğlu olmuş, ikisi de ölmüştü. Bir de babamdan bir oğlu vardı. Üç çocuğun üçü de sıtmadan öldü. Bir ben kalmıştım. Onun baba soyundan yatakta ölen, babasının dışında, kimse yoktu. Hepsi de kurşundan gitmişti. Bunu biraz da övünerek anlatırdı. Yalnız amcamı, bunu iyi gözlemledim, türküsüne başladığında çok seviyor, gözleri yaşla doluyor, onunla birlikte de mırıldanıyordu.

Çukurovanın tarihine biraz daha dönmek istiyorum. Çocukken bir oyuncağımız da eski yapıtlardı. Köyümün çeşmesinin Hititlerden kaldığı üstüne çeşmede işaretler var. Hititlerden bu yana akan çeşme son yıllarda kurudu. Bir de köyümüzde epeyce ünlü bir Hitit kabartması var. Karatepe bir Hitit yerleşim merkezi ve kale-saray... Kabartmaları ve yazıları ilginç. Hitit kralı yazıtında Toroslardaki eşkıyaları yok ettiğiyle övünüyor. Anavarzada da daha önce söylemiştim ya, Hitit kabartmaları var... Kastabala, Misis ilk çağların ve ortaçağların bizim köyün yakınındaki önemli şehirler.

Benim çocukluğumda, bu dünyanın en bereketli topraklarının üstündeki köylüler inanılmaz bir yoksulluk içindeydi ve sıtmadan kırılıyorlardı.

Alain Bosquet

3– Batı’da çocukluktan başlayarak gizem ve düş gücünün hızla yok olduğunu ve yerlerini akla ve gerçekçiliğe bıraktıklarını düşünüyoruz. Sanırım sizin çocukluğunuz için bu doğru değildi. Kitaplarınızın bütününden çıkan bir izlenimde beni çarpan iki şey var: Dinin yanı sıra, dinin kör inançlara dönüşen görünümünün varlığı; sonra da benim hep dikkatimi çeken kişilerin, geleceği söyleyen sözlerle, deyimlerle, bir bilici ağızıyla konuşan gezginlerin varlığı. Düşsel, gündelik yaşamınızın bir parçası mıydı? Ve bu korkulu biliciler, herhangi bir biçimde yakınlarınız mıydılar? Dilenciler miydi bunlar, mistikler mi, yoksa şarlatanlar mı?

Yaşar Kemal

3– Gizem ve düş gücünün batıda hızla yok olduğuna beni inandıramazsınız. Size büyük sevgim ve inancım ve dostluğum var, bu kadar sert konuşurken doğrusu çok üzülüyorum, gizem ve düş gücünün bitmesi, insanlığın insani yönünün, en önemli bir yerinin çökmesi, hastalıkların başlaması demektir. Bunu nasıl söylersiniz? Yani bir yerlerde insanlık çöktü de insanlığın yerine insana benzer kimi yaratıklar mı geldi, diyorsunuz. İnsan gizeminin ve düş gücünün yok olmasının ne demek olduğunu acaba derinden kavıyor muyuz? Öfkelenmiş değilim, beni bağışlayın, anlayamıyorum. Bana gelince bende çocukluğumdan bu yana çok değişiklik olmadı. İnsan gizemine hep varmaya çalıştım, benim maceram insanın gizemine varmak içindi. Düş gücüne gelince, o gün de bugün de sonsuz düşler kuruyorum. Düş gücünü yitiren insanın hiç umudu olur mu? Umut, düş gücünün

yarattığı ve insanoğlunun sahip olduğu en büyük değerlerden birisi değil mi? İnsan umut yaratmadan yaşayabilir mi? İnsanı ölümsüzlük düşüncesine götüren yarattığı umut ve gizem değil mi? O sizin gerçeklik dediğinizde de bir düş, bir gizem yok mu? Gerçekçilik demekle ne demek istiyorsunuz, her şeyi insanoğlu kendisi yeniden yaratmıyor mu, düşü ve o gerçeklik dediğimiz, gerçeklik dediğimiz belki de objelerdir, kim yarattı onları? Gerçeklikle düş gücü iç içe değil mi? Nerede gerçekçilik başlıyor, nerede düş bitiyor, bana o sınırı söyleyebilir, o sınırın geçtiği yeri saptayabilir misiniz? Bana öyle geliyor ki, nerede, hangi koşulda, hangi çağda olursa olsun insan gizeminin, düşlerinin, yarattığı dünyaların, içinde yaşadığı gerçek dediğimiz dünyanın içinde hep yaratmasını sürdürecektir, düş dünyasıyla gerçek dünya dediğimizin sınırları gittikçe de daha çok birbirine karışacaktır. Avrupa insanının yaratma gücünü yitirmesini, ben buna da inanmıyorum da, madem ki söylüyorsunuz, ben de Avrupalı değilim, ben Akdenizliyim biliyorsunuz, çok başka sebeplere dayayamaz mıyız? İnsanın gizemini ve düş gücünü yitirmesi, diye bir şey olamayacağına inanıyorum. Başka sebepler aramak için çok sebep var. Düş gücünü, insan gizeminin en derin yerine inmeye uğraşan, Dostoyevski'yi keşfeden bir ülke, yani Avrupa, düş gücünü, insan gizemini nasıl yitirir, o yitirdiği başka bir şey olacak, Avrupa bunu bulacak, üzülmeylem. Belki de bu kuraklık geçici bir şey.

Bu sorulara biraz şaşıyorum. Benim tiplerim arasında büyü, geleceği söyleyen kişiler, biliciler yok sanıyorum. Romanlarım sizin gibi ustalarda bile böyle izlenim bırakıyorsa bunun üstünde düşünmem, sebebini bulmam gerek. Düşsellik, gündelik yaşamınızın bir parçası mıydı, diye soruyorsunuz, hangi insanın yaşamının bir parçası değil ki... İnanınız bana, buna çok şaşıyorum. Yani demek istiyorsunuz ki, yaşamınızda düşsellüğün ölçüsü ne kadardı, sabahtan akşama kadar mı dünyayı düşlerdiniz, öğleye kadar mı, ya da gece yarılarında kadar sürer miydi düşleme? Bu ölçüyü gerçekten çıkaramam. Bildiğim kadarıyla insanların sınırsız düş kurmalarındır. Bu köylüde şu kadar da, şehirlide bu kadar, doğuluda şu kadar da, batılıda bu kadar... Düş kurma oranları, diye insan yaşamında bir orantı

olur mu? Olabilir, diye düşünürsek, belki de şöyle bir kural koyabiliriz, koyabilir miyiz, insan başı sıkıştıkça kendisine daha çok bir düş dünyası kurup oraya sığınmıyor mu? Bu dünya her şeyiyle insana yeterli, eksiksiz bir dünya mı? İnsanoğlu her yönüyle doyumlulu olabiliyor mu, ulaşamadığı, düşleyerek yaşadığı bir dünya yok mu? Ulaşamadığı dünyayı düşleyerek yeniden, gönlünce yaratmıyor mu? Korkuyu, sevgiyi, güzel şeyleri, aşkı düşsel olarak yeniden yaratıp, yarattığının cennetinde ya da cehenneminde yaşamıyor mu? Benim romanlarımdaki düşseli böyle yorumlasak, daha genel bir görüşle, daha doğru olmaz mı?

Ömrümde çok insanla karşılaştım, romanlarımda çok çok insanlardan örnek aldım. Ama bütün insanları ben yarattım. Bunu bilinçli olarak yaratmaya çalıştım. İçimde biraz da gerçeği arama çabası var. Gerçeği arama çabası da o kadar umurumda değil sanıyorum. Bir düş dünyası, bir anlatma dünyası kurmak, başka bir şeyler yapmak, bu dünyayı sözle gerçekleştirmek. Ben, sözle dünyalar kuranların ne ilkiyim, ne de sonucusuyum. Bu, profesyonel bir uğraştır. Tarih boyunca hep böyle olmuştur. Biliyor musunuz, Homeros bir profesyoneldi. Nereden biliyordunuz, diyeceksiniz, bu çağdaki, yani benim gördüğüm Türk ve Kürt Homerosları da profesyoneldiler. Sanatları hikayeler anlatarak dünyalar kurmaktı. Ne şarlatan, ne de mistiktiler, ne dilenciydiler benim insanlarım, onların hepsi işlerinin büyük ustası, ekmeklerini sözleriyle kazanan onurlu kişilerdi. Ve yarı kutsal kişiydiler üstelik de...

Alain Bosquet

4— O dönemde tipik bir Kürt çocuğunun günleri nasıl geçerci? Kimin daha çok etkisinde kalırdı, annenin mi, babanın mı? Belirli bir noktada özgürlük kavramı araya girer miydi? İlk dersler nelerdi? Ve gezgin ozanların anlattığı destanlardan ne ölçüde etkilenirdiniz. Onlar sayesinde dilin, bir iletişim aracından ötede bir gücü olduğunu, bir tür büyüü diyalog olduğunu hissettiniz mi?

Yaşar Kemal

4— Köyün bütün çocukları yazın tarlalarda çalışırlardı. Amcam, istemezsem beni tarlaya götürmezdi. Anam zorlardı tarlaya gitmemi. Sabahları uyanamazdım. Gece sabahlara kadar hayal kurardım. İşim gücüm hayal kurmaktı. Ve kurduğum hayallerin, düşlerin içinde yiter giderdim. Öyle bir tat dünyasıydı ki benim dünyam, o dünyadan zor ayrılırdım. Neleri düşler, neler üstüne hayal kurardım bilmiyorum, yeni bir arı, yeni bir karınca türü, yeni bulduğum bir çiçek, beni başka yerlere alır götürürdü. Çok da masal dinlerdim, dinlerken hep kendimden geçerek... Ben de, yaşlı kadınlardan öğrendiğim masalları köyün çocuklarına bire bin katarak, yeniden yaratarak anlatırdım. Her yetenekli masalcının, bilinen masalı hep yeniden yarattığını, üstelik de her anlatışta yeniden yarattığını çok sonraları öğrendim.

Size şimdi söyleyeceklerime inşallah şaşırmazsınız. Benim yazdığım insanların hiçbirisi olağanüstü kişilerden değildir. Hepsi doğal insanlardı. Benim yazdıklarım size olağanüstü geliyorsa suç bende değil. Belki de suç bende. Belki de benim coşkulu huyum onları yaratırken olağanüstü yaptı. O zaman ya-

nulmuş mu oluyorum acaba? Hiç olmazsa benim dünyam böyle düş dolu bir dünya. Ama hiç hiç sanmıyorum, insanoğlu derinine inince bu kadar düşçü, bu kadar yeni dünyalar, umutlar yaratıcısıdır. Ben Avrupayı da azıcık yaşamaya çalıştım. Bana güvenin Avrupanın bencil dediğiniz dünyası da o kadar karanlık değil. Siz Kafka'nın dünyasına bakmayın, o başka, umutsuzluk dünyası onun dünyası. Avrupa belki de onun karanlığına özeniyor. Korkmayalım, Avrupa kendi yaratmaya çalıştığı karanlıktan çabuk bıkacak. Benim üzüldüğüm başka bir şey daha var, Dostoyevskiye karanlık, hastalıklı buluyorlar. Ben demiyorum ki, insan hiç karanlığa, umutsuzluğa düşmez. Düşmez olur mu? Ama insanlığın mayası aydınlık ve umuttur. İnsanlığın mayasında güzel, aydınlık, pırıl pırıl, umut, gelecek türküleri söyleyen düş dünyaları kurmak var. Dostoyevskiye gelince, bu insanlığın yetiştirdiği en büyük umut, aydınlık dünyası kuran kişiye kim yaptı bu işi, onu, kabuğuna bakarak, karanlığın, hastalıkların türküçüsü kim yaptı, kim kandırdı insanlığı bu üstün düşçü üstüne. Bakın size söyleyeyim, Dostoyevski ne yapar biliyor musunuz, karanlığı yığar yığar karşımıza, bir karanlık duvarı örer önümüze, onun işi, hüneri bu, sonra o kurşun geçirmez karanlığın arkasından ışığı daha belirli, daha açık görürüz. Dostoyevski'nin hüneri budur. Bence Dostoyevski, insanlığın en aydınlık yanlarından birisidir. Onun Kafka'larla, çağımızın karamsarlarıyla hiçbir ilişkisi yoktur. Bakın bir Çukurovalı çocuğun gündelik macerasından başlayarak nerelere kadar gittim.

Ben kalabalıkları severdim. Köyden çok sıkılırdım. Bir de hep kaçmak, kaçmak düşleri kurardım. Köyün dışında çok başka dünyalar olduğunu biliyordum. O dünyalardan da korkuyordum. Ama bir gün nasıl olsa gidecektim. Ve evden kaçıyor, uzak köylerde beş altı gün kalıyor, sonra eve gerisin geri dönüyordum. Tarlaya harman sürmek için gidiyordum. Ekinlerin arasında acı kokan bir ot vardı. Sıcak, çok acı, güzel, baş döndürücü kokuyordu. O sıcakta, çalışmak zorunda olmadığım halde, salt o otu koklamak için bütün gün, harmana gidiyor çalışıyordum. Ve anam, amcam, amcamın öteki karısı buna, benim çalışma isteğime çok şaşıyorlardı. Şimdi bile bütün kokular içinden o kokuyu seçebilirim. Bir de başka bir huyum var. Bu huyum, ya da

yeteneğim, denenmiştir, çok karanlık gecelerde Çukurovada bir yolda yürürken, yanından yürüdüğüm tarlanın ne tarlası olduğunu kokusundan ayırt edebilirdim. Çeltik tarlası mı, çeltik tarlasını kokudan çıkarmak kolaydır, aşağı yukarı çok toprak adamı bilebilir, susam, pamuk, buğday, ayçiçeği tarlası mı, kokudan bilebilirdim. Benim koku yeteneğim çok gelişmişti. Bilmem nedendir?

Aylak dolaşmak, uzun uykularımın dışında, yerinde hiç duramamak, kendini göstermek için durmadan çaba harcamak...

Başıma buyruk bir çocuktum, etki falan dinlediğim yoktu sanırsam. Babamı bilmiyorum, eve baş kaldırmıştım, köye de öyle. Durmadan kaçıyordum. Özgürlük, diye bir şey düşünmüyordum. Onun ne olduğunu hiç bilmiyordum. Kafamda öyle bir kavram yoktu. İlk dersler için düşünmeliyim. Köyde her gece yaşlı köylüler sohbete otururlardı. Ben de onlara gider katılır, susarak durmadan onları, bazı günler sabahlara kadar dinlerdim. Çoğunlukla Türkmenin eski günlerini, büyük aşık Dadaloğlunu, Kozanoğlu başkaldırısını, toprağın verimliliğini, ya da verimsizliğini, Kurtuluş Savaşını anlatırlardı. Bizim köyde dinsel söz çok az edilirdi. Köyün bir camisi vardı minaresi olmayan. Cumadan cumaya, o da yaşlı köylüler namaz kılarılardı. Başka din üstüne bir şey anımsamıyorum. Geçenlerde Suriyeli bir şair bana sordu, sizde, sizin romanlarınızda, dedi, insanlar çok az namaz kılıyorlar, ya da hiç kılmıyorlar, acaba sizin halk Müslüman değil mi? Bizim halk Müslümandı ama, din onlar için hep yaşamın çok aşağısındaydı. Din, son otuz yılda halka inebildi. Benim yazdıklarım gelenekler, Müslümanlığa sığınmış eski mitler olacak.

Yukardan beri söylüyorum, gezgin ozanlar beni çok etkiledi. Ben de onlar gibi iş sahibi bir ozan olmak istedim ve çalıştım. Kader yolumu çevirdi de ben de buralara kadar geldim. Orada kalsaydım, varacağım yeri çok merak ediyorum. Bu çağda halk ozanlığını başka yerlere götürebilir miydim acaba? On yedi yaşlarındaydım, bir köyde kalabalık bir köylü topluluğuna eski bir destanı anlatıyordum, birden bir köylü sözümü kesti, sen dedi, yanlış söylüyorsun... Adamla tartışmaya başladık, öz olarak doğrusunu ben söylüyordum, onun daha önce duyduğu

aynı destan uydurmaydı. Tartışmayı ben kazandım. Benim anlattığımın destanın özü olduğuna o kadar inanmıştım ki, tartışmayı yitirmemin bir olanağı yoktu. Uzun bir süre sonra benim anlatış biçimimi genç bir Toroslu ozandan duyduğumda hiç şaşırmadım. Bu böyleydi. Şimdi destan bu yönden gelişecekti, başka bir yaratıcıyı, ustasını buluncaya kadar.

Dilin gücünü, onun gücünün sonsuz olduğunu denemelerimle o yaşlarımda bile kavramıştım. Dilin büyüüne, sonsuz gücüne öylesine inandırmıştım ki kendimi, şimdi bile bütün insanlığı dilin kurtaracağına inanıyorum. Büyük dostum, Roger Caillois ile bir gün konuşurken, benim bu inancımın farkına varmış, sen, dedi, dilin bu dünyada her şeyi yapacağına inanıyorsun değil mi, bütün politik, ekonomik, her şeyi, her şeyi dilin başaracağına güveniyorsun, değil mi, diye sordu. Hiç farkında değildim. Şaşıarak, öyle dedim, doğrusu dilin gücüne o kadar inanıyorum ki... Daha da inanıyorum, bu yüzden de söz sanatçılarına, kendim de içinde, büyük sorumluluklar yüklüyorum, çağımız için. Dili her zaman diyalogdan öte, yenemeyeceği güç olmayan büyüü bir araç saydım. Araç demek bile dilin gücünü küçültüyor. Dil benim için sonsuz gücü olan, büyük bir evrendi. Şimdi de dilin gelişerek, insanlığı, evrenimizi yenileyeceğine, geliştireceğine, güzelleştireceğine, evrenler kurup evrenler yıkacağına inanıyorum. Acaba bu anlattıklarımın olağanüstü bir çocuk portresi mi çıkıyor? Sanmam, bu, çok doğal, türküyeye, şiire yönelmiş, kabına sığmayan, daha dört beş yaşlarındayken başından olağanüstü işler geçmiş doğal bir çocuğun, bütün böyle çocuklara benzeyen öyküsüdür.

Alain Bosquet

5– *Aileniz kimlerden oluşuyordu? Özel bir meslekleri var mıydı, varsa bu meslek neydi? Ailenizde göçerler ve büyük bir kentte yerleşmeye özlem duyanlar var mıydı? Varsılık, yoksulluk, rahatlık, açlık soruları soruluyor muydu? İlk arkadaşlarınız kimler oldu?*

Yaşar Kemal

5– İlk arkadaşlarım köyümdeki çocuklardı. İlkokula birlikte gittiğim Mehmet Şahin. Biz onunla aynı ayda doğmuşuz. Bir de Kara Süleyman vardı. Şimdi öldü o. O da çok arkadaşım. Aşağı yukarı köyün bütün çocukları arkadaşlık. Yalnız Memetle Kara Süleymanın arkadaşlığı başkaydı. Yukardan beri ailenin kişilerini saydım, gene de söyleyeyim, Tahir amcam, sonradan anamla evlenen, çok saf, tertemiz, zeki, güzel gülen birisiydi. Babam ölmeden onun baş çobanıydı. Bir sürünün içindeki bütün koyunları, keçileri, boğaları bir bir tanırdı. Ezbere inanılmayacak hesapları yapardı. Bu yanılla bütün ilde ünlüydü. Çok güzel özlem türküleri söylerdi. Yukarda da söyledim ya, küseşen bir kişiydi. Birisi onu üzecek bir söz söylemesin, dünya başına yıkılırdı. Anam çok güzel, sert bir kadındı. Adı Nigardı. Amcamın ilk karısı Zübeyde de çok sertti. Onunla kavga ederlerdi. Anam ev işlerini sever, Zübeyde de evi hiç sevmezdi. Gene de kavga ettikleri olurdu. Ben hep anamı tutardım. O zaman akan sular dururdu. Babamın ölümü üstüne Tahir amcam yüzlerce ağıt çıkardı. Yıllar yılı her yerde ağabeyinin ağıtlarını söyledi. Onun ölümünü hiç unutamadı. Derdi günü babamı öldüren Yusufu öldürtmekti. Babamın bütün servetini diyemeyece-

ğim ama, paranın büyük bir kısmını bu yolda harcadı. Diyarbakır hapishanesine, suç işletip adam soktu, adam birkaç kere yalandı ama ölmedi. Sonra adam on sekiz yıl hapiste yatıp çıkınca bizim köye gelmiş, amcam bunu haber aldı, çok yaşlı ve hastaydı artık, ama gene de durmuyor, tabancasını beline takıp onu öldürmeye gitmek için yola düşüyordu. Öldürtmek için hiç parası kalmamıştı. Kendinden başka onu öldürecek kimsesi yoktu. Kendi de hastaydı. Benden de hiç umut yoktu. Doğrusu benim de öldürmemi istemiyordu. Kendisi de ayakta duramayacak kadar hastaydı, kanserliydi ve kanserli olduğunu bilmiyordu. Sonra köyden babamı öldüren Yusufu Koca Osmanın öldürdüğü haberi geldi. Amcam bir anda iyileşti, kendine geldi, yüzü ışıık içindeydi.

Anamın da tutkusu içerdeki katili bir an önce öldürtmekti. Amcamla tek anlaştıkları yer buydu. Belki anam bu yüzden evlendi onunla. Beni uzun yıllar babamı öldüreni öldüreyim diye etkilemeye çalıştı. Baktı ki, ben büyüyorum, Yusuf da haptisten çıkacak, bu sefer beni başka türlü etkilemek için uğraşmaya başladı. Ne olacak, adam on sekiz yıl yatacağı hapishanede. Orada on sekiz yıl yatan insanın insanlığından hayır mı kalırdı. O zaten haptisten ölü çıkacaktı. Bir kere daha öldürmeye gerek yoktu. O, babasını öldürmüştü zaten. Yeterdi bu ona. O, her gün bin kere ölüyordu. Onu bir kere öldürtmektense... O zaten, her gün bin kere ölüyordu. Küçüklüğümde, Van gölü kartallarının soyundan gelen, babasını öldüreni büyüyünce öldürecek oğul, şimdi artık onu öldürmemeliydi. Ben, Van gölü kartallarının soyundan gelen çift yürekli kişi için, artık babamı öldüreni öldürmemeliydim. O pis, kanı beş para etmez adamı öldürürsem, babam geriye mi gelecekti, yooook, öyleyse o genç ellerimi niçin kana bulayacaktım. Sonra Osman onu öldürünce, Osmanın babamın katilini öldürmesi çok zoruna gitti ve Yusufu benim öldürdüğüme ve Osmanın üstüne attığıma kendisini inandırdı ve herkese de bunu anlatmaya başladı. Bereket versin ona kimse inanmıyordu. Çünkü Yusuf öldürüldüğünde ben Çukurovada değildim. Ve benim ağzımdan Yusufu öldürdüğümü bir kerecik olsun duymak istiyordu. Ölmeden birkaç saat önce gene bana onu sordu.

Açlık sorunu bütün köyde olmadığı gibi bizde de yoktu. İneklerimiz, tavuklarımız vardı. Sütümüz, yağımız, yumurtamız boldu. Bütün köy de bizim gibiydi. Sebze, meyve, biz de ekiyorduk, başka yiyecekler kasabadan geliyordu. Büyük şehre özlem duyan kimse yoktu ve kimsenin aklından geçmiyordu bu. Bizim köyden şehre göçen şimdi de çok az kişi var. Memet Ankarada oturuyor, ambar memurluğundan emekli oldu. Ben İstanbulda... Bir de lise öğretmeni var. İki üç kişi de kasabaya göçmüş. Bizim köy fazla fire vermedi. Bütün aile Van gölünden başka bir cenneti hiçbir zaman özlemedi. Oradan başka da hiçbir yere gitmek istemedi. Ben on dört yaşındayken aile, Kadirli kasabasına göçtü. Orada bizimle birlikte Vandan gelmiş akrabalarımız vardı. Biraz da benim inadımı kıramadılar.

Alain Bosquet

6– Sizi etkileyen ilk kitabı, tam olarak hangi yaşınızda okudunuz? Hangi kitaptı bu? Hemen, bir gün böyle bir kitap yazacağınızı düşündünüz mü? Bu okumanın üstünüzdaki etkisi ne oldu? Düşler kuran bir çocuk muydunuz, doyumsuz muydunuz, yoksa ortamınızla bütünüyle uyum içinde miydiniz? Ne zaman bağımsız olmanız gerektiği izlenimini aldınız? Bir de kuşkusuz daha önemli bir soru soracağım: İlk eğitiminiz nasıl oldu? Çocukluğunuzda kullandığınız dille, aydınların kullandığı, işlediği dil arasında önemli bir fark var mıydı? Kendini anlatabilmek için bir adaptasyon çabası harcamak gerekli miydi? Genel olarak ailenizin ve bulunduğunuz yörenin konuşma diliyle, okullarda öğretilen Türkçe arasında bir engel var mıydı? Ya da isterseniz sorumu şöyle özetleyelim: Konuşulan başka, yazılan başka mıydı?

Yaşar Kemal

6– Ömrümde ilk okuduğum roman Alphonse Daudet'nin *Le Petit Chose* idi. Ondan sonra da *Kerem ile Aslıy* okudum. Bu bir ortaçağ türkülü hikayesidir. Kuruluş biçimi *La Chanson de Rolland*'ın tıpkısıdır. Bu hikayeyi okumak yasaktı. Onu okuyanlar karasevdaya tutuluyor, deliriyordu. Bu hikaye üstüne, onu okuyanlar için halk arasında daha çok şeyler anlatılıyor, karasevdaya tutulanlara örnek gösteriliyordu. Ben onu okudum ve ne karasevdaya tutuldum ne de delirdim. Bu iki kitabı okuduğumda ilkokul beşinci sınıftaydım.

Beni ilk etkileyen kitap *Don Kişot* oldu. Onu okuduğum-

da on yedi yaşımdaydım. Daha önce *Don Kişott*tan parçaları bizim ilkokul kitabında okumuştum ama, işte öyle, pek ciddiye almamıştım. *Don Kişotu* okuyunca yeni bir dünya buldum. Günlerce etkisinde kaldım. Cervantes bütün insanlığımı, yüreğimde sakladığım birçok gizi açıklamıştı. Bir karanlığa gömülmüş, sonra da içimde bir yücelme olmuştu. Bugünlerde de, politik yüzden, ilk karakola çağırılmıştım. Polisler bana hiç de iyi davranmamışlardı. Bu romanı okumadan, daha çok önceleri de kitaplar yazmaya kararlıyım. Şiirler yazıyor, şiirlerim edebiyat dergilerinde yayımlanıyordu. Bana klasikleri, *Don Kişotu* tanıtan Arif Dinoydu. Arif Dino ünlü ressam Abidin Dinonun ağabeyiydi. İkisi de İstanbuldan Adanaya sürgün edilmişlerdi. Ama orada eski Adana Valisi dedeleri Abidin Paşanın toprakları vardı. Arif Dino bu topraklardan birazını satınca bana klasiklerden yüzden fazla kitap hediye etti. Eve götürüp paketi açınca üç tane *Don Kişotla* karşılaştım. İkisini aldım, bir yanlışlık olmuştur, diye Arif Dinoya götürdüm. Fazla olmuş, bir yanlışlık var, dedim. Arif Dino, yanlışlık değil, dedi. Ömrünün sonuna kadar durmadan bu kitabı okuyasın, diye sana üç tane aldım, dedi. Ve *Don Kişot*larımı gerisin geri eve götürdüm. Arif Dino da ressamdı. Hem de büyük bir ressamdı. Sergi açmak, yapıtlarını başkalarına göstermek gibi bir derdi yoktu. Resimlerini sadece kendi için yapıyordu. Bir de bizim gibi dostlarına gösteriyordu. Onunla dostluğumuz aralıksız on yedi yıl sürdü. Fransızca ve Türkçe şiirler yazıyor, Türk yenilikçi şiirinin babalarından birisi oluyordu. Abidin Dinodan da Sait Faikin ilk romanı *Medarı Maişet Motorunu* aldım okudum. Hayran kaldım.

Arif ve Abidin Dinolarla tanışmadan önce şiirler yazıyor, birçok dergide yayımlıyor, folklor derlemeleri yapıyor, büyük bilimsel kitaplar yazma hayalleri kuruyordum. Arif Dino Yunanca da bilirdi. Eskilere, yani klasiklere çok meraklıydı. Bana resim dersi bile verdi. Bir de Rimbaud'yu ezberden bilirdi. Sanırım bütün şiirlerini... Ve onunla on yedi yıl roman, sanat, sosyalizm tartıştık. Abidin Dino da beni epeyce etkiledi. Onunla da şiir, edebiyat, resim konuştuk çok. Bu iki insan da belki çağımızın en ince, en zevkli insanlarıydılar. Şimdiki

gibi aklımda, Arif Dino bir gün tutturdu, çağımızın roman-
cıları tek tipten korkuyorlar, dedi. Örneğin bunların içinden
Don Kişot gibi bir tipi yazmaya yüreklilik gösterecek bir kim-
se çıkamaz. Ona göre dünya romanı, Don Kişot gibi, tek tipin
romanıydı. *İlyada* da Akhilleusla Hektorun romanıydı. Abidin
Dinodan modernleri öğrendim. Abidin Dinonun Üniversitede
Fransızca Profesörü olan karısı Güzin Dino bana Fransız kla-
siklerinden bir liste verdi. Yalnız onları tanıdığımda ben bir
edebiyat bölüğünün içindeydim. Adanadaki birçok şair, hi-
kayeci arkadaşım. Dinolar Adanaya geldiklerinde ben on-
ları çok iyi tanıyordum. Arif Dinonun şiirlerini okumuş, Abi-
din Dinonun resimlerini görmüştüm. Benim bölgemin Türki-
yeye armağan ettiği büyük şair Karacaoğlan üstüne de Abidin
Dino, o zamana kadar yazılmamış, yeni bir anlayışla bir yazı
yazmıştı.

Don Kişotu okuduğumda, sosyalizmi benimsemiş, birkaç
kere de karakola düşmüştüm. Sosyalizm üstüne elime ne ge-
çerse okuyordum. Gene de bu işte Arif Dino bana yardım-
cı oldu. Abidin Dinonun çok başka özellikleri vardı. Sosyalist
militanlığı edebiyatla birlikte götürmeye çalışıyordum. Hemen
oracıkta, Adanada sosyalist gençlerden hatırı sayılır bir bölük
kurulmuştu. Eski sosyalist işçilerle, aydınlarla ilişki kurmuş-
tuk. Gece gündüz sosyalizm konuşuyorduk. O zamanlar Tür-
kiyede yeterli sosyalist kitaplar yoktu. Örneğin *Manifesto* dak-
tiloya çekilmiş olarak elden ele dolaşıyordu. Bunun için biz
sosyalizmi usta çırak işi ağızdan öğreniyorduk. Elbet sosya-
lizmle birlikte, bu ağızdan öğrenmeler yüzünden çok da yan-
lış şeyler öğrendik.

Çocukluğumda kullandığım Türkçeyle yazılı Türkçe çok
ayrı şeylerdi. Yazılı Türkçe fakir bir Türkçeydi. Bizim Türkçe-
mizinse büyük bir zenginliği vardı. Biribirimizi kolay anlaya-
mayacak derecede biribirimize yabancıydık. Ben onların dilini
kolay öğrendim. Daha ilkokuldayken artık Çukurova ağzıyla
konuşmuyordum. Ağzım İstanbullu ağzı olmuştu. Ama evde,
köyde, kasabada anında ağzımı değiştiriyor, yerele dönüyordum.
Uzun yıllar, yirmi altı yaşında İstanbulla gelinceye ka-
dar iki ağız konuştum. İstanbulluca ve Çukurova Türkmence-

si... İstanbula geldikten sonra artık dilim bir İstanbullu diliydi. İlk hikayelerimin diyaloglarını Çukurova Türkmencesiyle yazdım. İlk hikaye kitabım *Sarı Sıcak* böyle çıktı. Baktım ki, kimse bir şey anlayamıyor, öteki baskılarda değiştirdim, ortak bir yazı dili aramaya başladım. Türkçede yazı dilinin fıkaralığı, Nâzım Hikmetin dili bunların dışında, halk dilinin inanılmaz zenginliği... Benim dil bilincim çok erken, on beş, on altı yaşlarımda gelişmeye başladı. Şiirlerimde olsun, yazılarımda olsun Çukurovanın canlı, çok zengin Türkçesiyle yazı dilinin olanaklarını birleştirmeye çalışıyordum. İlk yıllarda bu belki bilinçli değildi. Yalnız dilin bilincine çok erken vardığımı söyleyebilirim.

Bakın, bu benim için önemli bir soru, kendimi anlatabilmek için bir adaptasyon çabası gerekli miydi? Sanırım, çok yumuşak görünümüne karşın çok sert bir kişiliğim var. Kendi dışımdaki çok şeye boş verdim. Kendimi nasıl biliyorsam öyle anlatacaktım. Üstümde elbette genel etkiler oldu, ama hep burunumun dikine giden bir kişiliktim. Dilde Karacaoğlanın çok etkisinde kaldım. Bir şiirde, bir düz yazıda, bir anlatımda bir dilin nasıl geliştirilmesi gerektiği üstünde çok kafa yordum. Bir dil bir dünya demekti. Bu dünyanın temelleri çok sağlam olmalıydı ki, o dünya üstüne sağlam bir dünya olabilsin. Dili ayrıntılarla güzelleştirmek. Halk dili benim için çok zengin, çok canlıydı, doğa gibiydi. Nasıl etmeli de bu büyük zenginliği yazı diline geçirmeliydi. O zamanlar bunun ne kadar zor olduğunu bilmiyordum. Önümde büyük hayranlık duyduğum Nâzım Hikmet vardı ve o bu işi yapıyordu. O bile yetmiyordu bana. Daha çok zenginlik, daha çok zenginlik... Ben bunları düşlerken daha doğru dürüst noktalama işaretlerini bilmiyordum. Birkaç yıl içinde öylesine öğrendim ki noktalamayı... Bizim Türkçede birçok iyi yazar bile daha noktalamayı beceremiyor.

Doyumsuz bir çocuktum. Hiçbir zaman kendime yetmiyordum. Bir şeyler yapmaya, daha da çok kendimi göstermeye çalışıyor, durmadan da yaptıklarımla övünüyordum. Bu huyum arada sırada daha da teper. Uyuma gelince, inanılmaz derecede uyumsuzdum. Hep kendi başıma buyruktum. Kendimi hep ba-

ğımsız buldum kendimi bildim bileli. Yalnız Arif Dino ve Abidin Dinonun dostluklarına çok bağımlıydım. Arif Dinoyu çok dinliyordum. Birçok müşkülümü de Abidin Dinoyla tartışıyordum. Şimdi de onunla birçok sorunumu tartışıyorum. Eğer bu bir bağımlılıksa, ben bu kadar bağımlıydım.

Alain Bosquet

7- Bu arada şunu da öğrenmek istiyorum: Dil açısından, yaşamınızı ve hayal dünyanızı sözcüklere dökmeye karar verdikten sonra kökenlerinizi düşündünüz mü? Bir yazar olduğunuz zaman, ülkenize ve onun resmi diline, içinde bulunduğunuz ortamın özünü aktarmak söz konusu muydu? Ya da, tersine bir süreçle, tüm Türkiye'nin dilini kullanarak halkınıza sadık kalmak mıydı düşündüğünüz? Türkiye'yi bir Kürt duyarlılığıyla zenginleştirmek mi, yoksa Kürt ülkesinin kendi özelliğini, özgünlüğünü Türkçe'ye çevirerek söylemek miydi sorun? Dışarıdan bakıldığında gerçek sorun mu bu yoksa aydınca bir yanılısama mı?

Yaşar Kemal

7- Dilin yazar olarak bilincine vardığımda, onda yeni tatlar, nüanslar, yeni zenginlikler aramaya, daha doğrusu yaratmaya çalıştım. Benim yazmaya başladığım sıralarda Türk yazı dili çok yoksullaşmıştı. 1900'lerden önce yazı dili, resmi dil Osmanlıcaydı. Arapça, Farsça, Türkçe karışığı bir dildi Osmanlıca. Batılaşmayla birlikte de bu dile bir de Fransızca katılmıştı. 1908'den sonra, Selanikte çıkan "Genç Kalemler" adlı dergiyle birlikte bir dil arınması başladı. Osmanlıca yerine Türkçe. Bu arınmada Osmanlıcanın birçok sözcüğü, deyimleri, atasözleri, kavramları da birlikte gitmiş, elimizde çok yoksul, az sözcüklü bir dil kalmıştı. O sıralar Anadolu bambaşka, apayrı bir dünya, İstanbul, İstanbul aydınları apayrı bir dünyaydı. Osmanlı kendi dünyasını, uygarlığını kendi içinde, daha doğrusu birkaç büyük şehirde kurmuş, Anadolu'da ondan apayrı bir dünya da kendi içinde oluşmuştu. Osmanlı büyük şairlerini, bilim adamlarını yaratır-

ken, Anadolu da yedi yüz yıl kendi içinde kendi özgün kültürünü oluşturmıştu. Anadolunun edebiyatı daha çok sözlü edebiyattı. Ama bu edebiyat, çoğu zaman da yazılıya geçiyordu. Tekkeler, bu Anadolunun kültür merkezleriydi, daha da çok Alevi, Rukai tekkeleri, sözlü edebiyatı yazıya geçiriyorlardı. Tekkelerin el yazması kitaplıkları çok zengindi. Anadolu edebiyatının, dilinin zenginleşmesinde tekkelerin çok etkisi olmuştur. Anadolu halkının dilinin zenginliğinin başka da sebepleri vardı. Bu halk Orta Asyadan yüzyıllar süren bir göçle Anadoluya akmışlar, yollarda, Hindistandan, Çinden, İrandan, Araplardan çok sözcük, kavram, deyim, kültür almışlar, bunları da Türkçeye kaynaştırmışlardı. Doğa, hayvanlar, insan durumları üstüne sözcükleri sonsuz bir zenginlik kazanmıştı. Anadoluya yerleştiklerinde de, Anadolunun yerli birikiminden etkilenmişlerdi. Yerli halkın, daha da çok Greklerin, Ermenilerin, Kürtlerin, öteki halkların sözcüklerinden, baba dede armağanı gibi, faydalanmışlardı. Göçebe halkın toprakla, onun işlenmesiyle pek az ilgisi olduğu gerçek. Ne toprağı sürmeyi, ne topraktan ürün almayı biliyorlardı. Üretim araçlarının adlarını, toprağı işlerken üretilmiş sözcükleri, toprak işleme biçimlerinin sözcüklerinin aşığı yukarı hepsini yerli halklardan aldılar. Ev adları, şehir, köy adlarını ne kadar kendileri koymuşlarsa, o kadar da yerli adlardan almışlardı. Birçok deyimleri de... Bir de Anadolu tarihi geçiş yoludur. Hem kervanların, hem de kavimlerin... Bu geçişler de kültür ve dil zenginliği oluşturmıştu Anadoluda. Bir de Anadolu üç yanı denizlerle çevrilmiş bir kara parçasıdır. Denizcilerin de bu dile sözcük verdikleri olmuştur. Anadolunun tarihi de ilginçtir. Sümerler Anadolunun kıyıcığında kurmuşlardır uygarlıklarını. Asurlular, Urartular, Grekler, Hititler, Hurriler... Anadolu bir kültür birikimidir. Önce Şamanizm, sonra Müslümanlık, Musevilik... Bunlar Anadolu toprağının ürünleri, birikimleri olmuşlardır. Unutmamalı ki, Saint Paul bir Anadoluludur ve ilk Hristiyan kilisesi de Anadoluda kurulmuştur. Bütün bu birikimler Anadolunun dilini çok geliştirmiş, büyük bir edebiyat dili yapmıştır o dili. Türk aydınları dili arıtırken sadece İstanbul Türkçesiyle yetinmek zorunda kalmışlar, 1930'lara kadar Anadolunun zenginliğinden pek o kadar haberli olamamışlar-

dır. Cumhuriyetten sonra Mustafa Kemal Atatürk'ün hızlandırmasıyla geniş bir dil çalışması, Anadolu'ya bütünüyle dönüş başlamıştır. Bu yıllara kadar şiir, roman yazan birçok yetenekli kişi çok yoksul bir dille yazmak zorunda kalmışlardır. Bunların en yeteneklileri Nâzım Hikmet'in ilk şiirlerindeki dil epeyce yoksul bir dildir. Anadolu diliyle, bu aydınlar içinde, ilk ilişki kuran, o dil zenginliğinin farkına varan Nâzım Hikmet'tir. O da hapisane yüzünden olmuştur. Nâzım Hikmet, uzun süren hapisliğinden dolayı, hapisshanede Anadolu halkıyla, onun diliyle karşılaşmış, onlarla kaynaşmıştır. Onun ilk başeseri *Şeyh Bedrettin Destanı* Anadolu halkıyla karşılaşmasının ilk ürünüdür. Büyük Anadolu halk şiirinin, dilinin belli belirsiz damgasını taşır. Nâzım Hikmet, hapisshanede halkla aşılannıştır. Bu aşısı onun dilini, kültürünü geliştirmiş, başeserler yazmasına sebep olmuştur. Nâzım Hikmet'in şiirleriyle çok erken yaşlarda karşılaşım. Karacaoğlan'dan, Dadaloğlan'dan sonra o da benim şairim oldu. Ona da Yunus Emre, Pir Sultan Abdal, Abdal Zeyniki gibi hayran kaldım. Her zaman düşünüyordum, Nâzım Hikmet gibi bir dahi Anadolu halk aşısı almasaydı, bu Nâzım Hikmet olur muydu, Türk dilini böylesine zenginleştirebilir miydi? Nâzım Hikmetten sonra da Anadolu insanları edebiyata girdiler. Romanlar, şiirler yazdılar. Bu dil şehirde yetişmiş şairleri, yazarları da etkiledi. Onların dili de zenginleşti.

Bana gelince, ben Karacaoğlan'ın, Dadaloğlan'ın bölgesindenim. Karacaoğlan 16. yüzyıl, Dadaloğlan 19. yüzyıl şairiydi. Bunlarla birlikte daha yüzlerce şair, destancı ovada dolaşıyor, saygı görüyorlar, kutsallaştırılıyorlardı. Bunları iyi biliyordum. On yedi yaşımdan sonra da batı edebiyatıyla ilişki kurdum. Bunları büyük bir doymazlıkla okuyor, Balzac'ları, Tolstoy'ları, Çehov'ları, Stendhal'leri, Dostoyevskileri çevirilerinden okuyor, onları da destanlar, Karacaoğlanlar gibi özömsüyordum. İlk hikayemi, romanlarımı yazmaya başladığım 1946 yılına kadar dağarcığımı epeyce doldurmuştum. En çok da Çehova hayrandım. Nâzım Hikmeti tıpkı Karacaoğlan gibi ezbere biliyordum. Genç yaşında ölen büyük şair Orhan Veli tutkularımdandı. Onun da bütün şiirlerini ezberlemiştim. Sait Faik'in diline, anlatış biçimine hayrandım. Arif Dino bir Rimbaud hayranıydı. Birlikte on-

dan şiirler çeviriyor, günlerce onun üstüne konuşuyorduk. Rimbaud benim için yepyeni bir dünyaydı. Hiç başkalarına, başka şairlere benzemiyordu. Bu sıralar bol bol da Baudelaire, Verlaine, Rimbaud çevriliyordu. Çeviriler usta çeviriciler, iyi şairlerce yapılıyordu. Benim yapmak istediğim yeni bir anlatım biçimi, yeni bir dil bulmaktı. Çok iyi bildiğim sözlü edebiyat yazı diliyle pek uyuşmuyordu. Batılı anlatım biçimleri de başkaydı. Onların anlatış biçimleri dillerinden, uygarlıklarından geliyor olmalıydı. Bir de çok önceleri yazılı edebiyata geçmişlerdi. Biz, onların çoktan unuttuğu sözlü edebiyatı daha bütün yoğunluğuyla yaşıyorduk. Yüzlerce şair, yüzlerce destancı daha Anadoluda köy köy, kasaba kasaba fır dönüyorlardı. Dil çok tutucu, çok az değişkendi. Ne kadar yaşayan dil varsa, o kadar da ölmüş dil vardı. Benim ülkem ölmüş dillerin de bütün dünyada odaklarından birisiydi. Yeni bir edebiyat yapılırken yeni bir dil, yeni bir anlatış biçimi de kendiliğinden kurulmalıydı. Bunu bilinçle yapmak daha da sağlıklıydı. Benim talihim, Türk halkının dilinden, anlatış biçimlerinden faydalandığım gibi, Kürtçeden de faydalanma olanağımın olmasıydı. Her iki destan, masal, şiir birikiminin içindeydim. Bir de divan şiiri vardı. Bu şiir daha çok, bütün kalıplaşmalara karşın, söz ustalıklarıyla doluydu. Bu şiirle de ilişkilerim oldu. Kasabadaki komşularımdan birisi İstanbul Üniversitesinde Arap, Fars edebiyatları okutmuş bir profesördü. Yeni sürgünden dönmüş yalnız bir kişiydi. Dostluğumuz kaçınılmazdı. Komşumun birisi de dokuz yıl eşkıyalık yapmış, İstanbul Üniversitesinde okumuş, bir feodal aileden gelen çok kültürlü, özellikle tarih meraklısı bir kişiydi. Sohbetlerimiz gecelerce ve yıllarca sürdü.

Şiir tarihine ve anlatım tarihine baktığımızda bütün büyük anlatıcıların, şairlerin ne kadar karmaşık düşünceler, psikolojiler anlatırlarsa anlatsınlar, onları herkesin anladığıydı. En büyüklerin hepsi yalın, dolaysız konuşuyorlardı. İşe başlarken bu da sezgilerimin içindeydi.

Sorun Kürt ülkesinin duyarlılığını Türkçeye çevirmek olamazdı. Çünkü biz bir köyde tek bir Kürt eviydik. Van gölü kıyıları da benim doğduğum bu topraklara çok uzaktı. Yalnız onların destanları, türküleri benimle birlikteydi. Bir de ailemin anı-

ları, yaşayabildikleri gelenekleri, dilleri... Kürtçe Türkçeden çok ayrı bir dildi. Ben ikisiyle birlikte büyümüştüm. Kürtçenin dilimin oluşmasında ne kadar etkisi oldu, doğrusu bunun ölçüsünü bulamıyorum. Çocukluğumda Kürt destanlarını, masallarını, türkülerini Türklerinki kadar severdim. Hiçbir zaman bir Kürt destanını halka anlatacak kadar Kürtçem olmadı. Ama gençliğimde usta bir destancı gibi köylerde Türkçe destanlar söyledim. Karacaoğlu, Dadaloğlunu, Abdale Zeynikiden elbette çok biliyordum.

Alain Bosquet

8– Sizi yazmaya iten ya da gençliğinizde, bir gün gelip kendinizi yazma eylemine adayacağınızı size söyleyen özel bir olay oldu mu? O sırada kaç yaşındaydınız. Ya da belki daha önceleri başka düşleriniz, başka amaçlarınız var mıydı?

Yaşar Kemal

8– Çok küçüktüm. Kaç yaşında olduğumu bilmiyorum. Bir gün köyün kızları bir eğlencede toplu olarak türküler söylüyorlardı. Böyle türkülerini ilk olarak duyuyordum. Ben de öyle türküler söyleyebilirim, dedim ve onlara benzer türküler uydurmaya başladım ama, kimselere söyleyemiyordum. Sonraları köye aşıklar, destancılar geldi, onlara öykündüm. Beni buraya iten neydi bilemiyorum. Köyün kayalık dağına çıkar dağ üstüne, çiçekler üstüne türküler söylerdim kendi kendime. Ovada, kalede hep türküler söylerdim. Sonra da köylülere söylemeye başladım. Beni bu işe itenin ne olduğunu düşünüyorum, düşünüyorum bulamıyorum. Yazmadan, daha doğrusu söylemeden önce şu olayım ya da bu olayım, diye düşlerim olamazdı. Çok küçüktüm. Sonradan düşlerim oldu. On altı ya da on yedi yaşlarımda folklor derlemelerine başladım. İlk kitabım *Ağıtlar* da bir derleme kitabıdır. Bir de tekerlemeler, destanlar, masallar derledim. Karacaoğlanın, Dadaloğlunun, öteki halk şairlerinin derlenmemiş şiirlerini arayıp buldum. Bana kadar ağıtlar hiç derlenmemişti. Ağıtlar, kadınların ölümleri üstüne söyledikleri şiirlerdir. Daha doğrusu türkülerdir. Türkmende her kadın ölüsü üstüne ağıt söyler. Bu bir gelenektir. Bunlarla birlikte her ölüye ağıt yakan çok ünlü ağıtçılar

da vardır. Bunlardan ikisini yakından tanıdım. Biri Hasibe Hatun, ötekisi Telli Hatundur. Bunlar Türkmen beyleri soyundan geliyorlardı. Türkmende çok saygın bir yerleri vardı. Değer verdikleri ölülerin evlerine gidiyor, ölülerin üstünde ağıklarını söylüyorlardı. Bu gelenek Kürtlerde de vardı. En büyük düşüm bir bilim adamı olmak, doğu dünyasının folklorunu, etnografyasını araştırmaktı. Bunun için liseyi, üniversiteyi bitirmek, bir batı dili öğrenmek istiyordum. Okula devam edebileyim diye çok uğraştım ya, buna bir türlü olanak bulamadım, kendimi Çukurova tarlalarında buldum. Bütün yaşamım boyunca bir tek düşüm oldu, bundan sonra biraz daha, biraz daha güzel yazabilmek. Hikayeden, şiirden, romandan başka bir şey düşünmedim, diyebilirim. Politik yaşamım bile edebiyat ilişkisinden dolayıcıydı. Dünyayı doğru algılayabilmek, gerçeğe daha derinlemesine inebilmek, anlatımını gerçeğe bütünleştirebilmek...

Alain Bosquet

9– Tatalım ki bir gün yazı yazmaya karar verdiniz. O günkü kültürünüzü ve toplam bilgi dağarcığınızı bilmek isterdim. Yazmak bir kaprisin, önemli bir fizik gereksinmenin, anlaşılabilir bir deliliğin sonucu olabilir; ya da tersine, her yönden mantıklı ve istençli bir girişimin sonucu olarak doğabilir. Bu kararı hangi yılda verdiniz?

Yaşar Kemal

9– İlk şiirim ben on altı yaşındayken yayımlandı. Bu, kötü bir şiirdi. Çünkü geleneksel şiiri bırakmış, o sıralarda şiir yazan yavan şairlere öykünmeye başlamıştım. İlk hikayemi, adı “Pis Hikaye”dir, daha en iyi yazılarım içinde sayarım onu, yirmi üç yaşında yazdım. O zaman çok şey biliyordum. Arif Dino, Abidin Dino, Güzin Dinoyla tanışmış, onlarla dostluk kurmuştum. Adanadaki sosyalist genç bir edebiyat bölümünün içindeydim. Bir de Ramazanoğlu kitaplığı denilen Adanadaki büyük bir kitaplıkta çalışmıştım. Geceleri de kitaplıkta yatıyor, durmadan okuyordum. Gündüzleri de kitaplığa kimsecikler uğramıyor, ben gündüzleri de, bir kitap kurdu olmuş, oku ha oku ediyordum. Homeros, Yunan klasikleri, on dokuzuncu yüzyıl klasikleri benim düş cennetlerimdi. Ramazanoğlu kitaplığında otuz binden fazla kitap olduğu söyleniyordu. Askerlik gelip çatmasaydı, amacım kitaplığın büyük bir kısmını okumaktı. Ne kadar okumak mümkünse. Arif Dino, Güzin Dino sayesinde neleri okuyup, neleri okumayacağımı çok iyi biliyordum. Çok önceden ben de kimleri okuyacağımı biraz biliyordum ya. O sıralar Milli Eğitim Bakanlığınca değerli çevirmenlerden bir Dünya Klasik-

leri Kurulu oluşturulmuş doğudan batıdan harıl harıl çeviriler yapılıyordu. Roman, hikaye sanatının ne olduğunu anladığımı sandığım günlerde yazmaya başladım. Yazmadan önce roman, hikaye üstüne çok düşünüyor, önüme gelenle de, özellikle Arif Dinoyla geceler, günler süren konuşmalar yapıyordum. Benim yazma isteğim ne fizik gereksinme, ne delilikti. Bu işe bilinçle hazırlanıyordum. Hazır olduğumu anladığım gün de işe koyuldum. “Pis Hikaye”yi, 1946’da yazdım. O sırada Orta Anadolu da bir kasabada askerliğimi yapıyordum, vaktim boldu. Sonra İstanbul’a gittim, Fransız şirketinde gaz kontrol memuru oldum. Böylelikle İstanbul’u ev ev, mutfak mutfak öğrendim. Gaz sayaçları mutfaklarda olurdu da. Bu bir yıl içinde İstanbul’da hiç yazamadım. Günde 1800 basamak çıkıyordum ve çok yoruluyordum. 1948’de kasabam Kadirli’ye döndüm, pirinç tarlalarında gene su bekçisi oldum. Bir de daktilo aldım. 1948’de “Bebek” hikayesini yazdım. Ardından “Dükkancı”yı. 1949’da bir roman yazdım. 1950’de bir şeyler karaladım. Folklor çalışmaları yaptım. 1951’de *Hüyükteki Nar Ağacı* adlı kısa romanımı bitirdim. O yıl da İstanbul’a yeniden dönüp *Cumhuriyet* gazetesine röportaj yazarı olarak girdim. 1950’de Orhan Veli öldü. Bu ölüm bana çok ağır geldi. Onun öldüğünü gazetede okuduğum gün, bütün kasabada akşama kadar dolaşıp Orhan’ın öldüğünü önüme gelene söyledim. Hiç kimse aldırmadı. Bu da bana çok koydu. Yalnızlıktan bunaldım. Koskocaman, büyük şair Orhan Veli ölmüş, buna hiç kimse aldırılmıyordu. Kimsenin tüyü bile kıpırdamıyordu. O gün kasaba bana cehennem gibi geldi. Bu kasaba bana çok çektiymişti. Rusyaya casusluk yaptığımı onlar icat etmişler, bana yapmadıklarını bırakmamışlar, evimi taşlamışlardı. Bir de polis haftada bir kere evimi basıyor, evde bulduğu en küçük bir kağıt parçasını alıp götürüyordu. Her aramada da evin önü yüzlerce insanla doluyor, kalabalık bana bir tuhaf, aydan gelmiş bir yaratığa bakar gibi bakıyordu. Bu aramalarda en güzel romanım saydığım romanımı da candarma aldı götürdü. O romanı gecemi gündüzüme katarak öylesine çok çalışarak yazmıştım ki... 1949’da bütün günlerimi bu romana vermiştim. Yukarıda bu yıllarım boş geçmişti, demiştim ya... Bu romanın macerasını anımsamak istemedim hiçbir zaman, ondan olacak o yıllar-

ra boş yıllar dediğim. “Pis Hikaye”, “Bebek”, bu uzun hikayeler, daha yazdıklarımın en güzelleri içindeyse, bu roman da öyle olacaktı. Onu bir daha yazmaya yüreklilik gösteremedim. Belki bir gün yazarım. Ama öyle bir yoğunlukla, öyle taze bir lirizmle yazabileceğimi hiç sanmıyorum. Belki de o romana bir daha yanaşamayışım bu yüzdendir.

Bir daha yineleyeyim. Ben yazmaya bilinçle, istençle başladım. Ben profesyonel destancılar geleneğinden geliyorum. Homerosu sevmem, Stendhal’e büyük hayranlık duymam boşuna değildir. Gençliğimde en sevdiğim yazar Stendhal’di. Belki de o ekmeğini yazarak kazanmıyordu Balzac gibi. Ama o, herkesten daha çok profesyonel eski destancılar soyundandı. *Kızıl ile Kara*, *Parma Manastırı* her zaman benim baş ucu kitaplarım oldular. Gençliğimde bir esere başlamadan önce hep Stendhal’i okurdum.

Alain Bosquet

10 – Bu önemli noktada, yazınsal geleceğinizin tek kaynağınız olmadığını seziyorum. Ailenize ve içinde yaşadığınız ortama göre konumunuz neydi? Önemli bir görev yüklendiğiniz duygusuna kapıldınız mı? Önünüzde çizili bir yol var mıydı, yoksa keyfinize göre, biraz da bilinmeze doğru gitmekte kendinizi özgür hissediyor muydunuz? Bir taşralı ve yaşamını kazanması gereken bir adam olarak konumunuz neydi?

Yaşar Kemal

10 – Kendimi bildim bileli hep yazmak istedim. Her şey onun üstünde döndü. Yaşamımı kazanmak için pirinç tarlalarında su bekçiliğinden, traktör şoförlüğünden, öğretmen vekilliğine kadar, öğretmen vekilliğinden, pamuk toplayıcılığına, oradan batöz ırgatlığına, biçerdöver sürücülüğüne, tabelacılığa kadar çok işe girdim çıktım yaşamımı sağlamak için, ama tek amacım yazmaktı. Hep onun için hazırlanıyor, yaşamla, kitaplarla kendimi zenginleştirmeye çalışıyordum. Bir merakım doğayı yaşamaksa, onu gözlemlemekse, ikinci merakım da insanları yaşamak, insanları gözlemlemektir. Bir de sosyalizmdi en büyük tutkum. İnsanların sömürülmesi, açlığı, çalıştıkları halde kazanamamaları beni derinden yaralıyor, insanlığın bu inanılmaz kötü, adaletsiz durumuna baş kaldırıyordum. Yaşamımda bir süre geldi ki, hiçbir işte bir haftadan fazla kalamıyordum. Bir işe giriyordum, çoğu zaman da bu iş benim bedenimin kaldıramayacağı kadar zor işler oluyordu, ben işe girdiğim haftasında, on beş gününde polis beni arayıp buluyor, işten çıkarılıyordum. Haydi, başka iş... Böyle böyle, iş, iş, köy, kasaba Çukurovayı dola-

şıp duruyordum. İnsanın eşitliği, ezilmemesi, aşağılanmaması benim için kutsaldı. Bunun için bütün zulümler, ölümlerle karşı karşıya gelmelere pek aldırımıyordum. Ovada bana o kadar yüklendiler ki, sonunda sinirlerim bozuldu ve bu hastalık ben de beş yıl kadar sürdü. Her şeye karşı dayanıyordum. 1950'de candarmanın bana yaptığı işkenceyi uzun yıllar kimseye anlatamadım, en yakınlarıma bile. Kendimden ve bana işkence yapanlardan, insanlık adına utanıyordum. Sanki dünyada ilk işkence gören, insanlığı aşağılanan bendim. 1957 yılında, o zaman tanınmış bir gazeteciye, Türkiye'deki sosyalist liderlerden birisiyle tanışıyordum. Bu lider büyük hayranlık, saygı duyduğum Reşat Fuat Baranerdi, karısı da bir romancıydı. Ömrünün büyük bir kısmını, belki de yirmi yılını hapishanelerde geçirmişti, bana anılarını anlatırken, kendisine yapılan işkencelerden de söz etti. Öylesine çok işkence görmüş, öylesine çok aşağılanmıştı ki, bana yapılanlar onunkiler yanında bir okşama gibi kalırdı. Bundan sonra ağzım açıldı, önce Reşat Fuada, sonra da o gün, başka günler bana yapılan işkenceyi büyük bir coşkuyla ama gene de utanarak önüme gelene anlattım. En uzun iş olarak gazetecilikte kaldım. Sebebi de epeyce bir kurnazlıktan dolayıydı. 1951 mayısında *Cumhuriyet* gazetesine girdiğimde, ilk röportajım için Anadolu'ya çıkarken Ankarada oturan Abidin Dino'ya gittim. Ona sevinçle *Cumhuriyet* gazetesine girdiğimi söyledim. *Cumhuriyet*e beni gazetenin sahibi Nadir Nadiyle dost olan Arif Dino önermiş, ona, "size çifte kavrulmuş yontu gibi bir delikanlı veriyorum," demişti. Nadir Nadi Türkiye'ye gelmiş geçmiş en büyük demokrattı. Çok ileri bir adamdı. Onunla dostluğum daha başladığı gibi sürüyor. Beni Anadolu'ya röportaj için de gönderen oydu. *Cumhuriyet*e girdiğimde altı yedi ay kadar önce hapishaneden çıkmıştım. Yakalanma maceramı da bütün gazeteler büyüterek yazmışlardı. Adım o zaman Kemal Sadık Gökçeliydi. Abidin Dino dedi ki, sen bu adla gazetede bir ay kalamazsın, polis seni öğrenir öğrenmez gazeteden attırır ve Nadir Nadi de seni koruyamaz. Orada adımla değiştirdik ve adım Yaşar Kemal oldu. Polis benim Kemal Sadık Gökçeli olduğumu ancak 1953 yılında, o da tesadüfen öğrenebildi. O zamana kadar gazeteci olarak çok ünlenmiş, ilk kitabım *Sarı Sıcak* da çık-

mişti. Polis beni gazeteden attırmaya çalıştı. O zaman gazetenin Genel Yayın Müdürü büyük piyes yazarı Cevat Fehmi Başkut-tu. O da Nadir Nadi gibi bir insandı. Polis Müdürü Nadir Na-diye ve Cevat Fehmi Başkuta epeyce baskı yaptı. Gazeteye gel-di gitti, beni, bu iki adamın elinden alamadı. *Cumhuriyet*te çalış-mam 1963'e kadar sürdü. 1963'te önce ben gazeteden politik se-beplerden kovuldum. Nadir Nadi bana o zaman çok üzüldüğü-nü bildiren bir mektup yazdı. O zaman Cambridgedeydim. İn-giltereden döndüğümde işsiz kaldım. Hangi gazeteye başvur-dumsa beni kimse işe almadı. Oysa ben *Cumhuriyet*te çalışırken bana astronomik paralar teklif ediliyordu. Bana bu teklifi ya-panlar yüzüme bile bakmıyorlardı. O zamana kadar dört roman yazmış, batı, doğu dillerine çevrilmeye başlanmıştı bu roman-lar. *İnce Memed* İngilterede Best Seller listesine girmişti. Aynı yıl içinde gazeteden, Nadir Nadi, Cevat Fehmi Başkut da içinde on sekiz kişi daha kovulmuştu. Hükümetin baskılarından ve gaze-tenin öteki ortaklarının bu baskılara dayanamamalarından do-lay. O gün bu gündür romanlarımın geliriyle geçiniyorum. Bir de, 1952 yılında karım Thildayla evlenmişim. Karım İngilizce-yi, Fransızca'yı iyi biliyordu. Bir de İspanyolcası vardı. Romanla-rımın gelirinin yetmediği zamanlar da karım çalışıyor, kıt kana-at geçiniyorduk. Bir de bakmak zorunda olduğumuz bir çocu-ğumuz vardı. Türkiyede ve dışarıda da gittikçe tanınıyordum. Bu da biraz para getiriyordu. 1963'ten 1965'e kadar ışksız, su-suz, yolsuz bir evde yaşamak zorunda kaldık. Bu ev bir gazete-ciler kooperatif eviydi. Belediye elektrik ve su vermiyordu. Yol-lar da yapılmamıştı o zamanlar. Bu koşullar içinde harıl harıl çalışıyor, romanlarımı yazıyordum. *Cumhuriyet*te çalıştığım on iki yıl süresinde 4 roman yazabilmişim. *Cumhuriyet*ten atıldıktan sonra on yıl içinde 10'dan fazla roman yazdım. Hiç engel ta-nımadan çizdiğim yol üstünde ilerliyordum. Yoksulluk korkunç bir şeydi. Ben de çok yoksulluk çekmişim. İstersem çekmeyebi-lirdim. Çok para kazanabilir, zengin bile olabilirdim. Ama söz benim için kutsalı. Sözün gücüne inanıyordum. İnsanoğlunun yoksulluğu alçakça bir şeydi. Buna karşı koymayan, sömürüyü yutan yazar değil, insan bile olamazdı bana göre. Bu benim ya-şamımdan daha değerliydi. Bu iki kutsal kavram için her şeyimi

verebilirdim. Her zaman biraz ekmek, bir başımı sokacak oda, orada yazabilmek... O kadar. Thilda da her zaman bana uydu, beni destekledi. Benim yoksulluğuma katlandı. Oysa onun yaşamı benimki gibi değildi, olmayabilirdi de. Babası bir banka müdürü, dedesi Osmanlı sarayının baş doktoru, Türk tıp tarihinde ünlü olan bir paşaydı. Benim inandıklarımın inandığı için, o da hiçbir şeye aldırmadan, benim yaşamıma katıldı.

Tesadüfler bana yardım etti, diyebilirim ama, her şeyi bilinçle, çizgimden hiç sapmayarak, bilerek yaptım. Önemli görev gelince, ben, o sıralar yazılarımın yayımlanacağını bile bile miyordum. O zaman hikayelerimi çok ünlü bir dergiye göndermiş, derginin sahibi olan yazardan çok övücü mektuplar almıştım. Yazar, hikayelerimin çok sert olduğunu, bugünlerde böylesi hikayelerin yayımlanamayacağını söylüyordu. Bir tek satırım çıkmasa da, benim işim yazmaktı ve işimi ömrümün sonuna kadar sürdürecektim. Öyle de yaptım. Gazeteci olarak tanınıyordum. Röportaja yeni soluklar getirmiştım. İsteseydim, çok ünlü ve zengin bir gazeteci olarak ömrümü tamamlayabilirdim. En sıkıştığımız günlerde bile kendimizi iyi bir yaşamla değiştirmek ne Thildanın aklından, ne de benim aklımdan geçti. Çocukluğumdan bu yana hep kendimi başına buyruk ve özgür saydım. Ne pahasına olursa olsun hiçbir engeli tanımadım. Özgürlük, boyun eğmeme benim içimdeydi.

Alain Bosquet

11 – *Bana ilk siyasal ilgilerinizden ve bir yurttaş olma bilincine ulaşmanızdan söz edin. O sırada, Türk halkının geleceği konusunda kesin düşünceleriniz var mıydı? Atatürk yaşıyor, Hitler iktidarda –ya da olacak – Stalin tek başına hüküm sürüyor ve oldukça uzaktaki demokratik ülkeler sizin gibi genç bir delikanlıya fazla bir ilham vermiyor. Edouard Herriot’nun ya da Edouard Daladier’nin Fransa’sının sizi ilgilendireceğini, bir an bile düşünmek olası değil. Aynı şey kesin olmak koşuluyla Baldwin’in ya da Chamberlain’in İngiltere’sine karşı tutumunuz için de doğru olmalı.*

Yaşar Kemal

11 – Nasıl oldu bilemiyorum, kendimi Adanadaki sosyalistlerin içinde buldum. Daha ortaokulun ikinci sınıfındaydım. Aramalar içindeydim. Bir de kendimi çok göstermek istiyordum. Bir şeyler yapmalıydım. O zamanlar Adanada sosyalist işçi liderler vardı. Çoğu da hapishanelerden geçmişti. O zamanlar da Türk işçiler çalışmaya Almanyaya gidiyorlar. Bunlar Almanyadaki Spartakistlerle ilişkiliydiler. Belki de çoğu Spartakist Partiye üye olmuşlardı. Onlarla tanıştım. 1943’te ilk olarak karakol gördüm. Adana Pamukpazarı Karakolunda on gün kadar kaldım. Karakol bir karabasan gibiydi. Bir karanlıktan başka hiçbir şey anımsamıyorum. Bu sıralarda da romancı Orhan Kemal beş yıl yattıktan sonra hapisneden çıkmış Adanaya gelmişti. Hapiste üç buçuk yıl Nâzım Hikmetle birlikte yatmıştı. O zamanlar hikayeler yazıyor, asıl adı Raşit Kemaliydi ya, Orhan Kemal adıyla dergilerde yayımlıyordu. İşçiler, Orhan Kemal, öteki sosyalist

yazarlar, şairler, Arif Dino, Abidin Dino, başka çok ilginç, kurtuluş savaşında dövüşmüş ilerici kişiler hep bir aradaydık. Bütün dünyadan, Hitler'den, İngilizlerden, Fransızlardan, Stalin'den, Leninden haberimiz vardı. Çinin iç savaşını günü gününe izliyorduk. Dahası da Hitler Anadolu'yu işgal ederse nasıl bir savaş vereceğimizi, halkla nasıl ilişkiler kuracağımızı, bir gerilla savaşına ne biçim gireceğimizi tartışıyorduk. Fransız direnişçilerini de günü gününe izliyorduk. Kurşuna dizilenleri, her şeyi, her şeyi... Dil bilen arkadaşlarımız yabancı radyoları izliyorlardı. Olanagımız oranında dünyaya antenlerimizi germiştik. Nâzımın dediği gibi kırk günlük yolda yaprak kıpırdasa ondan haberli olmak istiyorduk. Elimize geçen, daktiloyla yazılmış, ya da Atatürk çağında basılmış sosyalist klasikleri ya toplu olarak okuyor, ya da elden ele dolaştırıyorduk. Bunların hemen hepsi de yasaklanmış kitaplardı. Nâzım Hikmetin şiirleri çok az bir sürede hapishaneden elimize ulaşıyordu. Benim Ramazanoğlu kitaplığında çalışmam da işe yarıyordu. Bütün günlük gazeteler, dergiler geliyordu kitaplığa... Bütün bu sosyalist kavgada çok iyi insanlar, yöneticiler de gördüm. Kütüphaneye beni o zaman Halkevleri başkanı olan genç doktor Kemal Satır almıştı. Polisin baskısına pek aldırımıyordu. Dr. Kemal Satır sonraları İnönü kabinelerinde bakanlıklar da yaptı. Sonra da Başbakan yardımcısı oldu. Gene de istediğim kadar kalamadım kitaplıkta. Çeltik su bekçiliğini de gene babamın dostlarından birisinin oğlu bana buldu. Her zaman da, candarma, polis ne derse desin beni bırakmadı. Doğrusu ben de işimi iyi görüyordum. Yöneticilerin bir kısmı, dahası da namuslu insanlar beni tutuyorlardı. Sonraları onların da, benim de başıma türlü işler açıldı.

Alain Bosquet

12 – Gençliğinizin Türkiye’si tam anlamıyla toparlanmaya çalışan bir ülkedir: Osmanlı İmparatorluğu büyük kayıplarla dağılılı ancak on yıl olmuştur. Kadınlar çarşaf giymemektedir, bir parlamento vardır ve — çağdaş bir ülkenin tarihi için örneği olmayan bir öge — alfabeniz değişmiştir. Bir ülkenin, büyük altüst olmalar sonucunda dilini, alışkanlıklarını, rejim ve yasalarını değiştirdiği görülmüştür; ama alfabe-sini asla. Tek başka örnek, biraz ürkekçe girilen ve hemen vazgeçilen, İrlanda’daki değişikliktir. Eamon de Valera tam bir alfabe değişikliğine gitmemiştir ama 1920 yılında İngilizce’nin yerine koymak istediği Kelt dili, biraz değişik karakterlerle yazılıyordu. Bu ulusal değişimden bunca kısa bir süre sonra, başkentli olmayan biri olarak — onun da adı değişti ve Costantinople İstanbul’un önünde kayboldu gitti — o gün-lerdeki sizi düşünabiliyorum. “Ne olacak benim Türkiye?”

Yaşar Kemal

12 – Türkiyede alfabe 1928’de değişti. Ben ilkokulu bu alfabey-le okudum. Başladığımda ilkokula Arapça yazı diye bir yazı-nın varlığından bile haberim yoktu. Kuran yazısı olarak biliyor-duk Arapça yazıyı sadece. O zamanlar Türkiyede ancak yüz-de on, dahası da, çünkü istatistikler yoktu o zamanlar, belki de yüzde beş ancak okuryazar vardı. Okuryazarlık küçük bir taba-kanın tekelindeydi. Bizim köyün imamı bile okuryazar değildi. Benimle arkadaşım Memet Şahin köyün ilk okuryazarlarıydık.

Bu sorunuza bir anımla karşılık verebilirim ancak. Biz Me-metle her sabah evden, okula gitmek için çıkıyor, Ceyhan ırma-ğını salla geçiyor, okulun bulunduğu Burhanlı köyüne bir sa-

atte gidiyor, akşam da geriye dönüyorduk. Çok yağmurlu havalarda da, Memet ablasında kalıyor, ben de o köydeki bir akrabamın evine sığınıyordum. Yolda gidip gelirken boyuna hayaller, düşler kuruyorduk. Bir de bir şiir ezberletmişlerdi bize okulda. “Sen ne güzel bulursun / gezsen Anadoluyu / dertlerden kurtulursun / gezsen Anadoluyu. / Billur ırmakları var / buzdan kaynakları var / ne hoş toprakları var / gezsen Anadoluyu.” Bu Anadolu dedikleri yer bizim artık düş dünyamız olmuştu. Büyüdüğümüzde ne yapıp ne edecek, çok güzel atlara binip bu Anadoluya gidecektik. Orada yeşil ormanlarda, billur kaynaklarda, bu cennette yaşayacaktık. Çukurova sıcaktı. Sıtmalanmayan kimse yoktu. Sivrisinekler bulut gibi geliyor, insanları, hayvanları bile kan içinde bırakıyorlardı. Biz kamyandan, ottan kulübelerimizde hayvanlarımızla birlikte, koyun koyuna yaşıyorduk. Ceyhan ırmağı çoğu zaman kahverengi akıyordu. Suyu küplerde birkaç saat durulttuktan sonra içiyorduk. Yoksa çamur gibi oluyordu su. Yoksulluk diz boyuydu. Yediğimiz, her gün buğday çorbası, bir de süt, yoğurt oluyordu. Eti yıldan yıla, o da kurban bayramlarında buluyorduk. Ve bu durumda o Anadolu dedikleri, şu Toros dağlarının arkasıydı orası, bizim düşlerimizin cenneti olmuştu. Her gün, her gün Anadolu konuşuyor, bu cennetin özlemini çekiyorduk. Bütün peri masalları da bize göre Anadoluda geçiyordu. Bir gün nasıl olduysa Anadolunun bizim buralar olduğunu öğrendik. Bir türlü inanamadık. Memetle ikimiz büyük araştırmaya girdik, önce öğretmene burasının Anadolu olup olmadığını sorduk. O burasının Anadolunun bir parçası olduğunu, hem de en bereketli, en güzel bir parçası olduğunu söyledi. Ya şu mor dağların arkası neresiydi? Orası da Anadoluydu. Oralarının toprakları çok verimsizdi ve insanları da çok yoksuldu. O kadar yoksullardı ki, kış yaz Çukurovaya çalışmaya geliyorlar, buradan, o kadar çalıştıktan sonra, üstelik de sıtmalanarak geriye dönüyorlardı. Bir kısmı da sıcağa, sivrisineğe dayanamayarak ölüyorlardı. Öğretmen de, öteki sorduklarımız kimseler de bizi inandıramamıştı. Bunlar doğruysa o adam bu şiiri niçin öyle yazmıştı? Bizim köyün salından çok insan geçiyordu. Biz Memetle boş zamanlarımızda salın iskelesinde duruyor, gözümü-

zün tuttuğu, özellikle kravatlı kimselere burasının neresi olduğunu soruyorduk. Hepsi bir ağızdan burası, Çukurovadır, diyorlardı. Ya Anadolu neresi, o da burasıydı. Sonunda inandık ki, burası da Anadolu. Memetle bir daha o yalancı şiiri okumadık ve Anadolu üstüne hayaller kurmadık. Arkasından da kendimize başka bir düş dünyası kurduk. Bütün köy çocuklarını da bu yeni düş dünyamıza inandırdık. O dünya amcamın türkülerinde söylediği Van gölü cennetiydi. Bütün köyün çocukları kız erkek karar verdik, oraya kaçacaktık... Ne yapıp eyleyecek oraya gidecek, bu cehennemden kurtulacaktık. Amcam da her seferinde Van gölünü biraz daha, biraz daha güzelleştiriyordu. Bir şiir bizi hayal kırıklığına uğratmıştı. Amcamın türküsü? Bunu hiç düşünmüyorduk bile. Bütün düşlerimizde Van gölü vardı ve bütün peri masalları orada geçiyordu. Sonunda bir gün Van gölü yolculuğuna çıktık da bütün köyün çocukları... Oraya ulaşamadık ya, çoğumuz birkaç gün yürüyünce geriye döndü ya... Van gölü de düşlerimizde bütün tazeliğiyle kaldı. Orası da Anadoluydu ya, o başka bir Anadoluydu.

Benim köyümde hiç kara çarşafı kadın görmedim. Kadınlar ve erkekler her zaman bir aradaydılar. Bir tek aykırılık vardı. Büyük şöenlerde kadınlar ayrı yemek yiyorlar, erkekler ayrı. Kürtlerde de, halay çekilirken, bir kadın, bir erkek diziliyorlardı halaya, kol kola.

O zamanlar ne İstanbullu duymuş, ne de Türkiyeyi biliyorduk. Yalnız köy odasında Mustafa Kemalın büyük boy bir resmi asılıydı mareşal üniformasıyla. Sarı saçlı, mavi gözlüydü Mustafa Kemal Paşa. Yanında da atı duruyordu. Arkasında da bir göl. İlk gölü o resimde gördük. Onun göl olduğunu da büyüklerden öğrendik. Mustafa Kemal Paşa Yunanlılarla savaşmış, onları yenerek denize dökmüştü. Bunu da askerden gelenlerden, Yunan savaşına girenlerden öğrenmiştik. Bu göl çok güzeldi. Ancak bir parçası gözüküyordu ya, bu göl olsa olsa Van gölü olabilirdi ve koskocaman Mustafa Kemal Paşa başka bir gölün kıyısında duracak değildi ya. Böyle bir adam dursa dursa ancak Van gölü kıyısında oturabilir, durabilirdi. Kaçıştan sonra Mustafa Kemalın Ankarada oturduğunu, oraların toprağının da ağaçsız, susuz, kıraç topraklar olduğunu öğrendiğimizde de yıkıldık. Ama

Memetle ikimiz bu gizimizi hiçbir çocuğa söylemedik. İimize gömdük. Herkes yalan söylüyordu. Okuduğumuz kitaplar da... Zaten kitaplar hep yalancıydı. Okuduklarımız hiç bizim yaşamımıza benzemiyordu ki...

“Benim Türkiyem ne olacak.” O zaman hayallerimizde, düşlerimizde bile yoktu. “Biz ne olacağız?” Onu da düşünemiyorduk. Salt kaçmak. Amcamın güzel sesiyle türkülerinin anlattığı diyara. “Turnalar, turnalar, yüksek göklerden uçup giden eğrim eğrim turnalar, benden Van gölüne selam söyleyin. Mavi sularına, buz gibi pınarlarına. Dağlarında gezen ala geyiklerine. Süt ve bal akan yeşil ovalarına...”

Alain Bosquet

13 – İkinci Dünya Savaşının eşiğinde politik ve yazınsal düşünceleriniz nelerdi? Türkiye, iki tarafın da sayısız casusuyla, savaşta tarafsız kalacaktı. Bu özel durum, tavır almanıza yardımcı oldu mu? Kişisel geçmişinizin bu noktasına gelmişken, 1940-45 yıllarının Kürt sorununu üstüne düşüncelerinizi söyler misiniz? Bizde yalnızca profesyonel tarihçilerin bu konuda bir-iki bilgileri — yaklaşık olarak — var. Sizin bilincinizde gerçekten varolan bir konu mu bu; yoksa yalın bir düşünce mi? Öte yandan, o sıralarda, okuduğunuz başlıca kitapları bilmek isterim.

Yaşar Kemal

13 – Yukarda da söyledim ya, bir Türkmen köyünde büyümüş-tüm. Kürtler hakkında aileden duyduklarımdan başka bir şey bilmiyordum. Doğduğum köyün insanları da bizi kendilerinden hiç ayırmamışlardı. Hiçbir biçimde bize başka türlü davranmamışlardı. Üstelik de babamın birçok insana iyilikte bulunduğundan dolayı beni el üstünde tutuyorlardı. Öylesine yaramaz bir çocuktum ki, benim gibi bir belayı ancak bu köyün insanlarının hoşgörüsü köyde böyle iyi yaşıtıyordu. İlk olarak Kürtlerin başkaldırılarını gene türkülerinden, destanlarından öğrendim. Bir de babamın sağlığında onun amcası Kürt beyi Gulihan Bey, bütün ailesiyle buraya sürgüne gönderilmişti. Bunun sebebini de öğrenmiştim. Şeyh Sait adlı Kürt din adamı baş kaldırmış, Türk ordusuyla çarpışmış, yenilmişti. Babamın amcası da, bütün Kürt Beyleri gibi sürgüne gönderilmişti. Çok iri, apak sakallı, yakışıklı, çok güzel konuşan, ağırbaşlı bir kişiydi. Güzel

de giyiniyordu. Kürtçeyi de, Türkçeyi de aynı güzellikle konuşuyordu. Onunla birlikte Beyliğin şairi de gelmişti. Yenilgiler üstüne, geçmiş savaşlar üstüne sabahlara kadar destanlar okuyordu. Bu savaşlar ya Osmanlılara karşı, ya Iraklılara karşı ya da İranlılara karşı savaşmış kişilerin kahramanlık destanlarıydı. Bu destanlar beni çok ilgilendiriyordu. Bir de öldürülen eşkıya dayımın, yani anamın kardeşinin üstüne söylenmiş destanları uzun uzun söylüyordu. İnanılmaz güzellikte bir sesi vardı ve Bey, destancısıyla övünüyordu. Dünyada onun gibisi yoktu. Tıpkı Abdale Zeyniki gibi bir destancıydı o. Onun adını unutmşum. Ya da hiç söylememişlerdi bana. Onu Dengbej, yani destancı, diye çağırıyorlardı hep.

Kürt sorununa gelince, elbette Kürt sorunu üstüne çok düşündüm. Sekiz yıl İşçi Partisi Yöneticileri arasında bulundum. Merkez Yürütme Kurulu üyeliği, Propaganda Kolu Başkanlığı yaptım. Partide Kürt kökenli arkadaşlarım oldu. Ben Kürt sorununu hep sosyalizm çerçevesinde düşündüm. Kürt sorununu sosyalist savaşımın dışında tutmuyordum. Birçok Kürt politikacılar da benim gibi düşünüyorlardı. Bir de Türkiyede, sosyalist savaşımına karşı, gerçek bir demokrasi hiçbir zaman gerçekleşmemişti. Son kırk yıllık demokrasi savaşımında da Türkiye demokratları hep yenilgiye uğramışlardı. Kırk yıllık demokrasi savaşımında Türkiye kimi zamanlarda demokrasiyle yönetiliyormuş gibi gözüküyorsa da, örtülü bir faşizmin baskısından hiçbir zaman kurtulamamıştı. 1970'lerde Türkiye İşçi Partisinin kapatılması da Kürt sorunu yüzünden olmuştu.

Bu sıralar, yoğun bir biçimde Nâzım Hikmetin, elden ele doluşarak gelen şiirlerini okuyor, onun vardığı dili güzelleştirme, dili yeniden yaratma, zenginleştirme çabası bana ışık tutuyordu. Bu sıralar askerdeydim, bir hastanede çalışıyordum. Hastanenin başhekimisi Dr. Yusuf Balkan bir albaydı ve Türkiyede tanınmış bir kişiydi. 1919'larda, Mustafa Kemal Paşa Samsuna çıktığında ve Kurtuluş savaşını hazırlamak için kongreler yapmaya başladığında İstanbul aydınları içinde bir çoğunluk Türkiye'nin Amerikan mandasını kabul etmesini istiyorlardı. Bu düşünce gittikçe de güç kazanıyordu. Erzurum Kongresinden sonra Mustafa Kemal Paşa Orta Anadoludaki Sivasta da bir kong-

re toplamıştı. Bu kongreye, Üniversiteden kaçarak iki tıp öğrencisi gelmiş, Mustafa Kemal Paşayla görüşmüşler, Türk ulusunun hiçbir zaman hiçbir mandayı kabul etmemesi gerektiğini, etmeyeceğini ona söylemişlerdi. Atatürkün sonradan, günlerce Büyük Millet Meclisinde, Cumhurbaşkanı olarak okuduğu BÜ-YÜK NUTKUNDA bu iki gencin adı da sevgiyle geçer. Bunlardan birisi Yusuf Balkan, ötekisi Hikmet Borandı. Savaştan sonra bunlar Üniversiteyi bitirmiş, Yusuf Balkan kulak burun boğaz uzmanı, Hikmet Boran da operatör olmuştu. Yusuf Balkan orduda albaylığa kadar yükselmiş, benim askerliğimi yaptığım Kayseri Asker Hastanesine başhekim olmuştu. Sonradan Türkiye İşçi Partisi Başkanı olan İstanbul Üniversitesinde hocalık yapan, Sorbonda okumuş, demokrasi savaşımında başı çekenlerden birisi olan Marksist Mehmet Ali Aybar da o zaman Kayseride askerliğini yapıyordu ve Dr. Yusuf Balkanla arkadaştı. Beni onunla tanıştırdı. Daha önce şiirlerimi Dr. Balkana okumuş o da şiirlerimi çok sevmiş, beni tanımak istemişti. Dr. Balkan Nâzım Hikmetin şiirlerinin çoğunu ezbere okuyordu. Nazımın yazdığı bütün şiirlerin de, birçoğu benim elime geçmemişti, hepsi onda vardı. Bu benim için büyük bir hazineydi. Albay Dr. Yusuf Balkan, beni Kayserinin yakınındaki güzel bir kasaba olan Talasa gönderdi. Hastane bomboştu. Bu hastaneyi Amerikalılar yapmışlardı. Sadece biz bu boş hastaneyi bekliyorduk. Hiçbir iş yoktu. Söylemeye gerek yok, ben sadece ilkokul mezunu olduğum için rütbem erdi. Talasta Faruk Molu, Sait Molu diye Üniversitede okuyan iki ilerici gençle tanıştım. Bunlar Kayserinin köklü ailelerinden birisindendiler. Bu iki kardeşin Talasta, yazlık olarak kullandıkları, güzel, büyük bir elma bahçesi içinde bir evleri vardı. Kitaplıklarında da çok kitapları vardı. Ben burada da bir cennet bulmuştum ve hastaydım. Sinir bozukluğum burada geçmeye başlamıştı. Delikanlıların kitaplıklarında aşağı yukarı Türkçeye çevrilmiş bütün klasikler vardı. Evin anahtarını bana verdiler. O iki yıl içinde çevrilmiş bütün Dostoyevskileri, Çehovları, Tolstoyları, Türk klasiklerini, *Binbir Gece Masallarını*, Doğu klasiklerini okudum. Daha önce de söylemiştim ya, Homerosu, Cervantes'i, Shakespeare'i, Molière'i okumuş, Charlie Chaplin'i biliyordum. Bunlar benim önümdeki büyüklerdi.

Bunlara hayranlığım sonsuzdu. Gittikçe edebiyat bilincim geli-
şiyordu. Ne yapmam gerektiğini anlamaya başlıyordum. Bun-
lar arasında, özellikle, beni Çehovun sanat anlayışı, onun dün-
yaya bakışı ilgilendiriyordu. Charlie Chaplin'i de Çehovla bir tu-
tuyordum. Zola, Balzac da Türkçeye çok çevrilmiş yazarlardı.
Germinali o yıllar ne kadar çok okuduğumu gerçekten anımsa-
mıyorum. Çok sayfalarını ezberlemiştim. Buna karşın bu yazara
bir türlü ısınamıyordum. Stendhal'e ne kadar hayransam Zola'yı
da o kadar sevemiyordum. Yalnız o benim için bir kahramandı.
Onun yapıtlarını kişiliğinden ayırıyor, kişiliğine büyük hayran-
lık duyuyordum. O zamanlar okuduklarım arasında Dumas'lar,
Victor Hugo, Gorki, Gogol de vardı. *Sefillerle* ancak birkaç ay uğ-
raştım. Beni sarsan kitaplardan birisi de Gogolün *Ölü Canları*y-
dı. Onu hep *İlyadaya* benzetiyordum, anlatış, tipleri çiziş biçi-
mi bakımından. Söylemeye gerek yok *Don Kişot* başucu kitabım-
dı, onu dönüp dönüp okuyor, onun üstüne de eleştirisel bir araş-
tırma yapmaya çalışıyordum. *Don Kişot* üstüne Arif Dinonun,
Nâzım Hikmetin söylediklerini de hiç unutmuyordum. Şolohof
da o zamanlar yazarlarımdandı. Amerikan yazarları da o za-
manlar çevrilen yazarlardandı. Amerikan yazarlarını kendime
yakın buluyordum ya, ille de Çehov. Bir Çehov tutkunu olmuş-
tum. Kitaplar üstüne, yazarlar üstüne sayısız düşünceler geliştiri-
liyordum. Gece gündüz düşünüyordum. Ve yazmaya başla-
dım. İlk hikayem "Pis Hikaye"den sonra "Kızamık" diye bir hi-
kaye daha yazdım. Uzun, belki de yüz sayfalık bir hikayeydi bu.
Sonra da *Demir Çarık* diye bir romana başladım. Bu roman ve
"Kızamık" sonradan polisin dosyalarına gitti ve daha da elime
geçmedi. Sonradan bir de roman gibi bir şey yazmıştım. Arzu-
halciyken bana bir adam gelmiş, başından geçenleri anlatmıştı.
Onun arzuhalini yazdıktan sonra, bir ay da oturup başından ge-
çenleri yazmış, sonra da onu romanlaştırmıştım. Bunu da polis
aldı. O kadar sevmiştim ki o romanı, bir daha öyle bir şey yap-
abileceğimi hiç sanmıyorum, o romanı polis alınca nerdeyse has-
talanmıştım. Romanı polislerin elinden kurtarmak için çok ça-
baladım ama başaramadım.

O zamanlar candarma, polis folklor derlemelerimin birço-
ğunu aldı. Onları da bir daha bulamadım.

Alain Bosquet

14 – Bir yazar bedeni ve ruhuyla yaratıcılığa atılmaya karar verdiği zaman takınabileceği birkaç tavır vardır ve bu bir kişisel yapı meselesidir. Kimileri, biraz onları taklit etmek pahasına da olsa, olabildiğince çok kitaba yutmak isterler. Kimileri de tazeliklerini, özgünlüklerini korumak için hiçbir kitap okumamayı (ya da hiçe yakın) yeğlerler. Sizin tutumunuz ne oldu? Ya da bu, soruyu yanlış koymak mı olur? Kimi zaman önce yazılır, ünlü olmanın ilk sonuçlarının tadı alınır; daha sonra sıra kendi kendini yetiştirmeye, bilgilenmeye gelir.

Yaşar Kemal

14 – Benim tavrım doğayla, kitapla, insanla alabildiğince zenginleşmekti. Bunun o zamanlar bilinçli mi, ya da bir içgüdü mü, bir yerlerden bir dürtü mü, bilincinde olup olmadığımı bilemiyorum. Hikaye yaz, roman yaz, diyen arkadaşlarıma daha düşüncelerim oluşmadı. Daha hikaye, roman yazacak kadar bu sanatı anlamadım, diyordum. Yazmaya karar verdiğimde de ne yapacağımı aşağı yukarı biliyordum. Büyük bir doymazlıkla, ustalar ne yapmışlar, diye okumaya çalışıyordum. Okumaya, anlamaya. İnsanlar kimdi, doğa neydi, merakım engel tanımıyordu. Küçük bir ot parçası, bir pınarın akışı, bir kelebeğin saatlerce kıpırdamadan bir dal, bir yaprak üstünde duruşu benim için bir tansıktı. Yeni bir kuş tanımak, yeni bir insan davranışına tanıklık etmek benim için bir sevinç, bir aydınlık kaynağıydı. Pirinç tarlalarında bekçilik yapmam, bundan önce de, bundan sonra da beni doğa üstüne bilinçlendirmişti. Su bekçiliği yaparken, köylüler su çalmasınlar diye, Toroslardan inen Savrun

çayını ovada döküldüğü Ceyhan ırmağından Toroslardan çıkan kaynağına kadar haftada bir ya da iki kere çıkıp inmek zorundaydım. Yukarıda küçük küçük çeltik eken köylüler suyu azaltıyorlardı. Ben bekçi olarak onların kaçak çeltiklerini kurutmuyor, suyu nasıl çalacaklarını öğretiyordum onlara. Yeni, iyi bir teknik geliştirmiştım. Köylülere suyu geceleri çalmalarını öğüt-lüyordum. Hem de köylülerle kardeşçe bir dostluk kurmuştum. Onlar benim söylediklerimden dışarıya çıkmıyorlardı. Gidip gele gele Savrun çayıyla da kardeş olmuştum. Toroslardan Savrun gibi çok su iniyordu bütün ovaya. Ben bu suları da iyi tanı-yordum. Bu benim yaşamımdı. Yazmak için, çizmek için değil-di. Salt bir meraktı. Suların kaynağını görmek benim merakım-dı. Daha da en büyük meraklarım arasındadır, *İlyadada* geçen suların da, sonraları, gazeteci, yazar olduktan sonra gittim İda dağındaki kaynaklarını buldum. İdada hani iki kaynaktan bi-risi bal gibi tatlı, ötekisi de acı akar ya, onları da buldum. Sula-rın göğünde süzülen üç de kartal gördüm ya benim sevincime diyecek yoktu. O gün neredeyse Homeros gibi destanlar söyle-yecektim, değneğimi kucağıma çekip. İda dağına *İlyadayı*, *Ody-sseiai*yı Türkçeye manzum olarak çevirmiş Azra Erhatla birlikte gitmiştik. Azra Erhat benim o günlerdeki sevincimden, tavrım-dan o kadar etkilenmiş ki, Homerosoğlu Yaşar Kemal, diye bir de yazı yazdı. Birden farkına vardım ki, bu Toroslardan akar su-ların hiçbirisi ötekine benzemiyordu. Oysa Savrun suyunu ya-şamadan bütün sular birbirlerine benziyordu. Bu ayrıntıyı an-lamam beni çok şaşırttı. Savrun suyunu yaşarken çok da balık, bitki, çiçek, ağaç görmüştüm. Çok da arı, böcek, kurbağa, yılan, kaplumbağa, bukalemun görmüştüm. İnsanlar da doğayı, doğa-nın içinde yaşayan insanlar da, başka türlü anlıyorlardı. Benim şimdi vardığım anlayışa onlar çoktan ulaşmışlardı. Doğanın ay-rımına varmak onlar için bir gelenek, daha doğrusu bir yaşam-dı, yaşam biçimi bile diyemeyeceğim. Her böceğin, bir ağaçtaki her yaprağın, bir daldaki her çiçeğin, aynı renkteki, aynı büyük-lükteki her kelebeğin bir kişiliği vardı. Bir böceği alıyor, uğur böceklerine çok meraklıydım, daha da en sevdiğim böcek uğur böceğidir, aşağı yukarı her romanımı bir uğur böceği onurlan-dırır, bir uğur böceğini alıyor, ona günlerce bakıyor, öteki uğur

böceklerinden ayrıcalığını bulmaya çalışıyordum. Sonunda da buluyordum. Demek ki, her çiçeğin, her böceğin, her yaratığın, sineğin bir kişiliği vardı. Bu merakı sonuna kadar götürdüm. Bu merak, bu düşünce romanlarımda nasıl bir yer buldu bilemiyorum. Doğada her yaratığın özel bir macerası da olmalıydı. Şunu da canlılardan öğrenmiştim, onların, insanlarda olduğu gibi bir bireyselleşmesi yoktu. Acaba yok muydu? Bu düşüncede çok ikircikliyim. Doğayı, hayvanları hiç bilmiyorum ki... Gittikçe de onlardan uzaklaşıyor, onlardan uzaklaştıkça da kendimizden uzaklaşıyoruz. Yabancılaşmayı doğal sayabilir miyiz, böyle bakarsak. Belki de doğaldır. Bu yabancılaşma böyle sürüp gidecek. Görünen köy kılavuz istemez. Sonunda doğadan, kendi değerlerimizden, değerlerimizi doğayla, doğayla ilişkilerimizle yaratmışız çoğunlukla, kopa kopa bir acayip yaratıklar haline mi geleceğiz? İkircikliyim, dedim, belki insandan başka yaratıkların da bireyselliğe bir gidişleri var. Olamaz mı? Acaba yuvadaki her arı yüzyıllardan bu yana hep aynı mı davranıyor? İçlerinden delirmiş, başkalaşmış birisi, birkaçı, bir bölüğü çıkmıyor mu, ya da çıkmayacak mı? Doğa üstüne daha bilgili olsaydım doğanın bu yönü üstüne bir roman yazmak isterdim. İnsanla doğadaki bu ayrıntılar üstüne, onların ilişkileri üstüne bir roman yazmak isterdim. Bilmiyorum ki, onların ilişkilerini. 1951'de, yani gazeteciliğe başladığım yılda Vanda bir Aliye Menco tanımıştım. Tanıdığımda yüz yaşına yakındı ve babamın tarlasını sürüyordu. O, doğanın bir parçasıydı ve doğadaki her şeyin ustasıydı. Doğanın her ögesini avucunun içi gibi biliyordu.

Alain Bosquet

15 – İlk yapıtlarınızı tam hangi tarihlerde yazdınız, sonra da hangi tarihlerde yayımladınız?

Yaşar Kemal

15 – İlk şiirlerimi söylemiştim, yedi sekiz yaşlarımda. İlk hikayemi de biliyorsunuz. İlk kitabım, bu bir folklor derlemesi, *Ağt-lardı*, 1943'te yayımlandı. Derlemelere on altı, on yedi yaşlarımda başlamıştım. Kitabın giriş yazısında 1.11.1942 tarihi yazılı. 1951'de "Bebek" hikayesi dizi olarak *Cumhuriyet* gazetesinde yayımlandı. Bu hikayeleri içeren *Sarı Sıcak* kitabı da 1952 yılında çıktı. *İnce Memed* romanı da 1953 yılında *Cumhuriyet*te dizi halinde çıkmaya başladı ve 1955'te kitap olarak yayımlandı.

Alain Bosquet

16 – Birkaç kez size şiir üstüne sorular sormaya çalıştım. Yalnızca gençlik alıştırılmalarından söz ettiniz bana. İlk yazarlık yıllarınızda ne durumdaydı bunlar? Şimdi ne durumda?

Yaşar Kemal

16 – İlk şiirimi söyledim ya, kötü bir şiirdi, Adanada çıkan bir dergide yayımladım, on altı yaşındaydım. Sonra şiirlerimi Türkiyedeki birçok dergide yayımladım. Biraz tanınan bir şairdim. 1963'e kadar şiir yazmayı sürdürdüm. Daha da arada sırada yazıyorum. Çok da yazmak istiyorum. Belki bir gün şiirlerimi, yenilerini de katarak kitap olarak çıkarabilirim. Şiir anlayışım da, hikayeye başladığım günlerdeki gibi oluştu, yeni bir anlayışa geldi. Hiç belli olmaz, bir gün patlayabilir. Bugünlerde şiirle çok doluyum. Gençliğimin şiir ustaları beni hiç rahat bırakmıyorlar. Şiirden korkuyorum, ya da o benim içimdeki gizli, hiç kimseye açıklamak istemediğim, hep birlikte yaşamak istediğim bir gizim. Beni mutlu eden, hep bende kalmasını istediğim bir gizli, salt benim olan bir gizli düşünüm. Olanağım olsaydı belki romanlarımı, hikayelerimi de yazmaz, hep onlarla birlikte yaşardım. Hiç yazmadığım, yıllarca birlikte yaşamayı sürdürdüğüm çok romanım var kafamda. Belki kırk yıldır kafamda onlar var. Yirmi yıldır, on beş yıldır kafamda olanlar var. Her romanımı da on beş, yirmi yıl kafamda sakladıktan sonradır ki, ancak yazmaya razı olmuşumdur. Dört ciltlik *İnce Memed* 39 yıl sürdü. Birinci kitapla ikinci kitap arası on beş yıl sürdü. Üçüncü kitap da öyle. Yalnız üçüncü kitap-

la dördüncü kitap arası kısa sürdü, bir iki yıl. Beni yaşlılık korkutmuş olacak. Şiirlerimi konu, kişi olarak değil, onları bir düşünce, bir atmosfer olarak yaşıyorum. Bu da beni mutlu ediyor. Daha yazmadığım, belki de hiç yazmayacağım romanlarım da öyle. Bunları içimde taşımam benim için bir düşünce sarhoşluğu olacak, bu tavrıma doğrusu bir ad koyamıyorum.

Alain Bosquet

17 – Atatürk ansızın ve erken bir biçimde öldü. İnönü solcu değildi. Hükümetler birbiri ardından geldi ve bir-iki ara dönem dışında genel olarak hepsi sağ yanlısı hükümetlerdi. Sizse angaje bir yazar ve yurttaştınız; bu yüzden hapse girdiniz ve bugün de izleri görülen bedensel cefalara uğratıldınız. Öte yandan “epik” ve “düşsel” içinde yer alan tutumunuz çağın kavgalarının üstünde konumlanıyor. Ne dersiniz, sizce de öyle mi? Sizin dilinizde başka hiç kimsenin yapamadığı gibi, bir halk destanını, belirli amaçları yücelten başka bir destanla at başı giden bir halk destanını söylüyorsunuz. Angajmanınızın salt yazınsal ve estetik düşüncelerden çok toplumsal, giderek politik konumlara yakın olduğu düşüncesi sizde de var mı? Ve savunulacak bir dava söz konusuysa, romanlarınızın ve anlatılarınızın hemen yararlı olması amacıyla bu davayı savunduğunuz oldu mu? Gördüğünüz gibi sizi mayınlı bir araziye sokuyorum; tabii ki isteyerek. Hiç partizan bir yazar olmakla suçlandınız mı?

Yaşar Kemal

17 – Beni mayınlı bir araziye soktuğunuz kanısında değilim. Bu hep karşılaştığım bir soru. Sanatçının fildişi kulesine inanmıyorum. Yol üstünde gezdirilen aynaya da inanmıyorum. Kızıl ile Karayı, Parma Manastırını okuduğumda Stendhal’ın yoldaki aynayı niçin söylediğini de hiçbir zaman anlayamamıştım. Bana durmadan sorulan bir soru var. Bir konferansta, New Yorkta bir kişi de bana niçin hep Çukurovayı yazıyorsunuz, diye sordu. Ben de ona şu karşılığı verdim, ben mi yalnız Çukurovayı yazdım, öyle mi sanıyorsunuz, bakın size söyleyeyim, şu dünya ya-

zarları içinde Çukurovayı yazan tek kişi ben değilim ki, Kafka da, Joyce da, Tolstoy da, Dostoyevski de, Çehov da, Balzac da, Stendhal de... Herkes herkes Çukurovayı yazdı. Ben gökyüzünden yere inmedim ki, Çukurovada, bir köyde doğdum, bir kasabayı, bir şehri, bir toprak parçasının doğasını yaşadım. Akdenizi, Torosları yaşadım. Kafka bir bürokrat takımı içinde yaşamıyorsa *Davayı*, *Şatoyu* yazabilir miydi. Bir Yahudi olmasaydı, o kurşun geçirmez karanlık onun ülkesi olabilir miydi? Dostoyevski Petrogradı, Sibiryayı yaşamıyorsa, oradaki insanları yaşamıyorsa, insan psikolojisini böylesine sağlıklı, derinlemesine verebilir miydi? Ya Cervantes'in macerası, tutsaklığı, yıkılmışlığı, bütün mümkününün çarelerinin kesilmesi, dünyasını yoğunluğuna yaşaması olmasaydı, yeni bir dünyaya açılan kapıdan ilk giren kişi o olabilir miydi? Köylü kontu Tolstoy, bir köylü, bir aristokrat toprak sahibi olmasaydı Napolyona karşı savaşan o kurnaz Kutuzofu, o her adımını bilerek atan kumandanı, savaşan köylüleri böylesine yazabilir miydi? Ya Nataşayı yaşamıyorsa? Bütün bu tipleri Tolstoy ne kadar yaratmış, onları düş dünyasından getirmiş, biçimlendirmişse, o kadar da aristokratlardan, köylülerden alarak biçimlendirmiş. Sanata, özellikle romana kesin kurallar koymak çok kötüdür, yıkıcıdır benim için. Bunu çok gençken öğrenmiştim. Ama bir yazarın da gökten düşmediği bir gerçektir. Şimdi de, iletişim araçlarının bu kadar gelişmesine karşın gökten düşmüyoruz. Ben sosyalist militanım ve Marksistim. Bunu en geniş anlamda söylüyorum. Militanım derken, kendimi hiçbir zaman dar kalıpların içine hapsetmedim. Bunu insanın, her yönüyle yüzde yüz bağımsızlığı olarak anladım. Bunu böyle anlarken Marksizmin kurallarını özümlediğimi sanıyorum. Marksizmin insan özgürlüğüne, birey ve düşünce özgürlüğüne bir tuzak olduğunu hiç sanmıyorum. Tam aksine Marksizme bireyin kurtuluşu, insanlığın özgürleşmesi diye bakıyorum. 1844 *El Yazması* benim için *Kapital* kadar önemli bir kitaptır. Marks için en büyük değer bireydir. Çünkü o yittiğinde onun yeri hiçbir zaman, hiçbir biçimde bir daha doldurulamayacaktır. Marksizm bana dünyaya bakmak için açılan en aydınlık kapı oldu. Yaşamım boyunca bu düşünceyi yaşamla ölçtüm, yanıldığını görmedim. Marks edebi-

yat, sanat teorileri koymamıştır. Bilmiyorum, ben öyle sanıyorum. Bir Marksolog değilim. Yalnız Marksı dayanılarak çıkarılan edebiyat teorileri beni fazla ilgilendirmede. İlgilendirdiği yerde de hep karşı koydum. Bütün dogmalara karşı olan Marksı dayanılarak üretilen dogmalara da hep karşı koydum. Politik yaşamım, parti çalışmalarım ortada. Sosyalist uygulamanın bir tek metodu olduğuna da inanmadım. Uygulama metotlarını o ülkelerin koşulları yaratır, diye düşündüm her zaman. Çin kendi metodunu kendisi, Sovyetler de öyle, öteki ülkeler de kendi metotlarını kendi coğrafi, tarihi, ekonomik, sosyolojik, kültürel koşullarına dayanarak yaratacaklardır. İnsanların bütün değerlerini geliştirmelerinin, yeniden değerler yaratmalarının önüne hiçbir şey geçememeliydi. Benim için insanın yarattığı en büyük değer yaratıcılığıydı. Onun önüne hiçbir engel konamamalıydı. İnsan yaratma değerini yitirirse kendi de yaşamını sürdüremez, biterdi. Bunun için de tam bir insan bağımsızlığı, birey özgürlüğü, kültürler özgürlüğü, ülkeler özgürlüğü baş koşuldu. Kültürler birbirlerini yok etmeye çalışmamalı, kültürler, şimdiye kadar olduğu gibi birbirlerini aşılmalı, birbirlerini beslemeliydi. Hiçbir ülke, hiçbir insan ötekinin yaratma olanağının önüne engel koymamalıydı. Bu bir ütopye de, insanlığın başka bir çıkar yolu var mı? Bugünlerdeki doğanın yok edilmesi de bunun içinde. Yoksulluk, dünya çok zengin olduğu halde, insanlığın yüz karası değil mi? Bir insanın başka bir insanı aşağılaması, bir ülkenin, bir toplumun başka bir toplumu aşağılaması bütün insanlığın aşağılanması değil de nedir? Bunun için benim edebiyatım bir angaje edebiyattır. Bunun için ben bir angaje insanım. İnanmış bir Marksist olmama karşın elimden geldiğince özgür düşünmeye çalışıyorum. Doğa, insanlar her gün değişiyor, yeni olanaklar yaratıyor. Güneşin her gün yepyeni doğup doğmadığını düşünmeye başladım başlayalı kendimle her gün tartışıyorum.

Düşüncelerimden, davranışlarımdan dolayı bir insanın başına gelebilecek her şey benim başıma geldi. İşkence gördüm, aç, işsiz kaldım. Ailemden birçok kişi yoksulluk içinde öldü. Oysa ben başka bir yol seçebilseydim, onların yaşamlarını iyileştirebilirdim. Onlara hiçbir zaman yük olmadım ya, onlara da bir

yardımım dokunmadı. Bir de, en büyük acım, insanlara yalan söyledim, adımlı değiştirerek kendimi sakladım. Yaşamımda bunun kadar ağırıma giden hiçbir şey olmadı. Benim Kemal Sadık Gökçeli olduğumu bir Abidin Dino, bir Arif Dino, bir de romancı arkadaşım Orhan Kemal biliyordu. Ortaokuldaki Türkçe öğretmenimle karşılaştım bir gün Adanada. “Yahu Kemal,” dedi bana, “çok iyi bir yazar var *Cumhuriyet*te kimdir acaba.” Yaşar Kemal övdü. Ona bile o yazarın ben olduğumu söyleyemedim. Öğretmenin adı Enver Mücendi. Sonra İstanbul’a geldi. Ondan o kadar utanmıştım ki, onu nerede görsem kaçıyordum. Bir daha yüzüne bakamadım. Oysa onu ne kadar çok seviyordum. Ama yolumu ben seçmiştim. Fazla ağırıma gitmiyordu bana yapılanlar. *Cumhuriyet*in kadrosuna girerken, Nadir Nadiye gittim, “size önemli bir iş için geldim, beni dinlemenizi istiyorum,” dedim. O da rahatlıkla, “söyle isteğini,” dedi. Beni yazar olarak sevdiği kadar, insan olarak da sevmişti. Beni adımla çağırıyor, hep “eşkiya” diyordu. Daha da eşkiya diyor ya. Ben kendimi olduğu gibi ona anlatırsam, belki de beni kadroya almaya caktı. “Ben,” dedim, “hapisten çıkıp İstanbul’a geldim. Beni alacaksanız bilerek gazeteye alın,” dedim. Biraz düşündükten sonra Genel Yayın Müdürü Cevat Fehmi Başkutu çağırdı, “eşkiyayı kadroya alın” dedi. Cevat Fehmi gittikten sonra, “bu bana anlatıklarını Başkuta söyledin mi?” diye sordu. “Anlatmadım,” dedim. “Ona da anlat,” dedi. “Belli olmaz bir yerlerden bir ihbar gelir, polis haber verir, ben İstanbul’da olmayabilirim, o seni savunur,” dedi.

İnce Memed gazetede çıkarken bir savcı vardı. Savcı değil, bir cellattı. Hem de çok ünlü bir cellat. Bütün İstanbul onun elinden yaka silkiyordu. Bu savcı *İnce Memed*in yayımını gazeteden kesmek için elinden gelen her şeyi yaptı ve Cevat Fehmi romanı savundu, bir iki parçasından başka romandan hiçbir parça çıkarttırmadı. O parçaları da Cevat Fehminin başı belaya girmesin, diye ben çıkarmıştım. Beğenmiyorum o parçaları, diye.

Bir yazarın yaşamı yaşama angajeyse, onun yapıtları da başka türlü olamaz.

Angajmanın yazınsal, estetik düşüncelerden mi, ya da politikadan mı kaynaklandığını, bu kadar konuştuktan sonra

size bırakıyorum. Şimdi de öyle sanıyorum ki, sizi ben mayınlı tarlaya sürüyorum.

Başka bir şey daha var: Çukurova, yani eski adıyla Kilikya, Troya savaşında Kilikyalıların adına da rastgelirsiniz, toprağımla övünüyorum da, bunu da bu övünçten dolayı söylüyorum. Hem de Kilikyalılar güzel atlarıyla Troyaya yardıma gelmişlerdi. Benim ülkem tarih boyunca güzel atlar yetiştirmekle de ünlüdür. Asurluların Kilikyayı işgallerinde, yani tutsaklığımızda, biz her yıl Asurlulara vergi olarak 360 soylu kır at verirmişiz. Nereden geldiğimi bir iyice anladınız ya... Çukurova tam bir Akdenizdir. Benim ülkemi Toroslar, yeni doğmuş bir ay gibi çevirmiştir. Önümüz de Akdenizdir. Hem ovalı, hem dağlı, hem de denizli bir adamım. Bu Çukurova toprağı benim kendi ülkem olduğu kadar da benim romanlarım için yarattığım bir ülkedir. Romanlarımdaki insanları, otları, böcekleri, çiçekleri, atları, kuşları ne biçim yarattımsa, Çukurovamın dilini yeneden yoğurarak nasıl bir yazı, roman diline çevirmişsem, kendi Çukurovamı da öylesine yarattım. Yeniden yaratarak bir düşsel ülke kurmaya çalıştım. Çukurova beni ne kadar ilgilendiriyorsa, kurmaya çalıştığım, yaratmaya çalıştığım düşsel Çukurova toprağı beni ondan da daha çok ilgilendiriyor. En sevdiğim arkadaşlarımdan birisiniz. Bilirsiniz, en sevdiğim Fransız dostum Caillois idi. Romanlarımı da benim kadar seviyordu o. Bunu da iyi bilirsiniz. Onun için sizi sürdüğüm, beni iyi anladığınız için, bu mayınlı tarladan kolaylıkla çıkacaksınız.

Ülkemde partizan yazar olarak çok suçlandım, öyle de tanındım. Ama bu ne benim, ne de romanlarımdan suç. Ne de Türk aydınlarının suçu. Öyle ki, *Memed* yayımlandığı yıl bir yayınevi bir anket açmış, en sevdiğiniz romancı kim, diye. Okuyucular beni seçmişlerdi o yıl. Bir de bir ödül kurulmuştu. En iyi roman ödülü. Seçici kurul, Türkiye'nin en büyük romancıları, eleştirmenleri ve şairlerinden oluşmuştu. Yazarlar, çoğunlukla oylarını bana verdiler. Yayınevi sahibi bu yanlışlığa o kadar kızdı ki, ödülü kaldırdı. O roman ödülü de benimle başladı, benimle bitti. Yayınevi sahibi de çok iyi bir adamdı. Genç Türk edebiyatının gelişmesinde çok yardımı olmuş, benim de ilk kitabım *Sarı Sıcakı* o yayımlamıştı. Kim bilir o iyi kişi ödülünden sonra ne gibi baskılar altında kaldı.

Sonra baskılar, baskılar... Gazetecilikten kazandığım benim yaşamama yetmiyordu. Bunun için senaryolar yazıyordum ya, başka adlarla. Benim yazdığımı da öğrendiklerinde sansür yakalarına yapışıyordu. Boğucu, usandırıcı bir baskıydı. Ve bu demokrasiye geçmiş Türkiyedeydi. Adı demokrasiydi ya koyu bir baskı rejimi yaşıanıyordu. Tek partili yönetimden çok partiliye geçmiştik. Parti çekişmelerinde, Halk Partisi Demokrat Partiyi komünistlikle suçluyor, Demokrat Parti Halk Partisini komünistlikle suçluyordu. Cumhurbaşkanı İnönü Atatürkün Başbakanlığını yapmıştı uzun yıllar. İnönü bir komünistti. Demokrat Partinin önderlerinden, daha doğrusu koruyucularından birisi de Atatürkün kurtuluş savaşındaki yakın arkadaşı Mareşal Fevzi Çakmak, o da komünist olmuştu. Neredeyse Türkiyeyi Sovyetlerin bir parçası yapacaktı. Celal Bayar da Atatürkün son Başbakanıydı. Bütün Demokrat Partililer tek parti yönetiminden, milletvekilliğinden, bürokratlığından gelmişlerdi. Hepsi de demokrat olmuşlar, sonra da komünist, diye birbirlerini suçluyorlardı. 1950'de Demokrat Parti yönetimi seçimle ele geçince herkes Türkiyeye demokrasi gökten indi sandı. 1960 askeri darbesine kadar durum öylesine ağırlaştı ki, en ağır faşizmi aratacak hale geldi. 1960 darbesinden sonra artık askerler işe el koymuşlardı. Gene seçimler yapıldı, gene darbeler oldu, sözüm ona yönetimler değişti ya, askerin etkinliği, hiçbir zaman, arttı eksilmedi. Sözüm ona Türkiyede demokrasi vardı. Ve Türkiye demokrat Avrupa Konseyinin, demokrasiye yürekten bağlanmış bir üyesiydi. Bu üyelik şanlı şerefli sürüp giderken yazarlar, çizerler de hapislerde sürünüyorlardı. Kimseye en küçük soluk alma olanağı tanınmıyordu. Bu sıralarda, yani 1951 yılında hapisten yeni çıkmış Nâzım Hikmet öldürüleceğini anlayınca Sovyetler Birliğine kaçıyordu. Bu baskılar altında ben 1964 yılına kadar gelebildim. Bu sırada Amerikan Fox şirketi benim *İnce Memed* romanımı film yapmak için satın aldı. 1965'te Stanley Mann senaryoyu yazdı. Joseph Losey de filmi çekecekti. Sansür filmin Türkiyede çekilmesine izin vermedi. Sonra bir sürü senaryolar, film yöneticileri geldiler gittiler Türkiyeye. Yönetim bir türlü izin vermiyordu. 1978'de Peter Ustinov filmi Türkiyede çekmeye karar verdi. Ecevit hükümetteydi. Eh, iş kolaylaş-

mıştı. O da izin vermedi. Ben buna çok şaşırılmışım. Ecevit liberal bir adamdı, nasıl olurdu. Sonradan öğrendim. Ecevitin Kültür Bakanı Ahmet Taner Kışlalı bana anlattı. Ecevitin sansür kurulundan senaryo çıkmıştı. Artık çekilebilecekti film. Ben İsveçteydim o zamanlar. Arkadaşlarım bana sevinç telgrafları çekiyordu. Bu sevinç ancak bir hafta sürdü. Ne olmuştu? İşe Genelkurmay İkinci Başkanı el koymuştu. Emir veriyordu hükümete *İnce Memed* romanı filmi Türkiyede çekilemezdi. Peter Ustinov bu filmi Yugoslavyada Türk bölgesinde çekti. Sanırsam 1983 yılıydı. Film, bir sürü ülkede oynamaya başladı. Gizli, kaçak videoları da Türkiyede oynamaya başladı. Bu sefer de Özal hükümeti filmin Türkiyeye girmesini yasakladı.

Bu yalnız küçük bir örnek... Beni ve yapıtlarımın başına geleni yazsam yalnız bu, büyük bir kitap olur. Bugünlerde Türkiyede onun için böylesine sert bir demokrasi savaşımı veriliyor.

Alain Bosquet

18 – Daha rahat olmak için bir önceki soruya dönmek istiyorum. Victor Hugo gibi bir adamın, III. Napoleon'a karşı yazdığı polemik yazıları dışında oldukça belirsiz ve genel çizgide kalarak bir halk davasıyla nasıl eşleştğini bilirsiniz. Büyük yapıtlarında — Les Chatiments'e rağmen — kanaatleriyle yaratısını hiçbir zaman birbirine karıştırmaya özen göstermiştir. Les Misérables örneğini ele alın: Orada halkın, aşağı tabakanın savunusunu yapar; ama ya dolaylı ya da alegorik bir biçimde ve propaganda düzeyine hiç inmeden. Ve bu onun, romanına Tanrı'yı karıştırmasını da engellemez.

Yaşar Kemal

18 – Bu sorunuzu anlayamadığım için özür dilerim. Victor Hugo'yu iyi okumuş, anlamaya çalışmış bir kişi sayabilirim kendimi. Politik yönünü, karşı koymalarını biraz bildiğim halde, bu yönünü pek o kadar bilmiyorum. Yalnız düşünüyorum da bir insan yapıtlarına nasıl yansıyamaz? Bir insanın bir militan olarak, güncel partiler içinde olarak, belki de güncelliğini militanlığını yapıtlarından ayırabilir, onun da çok doğru olduğunu sanmıyorum ya... Önümüzde Cervantes, Dostoyevski olayları da durup dururken. Yanılıyor muyum acaba? Dostoyevski'yi daha iyi biliyoruz, yapıtları yaşamının, düşüncelerinin, kişiliğinin bir yansıması değil mi? Bin yıllık destanları bugün anlatanlar bile, o eski destanlara kendisini, az da olsa katmıyor, içinde bulunduğu toplum, az da olsa diyelim, damgasını ona vurmuyor mu? Folklorcular, etnologlar, bunun türlü örneklerini bize vermiyorlar mı? En azından ben bunun böyle ol-

duğunun tanıyım. Eski destanları derken, sözlü destanları anlatmak istiyorum. Örneğin bugün hala söylenen Kırgızların büyük destanı *Manas* düşünmemek elimden gelmiyor. Bu destanın çok eski bir destan olduğu biliniyor. Bu destana Bolşeviklerden baskı görmüş, Ortaasyadan kaçmış, ta soluğu Tibet yaylalarında almış Kırgızlar kendi bugünkü maceralarını *Manas* destanına katmışlardır. Böyle birçok örnek verilebilir. Başka biçimde bir sanatı anlayamıyorum. Fildişi kulede de bir sanat yapılabilceğini hiç anlamıyorum. Belki de o fildişi kuledekiler, fildişi kulelerinin propagandisti oluyorlar. Sanat ille de propaganda yapar da diyemiyorum. Bir yaprağı, bir kuşu, bir arıyı anlatma biçimi de o kişinin kişiliğinin bir yansıması değil mi? Bilmem konudan çok mu uzaklaşıyorum? Benim kanılarım, benim yapıtlarıma girmemiştir, diye nasıl söyleyebilirim. Her zaman, kılı kırk yararak özgür düşünmeye çalıştım. Düşüncelerimin tutsağı da olmak istemedim. Her geçen gün, yaşam, dünya, kitaplar, insana bir şeyler katıyor. Bu, gözlemlerimdir. İşte siz beni mayınlı tarlaya bu sorunuzla soktunuz. Bu bir kılıç ağzıdır ve üstünde yürünmesi zordur. Ben düş dünyamı kurar, yaratırken, kendi toprağımı da romanlarımın ülkesi yaparken, bir bütün olarak, kanılarımı nasıl bu dünyaya katmam? Ne demek istediğinizi anlamaya çalışıyorum. Belki de aynı düşünceleri paylaşıyoruz. Dostluğumuzun temeli de bu olsa gerek. Hepsi budur diyemiyorum. Aynı düşünceyi paylaşmadığım arkadaşlarım da var. Aynı düşünceyi paylaşmadığım kitaplarımın olduğunu hiç sanmıyorum. Sanıyorum, sizin bana söylediğiniz başka cins yazarlar. Öylesi yazarları hiç tutmadımsa da, her zaman anlamaya çalıştım. Daha da anlamaya çalışıyorum.

Alain Bosquet

19 – Bizim için — en azından benim için — siz Batı'nın uzun bir zamandır ihmal ettiği ve birdenbire sizin sayenizde, uzaktan bakıldığında felsefi, lirik, giderek neredeyse psikanalitik boyutlar kazanan bir ülkenin epik romancısısınız (epik sözcüğünün büyüülü, neredeyse doğa-üstüyle ilişkili bir yanı olmasını istiyorum). Sizin yapıtınızın içinden bakarak Türkiye'nin çeşitli görünümelerini alabildiğine sadeleştirmeme izin vererseniz, şöyle ya da böyle her kitabınızda yer alan üç görünüm-den söz edebilirim. Bu karakteristiklerden birincisi, ortaçağdan kalma, ya da en azından çok eski bir yaşam ve düşünce tarzının, kökleri geçmişin karanlıklarında kaybolan ve etkileri çok az hafiflemiş olarak bugün de süregelen geleneklerin, bugün de varlıklarını sürdürmeleri. Tarımsal yaşam, güçlü otlaklar, göçebelik ve kör inançlar süregitmiş bu karakteristiğin öğelerinden yalnızca bazıları. Doğaldır ki bunda olumlu yanlar bulabileceğimiz gibi, bu öğelerin ülkenin çağdaşlaşmasını engellediğini düşünerek üzülebilirsiniz de. Bu kimliğin yanı sıra ülkenizde bir gelenek var ve bu geleneğin, İslam dinine olduğu kadar — çok bilinçsizce de olsa — antik Yunan'ın anısına, çok şeyler borçlu olduğunu söylemeye cesaret ediyorum. Türkiye'nin öbür Doğu ülkelerine benzer bir ülke olmaması da bundan, Yunan ve Latin değerlerinin koşulsuz mirasçısı olamaması da.

Üçüncü görünüm — belki de en dinamik ve dramatik olanı bu — Türkiye'nin öbür uluslarla boy ölçüşebilecek, çağdaş bir ulus olmada karşılaştığı güçlüklerden doğuyor. Sürüden traktöre kolay geçilmiyor. Sanırım bu görüşler oldukça eksik ve bu konularda söyleyecek çok şeyiniz olmalı.

19 – Epope üstüne çok düşündüm. Epopenin hala yaşandığı, kırıntıları bile olsa da, bir dünyada doğdum. Benim ustalarım, benim toprağımın sözlü edebiyatıdır. Ama benim kaynaklarımdan birisi de Stendhal, Dostoyevski, Gogol, Dickens'dır. Bir yeni romancı, benim yaşımda olan bir kişi, Faulkner'ı, Kafka'yı, klasikleri, batı, hem de doğu ustalarını özümsemeden nasıl roman yazabilir, işte bunu hiçbir zaman anlayamadım.

Ben folkloristtim gençliğimde, dedim ya, işte bu işlerde bu bana yardım ediyor. Faulkner'ın yapıtlarına onun ülkesinin gelenekleri, görenekleri girmiyor mu sanıyoruz? Kafka'da iki bin yıllık sürgün Yahudinin gelenekleri, korku, belki de bir gelenektir onlarda, ister istemez gelenek olmuştur belki de korku, Kafka ne kadar soyutlarsa soyutlasın, iliklerine işlemiş Yahudilikten kurtulabilmiş midir? Öylesine kurşun geçirmez bir karanlığı Kafka'nın önüne, yapıtlarına kim getirdi de koydu? Bugünün modern Avrupasının ülkelerinde bugün Ortaçağ gelenekleri, şöyle ya da böyle, hala yaşamıyor mu? Gelenekler, görenekler insanın kanına işlemiştir. İnsan, kendi bölgesinde yarattığı değerlere çok bağlıdır. İnsanlık da kendi yarattığı, buna genel değerler, diyebilir miyiz bilmem, çok bağlıdır. Bugünkü yozlaşmaya doğru hızla giden dünya bile, onun bu içindeki duyguyu kolay kolay koparıp alamıyor. İnsanlık yeninin iyisine de, kötüsüne de direniyor.

Bizde de iyi değerler, yanlış değerler diyebilir miyiz, yıpranıyor. Yalnız, sarıldığı, hiçbir zaman da bırakmadığı, bırakmadığı, belki bir yol bulamadığından, sonsuz, dahası da belirsiz bir umarsızlık çemberinin içinde dönüp durduğundan dolayı hiç vazgeçemeyeceği kimi değerleri var. Bu değerler değişerek, insanlığın o sorunları çözülünceye kadar sürüp gidecektir.

Anadolu bir tortular ülkesidir, diyebilir miyiz, bilmem. Dibe çöken tortular... Sümer uygarlığı Anadoludan akıp giden iki suyun arasında kurulmuştur. Mezopotamya dedikleri yerde. Asurlular da öyle. Urartular, Hurriler, Medler, Frigyalılar, daha büyüklü küçüklü, bilinen ya da bilinmeyen nice uygarlıklar. Hititler çağında eski Mısırlılarla da savaşacak kadar Anado-

lunun ilişkisi olmuştur. Anadolu bir köprüdür, ister istemez, uygarlıklar oradan gelip geçmişlerdir. Şu dünya kuruldu kurulalı insanlar arasında, bugün bizim kavrayamayacağımız biçimde iletişimin olduğunu, yeni çalışmalar gösteriyor. Hindistanda doğmuş masalları bugün biz Anadolu'da derleyebiliyoruz. Dünya destanlarındaki etkilerin birçoğunun nerelerden gelebileceğini şimdilerde ancak tahmin edebiliyoruz. Folklorla uğraştığımızı az önce şunun için söylemiştim: Bugün Anadolu'da derlediğimiz birçok masalda, destanda *İlyad*'dan parçalar bulabiliyoruz. Daha doğrusu temalar. Boğa kültü, keklik kültü, ay kültü bugün de uzak, yakın daha Anadolu'da yaşıyor... Bu köprüdeki uygarlıkların hiçbir tortusunun kalmadığı söylenebilir mi? Susam sözcüğünü Hititler de tıpkı bizim kullandığımız gibi kullanıyorlardı. Zeytin de öyle. Geçenlerde bu iki sözcüğü Hitit Sözlüğünde gördüm. Yakınlaştırmaya çalıştığım bu tortu yakınlığı pek de öyle olasılık dışı değil. Bir de, 1071'den çok önceleri, bizim Anadolu Türkleri Ortaasyadan geldiler. Bunların Şamanist kökenli olduğu söyleniyor. Ortaasyadan gelirken de çok yerlere uğradılar. Hintten, İrandan, Çinden hiçbir şey alıp getirmediler mi? Bizde Alevilik, diye bir Müslüman mezhebi vardır. Bugün Anadolu'da on yedi milyon kadar oldukları söyleniyor. Bunlar ayinlerini demeler dedikleri ilahilerle yürütürler. Ayinlerine de Cem denir. Çok güzel, zengin ilahilerdir. Bu ilahiler Zerdüş müziğine çok yakındır. Bu müziği Ortaasyadan gelirlerken yolda, İrandan almış gelmişler. Biz, böyle zengin bir toprakta kültürlerin tortusu üstünde oturuyoruz. Bu tortunun bize hiç etkisi olmamış olabilir mi? Eğer benim romanlarım sizin dediğiniz gibiyse, birçok edebiyat değerini içinde taşıyorsa, ben düş dünyamı yaratır kurarken bu zenginliğin elbette bana etkisi olmuştur. Daha ileri de gitmek isterim, benim düş dünyamı biraz da bu zenginlik yaratmıştır. Anadolu o kadar zengindir ki, insanıyla, kültürü, doğasıyla bu topraklardan, benim gibi, bu kadar cılız insanlar nasıl çıkıyor, diye şaşarsınız. İslam dinininse ülkemizin insanlarını etkilediği kaçınılmaz bir gerçektir. Yalnız bu etkiyi, İslamlığın öteki ülkelerdeki etkileriyle hiç karıştırmamalıyız. Bu etki benim romanlarımda belli olmuyorsa, yanlışlık benimdir. Türkiye, bir de tarihin en büyük imparatorluklarından birisini, Os-

manlı İmparatorluğunu kurmuş bir ülkedir. Bu da bizi, bizim öteki doğu ülkelerine benzemezliğimizi sağlayan ayrıcalıklardan birisidir.

Türkiyenin çağdaş bir toplum olamamasının sebepleri geniş bir araştırma, çalışma işidir. Bir, birkaç sebebe dayayamayız. Basımın icadından iki yüz yıl sonra ancak Osmanlı İmparatorluğuna girebilmesi, din bağnazlığı ancak görünür sebeplerden ikisidir.

İnsanlar, sürüden, kara sabandan traktöre o kadar zor geçmiyorlar. El tezgahından fabrikaya da o kadar zor geçmiyorlar. Ben bunu, bu olguları *Akçasazın Ağaları* adlı üç ciltlik romanımda da anlattım. İki cildi Fransızcada da çıktı. Benim ülkemde demokrasi hareketleri 1900'lerde başladı. Daha da gerçek bir demokrasiye varamadık. Türk halkı çok ağır baskılarda sürdürüyor yaşamını seksen yıldır. Bunun sebebi de uzun araştırmalar isteyen, hemen şu şudur, denecek bir oluşum değil. Türlü iç ve dış etkenlerin üstünde durmak gerek.

Ben, bu *Akçasazın Ağalarını* yazdıktan sonra, kim sorarsa, hep, ben bir değişmenin romancısıyım, dedim. Değişimlerin...

Alain Bosquet

20 – Yapıtınız üstüne soruları daha sonra soracağım. Önce çalışma masanızda oturmadığınız zamanlarda sizi çevreleyen, peşinize düşen, sizi itip kakan şeylerin betimlenmesini bitirelim: Benim tanıdığım, okuyucularınızın da gözünden kaçması olanaksız yanlarıyla, bu coşkulu insan ve olaylara doğru bakan yurttaş bilincini tanıyalım. Bugünün Türkiye’si sizin için ne anlam taşıyor. Siz ki özgürlük kısıtlanmalarını, sürgünü tanıdınız? Orada yaşayabiliyor musunuz? Ülkenizin geleceği ne olabilir? Liberalleşmiş Sovyetizmle doymuş, tüketicilere dönük Amerikan kapitalizmi arasında yeri ne olabilir?

Yaşar Kemal

20 – Bugünün Türkiye’si hiç de iyi durumda değil. Demokrasi adı altındaki baskı düzeni bütün şiddetiyle sürüp gidiyor. İşkenceler... Düşüncelerinden dolayı hapishaneleri doldurmuş binlerce kişi... Üstelik de bugün Türk hapishaneleri onlar için birer temerküz kampı niteliğinde. Avrupanın kıyıcığında, bir kısmı da Avrupada olan bir ülkede, benim ülkemde olup bitenler inanılacak gibi değil. İnsanlarımızın kültürü, hani çok övündüğüm tortular, bugün yavaş yavaş aşınıp gidiyor. İnsanlarımız yaratıcılığını yitirmiş durumda. İnsanlığa, büyük halk kültürümüzü kaynak yaparak, katkılarımız olabilir. Hep düşünüyorum, halk aşısı almış Nâzım Hikmet gibi bir şairi şimdi yetiştirebilir miyiz? Bunda çok karamsarım. Bir batı öykünücüğülüdür almış başını gidiyor. Batı kültürünü özümsemek başka, batı kültürünün maymunu olmak başka. Biz, iki yüz yıldır batıya öykünüyoruz. Bunun için de yaratamıyoruz. Mustafa Kemal çağında

kendimize, kültürümüze bir dönüş başladı. Biz o çağda büyük bir kültür tortusuna sahip olduğumuzu anladık. Kendi halk değerlerimize kavuştuk. İşte o zaman büyük Nâzım Hikmet, yeni yazarlar topraktan fışkırırcasına terütaze fışkırdı. Resim geleneği olmayan bu ülkeden Abidin Dino, Arif Dino, Fikret Mualla, Avni Arbaş gibi büyük usta ressamlar çıktı. Şimdiyse bu kültüre de, temelimize de sırtımızı döndük. Böyle giderse, bütün yaratıcı kaynaklarımız kuruyacak, biz yaratma gücünü yitireceğiz. Benim durumuma gelince, çok tembel bir adamım, hep düş kurmayı her şeyin üstünde tutuyorum, yazmak benim için çok zor. Yapıtlarımı sevmiyor değilim, kimi zamanlarda da, ne yapmışım, diye açıp okuyorum. Kimi zamanlarda da, kimileri hoşuma gidiyor. Çoğu zaman da üzülüyorum, benim kurduğum dünya bu mu olmalıydı, diye.

Artık çalıştığım parti yok. Partim kapatılalı çok oldu. Bir daha da politikaya atılacak değilim. Şimdilik hükümetler de beni rahat bırakıyorlar. Dışarılara çıkayım diye pasaport bile veriyorlar. Geçenlerde, Pen Kulübün Başkanlığına seçilmem dolayısıyla, televizyon adımı bile andı. 1971'den bu yana da beni hapis etmiyorlar. 1971'de karımı da beni de hapse atmışlardı. Oğlumun karısını da... Şimdilik işler yolunda hapishane bakımından. Yalnız bunun böyle sürüp gitmeyeceğini de iyi biliyorum. Ülkemdeki antidemokratik hareketlere, işkenceye, hapishanelerin temerküz kamplarından daha da beter yönetilmesine karşı çıkmak zorundayım. Halkımız çok kötü durumda, işçilerin insan olma, işçi olma hakları ellerinden alınmış. Yoksulluk diz boyu. Buna insanlara yeni dünyalar yarattığını söyleyen bir yazar değil, herhangi bilinçli bir insan karşı koymazsa ben onu insan bile kabul edemiyorum. Kendimi, hiçbir zaman bir kahraman, özveride bulunan, öteki insanlardan bir ayrıcalığı olan bir insan saymadım. Çok yumuşak huylu bir insanım. Çok da yürekli bir insan olmadığımı biliyorum. Ama, karşı koymaktan başka elimden bir şey gelmiyor. Türkçede bir söz vardır, el ile gelen düğün bayram, derler. Ben de elle de gelse, tek başıma da gelse, başıma ne gelirse gelsin düğün bayram, diyorum. Başka bir umarım yok ki... Bir insanın kendisine azıcık saygısı varsa, yöresinde olan kötülüklere karşı koymadan edebilir mi?

Liberalleşmiş Sovyet sosyalizmi mi, ya da Amerikan kapitalizmi mi, bugün ülkemde yaşanan sorunlar bu değil. Elbette komik bir kapitalizm yaşanıyor ülkemde. Bunu benim kadar siz de biliyorsunuz. Liberal ekonomi, diye bir ekonomi biçimi tuturdular. Türkiye'nin bugün tam elli milyar dolarlık bir borcu var. Bu borç daha da artıyor. Holdingler şiştikçe şişiyor, halk da yoksullaştıkça yoksullaşiyor. Halkın üstündeki baskılar da gittikçe artıyor. Mahpushaneler politik mahpuslarla ağzına kadar dolu. İdamlıklar, bunlar yüzlerce, boğazlarına geçecek ipi bekliyorlar her gün... Hani şu sizlerin batıda beğenmediğiniz, düşünce olarak benim de az gördüğüm, yanlış demokrasiniz var ya, biz şimdi onun gölgesine bile razıyız. Şimdi benim kişisel durumum biraz daha iyi anlaşılıyor mu? Hem komik bir kapitalizm, adına da liberalizm, diyorlar. Hem de inanılmayacak bir baskı... Bunun neresi liberalizm ben anlayamadım. Belki Avrupa Konseyindeki kişiler anlıyorlardır. Yahut da Avrupadaki politikacı dostlarımız. Belki de, tüketici hale getirdikleri elli beş milyonluk Türkiye, onlar için bir demokrasi cennetidir. Bir zamanlar Frankonun İspanyası da, büyük demokrat ülkeler için, işbirliği yapılacak bir demokrasi cennetiydi. Biraz daha ışık, biraz ışık, demiş ya büyük şairlerden birisi ölürken. Biz de biraz daha, biraz daha, azıcık da olsa demokrasi, diyoruz. Savaşımımızı burada yoğunlaştırmak zorundayız.

Türkiye'nin gelecekteki yerinin ne olabileceğinden söz edecek olursak, bunu bu karmaşada bilebilecek bir kişinin çıkabileceğini hiç sanmıyorum. Beni iyi tanırırsınız, bütünüyle iyimser bir kişiliğim var, şimdiye kadar, bu kadar belalardan geçtikten sonra, yaşayabilmemi bu iyimser huyuma bağlıyorum. Buna karşın Türkiye'nin yakın geleceğini pek parlak göremiyorum.

Alain Bosquet

21 – Daha kişisel bir soruyla, ünlü ve başarılı olmak, ülkenizin kaderiyle, eskiye göre daha mı az, daha mı çok ilgilenmeniz sonucunu doğurdu. Size bu soruyu soruyorum. Çünkü, çok büyük bir okuyucu kitlesine seslenen yazarlar için iki tutum olasılığı olduğunu düşünüyorum. Ya tüm otoritesiyle politika karmaşasına katılır ve kaçınılmaz biçimde, saf yaratıcı olarak kazandığı ünü de tehlikeye düşürebilecek risklere girmek zorunda kalır. Ya da öne çıkmaz ve günün tutkularının üstünde bir düzeyde kalır. Kendi hesabıma ben ikinci çözümü yeğlerim: Örnek saflar içinde en saf Thomas Mann'ın, Saint-John Perse'in ya da Henri Michaux'nun tutumlarıdır bu. Tabiidir ki bir Jean-Paul Sartre ya da bir Albert Camus'ünün, hep savunulacak bir dava kollayan tutumunu da yeğleyebilirsiniz. Bu, bir hiç için birçok sayfa, birçok kitap yazmayı göze almak demektir. Davalar kazanıldıktan sonra da unutulur gidersiniz.

Yaşar Kemal

21 – Ünlü bir yazar olmak doğaldır ki, daha büyük sorumluluklar yüklüyor. Sanıyorum ki, her ülkenin ayrı sorunları olduğu gibi, yazarlarının da ayrı ayrı, başka başka sorunları var. Örneğin sekiz yıl ben Türkiye İşçi Partisinin yöneticilerinden birisiydim. Sonraları kapatılan, Büyük Millet Meclisine 15 milletvekili sokan bu partinin Merkez Yürütme Kurulu üyeliğini ve Propaganda Komitesi Başkanlığını da yaptım. Bu partide çalışmak zorundaydım. Bu parti sekiz yıl ayakta kalabilmiş, bir milyona yakın oy almış bir partiydi. Bu partinin kuruluşunda katkım olmalı, neyim varsa bunun için harcamalıyım. Geleneksel faşizmi kırmakta halkıma yardım etmeliydim. Bugünlerde kurul-

masına çalışılan sosyalist partisine beni de çağırdılar. Dahası da genel başkanlık önerisinde bulunanlar oldu. Ben, çok üzülererek bu çağrıya uymadım. Bir kere, gençliğimde olduğu kadar önümde romanlarımı yazacak vaktim kalmamıştı. Sonra da bu yaşta hem yazarlığı, hem de parti çalışmalarını bir arada götüremedim. Vaktimi salt romanlarıma vermek zorundaydım. Şu anda sizinle bu konuşmayı yaparken, somut örnekler vermek daha iyi olur, somut örneklerle kendimi daha iyi anlatırım, diye düşünüyorum, şu anda bir eylemin içindeyim! Türkiyede hapishaneler, insanlığın yüz karası bir durumda.

On binden fazla politik, kırk binden fazla adi tutuklular, mahkumlar zor durumdalar. Ama yıllardan bu yana... Hapishaneler ortaçağ zindanlarını, Nazi toplama kamplarını aratmıyor. Örneğin mahkumlar zincirlerle birbirlerine bağlanarak mahkemelere götürülüyor. Kitap, gazete, çoğunlukla onlara verilmiyor. Teyp, radyo, televizyonlar çoğunlukla yasak. Hastalara gereğince bakılmıyor. Dışarıdan yeterince para, yiyecek gidemiyor içeriye. Sonra mahkumlar geceleri koğuşlarından alınıyor, büyük işkenceler yapıldıktan sonra yerlerine geri gönderiliyorlar. Sayılmakla bitmez insanlık dışı davranışlar. İşte iki bin kadar mahpus da bu yüzden açlık grevinde. Birçok hapishanedeki açlık grevi bir ayı geçti. Kırk üçüncü gününde olan grevler var. Açlık grevindeki gençlerin birçoğu ölümle karşı karşıya. Ve Türkiyede, dünyada bu korkunç olaya kimse gereğince ses çıkarmıyor. Muhalefet lideri İnönü, ben onu eskiden beri tanır, iyi bir adam olduğunu da sanırdım, o bile, açlık grevleri birer şiddet eylemidir, diyebildi. Bu insanların en küçük bir umarları olsaydı, açlık grevlerine başvurmazlardı. İnsanlık onurlarını kurtarmak için canlarını ortaya koydular ve şimdi ölümle karşı karşıyalar. Şimdiye kadar da Türkiye hapishanelerinde 12 kişi açlık grevlerinde öldü. Benim bildiğim resmi rakamlar. Açlık grevlerinde ölenlerin sayısı çok yüksektir. Alınan haberlere göre, hastanelere taşınan, tedavi kabul etmek istemeyen, her an ölümü bekleyen mahpusların sayısı kırkı geçmiş durumda. Bu zindanlarda yapayalnız kalmış insanlara sırtımı dönemez, vicdanımın, ya da vicdansızlığımın fildişi kulesine çekilemezdim. Ülkemde yoksulluk işsizlik diz boyu. Türk zenginleri de batının jet sosye-

tesinden de daha büyük tüketim içinde. Bir yanımda cehennem, bir yanımda cennet... Ben cehennemdekilerin içindeyim. Yaşamım da her zaman cehenneme çevrilebilir. Pek de, yaşamım boyunca cehennemden çıkmış değilim ya... Gene de gerektiği kadar acı çeken insanlara yardımcı olamıyor, çok üzülüyorum. Bir de başka bir şey düşünüyorum, bu kadar yazdım çizdim, hep onları yazdım, acaba bu kadar çaba bir şey değil mi? Bugünlerde basın toplantıları yapıyorum, gazetelere demeçler veriyorum, mitinglerde konuşuyorum. Ama yazık ki açlık grevindeki kişilerin durumları hiç değişmiyor. Açlıktan ölecekler. Ben ne yapayım şimdi? Bir şeyler, bir şeyler yapmak gerek. Böyle durumlarda, dünyamız zor günler yaşıyor, her yazarın böylesi eylemlere katılmalarını istiyorum. Katılmayanları suçluyorum. Asıl bu yazarları, sizin örnek olarak verdiklerinizi, ağızlarıyla kuş tut-salar da insanlık onları kusacaktır. Thomas Mann'ın, Saint-John Perse'in durumlarını onaylamıyorum. Böyle yazarlar ne kadar büyük olurlarsa olsunlar, sanatlarıyla insan düşüncesine, insanlık düzeyinin yükselmesine ne kadar yardım ederlerse etsinler, ben onları onaylayamam.

Sartre ve Camus'ye gelince iş değişiyor. Onlar yarına kalacaklarsa eylemlerinden dolayı kalacaklardır. Ben Sartre'a bir az gelişmiş ülkenin, demokrasi yüzü görmemiş, halkı zulüm altında inleyen bir ülkenin yazarı olarak minnettarım. Ona karşı büyük saygı ve sevgi duyuyorum.

Büyük bir yazar her koşulda büyük bir yazardır. Savunulacak bir dava kollamak sözü de bana ağır geliyor. Bunu da kabul etmiyorum. Bir yazarın savunulacak dava kollamasını hiç hiç anlayamıyorum. Haklı davaları savunan gerçek yazarlar o davalar bitse de gerçek yazarlar olarak kalırlar. Eğer onlar has yazarlarsa kalemlerinin değdiği yer altın olur. Hem insanlığa yardım ederler, savundukları dava geçip gitse de, insanlığa bir başeser bırakırlar. Sartre'la Camus'nün günahı dava savunmalarından değil, eğer bunlar güçsüz yazarlarsa, iyi yazar olmamalarındandır. Homerosun adamları gibi savaşıyor bir kişi var mı şimdi. Homerosun dünyasıyla ne ilişkimiz var bugün. Ama Homeros yaşıyor. Belki savaşlar da bitecek, ama Homeros devam edecek. Faulkner'ı düşünüyorum. Romanlarında zencileri sa-

vundu. Kimileri bunun tersini söylüyor ya, onların dediğinin de doğru olduğunu kabul edersek, bu Faulkner'ın romanlarına ne kaybetti? Faulkner'ı anlamak kolay değildir, ben onun büyük bir zenci savunucusu olduğunu romanlarından anlıyorum. Kim tersini söylerse söylesin, doğru olmadığını biliyorum. Amerika'da zenci sorunu bitecek ama, Faulkner'ın romanları kalacak. Zencilere öylesine insanca yaklaşan, bunu da iyi anlatan bir kişinin, büyük bir ustanın romanı, yazdığı çağın koşulları değişti diye hiç eseri biter mi?

Gençliğimde en hayran olduğum kişi Zola'dır. Ömrümde de en çok okuduğum yazar odur. Yıllardır artık onu okumuyorum. Gençliğimde *Germinalı* aşağı yukarı ezberlemiştim. Şimdi onun iyi bir yazar olmadığını biliyorum. Zola'nın büyük yazarlığı Dreyfüsün, savunduklarının kurbanı olmamıştır. Belki de onun orta yazarlığını savunduğu davalar yüceltmiş, onu insanlığın gözünde bir kahraman yazar yapmıştır. Zola, eğer yetenekli bir yazarsa, onun yazarlığı savunduğu davanın değil, uydurduğu natüralizmin kurbanı olmuştur. Yanlış insan anlayışının kurbanı olmuştur. Romanı Stendhal gibi anlayamayışının kurbanı olmuştur. Benim Zola hakkındaki düşüncelerimle birlik olmayabilirsiniz. Siz de onu, birçokları gibi, Fransanın büyük yazarları arasında sayabilirsiniz. Ben de, Zola hakkındaki bütün olumsuz düşüncelerimden vazgeçer, sizinle birlik olmak için elimden gelen, gelmeyen çabayı da harcarım.

Sizin sorunuza, şu benim anlattıklarım cevap değildir belki. Siz başka şeyler mi istiyordunuz acaba benden?.. Belki o sorduklarınıza karşılık bu anlattıklarımın içinde de bir cevap vardır. Sanırım, sorun, bir dava için, haklı çıkmak için dünyayı, roman, sanat dünyasını çarpıtmamak, yalan söylememek, bir davayı, politikayı kazanmak, desteklemek için... Örneğin birçok sosyal realist yazar gibi. Yanlış, politikalarca çarpıtılmış bir dünya anlayışı yazarlık için büyük tehlikedir. Sanırım bunu sormak istiyordunuz. Gene de soylu, büyük bir yazar, ne yazarsa yazsın... diyeceğim ama, diyemiyorum. Acaba çok mu angaje bir yazarım?

Alain Bosquet

22 – Sizin kişisel vakanıza eğilmeden ya da, tercih ederseniz, bilinçaltınızı deşmeden önce son bir soru daha soralım. Sizin uluslararası düzlemde çizilen profilinizin nasıl bir profil olduğunu düşünüyorsunuz? Bir gün, ani bir tedirginlik belirtisiyle bana sormuştunuz: “Beni kimle karşılaştırıyorsunuz?” Bir iki dakika düşünmüş ve sizi şöyle yanıtlamıştım: “Biliyor musunuz, siz kendi toprağını simgeleyen bir yazarınız! Bu da, en azından batı yazınında, oldukça az rastlanan bir olay, İngiltere’yi ele alalım: Hiçbir yazar, salt bir biçimde bugünün İngiltere’sini temsil ettiği savını ileri süremez. Aynı şey İtalya için de doğru: Leonardo Sciascia bile, eninde sonunda, tipik bir İtalyan değildir. A.B.D.’de folklor, onu en son kullanan kuşağın (derin güneyin Faulkner’ı ya da Kaliforniya ovalarının Steinbeck’i) elinden kaçtı gitti. Almanların Böll ya da Grass’ı, sonunda yoğunluğunu yitirecek güçlü bir mea culpa (benim suçum) duygusu dışında yurttaşlarının kendileriyle özleştirebildikleri Alman tipleri değiller. Artık derinliğine Fransa’yla uğraşan Fransız yazarı da yok. Herkes kesin bir bireycilik içinde.” Özetle şöyle demiştim size: “Bana en çok anımsattığınız yazar — aradaki büyük farklara karşın — Nikos Kazancakis. Sizde de aynı halksal atılım, düş gücü ve epik boyut kaygıları var”. Biraz rencide olmuş gibi şöyle demiştiniz bana: “Ama ikimiz arasında gerçek Yunanlı benim”. Ve Homeros’un Epope’sinden, coğrafi bir bağlantı sonucunda, size kalan mirasın daha büyük olduğunu kanıtlamak istemiştiniz.

Yaşar Kemal

22 – Doğrusu profilimin iyi çizildiği kanısında değilim. Yazar olarak, özellikle Fransa, İngiltere, Amerika ve Skandinavya

iyi karşılandım. Bu kadar aşırı övgülere layık bir yazar mıyım, diye çok düşündüm. Gene de yazarlık profilimin gerçeğe yakın çizilebildiğini hiç sanmıyorum. Bu da bir yazar için mutsuzluk değil mi? Romanda ne yapmak istediğimin, neler yaptığımın üstünde hiç durmadılar. İyi ya da kötü... Getirdiklerimi hep kulak arkası ettiler.

Benim, *Binboğalar Efsanesi* adlı bir yapıtım var, biliyorsunuz. Bu roman göçebeliğin yokoluşunun bir hikayesidir. Bu göçebeler toprağa yerleşmemek için hep savaşlar vermişlerdir. En büyük savaşları da 1865'te benim bölgemde, yani romanlarımın ülkesi Çukurovada geçmiştir. Osmanlı, toprağa yerleşmeyen Türkmen yörüklerinin üstüne ordu göndermiş; birleşmiş Türkmen aşiretleriyle Osmanlı ordusu arasında bir savaş olmuş, Türkmenler, bundan sonra toprağa yerleştirilmişlerdir. Yenilgi yılı Toroslara hiçbir Türkmen çıkarılmamıştır. Toroslara giden yollar, geçitler Osmanlı Ordusunca kapatılarak, Çukurovaya doldurulan, Çukurovanın sıcağına, sivrisineğine, sıcak sularına, iklimine alışmamış Türkmenler o yaz ovada sıtmadan sivrisinekten, hastalıklardan yarı yarıya kırılmışlardır. O korkunç yıl daha belleklerde, türkülerde, destanlarda, kilimlerde. Başkaldırının şairi de büyük şair Dadaloğludur. Başkaldırının, yenilginin acısı bütün derinliğiyle onun şiirlerindedir. Türkiyede onun aşığı yukarı herkesçe bilinen bir şiiri daha belleklerde. "Hakkımızda devlet etmiş fermanı/ Ferman Padişahın dağlar bizimdir." Ben bu başkaldırının onurunda, bu yenilginin acısı içinde doğdum, büyüdüm. Sonra da, koşullardan dolayı, sonradan bir yolunu bulup toprağa yerleşmemiş insanlar, bu kez de toprağa yerleşmek, kendilerini bitirmek için savaşım veriyorlar. Bu bir gerçektir, bir romancı için de iyi malzemedir. Benim romanımın üstünde duranlar, benim doğa betimlemelerimi çok öven eleştirmenler salt göçebelik sorunu, bu insanların onurları, bitişleri üstünde durdular. Ama benim romanım yalnız bu değildi ki... Daha derinlemesine temalar vardı. Ben bu romanı özellikle bu temalar için yazmıştım. İşi uzatmamak için bir tekini söyleyeceğim. Romanda bir Haydar Usta var, Haydar Usta bir demircidir. Yalnız o daldan eğme, yani çıraklıktan yetişme bir demirci değildir. O, kökten sürmedir. Yani o bir demirci ocağındandır.

Ocaklar çok eskilerden gelen halk kurumlarıdır. Demirci ocağı olduğu gibi hastalık ocakları da vardır. Ben ocaklılara çok rastladım. Örneğin, Anadolu'da son yıllara kadar işlerini sürdüren bir Kırılgaç oğulları ocağı vardı. Onlar bütün Anadoluyu dolaşarak katarakt ameliyatları yapıyor, başka göz hastalıklarına da bakıyorlardı. Sıtma ocakları, ağı ocaklarına da rastgeldim. Bunlar işlerinin ustalarıydı. Bir aile yüz yıl, iki yüz, üç yüz, belki de beş yüz, bin yıl, bilinmeyen yıllardan bu yana aynı işi yapıyordu. Diyelim ki, demirci, o ocağın bütün kişileri demirci olacaklardı. Haydar Usta da bir demirci ocağından gelen saygın, neredeyse kutsallığa ulaşmış bir kişiydi. Bir zamanlar, Osmanlı çağında, 1865 başkaldırısından sonra olacak, aşiretlerin koşullar değişip de yerleşmek için can attıkları günlerde olacak, Çepni Aşireti ustası bir kılıç yapıp Padişaha götürüyor, Padişah da, kılıcı o kadar beğeniyor ki, o aşirete Aydın ovasını veriyor. Bu olay, doğru ya da yanlış aşirette biliniyor. Üstelik Çepni aşireti demircisi kökten sürme bir usta değil, daldan eğme, yani çiraklıktan yetişme, kutsallığı olmayan bir kimsedir. Haydar Ustayı, kökten sürme, Osmanlı Padişahlarına, İran Şahlarına, İran, Anadolu Beylerine kılıç yapmış, kılıç kuşatmış bir ocaktan gelmektedir. Onun yaptığı kılıç için, Padişah, hükümetlerin başları neler vermezler ki... Yalnız, kılıcın yapılması uzun sürmekte, aşiret de beladan belaya uğramaktadır. Haydar Usta da öylesine özene bezene yapmaktadır ki kılıcı, bütün bin yıllık hünerini bu kılıca dökmektedir. Sonunda kılıç biter, Haydar Usta kılıcı Adana'da beş yüz yıl Beylik yapmış Ramazanoğlu'na götürür. Adana şehrini onun sanır. Bu mamur şehri beğenir. Böyle bir şehri olan bir Bey ona, böyle bir kılıcı alınca değil biraz toprak, Çukurovanın yarısını bile verebilir. Şehirde Ramazanoğlu'nun sarayını arar, bulur ki ne görsün, Ramazanoğlu'nun sarayının yerinde yeller esiyor. Ramazanoğlu da, ki o ünü büyük Ramazanoğludur, küçücük bir evde oturuyor, bir deri bir kemik, gözlüklü, kel kafalı birisidir. Haydar Ustanın onu gözü tutmaz ama macerasını anlatır, kılıcı ona verir, adam kılıca bakar, hayran kalır, Haydar Usta ona derdini anlattıkça o durmadan "enteresan, enteresan," der. Haydar Usta bu enteresanelerden hiçbir şey anlamaz. Ramazanoğlu kılıcını onun eline verir, onu uğurlar. Kılıcın ma-

cerası uzun sürer, Haydar Usta en sonunda Ankaraya, birçok insana toprak için başvurduktan sonra, uzun yıllar Cumhurbaşkanlığı yapmış İsmet Paşaya ulaşabilir. O da, bu yıllarca çalışmış, bir mücevher gibi işlenmiş, Haydar Ustanın hayran olduğu, bu elinin en güzel emeği kılıca şöyle bir göz atar ancak.

Obanın gerçekçi insanları, hiçbir umutları olmadığı halde dört gözle Haydar Ustayı, bu yıllarca çalışılmış kılıcın onlara birazcık toprak getirmesini gene de beklemektedirler. Umut-suzluktan umut yaratarak... Usta süklüm püklüm, yıkılmış obaya döner, oba onu karşılar. Ustanın halinden, kılıcın da yanında olmasından her şeyi anlarlar. Ustayı bir şey sormalarına gerek kalmamıştır. Usta, attan iner inmez demirci ocağının bulunduğu çadırına girer, o gece sabaha kadar çadırın içinden çekiç sesleri gelir, çadırdan dışarıya kıvılcımlar fışkırır. Sabaha karşı çekiç sesleri durur. Obalılar varır bakarlar ki, Haydar Usta örsüne sarılmış, öylecene, cansız kalmıştır. Bir yanda da, ne olduğu belirsiz bir demir parçası... Haydar Ustanın sabaha kadar dövdüğü demirin, bu ne olduğu belirsiz demir parçasının, kılıç olduğunu anlarlar. Ve Haydar Ustayı ne örsünden ne de ne olduğu belirsiz, son dövdüğü demir parçası, kılıç kalıntısından ayırmazlar. Onu bütün aletleri, örsüyle, örsüne öyle sarılmış, götürürler dağın tepesindeki kutsal türbenin yanına gömerler. Ve aşiret son bulur.

Niçin buna önem veriyorum, ne var bunda, diyeceksiniz. Herhangi bir macera gibi bu da bir macera, diyeceksiniz. Belki de haklısınız. Ben bu konuyu düşünürken de, yazarken de hep iki yapıtı düşündüm. Niyetim onlara öykünme değildi elbette. Onlara bir katkı olabilir miydi? Başka bir yoldan o düşüncüyü zenginleştirebilir miydim? Gogolün *Kaputuyla* Vittorio De Sica'nın *Bisiklet Hırsızları*ydı hep düşündüklerim. Eşyanın, aracın değerinin göreceli olma sorunuydu. Belki de size çok uzak bir benzetme gelebilir. Ama ben böyle düşündüm ve bu romanın bütün dallarını kılıç yöresine toplamak istedim. Herhangi bir eleştirmen azıcık da olsa, yanlış da bulsalar, eleştirmenler bu kılıç sorununa dokunsaydılar, benim profilim doğrudur, diyebilirdim. Dostoyevskinin romana getirdiklerine hayranlığım oldu her zaman. O der ki, Rus romanı Gogolün *Kaputundan* çıktı. Benim romanım da, *Bisiklet Hırsızları* da o ayardadır demek aklım-

dan geçmez. İyi, kötü benim romanımdaki yaklaşım bu.

Kazancakise gelince, konuşmamızı iyi anımsıyorum. Ben şakacı huyda bir insanım. Yabancı dil bilmediğim halde, arkadaşlarımca bu huyum sezilebilir. Benim yazar olarak Kazancakisle herhangi bir yakınlığının olduğunu sanmıyorum. İnsan anlayışlarımız, roman dünyası kurma anlayışımız, anlatma anlayışımız bambaşka. Öyle sanıyorum ki, üstü kapalı olarak, hiçbir zaman insanların gözüne sokmadan romanlarımda psikoloji, üstelik de anlık psikolojiler ağır basar. Ben Çehova, Charlie Chaplin'e hayran bir insanım. Nedendir bilmiyorum, Faulkner'a da hayranım. Bu yazara hayranlığım da uzun bir süredir sürüp geliyor. Çehovla hiç kavga etmeden onu hemen kabullendim de, Faulkner'ı öyle değil. Onu her zaman düşünüyor, onunla çekişiyor, onun bir açığını, bana eksik gelen bir yönünü bulmaya çalışıyorum. O, bugünlerde benim baş sorunum. Yıllar önce, benimle söyleşiye gelen bir yazara, Homeros bugün dünyaya gelseydi, belki de Faulkner gibi söylerdi, demiştim. Şimdi düşünüyorum da Faulkner gibi işi birbirine karıştırmaz, anlatacağını daha yalın, dümdüz anlatırdı. Daha da Faulkner'ın yakasını bırakmış değilim. Belki de onunla toprak yakınlığımız var. Ben de güneyliyim, o da. Onun da romanlarının sıcak bir ülkesi var, benim de... Bir şey daha anlamıyorum onda, o niçin ülkesinin adını değiştirmiş. Ülkesinin adı değişmeseydi, herkes gene anlattığı yerlerin onun romanının ülkesi olduğunu bilirdi.

Ben ondan daha Homerosa yakınım derken Hektoru düşünmüş olabilirim. Kazancakis bana uzak bir kişi derken, her zaman düşündüğüm bu uzaklığı kral Priamosun Akhilleusa oğlunun ölüsünü almaya giderkenki durumunu düşünüyordum. Epopede kişisel psikoloji yoktur diyenlerle aynı düşüncede değilim. O parça benim için, bildiğim kadarıyla, edebiyatın insan psikolojisini en derinliğine inerek veren bir parçasıdır. Bugünün modern romanı, on dokuzuncu yüzyılın büyük romanında bile böylesine sağlam, gerçek bir psikolojiyi zor buluruz.

Bana, yalnız Fransız basınında değil, birçok ülkelerin basınında da epik yazar, diyorlar. Yalnız, bana da demiyorlar, epik yazar, diye. Yüceltmeye çalıştıkları başka yazarlara da öyle, diyorlar. Bu benim için bir onurdur. Ne anlamda söylüyorlar, bu

onuru bana ne anlamda veriyorlar, işte ben bunu anlayamıyorum. Bana epik yazar dedikleri üstüne kafamda birçok olasılıklar var ya, doğrusu kendimi çağın epik yazarı olma onuru düşünemiyorum.

İkimiz arasında gerçek Yunanlı benim, diyebilirim. Benim roman anlayışım Homeros'a daha yakın. Örneğin Stendhal'e daha yakıным. Bunun bir sebebi olmalı. Bir köylü gencinin durup dururken Stendhal'i usta seçmesini acaba nereye bağlayabiliriz? Bu sorunun karşılığını benden bekliyorsanız beni çok bocalatırsınız.

Yazarlar niçin ülkelerini temsil edemiyorlar, bu anlaşılabilir bir iş değil. O sizin söylediğiniz keskin bireyciliğin de bir kokusu, bir rengi, bir rüzgarı, bir zenginliği olmalı değil mi? Hem de on dokuzuncu yüzyıllardakinden daha çok. Bireyciliğin bu işte hiçbir günahı olmadığını sanıyorum. Kişilikler geliştikçe, zenginleştikçe sanat, edebiyat daha zenginleşecek, daha gelişecek, öyle değil mi? Eğer bir kıtanın edebiyatı, özgünlük göstermiyorsa, o kıtada kişilikler fakirleşiyor, ölüyor demektir. Kişiliksiz kişilerin de edebiyatı yavan ve kişiliksiz olur elbette. Batının tüketici toplumu insanları bu kadar çabuk mu bu hale getirdi? Eğer bu doğruysa, çok korkmamız gerek. Yoksa, Avrupadaki bu olgu başka, bambaşka bir kişilik fıskırması, gelişmesi de bizim bundan haberimiz mi yok? Bir İngiliz, bir Alman, bir Fransız yazar ülkelerini temsil edemiyorlarsa, neyi temsil ediyorlar? O zaman kendileri kim? Onlar nereden gelmişler, gökten mi düşmüşler, kavanoz içinde mi büyütölmüşler? Onların kişiliklerini ülkeleri oluşturmuyor da, başka bilmediğimiz, uzaydan gelen bir güç mü oluşturuyor? Yeni, evrensel, bütün insanlığı aynı kalıba sokmak isteyen bir sürü kültürünün tutsağı olduk da haberimiz mi yok? Evrensel, bir tek kültür, kalıplaşmış insanı olası görmek doğru bir düşünce sayılabilir mi? Ben böyle bir kararı verebilecek kadar Avrupa düşüncesini, edebiyatını bilmiyorum. Yukarıdaki söyledikleriniz için size inanmamak isterdim. Bildiğim kadar çok ödünsüz bir insansınız. Yazarlar ülkelerini temsil etmiyorlar da neyi temsil ediyorlar, bir soyut düşünceyi mi? Salt belleğin içinin, düşüncelerin soyut romanını, çağrışımların romanının yazıldığını da biliyorum. Yazarı yaşamdan koparır-

san geriye ne kalır ki... Böyle romanları icat eden kişiler bile yaşamdan düşüncüyü koparamamışlar da, roman sanatına katkıları olmuş. Epopeler, bir çağlar insanlığının sanatçıların hep birlikte kurdukları bir gerçektüş dünyası kuruşlarının yapıtlarıdır. Çağların bireylerinin, toplumlarının başyapıtlarıdır. Zenci heykelleri, Türk kilimleri de böyle. Bireysellik kişileşmenin yok-sullaşmasını değil, doğal olanı, bireyselleşme kişilerin zenginleşmesini, gelişmesini sağlamalı değil mi? Eğer bunun tersi oluyorsa, durum iyice kötü. Bu tehlikeyi, ne kadar dünyayı az yaşamak olanağım varsa da, ben de sezmiyorum değilim. Ama bir türlü inanmak istemiyorum. Eğer yazarlar ülkelerinin, topraklarının damgasını yemiyorlarsa... Boyuna tekrar etmeyeyim. Belki de yeni bir Avrupa oluşuyor, onun karmaşıklığının belirsizliğinin damgasını yiyorlar. Ona da inanamıyorum. Bu işte başka bir iş olmasın, benim aklımın ermeyeceği... Ben hikaye anlatmasını severim, ben yazarlığın gelenek olduğunu sanırım. Belki batılı arkadaşlar hikaye anlatmasını sevmiyor, ondan kopmak istiyor, yeni bir roman biçimi, anlatım biçimi bulmak istiyorlar. Bunda da, daha başlangıçta oldukları için bocalıyorlar. Belki de hikayesiz, insansız hikaye anlatmakta, yeni yeni biçimler kullanmakta başarılı oldular da bizim haberimiz yok. Ben sanatta, bütün yeniliklere açık bir insanım. Kendimin bile kendi kı-sırdöngümde dolanıp durmamı doğru bulmuyorum. Biliyorum, bilimde ve sanatta zincirin halkasından kopmak çok zor bir iş-tir. Dünyamız bilimde ve sanatta zincirle gelişmiş, daha ustaca halkalar taka taka ilerliyor. Şimdilik bilimde ve sanatta atlamaların olduğunu pek öyle söyleyebilen yok. Bir süreler eski Yunan uygarlığının bir tansık olduğu, bir kopma, bir atlama olduğu sanıldı, söylendi. O zamanlar Mısır, Hitit, Sümer, Asur, Urartu uygarlıkları bilinmiyordu. Şimdilik dünya üstüne, tarih üstüne o kadar yeterli şeyler bilmiyoruz. Bir tarih karanlığındayız. Gene de tesadüfler, atlamalar olabilir. Bunun böyle olamayacağı üstüne de pek bir bilgimiz, kanıtımız yok. Belki de batıda roman anlatma, hikaye anlatma sanatında bir atlamalar, tesadüfler oluşuyor bugünlerde.

Alain Bousquet

23 – Nasıl yazıyorsunuz? Bilir misiniz ki batıda oldukça az ilgilenilmiş bir sorundur bu? Bir yazarın alışkanlıkları ve eylem biçimi üstüne nadiren eğilinir ve ona sanatının sırlarını sormak bir anlamda fazla meraklılık olur. Diliniz klasik, geleneksel bir dil midir? Kitaplarınızda kimi Kürtçe söyleyiş biçimlerinin varlığı hissedilir mi? Onlardan kaçınır mısınız, ya da tersine kökenlerinizi iyice belirtmek amacıyla alttlarını çizme eğilimi gösterir misiniz? İstanbulda, masanıza oturup mu yazarsınız, yoksa kırdı bir evde kendinizi yalıtır mısınız? Yolculuk sırasında yazabilir misiniz? Birisine yazdırdığınız (dikte ettiğiniz) olur mu? İlk bir biçim oluştuğunda onu hemen, yeniden ele alır, çalışır mısınız yoksa yeniden ele almadan, bir süre bir kenarda bırakır mısınız? Bir elyazmasının düzeltilmesi sizce ne anlama gelir? Zor bir çalışma mıdır, yoksa basit ve rutin bir teknik çalışma mıdır?

Yaşar Kemal

23 – Size daha önce sözünü etmiştim. Hani Savrun çayını haftada bir ya da iki kez çıkıp inerdim ya... Bu işlem bütün yaz, sonbaharın ortalarına kadar sürerdi. Ben, “Pis Hikaye”yi askerdeyken yazmıştım. O zaman da her gün yürürdüm. “Pis Hikaye” olayı, benim bölgemde çok geçmiş bir olaydı. O olayların etkisinde kalmış olabilirim. Gerçeğe varabilmek için, her zaman yaratmaya önem verdim. Her zaman, doğaya, insana, insan olaylarına öykünmekten kaçındım. Şimdi de öyle düşünüyorum. İyi ki kaçınmışım. O zamanlar bunun bilincinde değildim. Pirinç tarlalarında çalışırken, Savrun suyunu inip çıkarken, yürümek zorundaydım, ne atım vardı, ne de bir eşeğim. Zaten benim geçtiğim Savrun kıyılarında da at, eşek yürüyemezdi. Yürüyebilse

de, at alacak param yoktu. 1948'de "Bebek" hikayesini yazmaya başladım. Yolda, bir gün, iki gün yürüyerek hikayeyi düşünüyör, sonra gelip düşündüklerimi kağıda geçiriyordum. Çoğu düşündüğüm parçaları da ezberliyordum. "Bebek", uzun bir hikayedir ve Fransızcada çıkan ilk yazımdır. Güzin Dino çevirmişti onu. O zamanın saygın bir dergisinde çıkmıştı. O yıl, ben çalışırken, haftada iki üç gün de boş kalıyor, bu günlerde de durmadan yazıyordum. Çamlık bir tepenin üstüne çadırımı kurmuştum. Bir manav arkadaşımın da bir masayla bir sandalye edinmiştim. Arzuhalcilikte kullandığım daktiloyu, kitaplarımı da, çadırın içine diktığım, köylülerin at suladığı bir taş teknenin içine koymuştum. Yağmurlarda bu taş tekne benim kitaplarımı ve yazdıklarımı koruyordu. Birinci yazdığım "Bebek" hikayesini beğenmedim. İkinci, üçüncüyü hiç beğenmedim. Sanırım dokuz kez "Bebek" yazdım. Hepsisi de başka başka hikayelerdi. Yazık ki, sonuncu yazdığım "Bebek" elimde. O zamanlar öteki sekiz hikayeyi yırttım. Şimdiki aklım olsaydı, hepsini saklar, bugünlerde de hepsini birden büyük bir kitap olarak yayımlardım. Bu gençlik yıllarında bir hikaye üstüne böyle yoğun çalışıyordum. 1947'de başladığım *İnce Memed*i bu yüzden bitirememiştim. Başladığım bir hikayeyi, romanı en az üç kez yazıyordum. Beğenmediğim parçaları atıp onun yerine başka parçalar yazmıyor, hikayeyi yeni baştan ele alıyordum. Bir de başka bir huy edinmiştim, kurulmuş hikayeyi parça parça yazmak için, durmadan yürüyor, yürürken düşünüyordum. İlk zamanlarda, anlattığım gibi, yürümek zorundaydım, işim gereği. Sonradan yürümeden yazamayacağım düşüncesine kapılmış olacağım ki, hep yürüyerek yazdım.

Alain Bosquet

24 – Kitaplarınızın oluşturulmasında, çevrenizdekilerin, karınızın, oğlunuzun ya da dostlarınızın rolü nedir? Onlara danışır mısınız; yoksa yaratınız kesinlikle kişisel, kimsenin karışmadığı bir iş midir? Birkaç üslubunuz, ya da en azından birkaç yazı düzeyiniz var mı? Bununla şunu demek istiyorum: Kimi zaman bir halk anlatısı tavrına bürünüp sonra da tersine, daha lirik, hatta düşsel bir anlatıya girer misiniz? Bu konudaki sorularım sizin bugünkü yazış biçiminizle ilgili. Başladığınız günlerden bu yana, bu alanda bir gelişme gösterdiniz mi? Ne tür bir gelişme oldu bu? Okuyucunuza ulaşmak için en iyi yolun hangisi olduğu konusunda kesin bir düşünceniz var mı?

Yaşar Kemal

24 – Daha önce de söylemiştim. Ben bir hikayeyi, romanı yıllar öncesinden kurmaya başlıyor, yıllar sonra da bu kurduğum hikayelerden bir tanesi olgunlaşıyordu. Niçin, nasıl olgunlaşıyordu da ben yazmaya girişiyordum? Yazmaya başlayınca da bölüm bölüm düşünüyor, kağıda geçiriyordum. Doğrusu hep romanlarımı ayakta yazdım. Romanlarımı gene uzun uzun düşünüyorum, ama gençliğimde olduğu gibi, yani ilk yıllardaki gibi, yeniden yazmıyordum. Beğenmediğim parçaları çok yazmaya başlamıştım bu sefer de. Buna da bir arkadaşım, bir de zorunluluklar, zaman azlığı sebep olmuştu. Arkadaşım, sonradan Türkiye İşçi Partisi Genel Başkanı olan Mehmet Ali Aybar, “sen ne yapıyorsun böyle, sen bu biçimde yazmayı sürdürürsen, ömrünün sonuna kadar bir tek roman bile bitiremeyeceksin,” dedi. Tartıştık, ona hak vermekten başka da çarem yoktu. Gene de titizleniyordum ya, eskisi gibi bir hikayeyi, bir romanı dönüp dö-

nüp yeniden yazmıyordum. Hep de vakitsizlikten şikayet ediyordum. Aaaah, bir vaktim olsa, çekilsem bir köşeye gönlümce bir roman yazsam. Örneğin bir tek cümleye birkaç gün çalışsam. Gençliğimde bir cümleyle anlattığım bir şeyi, kaç biçimde yazabilirim, diye denemeler yapıyor, birçok, ayrı ayrı cümleler, kuruyordum. Konuşmalara da öykünüyordum. Yaşlı adamların, çocukların, küçük memurların, köylülerin, büyük destancılarının anlatış biçimlerine öykünüyor, onların anlatış biçimleriyle türlü konular işliyordum. İlk yazılarımdan, özellikle *Hüyükteki Nar Ağacı* adlı uzun hikayemin anlatış biçimi masalcıların, destancılarının anlatım biçimlerinden etkiler alır. “Pis Hikaye”de, “Bebek”te onların etkisi yok da, *Hüyükteki Nar Ağacı*nda var. Konu yakınlığı desem, o da değil.

Yazıya başladığımda o zamanda roman Türkçesinin, kitap Türkçesinin o kadar işime yaramayacağı düşüncesindeydim. İşe başladığım yıllarda benim destancı dilimin de pek o kadar işe yaramayacağını görmüştüm. Öyleyse ne yapmalıydım? Kendimi kendi akışıma bırakmalıydım. Benim romanlarım kendi dilini kendi yaratacak, kendine özgü anlatımı da bulacaktı. Temelim, kaynağım Çukurova halkının konuştuğu gündelik dildi. Bu gündelik dil destanlarda, her destancının anlatımına, kişiliğine göre de değişiyordu. Çok incelediğimde de, ince ayrıntılar olmasına karşın bir destancının anlattığı başka başka destanlarda da, dilde, bir değişiklik oluyordu. Benim anlatımım da niçin olmasındı? Böyle de oldu. İlk yazılarımdaki dil destan diline benzemiyor, üstelik o dilin benim kaynağım olduğu bile kolay sezilmiyordu. Sonra yazdığım her romanın dili de daha zenginleşiyor, gündelik dilden de, destan dilinden de, benim daha önce yazılmış romanlarımdan dilinden de uzaklaşıp gidiyordu. Bu da benim çok hoşuma gidiyordu. Aynı biçimde yazılacaksa bir roman, aynı dil kullanılacaksa, niçin yazılmalıydı, iki, üç roman? Bir roman yetmez miydi? Her konu, her atmosfer yeni bir dil getirmeliydi. Bu bende gençliğimden bu yana bilinçli bir uğraştı. Yazı dilinde olmayan birçok sözcük de getirmiştım dile. Anadolu kulları, yazı diline girmemiş sözcükler, deyimler. Sonra da bir uzman, Ali Püsküllüoğlu, *Yaşar Kemal Sözlüğü* diye bir sözlük çıkardı. Benim yaptığım, önemli iş bu değildi. Bu benim

için bir gereksinmeydi. Yalnız, yeni bir yazı dili, roman dili yapmak, dilin derinliğine inmek, anlatımın bütün olanaklarını denemek, dilde yeni nüanslar bulmak, yeni bir dil atmosferi yaratmak, bence iş buydu işte. İşin özü, dili de yaratmak gerekti. Romanın dünyasını, kendine özgü dünyasını yepyeni, kişilikli yaratır, kurarken bir yeni yazı dilini de yaratmalı, kurmalıydı.

Kürtçe çok ayrı yapısı olan bir dil. Bu dilin yapısı Türkçenin yapısına hiç benzemiyor. Bazı romanlarımda birkaç kere, o da birkaç cümle Kürtçe kullandığım olmuştur. O da diyaloglarda. Ama dilimin Kürtçenin etkisinde kaldığını hiç sanmıyorum. Şimdi artık Kürtçeyi Türkçe kadar da bilmiyorum. Anamın, babamın memleketi olan Van gölü kıyılarında, Ağrıdağı eteklerinde yaşamadım ki... Gazeteci olarak, röportaj yapmaya 1951'de Vana gitmiş, on beş gün kadar kalmıştım. 1952'de de gene röportajcı olarak Ağrıdağına bir Fransız araştırma ekibiyle çıkmıştım. Bir dilin etkisinde kalmak için o dili durmadan yaşamak gerek. Ben Kürtçeyi gereği kadar yaşayamamıştım ki...

Yazmaya karar verdiğimde, bir konuyu kafamdaki birçok konu içinden o anda yazmaya niçin karar veriyorum, çok düşündüm, bunun sebebini bir türlü bulamadım. Bu günlerde kafamda yazmaya hazırlandığım, İstanbulda geçen üç tane küçük roman var. Bir tane de uzun roman var. Bunlardan hangisini seçeceğim, küçük romanları mı, yoksa uzununu mu? Bu seçmeyi niçin yapıyorum, bilemiyorum. Uzun yıllardır kafamda gene *Akçasazın Ağalarının* üçüncü cildi var. Her şeyi hazır, ama çok uzun kapsamlı bir roman, ona niçin başlayamıyorum, onu da bilemiyorum. Daha bir sürü yazılmaya hazır başka başka romanlar var. Niçin onlar değil de, yukarıda söylediğim uzun roman ve üç kısa roman, bilemiyorum. Örneğin bu kısa romanlar on yıldan fazladır ki, kafamda. Kafamdaki bu romanları, çoğunlukla, önce hep yakın arkadaşlarıma anlatırım. Özellikle hukukçu, parti başkanı Mehmet Ali Aybara. Bir de başka bir arkadaşım var. Dr. İbrahim Kıray. Hem çok iyi bir tabip uzman, hem de iyi bir roman okuyucusudur. Ben aşağı yukarı her konumu yirmi beş yıldır Dr. İbrahime anlatırım. O da kuzu kuzu dinler. Sonra da yazdığım her romanı ilk okuyanlardan birisi olur. Romanlarımı Dr. İbrahim Kıray okumadan, onunla uzun uzun tartış-

madan basılmaya vermem. Dr. İbrahim çok dikkatlidir. Benim gözümünden kaçmış romandaki yanlışlıkları hemen buluverir. Ne zaman boş kalırsam Dr. İbrahim bana hangi konu gelecek masaya, diye sorar.

Bir de büyük eleştirmenimiz Fethi Naci elimden çok çekmiştir. Yazmadan önce, bir romanımı üç kez dinlediği olmuştur.

Şimdiye kadar romanlarımı, ilkin İstanbul yakınındaki bir deniz kasabası olan Şilede yazdım. Kaldığım otelin önünde kilometrelerce uzanan bir kumsal vardır. Ben o kumsalda, her sabah erken kalkar yürümeye başlardım. Dönünce de masaya oturdum. Orada hep kışın çalışırdım. Yağmurda, karda, fırtınada da yürürdüm. Öğle yemeğinden sonra da, o günkü bölümü bitirememişsem, gene yürümeye çıkar, döner, akşam yemeğine kadar yazardım. Sonra, Abantı buldum. Orada da, 1800 metre bir dağın az aşağısında, ormanın içinde bir göl vardır. Gölün kıyısında da güzel bir otel... Gölün çevresi yedi kilometredir. Ben her sabah yedide kalkar, gölün çevresindeki yedi kilometreyi bir saatte yürür, gelir kahvaltımı yapar, yazmaya başlardım. Yazma işi saat 13'e, 14'e kadar sürerdi. Öğle yemeğinden sonra ya ormanın içine doğru üç kilometre kadar yürür, sonra gene gelir yazmaya oturdum. Eğer düşünmek gerekiyorsa, yarına hazırlık için, akşamüstü gölün kıyısını bir daha turlardım. Abant gölü kıyısında dokuz tane roman yazdığımı sanıyorum. Gölden çok bıkmışsam, bu sefer de gelir, romanı evde bitirirdim. Bir de İstanbul yakınlarında Yalova adındaki kasabada orman içinde bir otel vardır. Orada da çalışırdım. Burada çok az çalıştım, çünkü oranın yolu yürümek, düşünmek için pek uygun değil. Bir yanı orman içi, yol yok. Öbür yoldan da çok otomobil geçiyor. O da benim düşüncelerimi dağıtıyor. Bir de beni bir otomobil ezecek, diye her zaman içimde bir korkum var.

Şimdi artık evde yazmaya karar verdim. Evim İstanbulun epeyce dışında, denize yakın bir yerde. Evin yanındaki koruda da kışın bile yürünebilecek, üç kilometrelik bir yol var. Bir de başka, dokuz kilometrelik bir yolum var. Kısa düşüneceksem, bu, üç kilometrelik orman yoluna gidiyorum. Uzun düşüneceksem, dokuz kilometrelik yola çıkıyorum. Kimi günler ormandaki yolu iki, üç kere turladığım da oluyor.

Aynı biçimde, yani hep aynı biçimde yazmak beni hep bıktırdı. Eğer, başka biçimlerde yazma olanağım olmasaydı, sanırım bu işi sürdürmezdim. Yazmak bana çok çok ağır gelirdi. Size bir örnek vereyim, *Ağrıdaki Efsanesi* diye bir romanım var. İngilizcede, başka dillerde çıktı da daha Fransızcada çıkmadı. Herkes, benim bu romanı bir Türk, ya da bir Kürt destanından aldığımı sanıyor. Bunu çok da yazdılar. Alman kitapçım, bile, romanı yayımlarken, bir Kürt destanından aldığımı yazmış. Niçin böyle yaptın, diye sorduğumda da, şaşkınlıkla, bu bir destandan alınma değil mi, diye sordu. Oysa ne böyle bir Kürt destanı, ne de böyle bir Türk destanı vardı. Dili de ne Türk, ne de Kürt destanlarının diline benziyordu. Benim çabam bu romanda destan atmosferini çağdaş romanda denemektir. Bunu nasıl yazar, burada ne yapabilirdim? Herkesin söylediği, benim şiirli dilim var ya, birkaç romanımda bunun tam tersini, romanların kupkuru olduğunu görürsünüz. Örneğin *İnce Memed*lerin dili ayrı, *Akçasazın Ağalarının*, *Deniz Küstünün* dili apayrı... Benim dilim romanlarımdan daha çok olgunlaştı. Kendimi daha bir roman ustası sayamıyorum, istediğim romana bir türlü ulaşamadım. O romanın artık ne olduğunu biliyorum, görüyorum, ama bir türlü ulaşamıyorum. Bazan ulaştığımı sanıyorum, bir seviyorum, bir seviyorum, sevinçten uçuyorum, sonra da bakıyorum ki, dediğim romanın yanına yaklaşamamışım. Ama dilimden memnunum. Benim, derdim, Psikolojide Dostoyevskinin vardıgı yer, açtıgı kapı da değıl. Yazış, psikoloji verme biçimini en çok beğendiğim Çehovun açtıgı kapı da değıl, benim girmek istediğim kapı. İnsan, çok zengin ve sonsuz. İnsan ne kadar yozlaşırsa yozlaşsın, insanları insan yapan koşullar değıl mı? Onları toprak, gök, deniz, hava, güneş yaratmadı mı? Onların kültürel, sosyal kalıtları yok mu? Öyleyse, insanlar kaldıkları yerden, kendilerini yeniden yaratmaya başlarlar. İnsan değırleri bir üç yüz, dört yüz yılda yokolursa, insan yiten değırleri yeni den yaratır. Hem de daha yeni, daha güzel, daha insanca. Bütün kötölükler olmayabilir de... Bu kadar deneylerden geçmiş insan, niçin kötölük yapsın. İnsanoğlunun amaçladığı yer, ulaşacağı güzellik iyilik değıl mı? İnsan soyunun geldiğı yere bakacak olursak, varabileceğı yeri de az da olsa bulabiliriz.

Yazmaya başladığımda, okuyucuyu düşünmek değil, yayımlamayabile düşünmüyordum. Daha önce de bunu söyledim. Üstümde o kadar baskı vardı ki, yapıtlarımı yayımlamak bana uzak bir düş gibi bile gelmiyordu. Birkaç dergiye, buna karşın, gene yapıtlarımı gönderdim. Sonuç düşündüğüm gibiydi ve bu politik ortam için benim yazılarım çok sertti, yayımlanamazdı. Bunu, böylesine korkunç bu baskıyı, bir batılı insana anlatabilmenin olanağı yok, biliyorum. Okuyucuya gelince, okuyucuya ulaşmayı, onun için yazmayı hiç düşünmedim. Hep, iyi, sağlam, gerçek bir edebiyat nasıl olmalı, diye düşündüm. Bizde bir söz var, çanağında balın olsun, arısı Bağdattan gelir. Ben, okuyucuyu düşünmedim, derken acaba kendimi aldatmıyor muyum? Okuyucuyu hiç düşünmeyen bir insan, romanının sürükleyici olmasını, soluk kesmesini baş uğraşı yapar mı? Bu bakımdan benim yastık kitabım *La Dame aux Camélias* oldu. Romanda sürüklemenin gizleri bu romandaydı. Ondan soluk kesmenin gizlerini öğreniyordum. Alexandre Dumas ve Alexandre Dumas Fils'le benim ne ilişğim olabilirdi ki? Yıllar yılı bu yazarları niçin elimden düşürmemiştim. Kim olduklarını, edebiyattaki yerlerini çok iyi biliyordum. 19. yüzyıl klasiklerine baktığımızda, bu büyük yazarların bütün romanları, nasıl sürüklüyordu insanları. Büyük yazar olmanın gizi biraz da sürüklemeye değil mi? Benim ilk yazarlık günlerimde batıdan bir de moda gelmişti. Roman zor okunmalı. İnsan romanı okurken bir çaba harcamalı. Ben her zaman bu düşünceye karşı oldum. Sürüklemenin roman sanatının değerinden bir şeyler eksilteceğini hiç sanmıyordum. Bu özellik Stendhal'den bir şey eksiltmemişti. Tolstoydan, Dostoyevskiden, Gogolden, Dickens'tan da... Hele Homerostan hiç mi hiç bir şey eksiltmemişti. *Don Kişotu* her okuyuşumda o beni biraz daha arkasına takıp alıp götürüyordu. Okuyucuyu hiç düşünmedim, derken bunları düşünüyordum. Demek ki, okuyucuyu da düşünüyordum. Ama okuyucum kimdi, kim olacaktı? Böyle bir soru hiç aklıma gelmedi. "Bebek" hikayesini yazdığımda okuryazarlığı olmayan köylü kadınlara okumuştum onu. Hikayeyi anlamış ve çok sevmişlerdi. "Bebek", ben Ağır Cezada yargılanırken mahkemede de, suç delili olarak okunmuştu. Hem de dört beş celse. Dinleyicilerin de, baş yargıcın da hoşuna gitmişti. Sanıyo-

rum ki, benim beraatime, bu hikayenin yargıç üstündeki etkisi de sebep olmuştu. Ben hapisten çıktıktan sonra yargıç ve karısı hikayemin hoşlarına gittiğini bana söylemişlerdi. Mahkemede izleyicilerin benim hikayemi canı yürekten dinlemeleri beni çok mutlu etmiş, alacağım cezayı bile unutmuş gitmişim. Bugün de okuyucum kim bilemiyorum. Hangi okuyucular için yazıyorum, hangi insan takımı beni sevebilir, bunu nasıl bilebilirim. Bugün de bilmiyorum. Çanağıma bal doldurmaya çalışıyorum. Bağdattan gelecek arıları da bekliyorum. Başka bir umar var mı? Okuyucu kim? Hani o Best Seller cinsi romancılar var ya, onlar okuyucularını babalarının oğullarıymış gibi biliyorlar.

Alain Bosquet

25 – Sırası gelmişken, okuyucunuz sizi ilgilendiriyor mu? Okuyucularınıza, vermek zorunda olduğunuz kesin bir şeyler olduğu duygusunu taşıyor musunuz? Ya da rastlantıyla ya da başka bir biçimde sizi okuyacak kişilerden, tümüyle bağımsız biçimde mi yazıyorsunuz? Benim bu konudaki düşüncemi biliyorsunuz ve sanırım sizinkine benzemiyor. Fransız yazarlarımın, paylaştığım salt bireyciliğiyle aynı kanıdayım ve okuyucularıma hiçbir şey vermek zorunda olduğumu düşünmüyorum: Kendim için yazıyorum, başka hiç kimse için değil. Kesin bir özgürlüğü mutlaka istiyorum ve doğrudan hiçbir mesajım yok. Ama okuyucunun altbilincinin benim altbilincimle karşılaşacağını umuyorum. O zaman — oldukça az rastlanır bir olaydır bu — başdöndürücü bir girişim meydana gelebilir ve okuyucu kendi içinde aradığını, bende bulabilir. Peygamber ya da ders verici haline gelen yazarlardan nefret ederim.

Yaşar Kemal

25 – Yukarda her şeyi uzun uzun anlattım. Okuyucuma vermek istediğim kesin bir şey mi, o, ne olabilir ki, bilmiyorum. Konuşmamızın başından beri okuyucularıma vermek istediklerimi anlattım durdum. Onu da nereden çıkardınız. Burada tamamen sizinle aynı düşüncede olduğumu sanıyordum. Demek ki, derdimi, düşüncelerimi size anlatamamışım. O zaman iyi ki sizinle bir konuşma yaptık. Beni biraz daha anlamana yardımcı olabilir. Hani başlarda ben yayımlamayı bile düşünemiyordum, dedim, o başka. Bu söylediklerinizle onun ilgisi yok.

Ama aramızda bir fark var. Ben, kendim için yazmıyorum. Kendim için yazmayı da hiç düşünmedim. Ne kadar yadsırsam yadsıyayım, ben eski destancıların soyundan bir kişiyim, onla-

rın kanını taşıyorum. Benim, kendim için yazmak, diye ne yazık ki bir lüksüm olamaz. Böyle bir lüksü de hiç istemem. Biliyorsunuz, eski destancılar hep dinleyicileri için söylerlerdi. Dinleyicileri etten, kemikten, duygudan, onun karşındaydılar. Onunla birlikte coşuyor, onunla birlikte ağlıyor, onunla birlikte gülüyorlardı. Destancı dinleyicisiyle bütünleşiyordu. Ben bunu, çok şükür ki yaşadım. Gençliğimde köylerde destanlar anlattım. Bu, hiç kimsenin varamayacağı mutluluğa erdim. Şimdi bile zaman zaman düşünüyorum. Aşık Rahminin arkasına takılıp destanlar anlatmayı, türküler söylemeyi mi seçseydim. Şimdi Anadolu'nun bir köyündeki bir kahvede elimde sazım ya da değneğim belki de destanlar anlatıyor, inanılmaz bir mutluluğa eriyor, içimde güneşler, çiçekler açıyordu. Şimdi, yazıyorum, yazıyorum, okuyucuyu görmüyorum ki... Bireyci dediğiniz yazarları anlamaya çalışıyorum, bir yazar nasıl olur da bireyci olabilir anlamıyorum ya, bunun da umutsuzluktan, insanlara küsmeden kaynaklandığını sanıyorum. Beni insanlar okumalı. Düş dünyam onların dünyasıyla bütünleşmeli. Çocukluğumdan bu yana, bir huyum var, gizlenmek, kendini gizlemek huyu. Bütün açık görünmenin, kendimi gösterme çabalarının arkasında yatanın da bu olduğunu sanıyorum. Bir de çok utangaç bir kişiyim. Beni görenler, tanıyanlar, uzun bir süreçte de olsa da bu huyumun farkına bile varmıyorlar. Kendimi gizlemenin bir ustası oldum çıktı sonunda. Bütün anlatma isteklerimin baş sebebi bu olmasın? Beni okuyanlarla, sizin de dediğiniz gibi, onların alt bilinciyle, çok derinlerinden gelen, çok altta, ya da yüzeyde bir buluşma isteğim olmasın? Klasiklerin yaşama sebebi hep beni uğraştırdı. Üç bin yıl önceki yapıtlarla nasıl buluşuyoruz, bunun özsel sebebi nedir? İnsanların insanlarla, insan gerçeğine varabilmiş yapıtlarda buluşması olmasın? İnsanların derinliklerindeki bileşik bir psikolojiyi düşünmek o kadar da aykırı bir düşünce olmamalı. Üç bin yıl önce atıp da, bizi bugün vuran sanat gerçeğinin insan gerçeğine varması, bu bileşik psikolojiyi iyi kavramış olması, anlatması değil mi? Bir arkadaşım, yıllar önce, bana Yaşar Kemal'in insan tutumunu kısaca anlatır mısın, diye sormuştu. Ta derinlerde, yüz kişiyi öldürmüş bir katille de, büyük iyilikler yapmış, insanlığa yardımı dokunmuş bir kahra-

manla, bir bilim adamı, bir sanatçıyla da buluşabiliriz. Bağışlayamayacağımız ya da hayranlık duymayacağımız bir insanı zor buluruz. Daha doğrusu bulamayız demek istemiştım. Klasikleri okuyan bir çağ insanı, bir kişi o yapıtı, kendinde yeniden yorumluyor, yeniden yaratmıyor mu? Büyük sanat yapıtları için her çağ insanı, onu yeniden yaratmak olanağı buluyor, diyemez miyiz? Klasiklerin baş özelliğini böyle anlayamaz mıyız? Ben, peygamber tavrındaki, ders verici haline gelmiş yazarlardan nefret etmiyorum. Bir de bende nefret etme huyu yok. Babamın katilini bile anlamaya çalıştım yıllar yılı. Bu adam bu işi niçin yaptı diye daha da araştırıyorum, bıkmadan usanmadan, Fransızcada da birinci cildi çıkan *Kimsecik* (Salman le Solitaire) adlı üç ciltlik romanım biraz da bu araştırma bence. Bir yazar ister peygamber, ister bir ders verici olsun, insan gerçeğine varabilmişse, çok derinlerde insanlarla buluşma olanağını bulmuşsa, insanlar onda kendilerini bulabiliyorlarsa, bu anlatıcı bir ustaysa, işini iyi biliyorsa, ne olursa olsun onun elinden kurtuluş yok. Benim koşullara, çevreye önem vermemin sebebi, insan gerçeğine onun koşulları içinde ancak varabilirim düşüncesinden, daha doğrusu bilincinden ileri geliyor. Onun içindir ki, her yazar Çukurovayı yazıyor, demiştım. Tolstoy da, Kafka da, Joyce da... Eski Yunan trajedilerindeki çevreye, geleneklere, mitolojiye bugün inanıyor muyuz, ama onlarda öyle sağlam bir insanlık buluyor, onlarla bütünleşiyor, onları çağımızda yeniden yaratmıyor muyuz? Sorun ders verme, ya da vermeme sorunu değil, sorun insanoğlunun özsel gerçeği, sağlam değerleriyle çok derinlerde buluşabilmektir sanıyorum. Her okuyuşta Kral Priamosa o kadar üzülüyorum ki, bir Troya destancısı gibi oturup Kral Priamosun acısına ağıtlar yakasım geliyor. Akhilleusa da hayranlık duyuyorum. Bir destan da ona söylemeliyim, diyorum. O yaşlı, acılı adama iyi davrandı, onu eli boş göndermedi, diye... İşte üç bin yıl önceden atıp turnayı bugün gözünden vurmak, diye buna derler. Özür dilerim, çok mu uzun konuşuyorum?

Alain Bousquet

26 – Bir üniversite kitabı yazacak ya da bir bir kişilerinizi analiz edecek değiliz. Dünya üstünde bu işi yapacak, çok sayıda tez yazılacaktır nasıl olsa. Yalnızca şuna dikkat çekmek istiyorum: Meme'den başlayarak romanlarınızda sık sık yaşamın çıracılık dönemiyle (yetişme dönemiyle) karşı karşıya gençler var; masalın hâlâ önemli olduğu bir çocukluktan yeni çıkmışlar ve kötülüğün, gücün, entrikaların, iyi-kötü savaşının duvarına çarpıyorlar. Eksik hazırlıklarıyla bir seçime doğru gidiyorlar, seçimlerini yapıyorlar ve bu seçim her zaman doğru seçim olmuyor. Bu düşünce biçiminin, yaptığınız için karakteristik olduğunu ve sık sık rastlandığını kabul eder misiniz? 18. yüzyılda İngiltere'de yazılan sonra da Goethe zamanında Almanya'ya yayılan "yetişme (çıracılık) romanları"na eşdeğer bir roman türü bu.

Yaşar Kemal

26 – Bu dediğinizi kabul etmekten başka çarem, umarım yok. Her kitabım için değil ya, bu seçimin yapıtlarımın bir karakteristiği olduğunu kabul etmek zorundayım.

Şu, tarihe bakacak olursak, günümüz tarihine de bakacak olursak, ayrıcalıklı bir şeyler yapmaya kalkan insanların aşağı yukarı hepsi genç başlamışlardır işe. Sovyet ihtilalinin liderlerine bakın, hemen hepsi genç insanlar değil mi? Akhilleus, Hektor genç insanlar değiller mi? Che Guevara, Castro genç insanlar değiller miydi? Ya Büyük İskender? Sayın sayabildiğiniz kadar. İşe yaşlılığında başlamış bir kişi benim aklıma gelmiyor, belki de bir iki kişi var, diyorum. Bu bir insan gerçeği değil mi, insanların işe genç başlayarak başarabilmeleri?

*İnce Memed*den söz açtığınız için, size, *İnce Memed* düşüncesi bende nasıl gelişti onu anlatacağım. Biraz uzun olacak ama, siz de, okuyucularımız da kusuruma bakmayın. Ben, uzun yazmakla tanınan, ülkemde de suçlanan bir yazarım bu yüzden. Çünkü benim derdim üzüm yemek, bahçıvanı dövmek değil. Bir gün, eski bir Osmanlı tarihi okuyordum, Sakarya Şeyhi diye bir kişinin macerasına rast geldim. Bu kişi bir Mehdiydi. Mehdi İslamın on ikinci imamı olan Hasan Askerinin oğludur. Mehdinin özellikle Anadolu Alevileri, ölmediğine, hiç de ölmeyeceğine, bir gün dünya bozulduğunda Mehdinin ortaya çıkacağına, kötülerini yenerek dünyayı barışa mutluluğa kavuşturacağına inanırlar. Alevilerin bu inançlarına öteki Müslüman mezhepleri de katılırlar. Bu yüzden, Selçuklu, Osmanlı tarihinde birçok Mehdi zuhur etmiş, Selçuklularla, Osmanlılarla savaşmışlardır. Kimileri o kadar güçlüydüler ki, örneğin 13. yüzyılda baş kaldıran Baba İshak, Selçuklu ordusunu yine yine başkent Konyanın kapısına dayandı. Bizanslılardan kiralık asker alan Selçuklu Sultanı ancak böylelikle Baba İshakın güçlerini yenebildi. Sakarya Şeyhi de bunlardan birisidir. 17. yüzyılın başlarında, o zaman Osmanlı Sultanı olan Murad IV'e karşı savaş açtı. Adı Ahmet olan Sakarya Şeyhi kendisini Mehdi ilan etmiş, baş kaldırmış, Osmanlının iki kere üstüne gönderdiği elli, altmış bin kişilik ordusunu beş bin kişisiyle yenmişti. Bu sırada Bağdadı almak için sefere çıkan Sultan Murad Konyaya gelerek karargahını orada kurdu. Başında büyük bir ordu vardı. Burada, Başkumandan, Veziriazam, "Aman Padişahım, biz bütün orduyu aldık Bağdada gidiyoruz. İstanbulun burnunun dibinde, üstüne iki kere ordu gönderip yenildiğimiz Sakarya Şeyhi, Sakarya dağlarında olduğu gibi duruyor. Biz orada değilken bu Mehdi İstanbulu almaz mı?"

Padişah Seraskere buyruk verdi:

"Şu Arap atını, şu kılıcı, şu kürkü, şu tuğu al, ben ona üç tuğlu vezirlik ihsan ettim. Beş bin kişilik ordusunu da alsın, gelsin benim orduma katılsın. Mademki, o Mehdidir, Bağdadı aldıktan sonra dünyayı birlikte düzeltelim, barışa, özgürlüğe, eşitliğe kavuşturalım. Sevaptır," dedi.

Serasker, Konyadan Sakarya dağlarına gitti ve Mehdiyi buldu. Tarihçi Sakarya Şeyhini çok güzel çizer. Abanoz gibi kara

sakallı, genç, yakışıklı, uzun boylu, güleç yüzlü bir delikanlıydı, der.

Serasker, Padişahın isteklerini Şeyhe söyledi.

Sakarya Şeyhi:

“Kabul edemem,” diye karşılık verir.

Serasker:

“Şeyhim, biz şimdi yüz binlerce kişilik orduyu aldık Bağdada gidiyoruz. Biliyorsun Padişah da bizimle birlikte geliyor. Biz senin üstüne iki kere binlerce kişilik asker gönderdik. Sen bizi dağlarında yendin. Şimdi, biz seni burada, İstanbulun burun dibinde, İstanbul, Padişahsız, askersiz kalmışken böylece bırakamayız. Yüz binlerce kişilik orduyla Konyadan senin üstüne yürüyeceğiz. Bak sana Padişahımız Efendimiz üç tuğlu vezirlik veriyor. Sonunda Sadrazam da olursun, Şeyhülislam da...”

“Kabul edemem.”

“Biz dönüp seni yakalayacağız. Yasayı bilirsin. Seni yakaladıktan sonra Konyaya götürüp bir eşeğin üstüne seni ters bindirecek, üç gün Konya çarşısında dolaştırarak, aşağılayarak, gözlerini oyarak, mafsallarını kanırarak, derini yüzerek öldürecekler.”

“Biliyorum, kabul edemem.”

“Şeyhim sen deli misin?”

“Deli değilim, ben huruç etmeye mecbur bir kişiyim.”

Sonra Seraskerin dediği gibi olur, Konya çarşısında Sakarya Şeyhini aşağılayarak öldürürler.

Demek ki bu dünyada mecbur olan kişiler var, diye düşündüm gençliğimde. Sonra düşündükçe, okudukça dünyanın Sakarya Şeyhi gibi, baş kaldırmaya mecbur kişilerle dolu olduğunu gördüm. Dünyamızı bu baş kaldırmaya mecbur kişiler yapmış, yapıyordu. Bu baş kaldıran kişiler insanlığın özüydü. Ve dünyayı onlar değiştirerek bu duruma getirmişlerdi. Bundan sonra da onlar dünyamızı değiştirerek, geliştirerek, kötülöklere karşı koya koya ileriye, daha insanca yaşanacak bir dünyaya götüreceklerdi. Üstelik de, her şeylerini, canlarını yitireceklerini, yenilgiyi bile bile savaşıma girecekler, bir de bakmışsınız ki, sonunda bunlar yengiye ulaşmışlar. Çağımızda, günümüzde çok

mecbur insan biliyorum. İşi genelleştirirsek insanlık baş kaldırmaya mahkumdur. Mecburlar, insanın içindeki başkaldırının eylemcileridir. *İnce Memed*de, dört roman boyunca bu baş kaldırmaya mecbur insanın derinine kadar inmek istedim. Birinci kitapta *İnce Memed* eşkıyalığa rastgele başlamıştır. Ama ona gereksinmesi olan halk onu yakalamış, onu istediği yola çekmiştir. O, ne kadar bilinçsiz de olsa, artık baş kaldırmaya mecbur insan yoluna girmiştir. Eşkıyalığın ne kadar sonuç getirmeyen bir uğraş olduğu düşüncesine varmışsa da, o, artık mecburdur. “Eşkiya dünyaya hükümdar olmaz.” Bir Türk halk türküsünün bir dizesidir. Hiçbir zaman eşkiya dünyaya hükümdar olamamıştır. Yüzyıllarca Türk halkı bu deneyi binlerce kez yaşamıştır. Buna karşın her zaman baş kaldıran insanlar çıkmıştır. Ben *İnce Memede* başladığımda 24 yaşındaydım. *İnce Memed* de 21 yaşındaydı. Ben *İnce Memed*in dördüncü kitabını bitirdiğimde altmışımı geçmiştim. *İnce Memed* daha 25 yaşında... Yirmi beş yaşından sonra kim bilir ona ne olmuştur, diye ara sıra düşündüğüm de oluyor. Onun hikayesini kendi yaşıma kadar getirebilir miydim, hiç sanmıyorum. *İnce Memed* bittikten sonra, o, bende de bitmişti. Bir kitap daha yazmak değil, onun üstüne bir cümle bile yazamayacağım bilincine vardım. Bu nasıl oluyor, ben de anlamıyorum. Bu konuşmada da epeyce bilemiyorum, anlamıyorum, diyorum. Kusura bakmayın, şu dünyada anlayamadığım çok şey var.

Benim gençlerimin 18. yüzyılda İngilteredeki ve Almanya-daki çıraklık romanlarına benzeyip ya da benzeyemeyeceğini bilemem. O romanlar hakkında fazla bir bilgim yok. *İnce Memed*in ağırlığı dışında, ben romanlarımda yaşlılarla ve çocuklarla daha çok uğraşıyorum. Gençlerin, romanlarımda yaşlılar, çocuklar kadar ağırlıkları olduğunu sanmıyorum. *İnce Memed*, benim için ne kadar bilerek, duyarak, macerasına katıldığım bir kişiye de, yaşlılar, özellikle yaşlı kadınlar, çocuklar, bende daha çok ağırlıktadır, size öyle gelmiyor mu? *İnce Memed*in dördüncü romanı 1989 yılı Nisan ayında Fransada çıkacak. Göreceksiniz, bir genç insan olan *Memedle* başlayan roman, bir çocuk olan *Memedle* bitiyor.

Bu sorunuza gereken karşılığı veremedim, diye üzülyorum. Bu, sorunun tersliğinden değil, benim bilgisizliğimden. Sizin sözünü ettiğiniz 18. yüzyıl romanlarını bilseydim, belki sorunuza daha sağlıklı karşılık verebilirdim.

Alain Bosquet

27 – Sizde, çeşitli biçimler altında, başka bir tipik kişiye daha rastlanıyor: Ağa, tiran ya da aşiret reisi. Ya korku salarak ya da ötekilerin istekli dilsizliğinden yararlanarak hüküm sürer. Diyaloğa izin vermez ve başkalarında çeşitli dramlara neden olur. Neredeyse bir kalıp-kişi haline gelen bu kişi her seferinde baş kaldırmaya neden olur; kendi de değişmeye hazırdır. Bu kişi sizin gözüünüzde salt otoriteyi mi simgeliyor, yoksa Jüpiterimsi ve Freudcu bir baba imgesi mi? Bilinçlenme hep onun aracılığıyla mı oluyor: Boyunduruğu kırılmak isteniyorsa bu, gençlerin özgür olmak istemelerinden mi?

Yaşar Kemal

27 – Ağa tipi gençliğimde uğraştığım, yazdığım kişilerdi. O tiplerin kalıplaşması, beni her zaman rahatsız etti. Bir roman kişisi böyle olmamalıydı. Yaşamımda bunlar hep karşılaştığım kişilerdi çoğunlukla da hep birbirlerine benziyorlardı. Bunların değiştiklerini de, ya da değişmeye çalıştıklarını gördüm. Bunlar bizim anladığımız feodal beyler değillerdi. Yarı feodal, yarı ilkel kapitalist kişilerdi. İlkel kapitalist denebilirse onlara. Tuhaf bir kişilikleri vardı. Tiran, kurnaz, biraz da işlerine geldiğinde geleneklerinden ayrı düşen kişilerdi. Yazar olarak, ne kadar kalıplaşmış olurlarsa olsunlar, koşulları onları kalıplaştırmıştı, onların derinliklerine inebilir, onlarda insanca, ya da ayrıcalığı olan psikolojiler bulabilirdim. *İnce Memed*in ikinci, üçüncü, dördüncü romanlarında bu kişileri, roman tipi olarak kalıplardan kurtarmaya çalıştım. Onların gerçeklerinde de kalıpların dışında kalan birçok psikolojik öğeler vardı. Bunu da yakaladım. Ama ne yaparsam yapayım, onları kalıplarından gereğince

ce arıtamadım. Bu elimden gelmedi. Onların gerçeği, kalıplarıydı gibi geldi bana. Ama, gene de kendimde, bu insanları anlatışında, bir eksiklik duyuyorum. Buyruklarında çalıştırdıkları insanlara hep aynı biçimde davranıyorlar, onlar biraz güçlenince, karşı koyunca siniyor, yumuşuyorlardı. Çok acımasız oluyorlardı çoğu kez. İnsanları aç bırakıyor, insanların neleri var, neleri yok ellerinden alıyor, onlara kölelermiş gibi davranıyorlardı. Korkunca da çok korkuyorlardı. Kurnaz, inançsız, hiçbir insani değer tanımayan, salt buyruklar savuran, tarlalarında çalıştırdıkları, yanaşmaları acımasızca sömüren kişilerdi. Bunların bir kısmı da geleneklerine, dinlerine bağlılardı. Bunlar, ötekilere bakarak, insanlara biraz daha yumuşak davranıyorlardı. Oysa, feodallerin son kalıntıları olsalar da, onların insanlara davranışları bambaşkaydı. Onlar insanların onurlarına daha çok saygı duyuyorlar, onları daha çok kendilerine yaklaşıtıyorlar, soforaları bir ortakçıya, bir yanaşmaya da açık oluyordu. Konukevlerinde her cins insan ağırlanıyordu, çok az ayırım gözetilerek. O konukevlerinde gene de bir Bey başka türlü, bir ortakçı başka türlü ağırlanıyordu. Bunlar, küçük tiranlardı. Güçlerini zenginliklerini, Beyler gibi soydan, geleneklerden almıyorlar, topraklarından, sürülerinden, zenginliklerinden alıyorlar, Hükümetlerle halk arasında bir çeşit aracılık ediyorlardı. Hükümete işi düşenler önce Ağalarına başvuruyorlar, onların işini Ağaları görüyordu. Hükümet karşısında en çok iş gören Ağa, yanında çalıştırdıklarına en çok hükmeden kişiler oluyorlardı. Bir yerde otoritelerini, hükümetlerin otoriteleriyle bütünleştiriyorlardı. Bugünlerde de, bu Ağa tipleri, ne kadar kapitalistleşirse kapitalistleşsinler, insanlara davranışları hiç değişmiyor. Kökü kurumakta olan feodal kökenlilerinse durumları değişmesine karşın, kimi yerlerde, insanlara davranışları daha sürüyor. Gün geçtikçe de feodal kökenliler, eğer yok olmuyorlarsa, Ağalık düzenine ister istemez giriyorlar. Gene de, az da olsa, ne kadar kapitalistleşirlerse kapitalistleşsinler, feodal kökenli kişilerin insanlara davranışlarında eski davranışlar sezinleniyor. O, baba simgesi feodallerde vardı da, bu Ağalarda hemen hiç yoktu. Baba simgesine onların gereksinmeleri de yoktu. Şimdi sayıları azalan yarı feodallerde o baba simgesi açıkça görülebiliyordu. Gene de kendi-

mi o tipleri yaratmakta kusurlu buluyorum. Gençliğimdeki öfkeli militanlığım, benim yansız davranmamı engelledi gibime geliyor. Sonunda, en derinlerde, onlarla buluşmayı isteyemediğimi sanıyorum. Bugünlerde, çok öfkелendiğim yeni kapitalist tiplerine, bunlar çoğunlukla yarı kapitalist, yarı Ağa tipleridir. Ağalıktan çıkanlar da, yani büyük şehirlerde, İstanbulda, Ankarada, İzmirde, Adanada yaşayanlar da, fabrikalar, holdingler sahibi olanlar da tam burjuva değerlerine sahip değiller. Bir tuhaf yaratıklar demek geliyor dilimin ucuna, diyemiyorum, tuhaf insanlardır. İnsan soyunun şimdiye kadar görmediği, ne olduklarını insanın zor kavrayabileceği, benim anlamaya çaba harcadığım kişilerdir. Birçoğunun yaşayışları, konuşmaları köylülükten, Ağalıktan kurtulamamış, yaşayış, davranışları batıdaki tüketiciler gibi, daha doğrusu kapitalistlere, burjuvalara özenen bir davranıştır. Bu tipleri bir Ağa, bir derebeyi, bir yarı feodal gibi kavramaya, anlamaya pek olanak yok. Bu tipleri sanırım Avrupa da bir zamanlar gördü. Az da olsa, Balzac'larda, daha da çok Rus yazarlarında görebiliyoruz. Gücüm yeterse, bu yeni tipi romanlarımda daha iyi anlatabilir, onları yerli yerine koyabilirim. Şimdi, bu konuşmanın sınırları içine, bu kişileri doğrusu sığdıramıyorum.

Alain Bosquet

28 – Romanlarınızın birçoğunda, aynı derece gizemli bir başka kişiye daha rastlıyoruz; gelip olayın akışı arasına giriyor ve ani bir ses ve psikoloji değişikliğiyle roman içinde bir başka romanın— ya da bir tragedyanın ortasında bir tiyatro oyununun — sunuculuğunu yapıyor. Bir dilencidir bu; ya da gezici ozan, kör, bilge, ozan. Kısacası bilinçler üstünde akılla ya da geçici bir güçle değil yalnızca sözün büyüüsüyle hü-küm süren biri. Ya esrarlı ya isteyerek anlaşılmaz biçime sokulmuş şeyler anlatılır; bunlara fantastik öğeler, düş anlatıları — evet, Racine’de olduğu gibi— ya da Sophokles türü bir yazgı gücünün uzak anıları karışır. Bununla yapılmak istenen, kişilerin bilinçlerini bulandırmak mıdır, ya da amaç okuyucuyu büyülemek — sözcüğün güçlü anlamında — ve öykünün mantık yapısından uzaklaştırmak mıdır? Ve bu deus ex machina çocukluğunuzun hangi karanlık köşesinden kaynaklanabilir?

Yaşar Kemal

28 – Bu bir eski gelenektir. Bizim eski, türkülü halk hikayelerinde, eski destanlarda çok geçen bir anlatım biçimidir. Dikkat edersek bu tekniği, tekniği diyebilir miyim, 19. yüzyıl Rus yazarları da, az da olsa kullanmışlardır. Dostoyevski’yi dikkatle okursak, Gogole bakarsak, az da olsa bu tekniğin kullanıldığını görebiliriz. Büyük Rus yazarlarının çoğunun kökeni halk anlatımlarına, masallara, eski destanlara dayanır. Bir yanlarında o çağın modern yazarları, bir yanlarında masallar, destanlar, Rus bozkırlarındaki göçebelerin anlatım biçimleri vardır. Gogol’un, Tolstoy’un edebiyatta en büyük hayranlıkları Homeros’dur. Özellikle de *İlyad*’adır. Ve bu bir rastlantı değildir. Rus roma-

nının yeniliği, büyüklüğü, özgünlüğü sanırım biraz da onların bozkır halklarının anlatım biçimlerini kavrayışlarından, epopeye hayranlıklarından ileri geliyor. Ben bu tekniği, anlatımuma çok yardımcı olduğu için, *Ortadirek, Yer Demir Gök Bakır, Ölmez Otu* üçlüsünde kullandım. Ben, gençliğimde ve yaşadığım süreçte mitlerin yaratılmasının tanığı oldum. Bir miti bir kişi, bir toplum hangi koşullarda yaratıyor, o kişileri tanıdım, o toplumların içinde bulundum. Söylediğinizi en çok uyguladığım romanım da *Dağın Öte Yüzü* üçlüsünün ikinci kitabı olan *Yer Demir Gök Bakır*dır. Orada, mit yaratılması anlatılırken eski ozanlardan, yaratılmış mitlerden bol bol faydalandım. Araya ya bir, ozan, bir oran, ya kör, bilge bir oran koydum. Bu, romanın akışını biraz kestiye de, aldırmadım, söylemek istediklerimi bu hikayeciler, anlatıcılar, ya da benim anlattığım hikayeler güçlendiriyordu. Zaten bütün eski anlatıcılar, sözün inanılmaz büyüüne başvurmuşlardır. Bu bir anlatım geleneği olmuş, çoğunlukla dinleyicileri kendi dünyasına almış götürmüştür. Modern romana, katkılarımdan en önemlisi de, eğer katkılarım olmuşsa, benim bu anlatım biçimini benimsemem, onu yeni bir biçimde dile getirmem, değil mi? Bunu söylerken doğrusu sıkılıyorum. İnsanların, akıllarından, bakın hele kendisini ne sanıyor bu adam, diye geçirdiklerini görür gibi oluyorum. Ne yazık ki, başka türlü bir söyleyiş biçimi bulamadım. Ancak yaratılmış mitlerle, yaratılmakta olan mitin yaratılışını destekleyebilir, inandırıcı olabilirdim. Benim düş dünyama insanların girmesini, o dünyaya inanmalarını isterim. Bir de kişilerin psikolojilerini ortaya çıkarmakta, bu, yandan girişler çok yararlı oluyor. Benim için, yaşadığımız dünya da büyü bir dünyadır. Bu kadar belalar, acılar çektiğimiz bu dünyaya nasıl dayanıyoruz? Şu bir karanlıktan gelip öbür karanlığa gittiğimiz dünyaya niçin bu kadar sarılıyoruz? *İlyad*da, Homeros diyor ki, en acı çeken yaratık, yaratıklar içinde, insandır. Çünkü yaratıklar içinde bir tek yaratıktır ki, o, öleceğinin bilincinde. Öyleyse bu dünyaya, ölüme nasıl dayanabiliyoruz? İşte bizi yaşama bağlayan dünyamızdaki bu büyü değil mi? Bu yaşama sevinci değil mi? Bu yaşama sevincinin kaynağı yaratmak zorunda olduğumuz bu mitler değil mi biraz da? Epopeler, mitler birer sevinç çılgınlıkları da değiller mi? Yaşadığı-

mız bu büyü, yarattığımız bu büyülü mit dünyaları olmasaydı, insan soyu bu kadar acıya, böylesine bilinçlenmişken, dayanabilir miydi? İnsan soyu mit yaratan bir yaratık da değil midir? Şu kurumuş dünyamızda bile, bizi kurtaran her gün yarattığımız mitler değil midir? Biraz ileri mi gidiyorum? Beni insan ve yazar olarak en çok anlayan kişisiniz. Sizinle çok derinlerde sağlam bir birleşmemiz, kardeşliğimiz var. Aynı ayrı yerlerde, aynı dünyalarda yetişmiş kimseleriz, bu buluşma nereden kaynaklanıyor? Bunun cevabını ancak siz verebilirsiniz. Müşterek bir dilimiz de yok anlaşmak için, bu da bir büyü olamaz mı?

Size daha önce de söyledim, ben okuyucuyu düşünemem. Hiçbir zaman da düşünemedim. Okuyucu kim, bütün insanlık mı? Onun, neyi seveceğini, neyi okuyacağını ben ne bileyim. Benim işim, şu büyülü dünyayı, şu büyülü dünyadaki olanı bite-ni anlatmak. Doğanın, insanın gerçeğine, anlatımın büyülü gerçeğine, sözcüklerin büyüüne kapılıp gitmek. Bu büyülü dünyanın gerçeğine, gerçekten daha çok gerçek eklemek. Gerçeğin büyülü dünyasında... Bizde büyük bir ozan vardır. 13. yüzyılda yaşamış Yunus Emredir bu. Diyor ki bir şiirinde: "Bir ben vardır bende benden içeri." Ben de diyorum ki, gerçek vardır, gerçeklerden içeri. Büyü vardır büyülerden içeri.

Hayır, hayır, hiçbirisi değil. Sizden böyle bir soru geldiğine çok üzülüyorum. Kişilerin bilinçlerini bulandırmak mı, ne demek o? Niçin bulandırayım kişilerin bilinçlerini, ne işime yarar bu? Çok yaman bir gerçeği, bir düşü, bir düş dünyasını daha iyi anlatmak için gerekiyorsa elbette bulandırırım. Bu bulandırmanın adı da herhalde başka olur. Şimdiye kadar böyle bir gereksinme duyduğumu sanmıyorum. Bunun adı yeni bir kurguya ulaşma olamaz mı? Okuyucuyu büyülemek mi? Onları büyülü dünyamızdan başka bir büyülü dünyaya alıp götürmek daha iyi bir şey değil midir? Sözün büyüü üstüne ben daha büyüleyici bir büyü tanımıyorum.

Benim çocukluğumun, daha da süren aydınlık dünyasında, sözün büyüünden daha güçlü büyü tanımadım. Benim tek inandığım yazgı, fantezi sözün yazgısı, büyüüdür. Bu büyü-nün gücüne, bilinçli olarak geç vardım ya, ama çocukluğumdan bu yana, o acemi şiirlerimde bile, herkese, her ustaya öykünür-

ken bile, söz benim için büyüydü. Bu büyü beni, köy köy dolaşarak destanlar anlatmaya kadar götürdü. Bir bilerseniz, o sıralar benim için ne mutlu, ne büyüleyici bir dünyaydı. Kendi büyümü insanların yüzünde görüyordum. Bir büyü, bir yaşam sevincini insanlarla, onu kendi düş dünyama, başkalarının kurduğu düş dünyama alıp götürürken ne kadar mutlu oluyordum. Elbette fantezi... Büyünün bir başka adı da fantezidir. Bunu da ne ben, ne de ustalarımız icat etti. Fantezi, insanlığın en güzel özelliğidir. Dikkat ederseniz, bende alttan alta işleyen, belli belirsiz bir de mizah var. Bu, yalnız benim gülen kişiliğimden gelmiyor. Saklanan, utangaç içten içe bir gülen yanımda var. Gülmenin kabusundan hiç hoşlanmıyorum. Gülme belli belirsiz bir okşama olmalıdır benim için... Beni ağız dolusu gülerken çok gördünüz. Gerçekten gülmediğim zamana hiç rast geldiniz mi, bunca yıllık arkadaşlığımızda? Bakın, amma da sözü uzatıyorum, sözün büyüüne, şehvetine kaptırdım kendimi. Bende tekrarlar var. Siz beni korumak için olacak, hep, bunu benim epopelerden aldığımı yazdınız. Bence öyle değil. Sözlerimin büyüüne kapılıp, veryansın ediyorum. Usta bir anlatıcı, sözü yazıya dökmüş bir kişi için büyük kusur. Ama ne yapayım, elimden gelmiyor. Şu söz, o kadar önüne geçilmez bir büyü ki, büyüünden kurtulamıyorum. Bunun bir anlatma, yazma kusuru olduğunu bile bile... Bir büyü var büyülerden içeri. Gördünüz ya, gene tekrarlıyorum.

Alain Bosquet

29 – Kitaplarınızın değişmezlerinden biri de, ani bir töre değişimine uğrayan kişileri betimlemekte gösterdiğiniz özen, hatta saplantı diyebiliriz. Ortaçağdan ve tarım döneminden çıkıyorlar ve birdenbire makinalaşmayla, sonra da her şeyin altüst olduğu bir çağdaşlaşmayla karşı karşıya kalıyorlar. Ana-baba otoritesi azalıyor; çocuklar kentte yaşamaya gidiyorlar; yeniden organize olunuyor, mevsimlerin zamanı terk ediliyor; haklar için kavga ediliyor, insanları artık tek tek bireyler değil bir proletaryadırlar. Bu süreçte bir tehlike görüyor musunuz? Yoksa bu olayda en zengin esin kaynaklarınızdan birini bulduğunuzu mu düşünüyorsunuz? Böyleyse sizi 1830'larda İngiliz fabrikalarının tuzaklarını ve metalürji işçilerinin sefaletini açığa vuran Dickens'la karşılaştırebiliriz. Ya da Louis-Philippe döneminin, işçilerin yazgısıyla yakından ilgili Balzac'ına benzetebiliriz. Ya da 1871 savaşı öncesi ve sonrasında paraya aç kentsoylularını yazan Maupassant'a ya da Zola'ya. Ya da az çok belirsiz el emeğine göç dönemlerinin Gorki'sine. Bu sizi 19. yüzyıla ve bizim yüzyılımızın ilk üçte birine yerleştirmek olur ki benim amacım hiç de böyle değil.

Yaşar Kemal

29 – 1950'lerde benim romanımın ülkesi Çukurova büyük bir traktör istilasına uğradı. Ben daha önce birkaç yaz da traktör şoförlüğü yapmıştım. Makinayla toprak beni büyülemişti. En az söz kadar. O yıllarda ne şiir yazdım, ne hikaye düşündüm. Ne de köy köy dolaşarak hikaye anlatmak geldi aklıma. Yeni, başka, büyümlü bir dünyanın içindeydin. Yazın çok sıcak olur benim ülkem. İkinci vakitleri Akdenizin üstünde, tam toprağa de-

ğerek, ak bulutlar ağır ağır yükselir. Bu ak bulutlar gittikçe büyürler, şişerler, içlerinden aydınlıklar fışkırır. O bulutlarla birlikte Akdenizden bir de rüzgar çıkar, buna garbi yeli deriz biz. Bu olay, her gün saat on altı sıralarında gerçekleşir. İşte biz bu saatte traktörlere biner ve toprağı sürmeye başladık. Traktörlerin arkasında toprağı derin kazan pulluklar bulunurdu. Derken gün batar, karanlık kavuşur, yıldızlar çıkar, traktör ışıkları ovada yürürdü. Yürüyen yüzlerce ışık, karanlığın içinde ve düz ovanın üstünde. Toprak sürülürken bir koku alırdı geceyi. Taze toprak kokusu kokuların belki de en güzeliydi. Sabah kuşluk vaktine kadar toprağı sürerdik. Bu, saat on sularıydı. Sonra yemek yer, ikindiye kadar uyurduk ağaçların altında, başka gölgeliklerde. Gene Akdeniz üstünden bulutlar kalkınca, gene serin yel esince... Bu arada, sıcakta çalışmak olağan dışıydı. O kadar sıcak olurdu ki, insan traktörlerin demirine dokunamazdı.

Bu sıralarda toprağın içindeki insanı, traktörlerin karşısındaki insanı tanıdım. Onlar için traktör yeni bir macera, yeni bir büyüydü. Kimi sürücüler için, traktörü seyreden, okşayan köylüler için traktör bambaşka bir sevinç dünyasıydı.

O yıllarda insanlar, traktöre alışmakta, makinayla kaynaşmakta hiç zorluk çekmediler. Sanki traktörle birlikte doğmuşlardı. Atlarına, ineklerine taktıkları gibi traktörlerine nazar boncuğı takmıştı her sürücü. Traktör bir düğün bayramdı. İnsanlara, proleter olmak çok güçtür sanılır, insanlar birçok geleneklerinden kopup başka bir insan olurlar, ben insanların proleterleşmeye de kolay alıştıklarına hayran oldum. Gene birçok geleneklerine sarılıyorlardı ya, yeni dünyalarına daha çok sarılıyorlardı. İnsanların değişmelerine hayran kalıyordum o zamanlar, kendi değişmeme de... Romanlarımda da değişmeler başlıca konumdur. Koşullar değiştikçe insanın değişmesi, insan değiştikçe doğanın değişmesi, insanın bu macerası, hayranlık verici bir maceraydı benim için. Benim ülkemde birdenbire ovadaki ormanlar, bataklıklar, kamışlıklar yitiverdi. Birkaç yıl içinde hem de... Bir büyülü el gelmiş, Çukurovanın üstünden geçmiş, toprağı değiştirmişti. Bu, traktörün hüneriydi. Romanını yazdığım büyük Akçasaz bataklığı birden kuruyuvermiş, yerini pamuk tarlalarına, okalıptüs ormanına bırakmıştı. Sonraları o oka-

liptüs ormanı da pamuk tarlası oldu ya. Ormanlar yok oldu, sular değişti, doğa örtüsü değişti, bütün bataklıklar değişti. Akçasaz bataklığı bir kuş cennetiydi de, yüzlerce çeşit çeşit göçmen ya da yerli kuş bu bataklıkta barınıyorlardı. Flamingolar...

Hani o pembe flamingolar var ya, işte onlar... Onlardan yüzlercesi, belki de binlercesi Akçasazda uçarlarken gökyüzü pembeye kesiyordu. Köyümdeki kartallar, yaban hayvanları, birkaç yılda yok oluverdiler. Böcekler, kelebekler... Bir dünya boşaldı, benim ülkem bomboş bir tarım çölü oldu. Ama yaz aylarında bütün ova sararmış altın başaklı ekin farklarıyla dalgalanırken de... Yeni, başka, gene büyümlü bir dünya oluveriyordu.

Doğanın yok olarak değişmesi insan için büyük bir tehlikedir. Bu doğa değişiminden sonra insanların da huylarında değişiklik oldu, dengesizlikler başladı. Artık ovanın insanı sağlıklı eski insan değildi. Gelenekler, görenekler, iyi ya da kötü kolaylıkla değişiveriyordu. Benim bölgem, Türkiye haritasında kan gütmünün sürüp gittiği bir bölgeydi. Traktör geldikten, ova değiştikten sonra, bir anda kan gütmeler de bitiverdi. Bunu bir örnek olarak veriyorum yalnızca. Ben bunları yazdım.

İnsanın birdenbire yabancılaşmasını, eğer tehlike, eğer sağlıksızlık sayıyorsak, bu bir tehlikedir. Bu, dünyada da büyük tehlikedir. Yabancılaşma, insanlığın başlıca, önüne geçemeyeceğimiz bir karakteristiğidir. Buna hiçbir zaman insanlık bir çare bulamayacaktır. Doğadan uzaklaştıkça, onunla içiçleşmekten koptukça yabancılaşma kaçınılmazdır. Bu kötü müdür, iyi midir, bunun için konuşamam. Bu insanın önüne geçilemeyecek bir gerçeğidir. Ya makinanın doğayı birdenbire yok etmesi... Ormanların yok olması, denizlerin, suların kirlenmesi, havanın ağıya dönüşmesi, şehirlerin cehennemden beter olması... İşte en büyük tehlike burada... Bununla birlikte insanların git-tikçe bir deliliğe ulaşması. Bir tüketim hastalığının yaşanması... İyi ve kötü... Benim kurduğum düş dünyasında, yaratımda, bunların büyümesi, eğer büyü diyebilirsek, etkisi olmasın, bu mümkün olabilir mi?

Ben hiçbir zaman karamsar olmadım. Karanlıktan korkan, kendisine yaşamını sürdürmek için, mit dünyaları, düş dünyaları yaratan insanoğlu, başı iyice sıkışınca, kendini ve dünyası-

nı kurtarmanın bir yolunu da bulacaktır. Bugünkü teknoloji bu hale getirdi dünyamızı. Ama bu teknolojidir ki, gene dünyamızı kurtaracak. Yok olmuş bir ormanı, kurumuş bir suyu en kolay gene bugünkü, daha da ilerleyecek teknoloji yeniden yaşama döndürecektir. İyi ki, elimizde böyle bir gelişen teknoloji var.

Benim için en büyük tehlike insanlığın tarih boyunca yarattığı değerlerin gelişmeyip yok olması, yerine de yeni değerlerin getirilemeyeşi. Elbette, evrendeki her şey gibi insanın yarattığı değerler de gelişecek, değişecektir. Ama yok olması... Yerine hiçbir şey gelemeden... İşte en büyük tehlike... İnsanın en büyük değeri yaratıcılığıdır. Bütün değerlerinin erozyona uğraması, onun yaratıcılığının da tükenmesi demek değil midir? Ben bundan çok korkuyorum doğrusu. Siz ne diyorsunuz? Ben ülkemde, yani romanımın ve kendimin toprağında birçok değer bittiğini, hem de birkaç yıl içinde, gördüm. Bu böyle giderse, doğrusu korkuyorum. Benim kafamda bir çıkar yol bulmam, kafamda insan değerlerinin yok olmaması için bir yol bulmam, bunu umut etmem neyi değiştirir ki... Gene de insanoğluna, geçmişine bakarak güveniyorum. Ben şimdilik bir yol bulamıyorum, değerleri yıpranan, yok olmaya giden insanoğlu kendisini toparlayamaz mı? Tükendiğini sandığımız yerde, yaratıcılığına, yeni değerler yaratarak, ya da bitmiş gibi görünen değerlerini geliştirerek, yeniden yaratıcılığına kavuşup, taze, yepyeni, doğanın hayran kalacağı bir atılım yapamaz mı? Dünya üstüne çok az şey biliyoruz. Beni bu karanlık çok korkutuyor, insanın aya gidebilmesi ne güzel. Dünyamızı aydınlatan ayın aydınlığına kavuşmamız ne güzel... İnsan yaratıcı gücünü, değerini kendisi yarattı, geliştirdi. Tükendi dediğimiz anda... Aydınlığın, sevincin türküsünü söylemeyi sürdürmek gerek. İnsanın mayasında bu aydınlık, bu bitmez tükenmez yaratma, bu, kendisine bir düş dünyası yaratıp, en çıkmaza girdiği yerlerde bu dünyaya, yarattığı dünyaya sığınması en güzel, en olanaksızlıklarda bile umut etmesi, umutsuzluklardan bile umut yaratması, yaşama ve dünyaya her güneşin doğuşunda mutluluk sevinciyle uyanması varken, insanlığımızdan korkmamalıyız.

Benim koşullarım 19. yüzyıl koşullarına hiç benzemiyor. Örneğin ben çalışan işçinin yoksulluğunu kendi ülkemde yaşar-

ken, doğanın öldürüldüğünü her gün görüp dururken, insan değerlerinin çürüdüğüne tanıklık ederken, insanlığımız gibi yeni mit dünyaları, düş dünyaları kurmaya çalışırken, yaşadığım günlere, koşullara bu kadar bağımlıyken nasıl başka dünyayla ilişğim olabilir? Dünyamız, şimdiye kadar yaşamadığımız yeni olanaklar, yeni olanaksızlar karşısında. Ve ben bu karmakarış olmuş dünyanın içindeyim. Bu dünyayı bütünüyle yaşamaya çalışıyorum. 19. yüzyıldaki gibi makina benim korkum değil, hayranlığımdır. Teknoloji de öyle.

Dünyamız, şimdiye kadar böyle bir karmaşa, böyle bir geçiş dönemi yaşamadı. Ben her şeyimle bu dünyanın karmaşasının içindeyim. Fabrikasının, toprağının, doğasının, politikasının, düşüncesinin, elimden geldiğince... Bugünkü hızın ardından var gücümle koşuyorum. Bir elimin Homerosta, bir elimin Rus bozkırlarında, bir elimin de çok eski Anadolu toprağında olması beni mutlu ediyor. Bu kadar zenginlik içinde, bu kadar yoksul kalışıma çok üzülüyorum. Daha çok olanaklarım olsaydı, kendimi insanla, doğayla, düşüncelerle daha çok zenginleştirebilseydim, insanoğlunun çok gereksinme duyduğu, yeni, daha zengin, insanoğlunun orada kendini bulabildiği düş dünyaları kurabilseydim. Ne yapayım, elimden gelen bu kadar. Kendimden umudumu kesmiş değilim. Daha zengin düş dünyaları kurmak için çaba harcıyorum.

Bir çağın başka bir çağla benzerliklerinin olması, olasıdır. Ama 19. yüzyılı, benim bugünkü Türkiyeyle karşılaştırmak olanaksız bir şey. O günlerin hiçbir koşulu, bugünün hiçbir koşuluna benzeyemez. Yazarlık, bence biraz da usta çıraklık sorudur. Belki yazarlarda biraz benzeşme olabilir. Onu da pek aklım almıyor ya... Biliyorum amacınız bu değil. Yalnız bana düşüncelerimi anlatma olanağı verdiği için, bu soru işime yaradı.

Alain Bosquet

30 – Söylemek gerekir ki — isteyerek ya da istemeyerek bu konudaki düşüncenizi söylemeniz gerekiyor — siz bütünüyle zamanımıza aitsiniz. Yapıtlarınızda hiçbir görünüir prosélytisme yok. Akla karanlık güçlerin karşısında, öncelik vermiyor ya da bunun tersini yapmıyorsunuz. Freud’un düşüncelerine dayanmadan Freudcusunuz. Dönemimizin fantastik ya da puslu bir görünümünü vermeden lirik olabiliyorsunuz. Epiksiniz ama kahramanlarınızın hepsi, aynı zamanda birer anti-kahraman. Önceden bilinmesi olanaksız şeylerin önceden bilinmesi sizde olanaksız değil. Epos her şeyi kaldırıp götürüyor ve sizi alıp götüren öyküler anlatmaktan duyduğunuz tutkulu zevk, bu öykülere egemen olurken onları yaşadığınız izlenimini de veriyor. Kendine ve kendi karşıtına eşit 20. yüzyıl insanının yoğun bir biçimde yaşaması için anlaması gerekmiyor.

Yaşar Kemal

30 – Roman üstüne, sanırım gereğince konuştuk. Ama roman biçimlerini unuttuk gibime geliyor. Roman biçimleri üstüne de bir şeyler söylememiz gerektiğini düşünüyorum. Niçin bir Fransız, İngiliz, Alman, Rus biçimi? Roman biçimlerini o ülkenin anlatım gelenekleri, kültürü, coğrafyası, tarihi, o andaki sosyal durumu, bugünkü sosyal durumu elbette ki etkiliyor. Bana göre roman biçimlerini en belirleyici öge dildir. Dilin yapısı romanın yapısını etkiler, kurar, biçimini geliştirir, sağlar. Türk dilinin batı dillerinden çok ayrı bir biçimi var. Bu biçim, bu yapı, yeni bir roman biçimi, yeni bir roman yapısı ortaya çıkarabilir. Bu da romana, roman biçimlerine yeni olanaklar sağlayabilir.

Bizde, dilin olanaklarını gereğince kullanabilen bir yazar, romanda yeni biçimler yaratabilir. Yeni bir biçimde yaratılmış romanın getirdiği gerçekler ve düşsel olanaklar da bizi insan gerçeğine biraz daha yaklaştırır, bize anlatımda ve psikolojide yeni ufuklar açar. Cervantes, her yanıyla İspanyol dilinin yarattığı yeni bir biçim değil midir? Gogolün biçimini Rus dilinin yapısı yaratmamış mıdır? Dostoyevskinin yeniliğini, her yönüyle, Rus dilinin yapısı biçimlendirmiyor mu?

Durmadan sorular sordum, sizin sorularınıza karşılık ararken. Bu, sorularınızdan kaçmak değildir. Kesin konuşmama hüyum da epeyce belirgindir. Çünkü, kendimi, zenaatimin gizlerini, durmadan arıyor, durmadan da sorular içinde dönüp duruyorum. Hep, sorular, sorular, sorular...

Bu sorular için de size ne soracağımı biliyorum. Yukarıdaki soru gibi şeye benden yanıt da istemiyorsunuz sanıyorum. Yukarda söyledikleriniz için size salt teşekkür etmekten başka elimden ne gelir ki... Epiksınız ama kahramanlarınızın hepsi birer antikahraman, diyorsunuz. Epopeler, ilk günlerden bu yana hep antikahramanlarla dolu. Gılgamış'ı bir düşünelim. Don Kişot epopesi durup dururken çıkmadı ortaya. O, ta eskilerden gelen anlatım zincirinin yeni bir halkası. Epopeler antikahramanlarla dolu olmasaydı, bir Don Kişot epopesi nasıl doğardı?

Bakmayalım, insanlığın katıksız, salt kahramana inanır gözükmesine, insanların kendilerini, salt, katıksız kahramana inandırmaya çalışmalarına. Kahramanlık özlemi de insanlığın bir özlemi, miti, düşü, bir değeri olmuştur. Ne kadar kahramanlık türküleri söylemiş olursak olalım, her çağda, her zaman biliyoruz ki, bütün kahramanlar, büyük epopelerde, gerçek anlatım biçimlerinde, birer antikahramandırlar da... 16. yüzyılda, bence bu epopenin çıkışı çok eskilere dayanıyor ya, benim ülkemin büyük epopesi, yalnız benim ülkemin de epopesi değil, bütün Türk dünyasının epopesi olan Köroğlu da bir antikahramandır.

Bir Freudcu değilsiniz, diyorsunuz. Elbette değilim. Ama Freud'un insan düşüncesine çok şey getirdiğine inanıyorum. O, bence çağımızın bütün sanatçılarını ya şöyle ya da böyle etkilemiştir. Onun buluşları insanlığa yeni düşünce ufukları açtı. İnsanı biraz daha anlamakta insanlığa çok yardımcı oldu. Bilinç

ya da bilinç ötesi artık bilincine varmak için büyük uğraşlar verdiğimiz bir gerçektir.

Freud'dan sonra artık insan üstüne daha sağlıklı bilgileri-miz var. İnsan kendisi üstüne kendini bildi bileli düşünüyor. İnsanın en büyük meraklarından birisi de kendisi. Biz, bütün çabalarımıza, bütün merakımıza karşın kendimizi bulmakta o kadar ileri gitmiş değiliz. Bana, öyle geliyor ki, insan inanılma-yacak kadar zengin bir birikimdir. Biz, şimdiye kadar bilince bile gereğince yaklaşabilmiş değiliz. Gılgamış, Homerosu, So-foklesi, Dostoyevski'yi, Çehovu, Şarloyu, bütün bir edebiyatçılar, şairler dünyasını düşünüyorum da... Acaba insanlıktan bulup çıkardıklarımız bu kadar mı? İnsanın zenginliğinin yanına yak-laşabilmiş miyiz? Belki de, kim bilir, insanlığın kendini anla-makta gücü bu kadardı. Belki, kendimizi anlamak ve anlatmak için dilimiz bu kadarlığına yetiyordu. Acaba şimdiye kadarla ge-liştirdiğimiz dillerimiz bizi anlamaya yetiyor mu? Aşağı yukarı bütün çağlarda şairler, kendilerini, duygularını, düşüncelerini anlatmaya dillerinin yetmediğini söylemişlerdir. Yani demem o ki, biz bilinç altını değil, bilincimizi bile gereğince kavramamış; anlamış, anlatmış değiliz. Belki bana öyle geliyor. Anlatmışız da benim birçok şeyden haberim yok. Doğrusu buna inanıyorum. Ama insanın sonsuz zenginliğine de, her gün, her gün, yeniden doğarak biraz daha zenginleştğine de inanıyorum. Bilinç altına gelince, öyle sanıyorum ki, orada çok bocalıyoruz. Daha önce de sözünü ettim, sanırım, bizim 13. yüzyılda yaşamış şairimiz Yunus Emre, "bir ben vardır bende benden içeri", diyordu. İnsa-noğlundu yüz binlerce ben var benlerden içeri. Bilinç altı, bilinç ötesi bütün çabalarımıza karşın en önemli bilinmeyenimizdir.

O, bilinmeyen yanımıza, yanlarımıza yaratıcılığımızla vara-biliriz gibime geliyor. Yaratıcılık gücümüzü devindirerek. Yara-tıcılığımız bir içgüdü mü? Yaratıcılığımızın kaynağı nedir, belki bilinç, belki bilinç altıdır. Belki de daha bilmediğimiz başka bir şeydir. Ama bildiğimiz, nasıl yarattığımızı bilmediğimiz, her in-sanda olan, yaratı gücümüzdür. İnsandaki yaratma gücünü ir-deleyebilirsek insandan çok şey öğrenebiliriz. İnsanoğlunun ya-ratma yeteneği, buna yaratma macerası da diyebilmeliyiz, beni çok ilgilendiriyor. Hep bu yaratma eylemi üstüne düşünüyorum.

İnsanoğlu, doğayı, evreni, neyi merak etmişse, neyi bulmak istemişse hep bu yaratma yeteneğine başvurmuş. Kendinde en farkında olduğu yetenek de yaratma yeteneği olmuştur. Ben, insan yaratıcılığı üstünde düşünürken birçok şeyin farkında olduğumu sanıyorum. Şimdi burada konuşurken çok ileri gitmemeye, çizgiden çıkmamaya uğraşıyordum. Yoksa, yaratıcılık yeteneğimize, bütün insanlık maceramızı yükleyebilirdim. Bu yaratıcılık gücümüzü kaynak yaparak, insanda yeni bir şeyler aramak belki de benim yazmama, azıcık da olsa insan gerçeğine varmaya yardım ediyor. İnsan yaratırken ve tekrarlarırken... Tekrar bile yeni bir yaratım değil mi? Her insan, her an bir yaratma içinde... Nasıl yaratıyoruz, bunun üstünde durmak bize çok kazandırır. Belki yaratıcılığımızın kaynağını öyle pek kolay bulamayız ama, ondan beri de, yaratıcılığın kaynağına ulaşmaya çabalarken, yolda birçok insan gizine rastlayabiliriz gibime geliyor.

Yaratıcılığın kaynağı üstünde düşünürken, orasını çok aydınlık, ı ışık içinde görüyorum. Orada çok umut görüyorum. Orada bizim yaşama bu kadar bağlanmamızın gizi var sanıyorum. O aydınlığa, o umuda tutunuyorum. Gelmiş geçmiş bütün büyük ustalarımız gibi. İnsanlığımız gibi. Karanlığın yaratıcı gücü olabilir mi, diye soruyorum hep kendi kendime. Bizi bu dünyaya, bu yaşama böylesine bağlayan ne? Bütün insanlığımızla birlikte soruyorum, ne?

Sevgili dostum, görüyorsunuz ki, beni, gücümün yetmeyeceği kadar büyük zora koştunuz. Size karşı yıllarca direnmem de belki bu güçsüzlüğümden dolayıydı. Gene de, sizin sorularınıza karşılık vermeye çalıştım, eski bir huyuma, hep korkularımın, korktuklarımın üstüne yürüyerek... Korkularımın, korktuklarımın üstüne yürüdüm, derken, kendi gerçeğime de dönmüş oldum biraz. Romanlarımda hep korkunun, korktuklarının üstüne yürüyen insanlar bulacaksınız. Ben hep korkunun, korktuklarımın üstüne yürürüm. Bu, benim huyumdur sanıyordum. Sonra öğrendim ki, çok insanın da huyuymuş. Yaratıcılığın kaynağına doğru, ondan beri de neye rast gelirsek... Yeni Sofokleslere, yeni Cervantes'lere, yeni Molière, yeni Shakespeare'lere. O zaman dünyamız daha mutlu olacak.

Alexis Gritchenko

İstanbul'da İki Yıl - 1919-1921 —

Bir Ressamın Günlüğü

Haz. Kemalettin Köroğlu - Erkan Konyar

Urartu: Doğu'da Değişim

İnan Çetin

Vadi

Tony Judt

Kusurlu Geçmiş — Fransız Entelektüelleri 1944-1956

Ian McEwan

Sahilde

Kefaret

Amsterdam'da Düello

James Wood

İyi Bir Hayat

George Eliot

Middlemarch — Taşra Hayatı Üzerine Bir İnceleme

Ezra Pound

Kantolar

Tahir Alangu

Türkiye Folkloru El Kitabı

Eugène Ionesco

Beyaz ve Siyah

Javier Marías

Tüm Ruhlar

Berta Isla

Cem Behar

Orada bir musiki var uzakta...

XVI. Yüzyıl İstanbul'unda Osmanlı/Türk Musiki

Geleneğinin Oluşumu

Manuel Benguigui

Alman Koleksiyoncu

Edip Cansever

Umutсуzlar Parkı

Kirli Ağustos

Doğan Hızlan

Hatırlamak — Günlük Yaşamdan Dipnotlar

Mehmet Rifat

Sait Faik'i Yorumlayanlar: Eleştirinin Eleştirisi

Derya Bengi

80'li Yıllarda Türkiye: Sazlı Cazlı Sözlük —

"Yaprak döker bir yanımız"

70'li Yıllarda Türkiye: Sazlı Cazlı Sözlük —

"Görecek günler var daha"

50'li Yıllarda Türkiye: Sazlı Cazlı Sözlük —

"Şimdiki zaman beledir"

Haz. BAHANUR GARAN GÖKŞEN - Murat Yalçın

Bir Yalnız — 100. Doğum Yılında İlhan Berk

İlhan Berk

Bir Limandan Üç Resim

Galileo Denizi

Şiirin Çizdiği

Max Frisch

Mavi Sakal

Montauk

Sándor Márai

İşin Aşl, Judit ve Sonrası

Ahmet Ümit

Bir Ses Böler Geceyi

Kukla

Çıplak Ayaklıydı Gece

Beyoğlu'nun En Güzel Abisi

Şeytan Ayrıntıda Gizlidir

Ninatta'nın Bileziği

Kar Kokusu

Aşkımız Eski Bir Roman

Orhan Pamuk

Babalar, Analar ve Oğullar — Cevdet Bey ve Oğulları -

Sessiz Ev - Kırmızı Saçlı Kadın

Şeylerin Masumiyeti

Balkon / Fotoğraflar ve Yazılar

YAPI KREDİ YAYINLARI / YENİLERDEN SEÇMELER

Haz. Erkan İrmak

Benim Adım Kırmızı Üzerine Yazılar

A.N. Wilson

Tolstoy

Behçet Necatigil

Konuş ki Göreyim Seni

Vaktin Zulmüne Karşı — Düzyazılar 3

Dost Meclislerinde Kasideler

Camille Laurens

On Dört Yaşındaki Küçük Dansçı

Yıldıray Erdener

Kars'ta Çobanoğlu Kahvehanesi'nde Âşık

Karşılaşmaları — Âşıklık Geleneğinin Şamanizm ve
Sufizmle Olan Tarihîsel Bağları

Franz Kafka

Şato

Ceza Sömürgesi

Dönüşüm

Amin Maalouf

Uygarlıkların Batışı

Hal Herzog

Sevdiklerimiz, Tiksindiklerimiz, Yediklerimiz —

Hayvanlar Hakkında Tutarlı Düşünmek
Neden Bu Kadar Zordur?

Nâzım Hikmet

Benerci Kendini Niçin Öldürdü?

Kemal Tahir'e Mahpusaneden Mektuplar

Doğan Tekeli

Çeşit Evi'nden Hisar-tepe'ye

Doğan Yarıcı

Hodan

Abdülhalik Renda

Günlükler 1920-1950

Hatırat

Metin And

Dionisos ve Anadolu Köylüsü

Kısa Türk Tiyatrosu Tarihi

Osmanlı Tasvir Sanatları: 2 — Çarşı Ressamları

Elif Sofya

Hayhuy

William Faulkner

Emily'ye Bir Gül — Seçme Öyküler

Elmore Leonard

Bücürü Ayarla

Rom Kokteyli

Emily Ruskovich

Idaho

Uğur Kökden

Unutmayı Bir Öğrenebilsem

Ömer F. Oyal

Gemide Yer Yok

Önceki Çağın Akşamüstü

Paul Signac

Eugène Delacroix'dan Yeni-İzlenimciliğe

Philippe Soupault

Görünmeyen Yönleriyle

Derviş Zaim

Ares Harikalar Diyarında

Rüyet

Ahmet Emin Yalman

Naziliğin İçyüzü

Marianna Yerasimos

Evlüyâ Çelebi Seyahatnamesi'nde Yemek Kültürü

İstanbullu Rum Bir Ailenin Mutfak Serüveni

Ali Teoman

Yazı, Yazgı, Yazmak

Yüksel Pazarkaya

St Louis Günleri

Waller R. Newell

Tiranlar — Gücün, Adaletsizliğin ve Terörün Tarihi

Nursel Duruel

Geyikler, Annem ve Almanya

Yazılı Kaya

Oliver Sacks

Biliş Nehri

YAPI KREDİ YAYINLARI / YENİLERDEN SEÇMELER

İlhan Berk

Toplu Şiirler

Mîna Urgan

İngiliz Edebiyatı Tarihi

Füruzan

Toplu Öyküler

Toplu Öyküler - Toplu Romanlar

Sabahattin Ali

Bütün Romanları

Öyküler, Şiirler ve Oyun

Bütün Eserleri

Nâzım Hikmet

Toplu Şiirler

Fazıl Hüsnü Dağlarca

Bütün Şiirleri 1

Bütün Şiirleri 2

Bütün Şiirleri 3

Sait Faik Abasıyanık

Bütün Eserleri

Marcel Proust

Kayıp Zamanın İzinde (iki cilt)

Ömer Seyfettin

Bütün Hikâyeleri

Behçet Necatigil

Bütün Eserleri

Seyit Ali Kahraman (haz.)

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi

Nermi Uygur

Bütün Eserleri - I

Tomris Uyar

Bütün Öyküleri

Bütün Yazıları

Binbir Gece Masalları (iki cilt)

Nutuk - Gazi Mustafa Kemal Tarafından (1927)

